

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΜΣ «Αρχαιολογία Πεδίου & Υλικός Πολιτισμός»

Διπλωματική Εργασία

«Η Τοπογραφία του αρχαίου δήμου Αναγυρούντος»

Αμυγδαλιά Ανδρέου
Α.Μ.: M031121002

Κύριος Επόπτης Καθηγητής: Αλέξανδρος Μαζαράκης Αινιάν

Δεύτερος Επόπτης Καθηγητής: Γιάννης Λώλος

Εξετάστρια Καθηγήτρια: Αλεξάνδρα Αλεξανδρίδου

Βόλος 2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	4
1. Εισαγωγή	6
1.1 Γεωμορφολογία.....	11
2. Ιστορικό έρευνας.....	12
3. Οικιστικά Κατάλοιπα.....	16
3.1 Πρώιμη κατοίκηση (8 ^{ος} – 6 ^{ος} αι. π.Χ.).....	16
3.2 Κλασικός Οικισμός (5 ^{ος} - 4 ^{ος} αι. π.Χ.).....	22
3.2α Ακρόπολη στο λόφο Λαθούριζα.....	30
3.2β Υπόσκαφα Κτίρια.....	32
3.2γ Γενικές Παρατηρήσεις.....	35
4. Νεκροταφεία-Χώροι Ταφής.....	38
4.1 Βόρειο Νεκροταφείο.....	44
4.2 Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο.....	48
4.3 Νότιο Νεκροταφείο.....	52
4.4 Ταφικοί Περίβολοι Θέση Γούρνα.....	59
4.5 Νεκροταφείο στην οδό Τριπτολέμου.....	68
4.6 Ταφικά Έθιμα: Γενικές Παρατηρήσεις.....	70
5. Ιερά – Χώροι Λατρείας.....	77
5.1 Λόφος Λαθούριζας.....	77
5.2 Ναΐσκος: Βόρεια κλιτύ Λαθούριζας.....	82
5.3 Υπαίθριο Ιερό στη Βάρκιζα.....	83
5.4 Σπήλαιο του Πανός Νυμφολήπτου.....	85
5.5 Μητρώον (;).....	88
5.6 Λατρείες από επιγραφικές μαρτυρίες.....	90
5.7 Γενικές Παρατηρήσεις.....	92
6. Οδικό Δίκτυο.....	95
7. Αναλήμματα-Αίμασαι.....	99

8. «Αναγυροῦς»: Σύνθεση δεδομένων.....	104
Συντομογραφίες.....	111
Βραχυγραφίες.....	112
Βιβλιογραφία.....	113
Χάρτες.....	127
Κατάλογος Εικόνων.....	134
Εικόνες.....	138
Παράρτημα: Κατάλογος Θέσεων (β' τόμος).....	188

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία αφορά στην τοπογραφία του αρχαίου δήμου Αναγυρούντος, ο οποίος έχει ταυτιστεί με την περιοχή της Βάρης, στη νοτιοανατολική Αττική. Στόχος της εργασίας αποτέλεσε η ενσωμάτωση των νέων ανασκαφικών στοιχείων στα ήδη δημοσιευμένα και η προσπάθεια σύνθεσης και εξαγωγής συμπερασμάτων. Γίνεται μία σύντομη επισκόπηση στα ευρήματα της προϊστορικής εποχής, ενώ ο κύριος όγκος της εργασίας επικεντρώνεται στην ανθρώπινη δραστηριότητα στην πεδιάδα και στους γύρω λόφους της Βάρης από τον 8^ο αι. π.Χ. έως και τον 4^ο αι. π.Χ.

Τα στοιχεία από τις θέσεις που ανασκάφηκαν τις τελευταίες δεκαετίες, στο πλαίσιο σωστικών ανασκαφών, σε ιδιωτικά και δημόσια έργα, εντός των ορίων της σύγχρονης Βάρης και Βάρκιζας είναι ελλιπέστατα δημοσιευμένα και οι αρχαιολογικές πληροφορίες είναι συχνά αποσπασματικές και ελλιπείς. Η έρευνα μου στο πεδίο, ως αρχαιολόγου της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων και οι σωστικές ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν υπό την επίβλεψη μου αποτελεί τον κύριο όγκο των νέων στοιχείων που παρουσιάζονται στην παρούσα εργασία. Θα ήταν παράλειψη να μην επισημανθεί ότι τα συμπεράσματα με τα σημερινά δεδομένα, ενδέχεται να ανασκευαστούν και να συμπληρωθούν με τις μελλοντικές ανασκαφές και δημοσιεύσεις, οι οποίες αναμένονται να φωτίσουν τις γνώσεις μας για τον αρχαίο Δήμο του Αναγυρούντος και την αττική ύπαιθρο.

Η έλλειψη βασικών δημοσιεύσεων δεν επέτρεψε τη διάρθρωση της εργασίας σε κεφάλαια, ανά χρονολογική περίοδο. Επιλέχτηκε τα κεφάλαια να είναι θεματικά και συντάχτηκε κατάλογος με τις ανασκαμμένες θέσεις. Οι αρχαιολογικές θέσεις του καταλόγου ακολουθούν αύξουσα αρίθμηση με κριτήριο γεωγραφικό, ξεκινώντας από βορρά προς το νότο. Η αναφορά στο κείμενο των θέσεων συνοδεύεται με τον αριθμό του καταλόγου εντός παρένθεσης. Η ίδια αρίθμηση έχει ακολουθηθεί στον Χάρτη 1, για όλες τις θέσεις. Ο κατάλογος περιλαμβάνει στο τέλος και θέσεις που δεν είναι γνωστή η ακριβής τοποθεσία τους και δεν συμπεριλήφθηκαν στον Χάρτη 1. Στο τέλος γίνεται σύνθεση των δεδομένων και επιχειρείται να αποδοθεί μία συνολική εικόνα της ανθρώπινης δραστηριότητας στην περιοχή της Βάρης, στα όρια του αρχαίου αττικού δήμου Αναγυρούντος, από τον 8^ο αι. π.Χ. έως και τον 4^ο αι. π.Χ.

Η συμμετοχή μου στο ΠΜΣ «Αρχαιολογία Πεδίου & Υλικός Πολιτισμός» του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας & Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και η εκπόνηση της τελικής διπλωματικής εργασίας δεν θα είχε πραγματοποιηθεί χωρίς τη στήριξη κάποιων ανθρώπων, τους οποίους θα ήθελα να αναφέρω ως ελάχιστο δείγμα ευγνωμοσύνης.

Ο καθηγητής και επόπτης μου κ. Αλέξανδρος Μαζαράκης Αινιάν στάθηκε πάντα υποστηρικτικός, με καίριες επισημάνσεις σε ζητήματα επιστημονικά και μεθοδολογικά σε κάθε στάδιο της εργασίας μου και τον ευχαριστώ από καρδιάς για την ενθάρρυνση, την αμέριστη

υπομονή και τη στήριξη του. Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω και στους καθηγητές μου στο ΠΜΣ, στην κα. Ιφιγένεια Τουρναβίτου, στον κ. Γιώργο Κουτσοφλάκη, στον κ. Γιάννη Λώλο και στον κ. Δημήτρη Παλαιοθόδωρο. Οι διαλέξεις τους, οι καίριες επισημάνσεις τους και η καθοδήγηση τους στάθηκαν για μένα πολύτιμη βοήθεια και συνέβαλαν σημαντικά στην τελική μου εργασία. Η καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων, κ. Αλεξάνδρα Αλεξανδρίδου μοιράστηκε μαζί μου την εμπειρία της από τη μελέτη της Βάρης και την ευχαριστώ θερμά για την εν γένει συνεργασία μας.

Οι συνάδελφοι αρχαιολόγοι Μαίρη Γιαμαλίδη, Άννα-Μαρία Αναγνωστοπούλου, Κυριακή Ψαράκη και Ελένη Βουλιγέα στάθηκαν δίπλα μου σε δύσκολες και απαιτητικές υπηρεσιακές στιγμές, κατά τη διάρκεια συγγραφής της εργασίας και συνέβαλαν με τη φιλία τους στην ολοκλήρωση της προσπάθειας. Οι αρχαιολόγοι και φίλοι, Ειρήνη Σιμέλη και Τάσος Σιδέρης μοιράστηκαν μαζί μου την αγωνία για την καλύτερη ανασκαφική και αρχαιολογική τεκμηρίωση στις σωστικές ανασκαφές στην περιοχή της Βάρης, κάτω από πιεστικές συνθήκες και χωρίς τις δικές τους παρατηρήσεις και τις συζητήσεις μας, πολλά ζητήματα δεν θα είχαν επιλυθεί. Οι χάρτες εκπονήθηκαν από την αρχιτέκτονα Κάτια Γερομήτσιου και την αρχαιολόγο Ειρήνη Μιχαλάκη, τις οποίες ευχαριστώ για την άψογη συνεργασία μας.

Τέλος, ο Οδυσσέας και η Ινώ ήταν για μένα το στήριγμα και η έμπνευση σε αυτή την προσπάθεια.

Αμυγδαλιά Ανδρέου

Σεπτέμβριος 2023

- *Πόθεν είσι; - Αναγυρουντόθεν- νή τον Δία*
- *ό γοϋν άνάγυρός μοι κεκινήσθαι δοκεϊ.*¹

1. Εισαγωγή

Χάρτης 2, 3

Η τοπογραφία της Αττικής κατά την αρχαιότητα αποτελεί αντικείμενο έρευνας και προβληματισμού εδώ και πολλές δεκαετίες. Η οικιστική ανάπτυξη σε όλη σχεδόν την έκταση της αττικής χερσονήσου απέδωσε πλήθος ανασκαφών και στοιχείων της ανθρώπινης δραστηριότητας και κατοίκησης, φωτίζοντας την εικόνα μας για την αττική ύπαιθρο.

Η περιοχή της Βάρης απέχει 26 χλμ από την Αθήνα, στα νοτιοανατολικά της αττικής χερσονήσου. Η εύφορη πεδιάδα της Βάρης απλώνεται στις νότιες υπώρειες του Υμηττού. Χαμηλοί λόφοι, ως συνέχεια του ορεινού όγκου του Υμηττού, οριοθετούν και προστατεύουν την περιοχή, χωρίς να την απομονώνουν. Στα ανατολικά είναι ο λόφος Μπαράκο ή Κεραμωπή, στα βόρεια ο λόφος Μελίσσι και δυτικά μέχρι την παραλία ακολουθούν η Λαθούριζα, το Καμίνι, το Πευκωτό και ο Ξερόχαβος.² Ένα στενό φυσικό πέραςμα, μεταξύ του λόφου Μελίσσι και του λόφου της Λαθούριζας εξασφάλιζε την εύκολη επικοινωνία με την ενδοχώρα και τις υπόλοιπες περιοχές στα ευρύτερα Μεσόγεια, κατά την αρχαιότητα. Η περιγραφή της κοιλάδας της Βάρης, από τον Γαρδίκα, ως «... γραφικωτάτη, πλαισιωμένη έκ Δ. Β. και Α. υπό λόφων θαλερών κλιμακιδών συνεχομένων» αποτυπώνει το αρχαίο τοπίο που διατηρούνταν άθικτο, στις αρχές της δεκαετίας του 1920.³ Η εγγύτητα της περιοχής με τη θάλασσα αποτελούσε ένα επιπλέον πλεονέκτημα, καθώς ο φυσικός κόλπος της Βάρκιζας εξασφάλιζε ασφαλές αγκυροβόλιο και θαλάσσια επικοινωνία. **(Εικόνα 2, 3)**

Οι γεωμορφολογικές και κλιματολογικές συνθήκες και η ευνοημένη γεωγραφικά θέση της Βάρης, παρείχαν ιδανικές συνθήκες κατοίκησης, με αποτέλεσμα τα πρώτα ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας να εντοπίζονται ήδη από την προϊστορική εποχή. Πληθυσμοί εγκαθίστανται στη θέση Καμίνι, στα τέλη του 15^{ου} αι. π.Χ. Οργανώνουν οικισμό και χώρους ταφής και εγκαταλείπουν την περιοχή στα μέσα του 12^{ου} αι. π.Χ.⁴ Τα μέχρι σήμερα ανασκαφικά δεδομένα καταδεικνύουν ότι νέοι πληθυσμοί θα κατοικήσουν στη Βάρη, τον 8^ο αι. π.Χ. η οποία βαθμιαία θα εξελιχθεί σε ένα σημαντικό αττικό δήμο των κλασικών χρόνων.

Ο λόφος της Λαθούριζας (46) και το Βόρειο Νεκροταφείο (25), που ανασκάφηκαν κατά τη δεκαετία του 1940, ανέδειξαν σημαντικές αρχαιότητες που αποτελούν σημαντικό κεφάλαιο για την τοπογραφία και αρχαιολογία της αρχαϊκής Αττικής. Ο λόφος της Λαθούριζας (46) ήταν ένας χώρος λατρείας ήδη από το δεύτερο μισό του 7^{ου} αι. έως και τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. Τα

¹ Αριστοφάνης, *Λυσιστράτη*, στιχ. 67-68. Η Λυσιστράτη αναφωνεί την άφιξη των Αναγυράσιων γυναικών καθώς υποδέχεται μαζί με την Καλονίκη τις γυναίκες που καταφθάνουν από όλη την Αττική, ανταποκρινόμενες στο κάλεσμα της.

² Ο θέση Ξερόχαβος συνορεύει με το λόφο της Φασκομηλιάς στα διοικητικά όρια της ΔΕ Βουλιαγμένης.

³ Γαρδίκας 1920, 39.

⁴ Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 1988, 103-105. Σούτου-Κασίμη 2006, 228. Privitera 2013.

ευρήματα από το Βόρειο Νεκροταφείο καταδεικνύουν σημαντικές πτυχές των ταφικών πρακτικών της αρχαϊκής εποχής που απηχούν τις κοινωνικοπολιτικές διεργασίες εκείνων των χρόνων στην αττική ύπαιθρο χώρα.⁵

Ο Κλεισθένης θα προχωρήσει το 508/507 π.Χ. σε μία ριζοσπαστική πολιτειακή μεταρρύθμιση, θέτοντας τις βάσεις για τη δημοκρατική Αθήνα.⁶ Τα κλεισθένεια μέτρα είχαν βάση την ισηγορία και την ισονομία. Η νέα πολιτειακή δομή βασιζόταν στην τοπογραφία. Συγκεκριμένα, ο Κλεισθένης κατήργησε την παλαιά διαίρεση σε γένη και φυλές⁷ και δημιούργησε 10 νέες φυλές που έλαβαν τα ονόματα τους από επώνυμους ήρωες.⁸ Σε κάθε φυλή με κλήρο δόθηκαν 3 τριττύες, το Άστυ, η Παραλία, η Μεσογαία.⁹ Αυτή η πολυδιάσπαση των φυλών στόχευε στην αποτροπή κοινωνικών εντάσεων και στον έλεγχο της τοπικής δύναμης των φυλών.¹⁰ Ο Κλεισθένης θα χωρίσει τέλος την Αττική σε 139 δήμους.¹¹ **(Εικόνα 1)**

Σύμφωνα με το Στράβωνα, ο οποίος περιγράφει τους παράλιους δήμους, από τον Πειραιά μέχρι το Σούνιο,¹² ο κλεισθένειος αττικός δήμος του Αναγυρούντος μπορεί να ταυτιστεί¹³ με

⁵ Alexandridou 2012

⁶ Σχετικές αναφορές σε αρχαίους συγγραφείς για μεταρρύθμιση Κλεισθένη: Ηρόδοτος 5.66.2, 5.69.1,2. Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία, Φιλόχορος, Ατθίς.

⁷ Αιγικορείς, Οπλήτες, Γελέοντες, Αργαδείς

⁸ Ερεχθίδς, Αιγιής, Πανδιονίς, Λεοντίς, Ακαμαντίς, Οινής, Κεκροπίς, Ιπποθοωντίς, Αιαντίς και Αντιοχίς.

⁹ Eliot 1962, 25-26. Trail 1975. Whitehead 1986. Osborne 1989. Bengston 1991, 126-128.

¹⁰ Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία 21. Paga 2016, 179-180.

¹¹ Paga 2016, 179-180.

¹² μετὰ δὲ τὸν Πειραιᾶ Φαληρεῖς δήμος ἐν τῇ ἐφεξῆς παραλίᾳ· εἴθ' Ἀλιμούσιοι Αἰζωνεῖς Ἀλαιεῖς οἱ Αἰζωνικοὶ Ἀναγυράσιοι· εἴτα Θοραιεῖς Λαμπρεῖς Αἰγιλιεῖς Ἀναφύσιοι Ἀζηνιεῖς· οὗτοι μὲν οἱ μέχρι τῆς ἄκρας τοῦ Σουνίου. Στράβων 9, 1,21. Επίσης, ο Συνέσιος αναφέρει σε επιστολή του, το 399 μ.Χ. ότι συντάσσει την επιστολή Ἀναγυροντόθεν και κατατάσσει τον Αναγυρόντα μεταξύ των τοποθεσιών της Αττικής που αξίζει να επισκεφθεί κανείς, πιθανότατα λόγω της επισκέψεως του στο Σπήλαιο του Πανός Νυμφολήπτου, στον Υμηττό, στα όρια της σημερινής Βάρης. Συνεσίου Επιστολαί, 136, 4, 22. Marciandi 2011, 615.

¹³ Δύο δημοτικά ψηφίσματα με επιγραφές του 4^{ου} αι. π.Χ. συλλέχθηκαν από την περιοχή της Βάρης, το 19^ο αι και θεωρήθηκαν τεκμήρια για την ανάπτυξη αρχαίου δήμου στην περιοχή της Βάρης, παρόλο που δεν αναγράφουν το δημοτικό αναγυράσιος (IG II² 1210 και IG II² 1212). Eliot 1962, 43-44. Whitehead 1986, 376, 392. Lauter 1991, 78-80. Bultrighini 2015, 38-42. Ο Lauter αμφισβήτησε την ταύτιση του Αναγυρόντα με τη Βάρη και υποστήριξε ότι πρόκειται για τις αρχαίες Λάμπραι. Lauter 1982, 306-310. Ωστόσο η πλειονότητα των μελετητών διαφωνεί με το Lauter. Eliot 1962, Trail 1986, 136, Langdon 1988, Τραυλός 1988, 446. Lohmann 1993, 57 κ.ε. Bergemann 1997, 16. Schömer-Goette 2004, 2-4. Bultrighini 2015. 111-114. Humphreys 2019, 830-833.

Η ταύτιση της Βάρης με τον αττικό δήμο του Αναγυρούντος στηρίχτηκε κυρίως στο απόσπασμα του Στράβωνα, σύμφωνα με το οποίο ο Αναγυρός χωροθετούνταν μετά τις Αιζωνίδες Αλές. Η ταύτιση των Αιζωνιδών Αλών με τη σύγχρονη περιοχή της Βούλας και της Βουλιαγμένης, ύστερα από την αποκάλυψη του ναού του Απόλλωνα Ζωστήρα και την εύρεση σχετικών επιγραφικών στοιχείων, οδήγησε του μελετητές να ταυτίσουν τη Βάρη με τον Αναγυρόντα. Για τον Απόλλωνα Ζωστήρα. Κουρουνώτης 1927-1928, 2-53. Giamalidi 2021, 27-28. Giamalidi and Kanellopoulos (υπό έκδοση). Η εύρεση επιτύμβιων μνημείων στη Βάρη όπου αναγράφεται το δημοτικό Αναγυράσιος/α αποτελεί μία σημαντική ένδειξη για την ταύτιση με τον Αναγυρόντα, καθώς στην περιοχή έχουν εντοπιστεί και επιτύμβια που αναγράφουν δημοτικά ονόματα από άλλους δήμους, όπως Αλαίων, Λατρεών. Eliot 1962, 36-37. Καλλιπολίτης 1963, 132. Bultrighini 2015 (IG II² 5639, IG II² 5642). Ωστόσο, ο εντοπισμός in situ, όπου υποθήκης όπου αναγράφεται το δημοτικό αναγυράσιος σε κλασική οικία επί της οδού Μαρώνη στη θέση (50) είναι ισχυρό επιχείρημα για την ταύτιση με τον Αναγυρόντα. Στη θέση (107) συλλέχθηκε επιτύμβια στήλη με την επιγραφή ΦΙΛΙΠΠΙΟΣ ΑΝΑΓΥΡΑΣΙΟΣ, ως οικοδομικό υλικό σε

τη σημερινή περιοχή της Βάρης.¹⁴ Συνόρευε στα δυτικά με τον αρχαίο Δήμο των Αιξωνίδων Αλών και ανατολικά με το δήμο των αρχαίων Λαμπρών (Υπένερθεν και Καθύπερθεν).¹⁵

Ο *Αναγυροῦς* ανήκε στην παραλιακή τριττύ της Ερεχθίδος φυλής. Στην αθηναϊκή Βουλή αντιπροσωπεύονταν από 5 ή 6 βουλευτές¹⁶ που προσαυξήθηκαν κατά 2 το 307/6 π.Χ., στο πλαίσιο αναδιοργάνωσης του πολιτικού συστήματος με την προσθήκη 2 Μακεδονικών Φυλών και την αύξηση των βουλευτών από 500 σε 600.¹⁷

Ο οικιστικός πυρήνας του 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ. οργανώνεται σχεδόν σε όλη την έκταση των ορίων της σημερινής Βάρης, καθώς οι σωστικές ανασκαφές καταδεικνύουν έναν ακμαίο και πλούσιο αττικό δήμο, από τον οποίο κατάγονταν σημαντικές προσωπικότητες.¹⁸ Οικιστικά κατάλοιπα, αρχαίοι οδοί, δεξαμενές, φρέατα και εργαστηριακοί χώροι οργανώνονται κυρίως γύρω από τις υπώρειες του λόφου της Λαθούριζας, όπου οι αρχαιότητες έχουν εντοπιστεί με μεγαλύτερη πυκνότητα. Ο οικισμός των κλασικών χρόνων εκτεινόταν μέχρι και τις σημερινές περιοχές του Ασυρμάτου, της Μηλαδέζας και μέχρι το λόφο Μελίσσι/περιοχή ΣΕΟ, την περιοχή Βλάχικα-Δίλοφο- όπου και τα όρια με το γειτονικό δήμο των Αιξωνίδων Αλών-καθώς και στη Βάρκιζα και το Κόρμπι. Αναλημματικοί τοίχοι ως όρια ιδιοκτησιών και συγκράτησης των πρανών είναι διάσπαρτα σε όλη την έκταση της Βάρης.

Στην περιοχή του Υμηττού, 3 χλμ. βορειοανατολικά της σύγχρονης Βάρης, βρίσκεται το περίφημο Σπήλαιο του Πανός ή Νυμφολήπτου (1). Σε αυτό τελούνταν κατά την αρχαιότητα λατρεία του Πανός, των Νυμφών και του Απόλλωνος Έρσου. Το σπήλαιο σώζει στα τοιχώματά του επιγραφές, διαμορφώσεις συνδεόμενες με τη λατρεία και ανάγλυφα, με πιο γνωστό αυτό του Θηραίου Αρχέδημου, ο οποίος αυτοχαρακτηρίζεται ως «Νυμφόληπτος». Η διάρκεια

δεύτερη χρήση. (**Εικόνα 86**). Επίσης στη θέση (105) σε στρώμα καταστροφής του 3^{ου}-4^{ου} αι. μ.Χ. συλλέχθηκε αναθηματική αρχαϊστική στήλη προς το Θεό Απόλλωνα, όπου αναγράφει το δημοτικό Αναγυρασία και χρονολογείται τον 1^ο αι. μ.Χ.

¹⁴ Η σημερινή περιοχή της Βάρης-Βάρκιζας, του Δήμου Βάρης-Βούλας-Βουλιαγμένης συνορεύει στα βόρεια και ανατολικά με το Δήμο Κρωπίας, στα δυτικά με τη Δημοτική Ενότητα Βούλας, στα νοτιοδυτικά με τη Δημοτική Ενότητα Βουλιαγμένης, ενώ στα νότια βρέχεται από το Σαρωνικό κόλπο. Η έκταση της Δημοτικής Ενότητας Βάρης είναι 22,183 τετραγωνικά χιλιόμετρα και περιλαμβάνει τις περιοχές: Βάρη, Δίλοφο, ΣΕΟ, Βάρκιζα, Ασύρματος, Λαθούριζα, Μηλαδέζα, Κόρμπι, Τρίγωνο, Καμίνι και Χέρωμα. Μεγάλο τμήμα αυτής εμπίπτει εντός Ζώνης Α και Β Υμηττού, σύμφωνα με το ΠΔ 1978.

¹⁵ Σχετικά με το δήμο των Αιξωνίδων Αλών σε: Eliot 1962, 25-34. Travlos 1988, 467-479. Ανδρέου 1994. Γιαμαλίδη 2013, 2019, 2023. Γιαμαλίδη 2021. Σχετικά με Λάμπραι σε: Eliot 1962, 47-64. Ανδρικού-Ντούνη 2008 και Bultrighini 2015α, 111-14.

¹⁶ Trail 1975, 10. 5. υποσημείωση: 5.

¹⁷ Trail 1975, 62-63, xv, 59.

¹⁸ Ο Ηρόδοτος αναφέρει (8.93.2) ότι στη ναυμαχία της Σαλαμίνας συμμετείχε και ο Ευμένης από τον Αναγυροῦντα. «ἐν δὲ τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ ἤκουσαν Ἑλλήνων ἄριστα Αἰνινῆται. ἐπὶ δὲ Ἀθηναῖοι. ἀνδρῶν δὲ Πολύκριτός τε ὁ Αἰγινήτης καὶ Ἀθηναῖοι **Εὐμένης τε [ὁ] Ἀναγυράσιος** καὶ Ἀμεινῆς Παλληνεύς, ὃς καὶ Ἀρτεμισίην ἐπέδωξε.». Ο Σωκράτης, ο Αναγυράσιος ήταν ένας από τους Αθηναίους στρατηγούς στο Σαμιακό Πόλεμο (441/440 π.Χ.) ο οποίος πιθανόν να ήταν υποψήφιος στην οστρακοφορία του 443 π.Χ., καθώς έχει εντοπιστεί όστρακο με αυτό το όνομα. Thompson 1950, 337, υποσημείωση: 57, πιν. 105γ και Lang 1990, 101: 661 (P20325), πιν. 3. Στον Κεραμεικό έχει εντοπιστεί έτερο όστρακο οστρακοφορίας του 471 π.Χ. όπου αναγράφεται το δημοτικό ΑΝΑΓΥΡΑΣΙΟΣ. Brenne 2020, τόμος 1: 1791, πιν. 147 και τόμος 2: 135. Σχετικά με προσωπογραφία του δήμου Αναγυροῦντος σε Humphreys 2019, 830-833.

χρήσης του Σπηλαίου πιστοποιείται από τον 5ο αι. π.Χ. έως τον 2ο αι. π.Χ. με επαναχρησιμοποίηση του χώρου κατά τον 4ο και 5ο αι. μ.Χ.

Το αρχαίο όνομα του Δήμου αποδίδεται είτε σε κάποιον ομώνυμο τοπικό ήρωα είτε σε ένα δύσοσμο φυτό, ονόματι ανάγυρος, που φυόταν εκεί.¹⁹ Σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή, ο μυθικός Ανάγυρος είχε ναό και ιερό άλσος στην περιοχή. Κάποτε εξολόθρευσε μια ολόκληρη οικογένεια που είχε κόψει δέντρα από το ιερό άλσος του, στέλνοντας τους ιερή μανία και με αυτό το μυθικό περιστατικό σχετίζεται η φράση «Αναγυρασίων Δαίμων».²⁰

Το ομώνυμο φυτό (*Anagyris foetida*) αναφέρεται από το Διοσκουρίδη ως «δυσώδες και εμετικόν»,²¹ που είχε ωστόσο και φαρμακευτικές χρήσεις.²² Ο Σουρμελής (1854) ονομάζει το φυτό «φλόμο» και παραδίδει ότι στην περιοχή προεπαναστατικά ξερίζωναν σε ετήσια βάση το φυτό γιατί η δυσσομία του «προσέβαλον τήν υγείαν των κατοίκων».²³ Ο Γαρδίκας (1920) μας πληροφορεί ότι το φυτό, το «βρωμόχορτον» φύονταν στην περιοχή, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των κατοίκων οι οποίοι διέκριναν 3 είδη.²⁴ Οι 2 εκδοχές σχετικά με το όνομα του αρχαίου δήμου δεν αποκλείουν η μία την άλλη.

Ο Σουρμελής χαρακτηρίζει ως παράφραση μία επιπλέον εκδοχή της επεξήγησης του ονόματος Αναγυρός από τη λέξη «γύρον», δηλαδή τη στροφή του φυσικού περάσματος στις νότιες υπώρειες του Υμηττού, στο ύψος της σημερινής Βάρης.²⁵

Η σύγχρονη ονομασία Βάρη ανάγεται στην αλβανική ρίζα –*varr-i* που σημαίνει τάφος/μνήμα, σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη των μελετητών²⁶ και συνδέεται με την εγκατάσταση αρβανιτών στην περιοχή της Βάρης και στα ευρύτερα Μεσόγεια ήδη από τον 13ο-14ο αι. μ.Χ.²⁷

Έχουν διατυπωθεί και οι απόψεις ότι η ονομασία Βάρη πιθανόν να σχετίζεται με την αρχαία λέξη βᾱρις που σημαίνει πύργος²⁸ ή με την αλβανική λέξη *bar-i* που σημαίνει χόρτο.²⁹ Η ονομασία Βάρκιζα που αποτελεί το σύγχρονο επίναιο της Βάρης είναι από τη λέξη *varke*/βάρκα με την κατάληξη *εζα/ιζα*.³⁰

¹⁹ Eliot 1962, 35, υποσημείωση: 3. Γαρδίκας 1920, 42-43. Whitehead 1986, 335, υποσημείωση: 56. Bultrighini 2015, 30, υποσημείωση: 29 με όλη τη σχετική βιβλιογραφία.

²⁰ Σουΐδας, 162. s.v. *Αναγυράσιος, Αναγυράσιος δαίμων, Αναγυρος*

²¹ Οι ιδιότητες του φυτού αναφέρονται ομοίως στο Λεξικό του Σουΐδα. που το σχετίζει με τον ομώνυμο αττικό δήμο. Σουΐδας, 162. *Αναγυράσιος, δαίμων*

²² Διοσκουρίδης, Περί ύλης ιατρικής, βιβλίο III, 167.

²³ Σουρμελής 1865, 47.

²⁴ Γαρδίκας 1920, 43.

²⁵ Σουρμελής 1854, 47. Eliot 1962, 35, υποσημείωση: 1.

²⁶ Eliot 1962, 34, υποσημείωση: 2. Lohmann, 2021, 65

²⁷ Lohmann 2021, 65, υποσημείωση: 17 με σχετική βιβλιογραφία.

²⁸ Σαρρή 1928, 128.

²⁹ Φουρική 1929, 98-99. Χριστοφορίδου 1904, 40.

³⁰ Φουρική 1929, 99. Lohmann 2021, 65, υποσημείωση: 16

Χαρακτηριστικές είναι οι αρχαίες φράσεις που λειτουργούσαν ως παροιμίες «*κινήσω τὸν ἀνάγυρον....μή κινεῖν τὸν ἀνάγυρον*» και σήμαιναν «κραδαίνω τον ανάγυρο» δηλαδή προκαλώ συμφορές στον εαυτό μου.³¹

Μεγάλες εκτάσεις γης στην περιοχή της Βάρης αποτελούσαν κατά την Τουρκοκρατία και μετεπαναστατικά ιδιοκτησία της Μονής Πετράκη. Τα ακριβή όρια αυτών των εκτάσεων δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστούν γεωγραφικά, καθώς το τοπωνύμιο Βάρη περιλάμβανε και περιοχές της σημερινής Βούλας μέχρι τη Γλυφάδα, δυσχεραίνοντας την ταύτιση ευρημάτων που ανασκάφηκαν ή περισυλλέχθηκαν τον 19^ο αι και ως τόπος προέλευσης αναγράφεται «Βάρη».³²

Η περιγραφή της σύγχρονης Βάρης κατά τη δεκαετία του 1920 δεν θύμιζε σε τίποτα το ακμάζων αρχαίο παρελθόν της «*Εἶνε δὲ ἡ Βάρη συνοικισμὸς ἐκ 30 οἰκογενειῶν, ὅτε ἐν ᾧ ἀποτελοῦσι δὲ τὸν συνοικισμὸν οἱ ἐπίμορτοι καλλιεργηταὶ τῶν κτημάτων τῆς μονῆς Πετράκη, ἧς τὰ κτήματα κατέχουσι πᾶσαν τὴν πρὸς Ἀ. τοῦ Ἀνύδρου Ὑμηττοῦ κλιτὸν καὶ τὴν πεδιάδα πᾶσαν μέχρι τῆς τοποθεσίας, ἣτις καλεῖται κίτσι,οἱ καλλιεργηταὶ δ' ὁμῶς τῆς Βάρης εἰσὶν ἔτι ἐν τῇ πρωτογόνῳ καταστάσει καὶ οἰκοῦσιν ἐν ῥυπαραῖς καὶ στενοχώροις καλύβας. Διατηρεῖ δὲ καὶ προσέτι ἡ μονὴ καὶ Μετόχιον, ἐν ᾧ διαρκῶς μένει ἀντιπρόσωπος αὐτῆς μοναχός*».³³

Σαρακατσάνοι περιφέρονταν στην ευρύτερη περιοχή της Βάρης από το 1830 και εγκαθίστανται μόνιμα, το 1919. ἔχτισαν μόνιμα κονάκια στην περιοχή και μετακινούνταν εποχιακά σε βοσκοτόπια εκτός Βάρης.³⁴ Οι κατοικίες και τα βοσκοτόπια των Σαρακατσάνων διαχωρίζονταν από εκείνα των αρβανιτών, παλαιότερων κατοίκων της Βάρης.

Οι αρχαιότητες της Βάρης και κυρίως τα ταφικά της σύνολα υπέστησαν εκτενή λεηλασία από τυμβωρύχους και λοιπούς αρχαιοκάπηλους, καθώς ήταν επιφανειακά και ορατά, στερώντας την έρευνα από σημαντικά στοιχεία.

³¹ Σουΐδας, 162. Eliot 1962, 35, υποσημείωση: 3.

³² Ματθαίου 1992–98, 152. Καλλιέρης 2012, 323. Τα βοσκοτόπια των Σαρακατσάνων της Βάρης έφταναν μέχρι την περιοχή Πιρναρή της Γλυφάδας.

³³ Γαρδίκας 1920, 43.

³⁴ Καλλιέρης 2012, 321-322. Η περιοχή που εγκαταστάθηκαν είναι τα σημερινά Βλάχικα στην περιοχή Δίλοφο, της Βάρης.

1.1 Γεωμορφολογία

Στο νότιο τμήμα του Υμηττού, που αποκαλείται άνυδρος, εμφανίζονται τα βαθύτερα και αρχαιότερα στρώματα της Αττικής που είναι δολομιτικοί και μαρμαρυγικοί σχιστόλιθοι.³⁵ Στο Σπήλαιο του Πανός, στον Υμηττό ξεκινούν οι σχιστόλιθοι Βάρης και μέχρι τη θάλασσα συναντάμε κατώτερο μάρμαρο. Ενδιάμεσα παρατηρείται κροκαλοπαγής βράχος ανάμεσα σε πικερμικά στρώματα.³⁶

Το έδαφος της Αττικής αποτελείται από αργιλικούς σχιστόλιθους που ονομάζεται κιμιλιά, «είδος σαθρού βράχου», όπως την αποκαλεί ο Τραυλός, ο οποίος εύστοχα παρατηρεί ότι θα πρέπει ο σαθρός αυτός βράχος να ήταν ορατός κατά την αρχαιότητα και να καλυπτόταν από μικρή ποσότητα χώματος.³⁷ Η σημερινή εικόνα είναι διαφορετική, καθώς έχουν συσσωρευτεί φυσικές και τεχνικές επιχώσεις ανά τους αιώνες, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τις ανασκαφές σχεδόν σε όλη την Αττική. Οι ανασκαφές στη Βάρη πιστοποιούν την παραπάνω παρατήρηση του Τραυλού, καθώς η κιμιλιά εντοπίζεται σχεδόν σε όλη την περιοχή της Βάρης. Συγκεκριμένα, οι συσσωρευμένες αρχαίες επιχώσεις είναι λιγιστές και η κιμιλιά εντοπίζεται σε επίπεδα χρήσης εντός αρχαιοφόρων στρωμάτων. Ο σχετικά περιορισμένος βαθμός σκληρότητας, επέτρεπε την εύκολη λάξευση της κιμιλιάς, για κατασκευή τάφων, ορυγμάτων, δεξαμενών, δαπέδων οικιών, λοιπών κατασκευών.

Τέλος, στην περιοχή κυριαρχούν τα αργιλώδη χώματατα οποία θεωρούνται πλούσια για καλλιέργεια.³⁸ **(Εικόνα 4)**

³⁵ Lepsius 1909, 150-159. Αναλυτική παρουσίαση της γεωμορφολογίας του Υμηττού σε Ντόβα 2022, 42- 45.

³⁶ Lepsius 1909, 157, Σχ. 18.

³⁷ Τραυλός 1993, 13.

³⁸ Osborne 1985, 39. «It dominates a large expanse of loamy fans of ejection from destroyed rendsinas and red soils».

2. Ιστορικό των Ανασκαφών και της Έρευνας.

Οι περιηγητές της αττικής χερσονήσου θα γοητευτούν με το πλήθος των αρχαίων καταλοίπων και θα εκδηλώσουν ενδιαφέρον να ταυτίσουν τους αρχαίους δήμους της Αττικής.

Ο R. Chandler επισκέπτεται την περιοχή της Βάρης, το 1765 και αντικρύζει ένα μικρό χωριό, μετόχι που ανήκε στην ιδιοκτησία μοναστηριού, μόλις 4 ώρες από την Αθήνα.³⁹ Κατευθυνόμενος προς το Σούνιο περνάει από το στενό πέρασμα του Υμηττού, αφήνοντας πίσω του το ακρωτήριο του Ζωστήρα και φτάνει στη Βάρη, όπου αντικρύζει αναλημματικούς τοίχους τους οποίους αποκαλεί ως «*Incertum remaining*». Σε κοντινή απόσταση βρίσκεται η εκκλησία Εισόδια της Θεοτόκου, στην οποία είδε εντοιχισμένες επιγραφές, ανάμεσα στις οποίες ξεχώρισε μία ταφική μαρμάρινη επιγραφή που ανέφερε ένα πρόσωπο από τον Ανάγυρο. Ο Chandler πρώτος ταυτίζει την περιοχή της Βάρης, με τον αρχαίο δήμο του Αναγυρούντος⁴⁰ και υποθέτει ότι το ανάλημα που αντίκρυσε στην περιοχή ανήκε στο κρηπίδωμα του Ναού της Μητέρας των Θεών, το οποίο αναφέρει ο Πausanias.⁴¹ Η επίσκεψη του, στο Σπήλαιο του Πανός (1) είναι ιδιαίτερος σημαντική, καθώς είναι ο πρώτος που προσπάθησε να διαβάσει και εξηγήσει τις αρχαίες επιγραφές του σπηλαίου.⁴²

Ο E. Dodwell το 1819 επισκέπτεται την πευκόφυτη Βάρη, ερχόμενος από το Σούνιο και αναφέρει την ταύτιση με τον αρχαίο δήμο των Θωρών. Στην εκκλησία της Βάρης επισημαίνει «a fluted columnar altar with a large base», μία ταφική στήλη με την επιγραφή ΗΝΙΠΠΟΣ/ΗΝΗΠΠΟΥ, ΑΡΙΣΤΟΜΑΧΗ/ΒΟΥΛΑΡΧΟΥ και τμήμα αγάλματος ιππέα από υμήττιο μάρμαρο.⁴³ Επίσης ακολουθώντας τα χνάρια του Chandler θα ανηφορήσει στον Υμηττό, τον οποίο αποκαλεί Ραψάνα, για να επισκεφτεί το Σπήλαιο του Πανός.⁴⁴

Την ίδια χρονιά, δηλαδή το 1819, πραγματοποιούνται ανασκαφικές έρευνες από το Βοίγκιο στη νότια Αττική και συγκεκριμένα στην περιοχή της Αιξωνής και στο «Χωρίον της Βάρης» που αποτελούσε ιδιοκτησία της Μονής Πετράκη.⁴⁵

Ο W. M. Leake (1841) αναφέρει ότι το Μετόχι της Βάρης είναι ένα μικρό χωριό όπου οι αρχαιότητες είναι ορατές τόσο γύρω από το χωριό, όσο και στην περιοχή μέχρι την παραλία της Βάρης. Αναφέρει την εύρεση της επιτύμβιας επιγραφής με το όνομα Αναγυράσιος και υιοθετεί την ταύτιση με το δήμο του Αναγυρούντος.⁴⁶ Επιπροσθέτως, επισημαίνει την ύπαρξη

³⁹ Πρόκειται για τη Μονή Πετράκη.

⁴⁰ Chandler 1776, 147.

⁴¹ Πausanias Αττικά, 1.31.1. *Αναγυράσιος δε μητρός θεῶν ἱερόν*.

⁴² Chandler 1776, 149-155.

⁴³ Dodwell, 1819, 549. Πρόκειται για το άγαλμα ιππέα που παρουσιάζει ο Loeschcke. Loeschcke 1879, 302-3, taf. III.

⁴⁴ Dodwell, 1819, 550-555.

⁴⁵ Beschi 1975, 309-321. Μαλούχου 2010, 400-402. Ματθαίου 1992-1998, 146-169.

⁴⁶ Leake 1841, 56-57.

in situ κίωνων και πιθανολογεί ότι ανήκουν στο Μητρώον που αναφέρει ο Πausanías.⁴⁷ Ο Leake επισκέπτεται το Σπήλαιο του Πανός (1) και θα εντοπίσει και το εντοιχισμένο άγαλμα ιππέα, που είχε δει και ο Chandler.⁴⁸

Ο χάρτης-φύλλο VIII VARI από το έργο «Karten von Attica» των J. A. Kaupert και E. Curtius αποτυπώνει το γεωμορφολογικό ανάγλυφο των περιοχών της Βούλας και της Βάρης, την πληθώρα των αρχαίων καταλοίπων και μαρτυρά το σημαντικό παρελθόν της περιοχής, πριν την έναρξη των επίσημων ανασκαφών.⁴⁹ **Χάρτης 2**

Το 1891 ο B. Στάης θα πραγματοποιήσει την πρώτη επίσημη ανασκαφική έρευνα, εν ονόματι της Γενικής Εφορείας του Ελληνικού Κράτους, με συνεργείο 5 εργατών. Στο Αρχαιολογικό Δελτίο δημοσιεύει τα αποτελέσματα της έρευνας του και σημειώνει τη «μεγάλη πιθανότητα ο αρχαίος αττικός Δήμος Αναγυρούς να κείται εν Βάρη Αττικής». Μάλιστα, παραπέμπει στο χάρτη του Kaupert, όπου «υπό πλήθους τάφων και κοιμητηρίων κατακλύζεται η παράκτιος εκείνη γωνιά, ένθα τα νυν η μικρά κόμη ή μάλλον η Μονή της Βάρης κείται». Ο θαυμασμός του για την πληθώρα των ταφικών μνημείων συναγωνίζεται με την διαπίστωση της εκτενούς λεηλασίας αυτών από τυμβωρύχους «οίτινες επί δεκάδας όλας κρυφά και φανερά, ανενόχλητοι, την σκαπάνην έφερον επί απάντων ανεξαιρέτως των υψωμάτων».⁵⁰ Η ανασκαφική του έρευνα θα περιοριστεί σε 2 ταφικά μνημεία.

Το 1903, η Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή θα δημοσιεύσει το Σπήλαιο Πανός Νυμφολήπτου (1), αφού έχει προηγηθεί η σχετική έρευνα και μελέτη, το 1901.⁵¹

Ο Γαρδίκας το 1920, στα χνάρια των περιηγητών θα επισκεφτεί την περιοχή της Βάρης. Οι περιγραφές του επικαιροποιούν εκείνες των περιηγητών. Τονίζει την ύπαρξη πληθώρας επιφανειακών αρχαιοτήτων σε όλη την έκταση της Βάρης, μέχρι την παραλία, και παρατηρεί εντοιχισμένα αρχαία μέλη σε οικία της εποχής. Ταυτίζει τη Βάρη με το Δήμο του Αναγυρόντος.⁵²

Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο θα αποκτήσει το 1934, με την παρέμβαση του Μιχάλη Βλαστού, προέδρου της Ένωσης των Φίλων του ΕΑΜ, ένα σύνολο αγγείων και οστράκων, του ύστερου 7^{ου} αι. π. Χ., που ήταν προϊόντα αρχαιοκαπηλικής δράσης με προέλευση από τη Βάρη. Η ακριβής τοποθεσία εύρεσης του αρχαϊκού συνόλου θα ταυτιστεί με την περιοχή Χέρωμα και θα ξεκινήσει συστηματική ανασκαφή από τον Φοίβο Σταυρόπουλλο, με την εποπτεία του Γεώργιου Οικονόμου, με χορηγία από το Ίδρυμα Signer – Polignac.⁵³ Η ανασκαφή θα

⁴⁷ Πausanías Αττικά, 1.31.1. *Αναγυρασίοις δε μητρός θεῶν ιερόν*.

⁴⁸ Leake, 1841, 57.

⁴⁹ Kaupert 1889, BI VIII. *Vari*. Οι χάρτες του Kaupert έχουν ψηφιοποιηθεί σε www.dipylon.org

⁵⁰ Στάης 1891, 15-16 (96-104), 28-32.

⁵¹ Weller 1903.

⁵² Γαρδίκας 1920, 38-43.

⁵³ Alexandridou 2012, 4.

πραγματοποιηθεί ανά τακτά ολιγόμηνα διαστήματα από το 1936 έως το 1939 και θα αποκαλύψει το Βόρειο Νεκροταφείο της Βάρης (25).⁵⁴

Οι Φ. Σταυρόπουλλος και Γ. Οικονόμου, το 1939, θα πραγματοποιήσουν μικρής κλίμακας ανασκαφική έρευνα, (26/6/1939 έως 22/7/1939), στο λόφο της Λαθούριζας (46), με χρηματοδότηση του Ιδρύματος «Signer-Polignac» 1939.⁵⁵

Το 1966 θα ερευνηθεί η Οικία της Βάρης (Vari House), από τους A.J. Graham, L.H. Sackett και J. E. Jones, μέλη της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής.⁵⁶ Η Οικία (2) ήταν απομονωμένη και οργανώνονταν σε μία πλαγιά του Υμηττού, μόλις 800μ από το Σπήλαιο του Πανός Νυμφολήπτου. Η δημοσίευση της οικίας που ταυτίστηκε με αγροικία και η συγκριτική μελέτη με την Οικία στο Δέμα, ήταν θεμελιώδης για τη μελέτη των αρχαίων αγροικιών στην Αττική.⁵⁷

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 έχουμε την πρώτη ανασκαφική αναφορά στο Αρχαιολογικό Δελτίο,⁵⁸ καθώς η περιοχή αρχίζει να έχει επίσημο αρχαιολογικό έλεγχο από τη Γενική Εφορεία Αρχαιοτήτων. Ακολουθούν ανασκαφές σωστικού χαρακτήρα - τις επόμενες δεκαετίες, μέχρι την έντονη οικιστική ανάπτυξη της περιοχής, που ξεκίνησε τη δεκαετία του 1990 και συνεχίζει μέχρι σήμερα, από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων (πρώην Β' - ΚΣΤ' ΕΠΚΑ). Το 2014 η περιοχή της Βάρης κηρύχθηκε ως αρχαιολογικός χώρος,⁵⁹ σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς»⁶⁰

Το 2022 ξεκίνησε συνεργατικό πενταετές αρχαιολογικό πρόγραμμα (2022-2026) υπό τη συνδιεύθυνση του καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας Αλέξανδρου Μαζαράκη Αινιάνος, της επίκουρης καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Αλεξάνδρας Αλεξανδρίδου και της επίτιμης διευθύντριας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων Στέλλας Χρυσουλάκη. Το πρόγραμμα επικεντρώνεται στο λόφο της Λαθούριζας (46) και στο Βόρειο Νεκροταφείο (25) και αφορά στη συνέχιση της ανασκαφής στις 2 θέσεις με σκοπό το συσχετισμό με τις παλαιότερες ανασκαφές της δεκαετίας του 1940 και την τελική συνολική δημοσίευση τους.

Βασικό έως σήμερα παραμένει το βιβλίο του C.W Eliot, Coastal Demes of Attika (1962), στο οποίο παρουσιάζονται οι παράλιοι Δήμοι της Αττικής. Παρόλο που εκείνη την εποχή δεν έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές ανασκαφές και δημοσιεύσεις, ο Eliot προβαίνει σε μία συνολική παρουσίαση της τοπογραφίας της περιοχής της Βάρης, με καίριες έως σήμερα

⁵⁴ Alexandridou 2012, 4.

⁵⁵ Walter 1940, 175-178.

⁵⁶ Jones et al 1973.

⁵⁷ Jones et al 1962. Jones et al 1973. Jones 1975.

⁵⁸ Πετράκος 1960, ΑΔ 39-40.

⁵⁹ Η υπ. αρ. πρωτ.:ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΠΚΑ/ΤΑΧ/Φ26/66341/40802/4089/1616/22.3.2014 Υπουργική Απόφαση για την «Προσωρινή Οριοθέτηση αρχαιολογικού χώρου στην περιοχή της Βάρης, του Δήμου Βάρης-Βούλας-Βουλιαγμένης» (ΦΕΚ 117/ΑΑΠ/7.4.2014).

⁶⁰ Ο Ν. 3028/2002 κωδικοποιήθηκε, το 2021, με τον Ν. 4858/2021 "Κύρωση του Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς (ΦΕΚ 220/Α/19-11-2021).

επισημάνσεις που αφορούν στην οργάνωση και χωροθέτηση των οικιστικών καταλοίπων και των πλούσιων νεκροταφείων της, μέσα στη μακράιωνη πορεία κατοίκησης και χρήσης του τόπου αυτού. Το λήμμα *Vari* στο βιβλίο *Bildlexikon zur Topografie des antiken Attika* του I. Τραυλού, το 1988, επικαιροποιεί το σχετικό κεφάλαιο του Eliot για τη Βάρη και παραθέτει τα νέα στοιχεία.⁶¹

Έχει προηγηθεί η δημοσίευση των καταλοίπων στο λόφο της Λαθούριζας, που είχαν ανασκάψει οι Σταυρόπουλλος-Οικονόμου, από το H. Lauter, *Lathuresa. Beitrage zur Architektur und Siedlungsgeschichte in spaetgeometrischer Zeit* (1985), εκ μέρους του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου και κατόπιν επιφανειακής έρευνας, στη θέση.⁶² Ο F. Seiler (1986) θα συμπεριλάβει στη μονογραφία του «Die griechische Tholos: Untersuchungen zur Entwicklung, Typologie und Funktion kunstmässiger Rundbauten» την περίπτωση του κυκλικού λατρευτικού κτιρίου (Θόλος) από το λόφο της Λαθούριζας.⁶³

Ο Α. Μαζαράκης-Αινιάν θα μελετήσει τα ημερολόγια του Σταυρόπουλλου από την ανασκαφή στο λόφο της Λαθούριζας και θα συμπεριλάβει τα αποτελέσματα της έρευνας του στο θεμελιώδες έργο *From Rulers' Dwellings to Temples. Architecture, Religion and Society in Early Iron Age Greece 1100-700 BC.* (1997), ενώ θα έχουν προηγηθεί σχετικά άρθρα.⁶⁴

Η Α. Αλεξανδρίδου (2012) στο άρθρο της *The North Necropolis of Vari revisited*, θα δημοσιεύσει την ανασκαφή στο Βόρειο Νεκροταφείο, παρουσιάζοντας τα ευρήματα, τους τάφους και τα ταφικά έθιμα και θα συμβάλλει στην ανασύσταση των ταφικών πρακτικών της αρχαϊκής Αττικής.⁶⁵

Η Ι. Bultrighini (2015) στη μονογραφία της *Demi attici della Paralia*, εξετάζει με επιγραφικά και αρχαιολογικά τεκμήρια την κοινωνικοπολιτική ιστορία των αρχαίων δήμων που ανήκανε στην παραλιακή τριττύ, από την εποχή περίπου της μεταρρύθμισης του Κλεισθένη έως τη ρωμαϊκή περίοδο.⁶⁶

Το 2022, η Χ. Ντόβα θα ολοκληρώσει τη Διδακτορική Διατριβή της με θέμα: *ΥΜΗΤΤΟΣ Συμβολή στην Ιστορική Τοπογραφία και Αρχαιολογία της δυτικής πλευράς του όπου έχει συμπεριλάβει τα αρχαιολογικά δεδομένα του Δήμου Αναγυρούντος που εμπίπτουν στη νότια περιοχή του Υμηττού.*⁶⁷

Τέλος, τα δημοσιευμένα αρχαιολογικά στοιχεία από τις ανασκαφές στην περιοχή της Βάρης έχουν συμπεριληφθεί σε πλήθος μονογραφιών, άρθρων και διδακτορικών διατριβών που αφορούν στην αττική αρχαιολογία.

⁶¹ Travlos 1988.

⁶² Lauter 1985.

⁶³ Seiler 1986.

⁶⁴ Μαζαράκης-Αινιάν 1994α, 1994β, 1995.

⁶⁵ Alexandridou 2012.

⁶⁶ Bultrighini 2015.

⁶⁷ Ντόβα 2021. (αδημοσίευτη Διδ. Διατριβή).

3.1 Πρώιμη κατοίκηση (8^{ος} – 6^{ος} αι. π.Χ.).

Η περίοδος που ξεκινά με την πτώση των Μυκηναϊκών Ανακτόρων γύρω στο 1200 π.Χ. και εκτείνεται μέχρι τον 9^ο αι. π.Χ. χαρακτηρίζεται από απουσία ανθρώπινης δραστηριότητας στην περιοχή της Βάρης.

Στο πλαίσιο των μετακινήσεων που συντελούνται στην Αττική τον 8^ο αι. π.Χ., πληθυσμοί θα εγκατασταθούν στη Βάρη.⁶⁸ Η εμφάνιση τους στα μέσα του 8^{ου} αι. π.Χ. και η μόνιμη εγκατάστασή τους συνάγεται από τον εντοπισμό ταφικών συνόλων.⁶⁹ Μάλιστα οι ταφές παρουσιάζουν μία σχετικά ευρεία διασπορά στην περιοχή, από την περιοχή Χέρωμα, έως ανατολικά και νότια, στην ευρύτερη περιοχή περιμετρικά του λόφου της Λαθούριζας. Πρόκειται για ταφές της ΥΓΙ/II εποχής, σε συστάδες ή και μεμονωμένα. Το Βόρειο και Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο αποτελούν τεκμήρια για ακμάζουσες πληθυσμιακές ομάδες σε όλη την αρχαϊκή εποχή. Υπαίθριες επιγραφές (graffiti) στο λόφο Μπαράκο, χρονολογούνται από τα μέσα του 6^{ου} αι. π.Χ. και αποδίδονται σε βοσκούς της περιοχής που έβοσκαν τα κοπάδια τους στις παρυφές του Αναγυρούντα και γνώριζαν ανάγνωση και γραφή.⁷⁰ **Χάρτης 7**

Η ανασκαφή στο λόφο της Λαθούριζας από τους Σταυρόπουλλο και Οικονόμου το 1939 αποκάλυψε κτιριακά κατάλοιπα, τα οποία χρονολογήθηκαν από τα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. έως και τέλη της Αρχαϊκής περιόδου. Ερμηνεύτηκαν ως ένας οικιστικός πυρήνας που διέθετε χώρο τέλεσης λατρευτικών πρακτικών, τη Θόλο (46).

Τα κτίσματα στο πλάτωμα της Θόλου δεν είναι μεμονωμένα, αλλά δημιουργούν συστάδες 2-3 δωματίων-χώρων. Το κτίριο IX και X είναι τα μοναδικά αψιδωτά. Η πλειονότητα των δωματίων φέρει θρανία στις 2 ή 3 πλευρές των τοίχων τους.⁷¹ Η κτιριακή ενότητα I-IV θεωρήθηκε η πρωιμότερη του οικισμού (700 π.Χ.) και αναγνωρίστηκε ως ηγεμονική κατοικία. Το ορθογώνιο δωμάτιο (I) ερμηνεύτηκε ως «οίκος, το αψιδωτό δωμάτιο (II) με εστία μπροστά από αυτό, θεωρήθηκε ως το κύριο ενδιαίτημα των κατοίκων του, το κυκλικό δωμάτιο (III) και η ημικυκλική κατασκευή (IV) ως πιθανοί αποθηκευτικοί. Τα δωμάτια I-III ανοίγονταν

⁶⁸ Snodgrass 1980, 22-23, εικ. 3-4. Fachard 2021, 23. Rönnberg 2021, 267, κεφ.: III 4. Rönnberg 2022.

⁶⁹ Βλέπε σχετικό κεφάλαιο στην παρούσα εργασία.

⁷⁰ Goette 1994. Langdon 2005. Langdon 2015. Van de Moortel- Langdon 2017. Πρόκειται για επιγραφές ερωτικού περιεχομένου, περιπακτικές, με ονόματα που συχνά συνοδεύονται με παραστάσεις αρχαϊκών πλοίων (πολεμικών και εμπορικών), ανθρώπων, πελμάτων, αλόγων με ή χωρίς αναβάτες, σκύλων. Ανάλογες επιγραφές υπάρχουν και στο λόφο της Φασκομηλιάς στα σύνορα του Αναγυρούντος με τις Αιζωνίδες Άλεις που φτάνουν και για τους 2 αρχαίους δήμους στον αριθμό 2000. Van de Moortel- Langdon 2017. Giamalidi 2021. Ιδιαίτερος σημαντική είναι η εύρεση στην κορυφή του λόφου Μπαράκου, επιγραφής με γράμματα, ένα είδος αλφαριθμητικού του 6^{ου} αι. π.Χ. για την εκμάθησή ή την εξάσκηση της γραφής. Langdon 2005. Παρόμοιες επιγραφές και στο Θορικό. Καπετάνιος 2013, 188.

⁷¹ Mazarakis Ainian 1995, 237, εικ. 141.

μπροστά από μία αυλή στα νότια, ενώ η είσοδος στο δωμάτιο IV βρισκόταν στα δυτικά, με οπτική επαφή με τη Θόλο.⁷² Ο Lauter υποστήριξε ότι πρόκειται είτε για δημόσιο κτίριο είτε για την οικία του άρχοντα.⁷³ Ο Μαζαράκης Αινιάν υποστήριξε ότι η οικία ανήκε στον ηγεμόνα και χρησιμοποιήθηκε για την στέγαση των ενοίκων του αλλά και για την τέλεση λατρευτικών και κοινοτικών δειπνών, η τέλεση των οποίων μεταφέρθηκε τον 6^ο αι. π.Χ. στο κυκλικό κτίριο VIII, τη Θόλο.⁷⁴ **(Εικόνα 59, 62)**

Ωστόσο οι πρόσφατες έρευνες στην περιοχή του Λόφου υποδεικνύουν ότι ο λόφος ήταν χώρος λατρείας από το δεύτερο μισό του 7^{ου} αι. έως και τις αρχές του 5ου αι. π.Χ.⁷⁵ **(Εικόνα 57)** Οικιστικά κατάλοιπα και ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας του 8^{ου} και 7^{ου} αι. π.Χ., σύγχρονα με τις ταφές, εκτός του Λόφου της Λαθούριζας δεν είχαν μέχρι σήμερα εντοπιστεί ανασκαφικά. Ως επακόλουθο της απουσίας στοιχείων, οι μελετητές της αττικής υπαίθρου του 8^{ου} και 7^{ου} αι. π.Χ. στέκουν αμήχανα στην περίπτωση της Βάρης και απλά αναπαράγεται η αόριστη πληροφορία ότι όστρακα αυτών των αιώνων έχουν εντοπιστεί στις υπώρειες της Λαθούριζας και στην ευρύτερη πεδιάδα.⁷⁶

Ο Morris αναφέρει ότι σωστικές ανασκαφές της Εφορείας Αρχαιοτήτων το έτος 1982, αποκάλυψαν εκτεταμένα οικιστικά κατάλοιπα που χρονολογούνται από το 700 π.Χ., στην περιοχή μεταξύ της Βάρης και της Βάρκιζας.⁷⁷ Η πληροφορία αυτή αναπαράχθηκε στις μετέπειτα μελέτες και στη βιβλιογραφία.⁷⁸ Η έρευνα, ωστόσο στα αρχεία της Υπηρεσίας δεν απέδωσε κάποιο στοιχείο για αυτή την ανασκαφή, οπότε και δεν μπορεί να ελεγχθεί αυτή η πληροφορία. Η μοναδική σωστική ανασκαφή που διενεργήθηκε από την Αρχαιολογική Υπηρεσία το 1982, αφορά στο Οικόπεδο Κοντομηνά (51) και πρόκειται για κατάλοιπα κλασικής οικίας.⁷⁹ Προφανώς ο Morris αναφέρεται σε αυτή την ανασκαφή, από την οποία συλλέχθηκαν λιγοστά όστρακα του 6^{ου} αι. π.Χ. και όχι πρωιμότερα.⁸⁰ **(Εικόνα 14)**

Ο Lauter αναφέρει ότι το 1983 ανοίχτηκε ένα μικρό σκάμμα στα δυτικά του κλασικού οικισμού, από το οποίο συλλέχθηκε ΥΓ και πρωτοαττική κεραμική. Αγνοώντας τα λοιπά

⁷² Δωμάτιο I: 6,60μ επί 4,90μ. Δωμάτιο II: 6,60μ επί 4,50μ. Δωμάτιο III: μέγιστη εσωτερική διάμετρο 3,70μ. Δωμάτιο IV: ακανόνιστου σχήματος. Mazarakis Ainian 1995, 236-239, εικ. 141, 149. Van den Eijnde 2010, 379-380.

⁷³ Lauter 1985, 23-26.

⁷⁴ Mazarakis Ainian 1995, 153-154; 1997, 238; Van den Eijnde 2010, 388-390.

⁷⁵ Alexandridou et al 2022. Η διάρκεια χρήσης του λόφου ενδέχεται να ανασκευαστεί με την ολοκλήρωση της μελέτης των ευρημάτων. Βλέπε και κεφ. 5 παρούσας εργασίας.

⁷⁶ Lauter 1985, 66. Rönnnerd 2021, 98-99.

⁷⁷ Morris 1987, 68.

⁷⁸ Lauter 1985, 66. Μαζαράκης-Αινιάν 1994β, 71. Mersch 1997, 51. Alexandridou 2012, Rönnberg 2021.

⁷⁹ Καζιάνης 1982, 58. Μαζαράκης-Αινιάν 1994β, 71, υποσημείωση: 44. Rönnberg 2021, 316: AW-VA-S-O1. Η ανασκαφή στο οικόπεδο Κοντομηνά συνεχίστηκε το 1987 από την Α. Ωνάσογλου. Ωνάσογλου 1987.

⁸⁰ Η ύπαρξη λιγοστών οστράκων του 6^{ου} αι. π.Χ. πιστοποιήθηκε μετά την εξέταση της συλλεχθείσας κεραμικής στην εν λόγω ανασκαφή, από τη γράφουσα.

ευρήματα, θεώρησε ότι είναι πιθανό να ανήκανε σε οικιστικά κατάλοιπα.⁸¹ Η πιθανή θέση αυτού του σκάμματος είναι στις ανατολικές υπώρειες του λόφου της Λαθούριζας.

Τα έτη 2016 και 2019, η Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιώς & Νήσων διενήργησε σωστική ανασκαφική έρευνα σε 2 ακίνητα επί της σύγχρονης οδού Μαρώτη (νυν Περικλέους), κατά μήκος της ανατολικής υπώρειας της Λαθούριζας. Πρόκειται για τις θέσεις **(58)** και **(49)**, με απόσταση 180μ μεταξύ τους. Η ανασκαφή απέδωσε σημαντικά στοιχεία για την πρώιμη φάση κατοίκησης της περιοχής της Βάρης τα οποία μέχρι σήμερα δεν διαθέταμε.

Στο οικοπέδο Χρυσοσπάθη **(58)** έκτασης 1340τμ, διαμορφώνονταν τρία πλατώματα, από τα δυτικά προς τα ανατολικά, εξαιτίας της έντονης φυσικής κατωφέρειας του εδάφους. Η φυσική κλίση του εδάφους υπέδειξε και τις ανάλογες πρακτικές για τη χρήση του χώρου, κατά την αρχαιότητα. Κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής έρευνας αποκαλύφθηκαν ταφές της υστερογεωμετρικής και πρώιμης κλασικής εποχής, κτηριακά κατάλοιπα με διαδοχικές φάσεις στην κλασική εποχή και σύστημα αγωγών και δεξαμενών.⁸²

Στο δυτικό τμήμα του οικοπέδου και στο υψηλότερο επίπεδο, ανασκάφηκαν τέσσερις χώροι με διαδοχικές φάσεις στο πρώτο και δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. και εικάζεται ότι οι χώροι λειτουργούσαν πιθανότατα ως αποθηκευτικοί ή εργαστηριακοί. Η προσεκτική και συστηματική ανασκαφική έρευνα κάτω από το επίπεδο χρήσης της κλασικής εποχής αποκάλυψε και στοιχεία της πρωιμότερης χρήσης του χώρου, πλην των ταφών.⁸³ Στο ανώτερο δυτικό πλάτωμα του οικοπέδου αποκαλύφθηκαν μικρά ελλειψοειδή αβαθή ορύγματα λαξευμένα στη μαλακή κιμληιά και 5 πασσαλότρυπες, πιθανόν για την τοποθέτηση πρόχειρων ξύλινων παραπηγμάτων ή κατασκευών.⁸⁴ Ανατολικότερα αυτών, κάτω από το Δωμάτιο 2 του κλασικού κτιρίου ανασκάφηκαν σπαράγματα δύο τοίχων, στην ίδια ευθεία. Τα ορύγματα, οι πασσαλότρυπες και οι 2 τοίχοι βρέθηκαν εντός καθαρής επίχωσης που περιείχε μεγάλη ποσότητα κεραμικής επιτραπέζιων αγγείων ΜΓΠΙ έως την ΥΓΠΒ. **(Εικόνα 5, 6)**

Νοτιότερα αυτών, αποκαλύφθηκε στρώμα από λιθάρια, διαστάσεων 4,94 επί 2,25μ και πάχους 0,14μ. το οποίο περιείχε σημαντική ποσότητα από κατακερματισμένες πορφύρες-purpex. Από το γέμισμα με τα λιθάρια αλλά και τις επιχώσεις περιμετρικά αυτού, η συλλεχθείσα κεραμική ήταν σημαντική σε ποσότητα, κυρίως από αμφορείς, κρατήρες, σκύφους, κοτύλες, που χρονολογούνται από την ΜΓΠΙ έως την ΥΓΙ εποχή. Πιθανότατα το στρώμα με τα λιθάρια χρησίμευσε ως γέμισμα του χώρου για την εξομάλυνση του έντονου φυσικού ανάγλυφου, δημιουργώντας ένα επίπεδο χρήσης. **(Εικόνα 7, 8)**

⁸¹ Lauter 1993, 85, πιν. 23. Η αναζήτηση κεραμικής στις αποθήκες της ΕΑΠΝ, καθώς και τυχόν λωπών στοιχείων (ημερολόγια, σχέδια κλπ) απέβησαν άκαρπες.

⁸² Ανδρέου 2023, 144-145.

⁸³ Αναλυτική παρουσίαση των ταφών στο αντίστοιχο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

⁸⁴ Ανάλογες πασσαλότρυπες της ΥΓ που στήριζαν κάποια κατασκευή βρέθηκαν επί της οδού Ηρακλειδών, στην Αθήνα. Alexandridou 2017α, 55, εικ.9. Ηλιόπουλος 2001-2004, 214-216.

Βορειότερα του γεμίματος με τα λιθάρια και σε υψηλότερο επίπεδο αποκαλύφθηκε τοίχος αμελούς κατασκευής από μικρούς αργούς λίθους (μήκος 1,80μ., πλάτος 0,30μ. και σωζόμενο ύψος 0,40μ.), σε στρώμα που απέδωσε ΥΓ κεραμική. Στο ανατολικό άκρο του τοίχου εφάπτονταν σε οριζόντια θέση, σε χαμηλότερο επίπεδο, στον ίδιο άξονα, υδρία η οποία δεν απέδωσε ευρήματα από το εσωτερικό της και χρονολογείται στην ΥΓΠ εποχή.⁸⁵ Είναι πιθανόν ότι πρόκειται για ταφικό αγγείο, καθώς ο λαιμός δεν σώζονταν. Η αποσπασματική κατάσταση του τοίχου και η απουσία λοιπών αρχιτεκτονικών στοιχείων της ίδιας εποχής δεν επιτρέπει να προσδιοριστεί αν ο τοίχος ανήκε σε οικία, πλησίον της οποίας τοποθετήθηκε η βρεφική ταφή (εγχυτρισμός).⁸⁶ Θα ήταν, επίσης παράλειψη να μην αναφερθεί η πιθανή σχέση του τοίχου με το λιθολόγημα που έφερε κατακερματισμένες πορφύρες-murex. **(Εικόνα 7, 8)**

Η ανασκαφική έρευνα το 2019 σε ακίνητο φερομένης ιδιοκτησίας Θ.ΜΑΓΚΛΑΡΑ (49) έκτασης 1225τμ, έφερε στο φως 2 κτίρια-οικίες που χρονολογούνται στην κλασική και ύστερη κλασική εποχή (4^{ος}– 3^{ος} αι. π.Χ.). **(Εικόνα 17)**

Στο νότιο τμήμα του οικοπέδου, κάτω από το επίπεδο των δαπέδων χρήσης και θεμελίωσης των κλασικών τοίχων της οικίας Β αποκαλύφθηκε ευμεγέθες όρυγμα, (διαστάσεων 4,70μ. x 4,25μ. και ύψους 1,50μ.-1,90μ.) λαξευμένο στη μαλακή κιμωλιά, ακανόνιστης κάτοψης το οποίο είχε καταχωθεί τμηματικά. Η συλλεχθείσα κεραμική ήταν λιγοστή σε σχέση με τον όγκο των επιχώσεων που είχαν χρησιμοποιηθεί για την κατάχωση. Τα όστρακα που συλλέχθηκαν ανήκουν στην ΥΓΠ και πρώιμη αρχαϊκή εποχή και προέρχονται από σκύφους, κρατήρες, αμφορείς, οινοχοϊσκες και χονδροειδή αγγεία. Ξεχωρίζει τμήμα πρωτοαττικής λεκάνης.⁸⁷ Η συλλεχθείσα κεραμική αποτελεί ένα *terminus post quem* για τη χρονολόγηση του ορύγματος και προσδιορίζει τον χρονικό ορίζοντα κατάργησης του, πριν την εγκατάσταση της κλασικής οικίας. Σχεδόν σε επαφή με το προαναφερθέν όρυγμα και λίγο δυτικότερα ήρθαν στο φως 2 εγχυτρισμοί της ΥΓΠ/πρώιμης αρχαϊκής εποχής. **(Εικόνα 9, 10)**

Στον ελεύθερο βόρειο τμήμα της οικίας Α εντοπίστηκαν σπαράγματα τοίχου σε επίπεδο θεμελίωσης, χτισμένος από αργούς λίθους και με διαφορετική τοιχοποιία έναντι των κλασικών τοίχων. Ο τοίχος θεμελιωνόταν σε γέμισμα του φυσικού βράχου με χώμα, λίθους και όστρακα και χρονολογείται στην ΥΓΠ εποχή. Η αποσπασματική του κατάσταση αλλά και η απουσία λοιπών αρχιτεκτονικών στοιχείων της ίδιας εποχής δεν επιτρέπει να προσδιορίσουμε την χρήση του τοίχου.

Και στις 2 θέσεις (58, 49) συλλέχθηκε σημαντική ποσότητα οστράκων από αγγεία του 8^{ου}, 7^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ., ανάμεικτη με κεραμική κλασικών χρόνων, από τις επιχώσεις στα γεμίματα του βράχου. Η ανασκαφή στη θέση (57) στο ακίνητο Γκολφινόπουλου, επί της οδού Μαρώτη αποκάλυψε χώρους και ορύγματα λαξευμένα στη κιμωλιά και δίκτυο δεξαμενών. Η μελέτη της

⁸⁵ Brann 1962, 34: 37, πιν. 3.

⁸⁶ Morris 1987, 68-69. Alexandridou 2017α.

⁸⁷ Brann 1962, 46: 120-121, πιν. 7.

κεραμικής είναι σε προκαταρκτικό στάδιο. Ωστόσο, σε μία δεξαμενή το γέμισμα της απέδωσε κεραμική που καλύπτει όλη την Αρχαϊκή περίοδο (610 – 490 π.Χ.), ανάμεικτη με κεραμική κλασικών χρόνων.

Η εύρεση σημαντικής ποσότητας κεραμικής και αποσπασματικά σωζόμενων αρχιτεκτονικών καταλοίπων σε καθαρά στρώματα του 8^{ου} αι. π.Χ., κάτω από την κλασική φάση του οικισμού στα οικόπεδα Χρυσοσπάθη, Μαγκλάρα, (θέσεις **58, 49**) ανατολικά της Λαθούριζας υποδηλώνουν τη διαχρονικότητα στους χώρους κατοίκησης. Εύλογα, σε αυτή την περιοχή θα πρέπει να υπήρχε ένας πυρήνας εγκατάστασης που καλύπτει όλο τον 8^ο αι. π.Χ.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι τα αποσπασματικά σωζόμενα κατάλοιπα του 8^{ου} αι. π.Χ. στη Βάρη, γειτνιάζουν με παιδικές ταφές. Στην Αττική έχουν ανασκαφεί ανάλογες περιπτώσεις κτιρίων της ΥΓ εποχής σε γειτνίαση με σύγχρονα τους ταφικά κατάλοιπα τα οποία έχουν συνδεθεί με ειδικές χρήσεις πλην των οικιστικών δομών.⁸⁸ Στην περίπτωση της Βάρης δεν είμαστε σε θέση, με τα λιγοστά σωζόμενα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, να αναγνώσουμε ανάλογες χρήσεις και ίσως να αποτελούν αντίστοιχη περίπτωση με το ορθογώνιο κτίριο στο Θορικό,⁸⁹ το κτίριο Α στην μετέπειτα Αρχαία Αγορά,⁹⁰ τα κατάλοιπα στο οικόπεδο της οδού Καβαλότη, στην Αθήνα,⁹¹ την οικία στην δυτική πλαγιά του λόφου της Αγίας Άννας στον Άλιμο.⁹² Στο Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο ο Καλλιπολίτης αναφέρει την εύρεση διάσπαρτης κεραμικής γεωμετρικών χρόνων την οποία σχετίζει με πιθανή κατοίκηση σε κοντινή απόσταση.⁹³ Η διασπορά ταφών της ΥΓ εποχής (θέσεις **25, 26, 49, 58, 59, 122**) οργανωμένα ή σε μικρές συστάδες υποδεικνύει μικρούς οικιστικούς πυρήνες, στις παρυφές της πεδιάδας της Βάρης.⁹⁴ (*Χάρτης 5*)

Η εύρεση επίσης ανάμεικτης γεωμετρικής κεραμικής μαζί με όστρακα του 7^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ. από τον αποθέτη στο οικόπεδο Μαγκλάρα (**49**), φανερώνει επιχείρηση εκκαθάρισης πρωιμότερων καταλοίπων, με σκοπό την ανέγερση κλασικών οικιών. Οι κάτοικοι των κλασικών χρόνων καταστρέφουν παλαιότερα στρώματα, προβαίνοντας σε

⁸⁸ «Ιερά Οικία» στην Ακαδημία, το κτίριο στην οδό Ηρακλειδών, η οικία στον Άρειο Πάγο (Oval House of Areopagos), κτίριο Α στην μετέπειτα Αρχαία Αγορά, το ωοειδές κτίριο στο Τουρκοβούνι (Ostbau), κτίριο στην Ανάβυσσο, κατάλοιπα σε Παλαιά Φώκαια και Μερέντα, ορθογώνιο κτίριο στο Θορικό, «Ιερά Οικία» στην Ελευσίνα, κατάλοιπα κτιρίου στην Παλαιά Κοκκινιά στον Πειραιά. Alexandridou 2017α με τη σχετική βιβλιογραφία.

⁸⁹ Morris 1987, 68-69, εικ. 20α-β. Alexandridou 2017.α 61-63, εικ. 2, 5, 68.

⁹⁰ Alexandridou 2017^α 56-57, 68. εικ. 11.

⁹¹ Morris 1987, 231, αρ.37 με τη σχετική βιβλιογραφία.

⁹² Η οικία έχει χρονολογηθεί στην ΥΓ και πρώιμη αρχαϊκή εποχή. Ψαρρή 2019, 277, υποσημείωση: 10

⁹³ «Τα υστερογεωμετρικά όστρακα είναι άφθονα...είναι ίσως υπολείμματα οικισμού και δεν αποτελούν χρονολογικών τεκμηρίων της πρώτης χρήσεως του χώρου ως νεκροταφείου.» Καλλιπολίτης 1965, 117. Επίσης, αναφέρει ότι στην άκρη των τάφων εντόπισε υπολείμματα μικρού κτίσματος σε κακή κατάσταση διατήρησης, χωρίς να αναφέρει την χρονολόγησή τους. Καλλιπολίτης 1965, 112.

⁹⁴ Ο εντοπισμός πηγαδιών, αποθετών και διασκορπισμένων ταφών, ιδιαιτέρως παιδιών υποδεικνύουν περιοχές κατοίκησης, κυρίως μικρών χωριών για όλη την περίοδο της εποχής του Σιδήρου. Mazarakis – Ainian 2007-2008, 386.

επαναχρησιμοποίηση του παλαιότερου οικοδομικού υλικού και σε μπάζωμα.⁹⁵ Στη μελετημένη κεραμική, τα όστρακα του 7^{ου} αι. π.Χ. είναι λιγοστά σε σχέση με αυτά του 6^{ου} και του 8^{ου} αι. π.Χ. ο οποίος υπερτερεί αριθμητικά.

Η απουσία ανεσκαμμένων θέσεων με οικιστικά κατάλοιπα του 8^{ου}, 7^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ. δυσχεραίνει την εξαγωγή συμπερασμάτων ή ακόμα και κάποιων πιθανών ενδείξεων για την οικιστική οργάνωση αυτούς τους αιώνες.⁹⁶ Το ζήτημα της ύπαρξης ενός ή περισσότερων οικισμών στη Βάρη έχει απασχολήσει και διχάσει τους μελετητές.⁹⁷ Με τα σημερινά δεδομένα δεν είμαστε σε θέση, παρά μόνο να κάνουμε υποθέσεις εργασίας. Ωστόσο, σύμφωνα με τα νέα δεδομένα όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω και σε συνδυασμό με τις ταφές και τα νεκροταφεία, μπορούμε να αποκαταστήσουμε μικρούς οικιστικούς πυρήνες σε αραιή διάταξη, ήδη από τα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ., στις υπώρειες του λόφου της Λαθούριζας.⁹⁸ Οι οικισμοί με ακμάζοντες αρχαϊκούς πληθυσμούς βαθμιαία πυκνώνουν τον 7^ο και 6^ο αι. π.Χ. για να συνενωθούν και να συγκροτήσουν τον κλεισθένειο δήμο του Αναγυρούντος.⁹⁹

⁹⁵ Mersch 1997, 45-46: “Geometric and Archaic house remains had already been destroyed by classical buildings. At these sites, sherds show that the Geometric and Archaic settlements were in the same places as those of the Classical period.”

⁹⁶ Στο οικοπέδο Πνευματικού, (82) επί της οδού Φλέμινγκ, εντοπίστηκε τμήμα ορθογώνιου χώρου που έφερε είσοδο με παραστάδες και η συλλεχθείσα κεραμική είναι αρχαϊκή. Ωστόσο τα δημοσιευμένα στοιχεία είναι ελλιπή. Σούτου 2006, 227.

⁹⁷ Οι Morris και Lauter υποστήριξαν ότι τα νεκροταφεία εξυπηρετούσαν τις ανάγκες διαφορετικών οικιστικών πυρήνων. Morris 1987, 68. Lauter 1985a, 66. Η Αλεξανδρίδου συνέδεσε το Βόρειο νεκροταφείο (25) με το λόφο της Λαθούριζας. Alexandridou 2012. Ο Osborne υποστήριξε ότι το Βόρειο (25) και Νοτιοανατολικό νεκροταφείο (122) ήταν ένα ενιαίο νεκροταφείο. Osborne 1985, 26. Rönnberg 2021, 98-99

⁹⁸ Alexandridou 2017β, 159-162. Rönnberg 2021, 98-99. Η περίπτωση της Βάρης ομοιάζει με την Ελευσίνα. Παπαγγελή 2004, 2-3.

⁹⁹ Osborne 1985, 34. Rönnberg 2021, 98-99.

3.2 Οικισμός κλασικών Χρόνων (5^{ος}-4^{ος} αι. π.Χ.)

Χάρτης 4, Εικόνα 11

Ο Eliot το 1962 αναφέρει την ύπαρξη πληθώρας τοίχων στην πεδινή περιοχή περιμετρικά της Λαθούριζας που ήταν ορατοί και αποτυπώνονταν στον Χάρτη VIII του Kaupert.¹⁰⁰ Η δημοσίευση της Οικίας της Βάρης (2) στο νοτιοανατολικό άκρο του Υμηττού, τη δεκαετία του 1970 αποτέλεσε το πρώτο δείγμα αρχαίας οικίας στην περιοχή της Βάρης. Τη δεκαετία του 1980 ανασκάπτονται 2 κτιριακά σύνολα στην ανατολική πλευρά της Λαθούριζας, τα οποία οι ανασκαφείς θα ταυτίσουν με αρχαίες αγροικίες. (41, 51) (*Εικόνα 12-14*)

Η έντονη οικιστική ανάπτυξη από τη δεκαετία του 1990 έως σήμερα στην περιοχή της Βάρης, αποκάλυψε πληθώρα αρχιτεκτονικών καταλοίπων τα οποία έχουν χαρακτηριστεί από τους ανασκαφείς ως οικιστικά, αλλά δεν έχει πραγματοποιηθεί η δημοσίευση τους, δυσχεραίνοντας τη δυνατότητα ανασύστασης της τοπογραφίας του αρχαίου Αναγυρούντα. Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει προσπάθεια να συσχετιστούν τα παλαιότερα και νέα στοιχεία προκειμένου να εντοπιστεί η έκταση του οικισμού των κλασικών χρόνων και οι πυρήνες κατοίκησης. Ο Χάρτης 1 με τις ανασκαφές φανερώνει την πυκνότητα των οικιστικών καταλοίπων.

Οι σωστικές ανασκαφές, που απέδωσαν οικιστικά κατάλοιπα, επικεντρώνονται στην περιοχή ανατολικά και βορειοανατολικά του Λόφου της Λαθούριζας. Η σύγχρονη οδός Μαρώτη (νυν Περικλέους) ακολουθεί σχεδόν την ίδια κατεύθυνση με την αρχαία οδό η οποία χαράχτηκε σύμφωνα με το γεωμορφολογικό ανάγλυφο της περιοχής. Εκατέρωθεν της σύγχρονης και ταυτόχρονα αρχαίας οδού οργανώνονταν ο κύριος οικιστικός πυρήνας των κλασικών χρόνων του δήμου (48, 49, 50, 51, 52, 53, 58, 61). Επίσης, η περιοχή που περικλείεται από τις σύγχρονες οδούς Τερψιχόρης, Ηφαίστου και Αγ. Λαύρας (40, 41, 42, 43, 44) συνιστούσε έτερο οικιστικό ιστό, ο οποίος μάλλον επεκτάθηκε κατά τον 4^ο αι. π. Χ, στα βορειοανατολικά (18, 19, 23).¹⁰¹ (*Εικόνα 11*)

Η θέση (61) πιθανόν υποδηλώνει έτερο οικιστικό πυρήνα του 4^{ου} αι. π.Χ., νοτιοανατολικά του Βόρειου Νεκροταφείου. Συγκεκριμένα, επί της οδού Αρτέμιδος, αποκαλύφθηκαν 3 δωμάτια οικίας του 4^{ου} αι. π.Χ. Δεδομένης της αποσπασματικής ανασκαφής των αρχαίων καταλοίπων και των ελλিপών δημοσιευμένων ανασκαφικών δεδομένων, είναι αδύνατον να υπάρξουν συμπεράσματα. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί η άμεση γειτνίαση των καταλοίπων του 4^{ου} αι. π.Χ. (61) με τα κτίρια Α και Β (35) που έφεραν 2 βάσεις αγαλμάτων

¹⁰⁰ Eliot 1962. 43. «On the eastern lower slopes of the hill already described, just above the last houses of Vari, one can see copious traces of an ancient settlement. There are remains of many walls, some of which appear in the Karten (Sheet VIII), as well as ancient building blocks built into modern structures. The fields are strewn with pottery from the classical, Hellenistic, and Roman periods». Ομοίως ο Lauter αναφέρει την ίδια πληροφορία με τον Eliot και σημειώνει την περιοχή που ήταν ορατοί οι αρχαίοι τοίχοι στην ευρύτερη περιοχή της Βάρης. Lauter 1982, 312, πιν.5.

¹⁰¹ Από τις αναφερθείσες θέσεις, θα παρουσιαστούν πιο αναλυτικά οι θέσεις που ανασκάφηκαν την τελευταία δεκαετία από τη γράφουσα και αποτελούν αδημοσίευτο υλικό.

στον περιβάλλοντα χώρο τους σε κεντρική περιοχή του Αναγυρούντος με πιθανά και άλλα δημόσια κτίρια.¹⁰²

Στον οικιστικό πυρήνα, ανατολικά του λόφου της Λαθούριζας και με εποπτεία του κόλπου της Βάρκιζας εντάσσονται οι θέσεις **(41)** και **(51)** που αφορούν 2 κλασικές οικίες, σε απόσταση 200μ μεταξύ τους. Διέθεταν κυκλικό πύργο στις αυλές τους, στην πρώτη οικοδομική φάση τους. Συγκεκριμένα:

Τα κατάλοιπα της οικίας επί των οδών Λεύκης και Ηφαίστου **(41)** ανήκουν σε 2 τουλάχιστον 2 οικοδομικές φάσεις του 5^{ου} αι. π.Χ. Οι τοίχοι της πρώτης φάσης είχαν προσανατολισμό Β-Ν και Α-Δ, ενώ στη δεύτερη οικοδομική φάση ο προσανατολισμός του κτιρίου αλλάζει σε νοτιοδυτικό-βορειοανατολικό και νέα δωμάτια προστίθενται. Η οικία διέθετε υπαίθριο χώρο-αυλή στο δυτικό της τμήμα, στο εσωτερικό της οποίας βρισκόταν ένας κυκλικός πύργος διαμέτρου 8 μ. Από τα ευρήματα ξεχωρίζουν τμήμα ασαμίνθου, οξυπύθμενοι αμφορείς, μελαμβαφής φιάλη, τμήμα πήλινης πλαγγόνας, χάλκινη πόρπη και κέραμοι.¹⁰³ **(Εικόνα 12, 13)** Η ανασκαφείας χαρακτήρισε το κτίριο ως αγροικία¹⁰⁴ και το συσχέτισε, λόγω του πύργου, με τα οικιστικά κατάλοιπα στη θέση **(51)**, στο οικόπεδο Κοντομηνά.

Στο οικόπεδο Κοντομηνά **(51)**, επί της οδού Μαρώτη, αποκαλύφθηκε κτιριακό συγκρότημα που ακολουθεί κλιμακωτά την κατωφέρεια της πλαγιάς και οργανώνεται σε τέσσερα επίπεδα, με τουλάχιστον 2 οικοδομικές φάσεις. Τα δωμάτια ήταν τετράπλευρα, με λίθινα θεμέλια, πλίνθινη ανωδομή και δάπεδα από κιτρινωπό πηλόχωμα. Στην παλαιότερη οικοδομική φάση ανήκει κυκλοτερής κατασκευή διαμέτρου 8μ, που χρονολογείται τον 5^ο αι. π.Χ. Το υπόλοιπο συγκρότημα χρονολογείται τον 4^ο αι. π.Χ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ένας μικρός αποθήτης, που περιείχε πληθώρα κεραμικής του 5^{ου} αι π.Χ., καθώς και οι επιμήκεις βαθμιδωτά διατεταγμένοι αποθηκευτικοί χώροι. Σύμφωνα με τα ευρήματα (αγνύθες, τριβεία, σφονδύλια) υπήρξε εργαστηριακή χρήση στο χώρο, σε επίπεδο οικοτεχνίας. Η ανασκαφείας υποστήριξε ότι η οικία ανήκε στον τύπο της αγροικίας και ερμήνευσε το κυκλοτερές κτίσμα ως πύργο. Αναφέρει, ως παράλληλα την Οικία της Βάρης στον Υμηττό και παρόμοιες αγροικίες στις Κυκλάδες.¹⁰⁵ **(Εικόνα 14)**

Η ταύτιση, από την ανασκαφεία των 2 οικιών **(41)** και **(51)** με αγροικίες στηρίχτηκε στην ύπαρξη του πύργου¹⁰⁶ και στην απομονωμένη της θέση. Ο Δημακόπουλος πρότεινε ως

¹⁰² Rönnberg 2021, 316: «...die für eine sakrale Funktion von Gebäude B sprechen könnten, wird das Areal als eines der Zentren des KL Demos mit mehreren öffentlichen Bauten gewertet». ΑW-VA-S-03

¹⁰³ Ωνάσογλου 1987, 92-94. σχεδ.8, πιν. 48^α. Lauter 1993, πιν. 12, 15. Δημακόπουλος 2017, 154-155, πιν. 29γ.

¹⁰⁴ Ωνάσογλου 1987, 94 υποσημείωση: 25. Ωστόσο με τα σημερινά δεδομένα, η εν λόγω οικία δεν ήταν αγροικία, αλλά εντάσσόταν στον οικιστικό πυρήνα του Αναγυρούντος.

¹⁰⁵ Καζιάνης 1982, 58. Ωνάσογλου 1987, 92-94. πιν. 47β-γ. Δημακόπουλος 2017, 154-155, πιν. 29β. Rönnberg 2021, 316: ΑW-VA-S-01. Ωστόσο με τα σημερινά δεδομένα, η εν λόγω οικία δεν ήταν αγροικία, αλλά εντάσσόταν στον οικιστικό πυρήνα του Αναγυρούντος

¹⁰⁶ Ο Young ήταν ο πρώτος που συσχέτισε τον πύργο με τις ιδιοκτησίες των ιδιωτών-αγροτών και υποστήριξε ότι η ελληνική αγροικία είχε τυπολογία που συμπεριλάμβανε την οικία, την αυλή και τον

πιθανότερο ότι πρόκειται για περιπτώσεις αστικών οικιών που διέθεταν πύργο, όπως στην περίπτωση της εγκατάστασης στο οικόπεδο Καλαμπόκα, στο δήμο των Αιξωνίδων Αλών¹⁰⁷ και στο Θορικό.¹⁰⁸ Πραγματικά, η πυκνότητα των οικιστικών καταλοίπων, σύμφωνα με τις σωστικές ανασκαφές, όπως αποτυπώνονται στο Χάρτη 1, της παρούσας εργασίας πιστοποιούν ότι μεταξύ των οικιών στις θέσεις (41) και (51) υπήρχαν έτερες οικίες (48, 49, 50, 52, 53, 58, 61) που συνιστούν ένα πυκνό οικιστικό πυρήνα, στα ανατολικά του Λόφου της Λαθούριζας.¹⁰⁹ Επομένως, οι οικίες στις θέσεις (41) και (51) δεν ήταν αγροικίες. **(Εικόνα 11)**

Στον κύριο οικιστικό πυρήνα του Αναγυρούντα, στα ανατολικά της Λαθούριζας, εντάσσεται και η θέση (49) στο ακίνητο Μαγκλάρα, όπου αποκαλύφθηκαν 2 κτίρια με κοινή μεσοτοιχία. Οι 2 οικίες ακολουθούν τον τύπο της οικίας με αυλή γύρω από την οποία οργανώνονται παρατακτικά τα δωμάτια. **(Εικόνα 17-21)**

Η οικία Α αποκαλύφθηκε σε διαστάσεις 8,42μ επί 16,33μ και συνολικό εμβαδόν 130τμ. Η συνολική της κάτοψη δεν αποκαλύφθηκε, καθώς συνεχίζει στην προς νότο όμορη ιδιοκτησία. Συγκεκριμένα, έχουμε 5 συνολικά χώρους που διαμορφώνονται κατά παράταξη. Πρόκειται για διπλά δωμάτια (Χώροι 6-7 και Χώροι 8-9) που επικοινωνούσαν μεταξύ τους με θύρα, οργανώνονταν παρατακτικά και είχαν πρόσωπο προς νότο. Ο χώρος όπου είχαν μέτωπο τα προαναφερθέντα δωμάτια και εικάζεται ως αυλή, αποκαλύφθηκε μερικώς καθώς συνεχίζει στον κήπο της όμορης ιδιοκτησίας. Εντοπίστηκε, ωστόσο τμήμα του δαπέδου από κονίαμα, με περιεκτικότητα σε ψιλόκοκκο χαλίκι, ενώ σώζει μερικώς λευκό και κόκκινο χρώμα. Δύο χώροι (6-7) διατηρούσαν γεμίσματα με αργούς λίθους για την εξομάλυνση του επιπέδου και την προετοιμασία υποστρώματος για την κατασκευή χωμάτινου δαπέδου (πατημένη γη). Δυστυχώς οι σύγχρονες παρεμβάσεις είχαν προκαλέσει σημαντικές φθορές στις αρχαιότητες. **(Εικόνα 18)**

Μέσα στον 4^ο αι. π.Χ. θεμελιώνεται το κτίριο Β, έχοντας κοινή μεσοτοιχία με το βόρειο εξωτερικό τοίχο του κτιρίου Α. Η οικία Β αποκαλύφθηκε σχεδόν σε τραπεζίσχημη κάτοψη με διαστάσεις 17,50μ./14,80μ. επί 10,60μ./8,70μ. και εμβαδόν 175τ.μ. Αποτελείται από 10 χώρους, 6 κυρίως δωμάτια και 3 δευτερεύοντες χώρους που διαμορφώνονται στην πλειονότητά τους κατά παράταξη εκατέρωθεν ενός κεντρικού υπαίθριου ορθογώνιου χώρου που ανοιγότανε προς τα δυτικά.

Τα δωμάτια της οικίας Β δεν προσαρμόζονται στο προσανατολισμό του πρωιμότερου κτιρίου Α, αλλά διαφοροποιούνται, με αποτέλεσμα τα νότια δωμάτια της οικίας Β που συνορεύουν με τα βόρεια δωμάτια της οικίας Α, να είναι τραπεζίσχημα. Οι λόγοι που

πύργο. Young 1956, 138. Οι ανασκαφές των τελευταίων δεκαετιών υπέδειξαν ότι ο πύργος δεν είναι αναπόσπαστο τμήμα της αγροικίας, όπως στην περίπτωση της οικίας του Δέματος (τελευταίο τέταρτο 5^{ου} αι. π.Χ.) στη σημερινή περιοχή των Άνω Λιοσίων. Δημακόπουλος 2019, 128. Jones et al, 1962, 108-109.

¹⁰⁷ Δημακόπουλος 2017, 155, υποσημείωση: 799. Σχετικά με το Οικόπεδο Καλαμπόκα σε: Travlos 1988, 467-468, 475: εικ. 597. Lohmann 1992, 35. Ανδρέου 1994, Hoepfner 2005, 263-268.

¹⁰⁸ Hoepfner 2005, 261-262. Τραυλός 1988, 430- 445.

¹⁰⁹ Σταϊνχάουερ 1994, 185-186.

οδήγησαν στο διαφορετικό προσανατολισμό της νεότερης οικίας Α δεν είναι αναγνώσιμοι ανασκαφικά και πιθανόν να πρέπει να συσχετιστούν με την επιθυμία των ιδιοκτητών να αξιοποιηθεί όλος ο διαθέσιμος χώρος της ιδιοκτησίας τους.¹¹⁰

Η θεμελίωση του υπογείου της σύγχρονης οικίας του 1950 είχε καταστρέψει ολοσχερώς τα ανατολικά δωμάτια της αρχαίας οικίας, ενώ και το δυτικό της τμήμα που φαίνεται να συνέχιζε κάτω από τη σύγχρονη οδό Μαρώτη (νυν Περικλέους), είχε διαταραχθεί ομοίως από σύγχρονες παρεμβάσεις.

Ο κεντρικός υπαίθριος χώρος, η αυλή είχε προσανατολισμό Δ-Α. και αποκαλύφθηκε σε διαστάσεις 4,10μ. επί 5,40μ. Περιμετρικά της αυλής διαμορφώνονται οι υπόλοιποι χώροι του κτιρίου Β, με τους οποίους επικοινωνεί μέσω ανοιγμάτων. Η εύρεση σχιστολιθικών πλακών κατά τόπους συνηγορεί ότι η αυλή θα πρέπει να ήταν πλακόστρωτη και η είσοδος στην οικία γινόταν από τα Δ, δηλαδή από την αρχαία οδό επί της Μαρώτη.

Η συλλεχθείσα κεραμική συνίσταται σε χρηστική (αποθηκευτικά, μαγειρικά αγγεία) και λεπτότεχνη κεραμική και καλύπτει όλο τον 4^ο αι. π.Χ. έως τις αρχές του 3ου αι. π.Χ.¹¹¹

Οι τοίχοι των οικιών είχαν θεμελιωθεί στον φυσικό ασβεστολιθικό βράχο. Διακρίνονται ίχνη κρούσης και απόξεσης του βράχου προκειμένου να εξομαλυνθεί και να διαμορφωθεί μία ενιαία επιφάνεια για τη θεμελίωση των τοίχων και τη δημιουργία των δαπέδων των δωματίων. Παράλληλα πραγματοποιήθηκε μια εκτεταμένη επιχείρηση γεμίσματος των σχισμών και ανώμαλων επιφανειών του ασβεστολιθικού βράχου, με λιθάρια, μικρούς αργούς λίθους και κατακερματισμένη κεραμική ή με καστανέρυθρο ανοιχτό αργιλώδες χώμα με ψιλόκοκκο χαλίκι. Η πρακτική αυτή ήταν αρκετά συχνή για τις περιοχές όπου ο βράχος ήταν αρκετά ψηλά και στερούνταν επιχώσεων.

Ανατολικά των οικιών διαμορφώνονταν ένα μεγάλος υπαίθριος χώρος όπου υπήρχαν 3 φρεάτια και 2 δεξαμενές της ίδιας περιόδου με τις οικίες. Δεν γνωρίζουμε αν πρόκειται για κάποιο κοινόχρηστο χώρο ή αν αποτελούσε τμήμα των οικιών ως κήπος ή εξωτερικός χώρος τέλεσης διαφόρων εργασιών. **(Εικόνα 19-21)**

Απέναντι από το ακίνητο Μαγκλάρα (49), στη συμβολή των οδών Μαρώτη και Τερψιχόρης οι θέσεις στα ακίνητα Γιαννόπουλου (50) και Δεμερτζή (48) είχαν κοινή μεσοτοιχία. Ενδιαφέρον εύρημα στη θέση (50), ο όρος υποθήκη με την αναγραφή του δημοτικού Αναγυράσιος. **(Εικόνα 15)** Νότια της οικίας στη θέση (51) στο οικόπεδο Κοντομηνά έχουν

¹¹⁰ Η γειτνίαση των οικιών πιθανόν να σχετίζεται με τη φρατρία, δηλαδή με ομάδες που είχαν συγγενικούς δεσμούς. Hoerfner 2005, 264.

¹¹¹ Κάτω από το επίπεδο χρήσης του κτιρίου των κλασικών χρόνων εντοπίστηκε ευμεγέθες όργανο, λαξευμένο στη μαλακή κμηλιά, ακανόνιστης κάτοψης, το οποίο είχε καταχωθεί τμηματικά. Απέδωσε κεραμική που ανήκουν στην ΥΓ II και πρόωμη αρχαϊκή Επίσης κάτω από Χώρο 8 και 9 εντοπίστηκαν 2 εγχυτρισμοί της ύστερης ΥΓ II.

ανασκαφεί εκτεταμένα οικιστικά κατάλοιπα, δεξαμενές και φρέατα του 5^{ου} αι. π.Χ. που καλύπτουν όλο το σύγχρονο ΟΤ. 632, κατά μήκος της οδού Μαρώτη (52, 53).¹¹² *Χάρτης 4,6*

Οι θέσεις (40), (42), (44) στις σύγχρονες οδούς Τερψιχόρης, Ηφαίστου και Αγ. Λαύρας, ήταν μάλλον αποθηκευτικοί και εργαστηριακοί χώροι σε επίπεδο οικοτεχνίας και αποτελούσαν τμήματα οικιών που δεν ανασκάφηκαν, καθώς συνέχιζαν σε όμορες αδιερεύνητες σύγχρονες ιδιοκτησίες. Η θέση (43) ανήκει στο παραπάνω οικιστικό πυρήνα. Ανασκάφηκε ορθογώνια οικία κλασικών χρόνων που διέθετε αυλή, διαστάσεων 14.50μ επί 4.60/5.10μ, γύρω από την οποία οργανώνονταν μικρότερα δωμάτια. Οι τοίχοι των δωματίων, αμελούς κατασκευής θεμελιώνονταν επί του φυσικού βράχου που αποκαλύφθηκε σε όλο το ακίνητο και λειτουργούσε ως δάπεδο των χώρων. *(Εικόνα 11, 16)*

Οι θέσεις (18), (19) και (23) αφορούν οικιστικά κατάλοιπα κλασικών χρόνων για τα οποία οι πληροφορίες είναι ελλιπέστατες.¹¹³ Αποτελούν έναν οικιστικό πυρήνα του Αναγυρούντα, βόρεια της κεντρικής οδικής αρτηρίας, ανάμεσα στο Βόρειο Νεκροταφείο και το Νεκροταφείο με Ταφικούς Περιβόλους, στη θέση Γούρνα.

Η οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή είχε ως αποτέλεσμα την επέκταση και τη θεμελίωση κατά τον 4^ο αι. π.Χ. αγροικιών,¹¹⁴ έξω από τα όρια του κύριου οικιστικού πυρήνα του Αναγυρούντος, σε κοντινή όμως απόσταση με αυτόν.¹¹⁵ Πρόκειται για τις θέσεις (69), (107), (28), νότια και δυτικά της Λαθούριζας που καλύπτουν μία ακτίνα περίπου 1.5 χιλιομέτρου. Η Οικία της Βάρης (2) ήταν η πιο απομονωμένη και βρίσκεται στα ανατολικά του Σπηλαίου του Πανός Νυμφολήπτου, σε ακτίνα περίπου 800μ από αυτό.

¹¹² Αποτελούν αδημοσίευτο υλικό.

¹¹³ Συμπεριλήφθηκαν στον Χάρτη 1, μετά τη μελέτη του αρχείου της ΕΑΠΝ, από τη γράφουσα. Ευχαριστώ την ανασκαφέα, κα Κασίμη-Σούτου που μου επέτρεψε να συμπεριληφθούν στον κατάλογο της παρούσας εργασίας.

¹¹⁴ Η αρχαία ελληνική αγροικία έχει ποικιλοτρόπως περιγραφεί και οριστεί. Young 1956. Pečirka 1973, 114-115. Langdon 1991. Osborne 1992. Pettegrew 2001, 189. Lang 2012. Γεροφωκά 2015, 51-61, 69-75. Πρόκειται για ένα οικιστικό σύνολο σε απομονωμένη, αγροτική θέση, με εγκαταστάσεις (οικία, αποθηκευτικοί χώροι, ληνοί, αλώνια) για κατοικία και εργασία. καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Η ύπαρξη πύργου είναι προαιρετική. Ο Δημακόπουλος θέτει 3 κριτήρια για την ταύτιση μίας οικίας ως αγροικία: η μορφή, η θέση της και ο αγροτοκτηνοτροφικός χαρακτήρας των δραστηριοτήτων των κατοίκων της. Δημακόπουλος 2017, 12-20, Δημακόπουλος 2019, 125-126.

Οι Γεροφωκά και Δημακόπουλος προέβησαν σε κατάταξη και τυπολογία των αγροικιών. Συγκεκριμένα: Σύμφωνα με τη Γεροφωκά, η τυπολογία για αγροικίες με ορθογώνια κάτοψη, είναι: 1. Τύπος οικίας με παστάδα χωρίς πύργο ή με πύργο είτε στο κέντρο της αυλής είτε σε μία από τις γωνίες του οικοδομήματος 2. Πύργος που περιβάλλεται από αυλή και βοηθητικούς χώρους, «πύργος αγροικία». Γεροφωκά 2015, 74-75.

Ο Δημακόπουλος προέβη σε αναλυτικότερη τυπολογία, έχοντας μελετήσει όλες τις περιπτώσεις δημοσιευμένων αγροικιών από την Αττική και τον ευρύτερο ελλαδικό χώρο. Συγκεκριμένα: 1) Τύπος Α: αγροικία με δωμάτια που οργανώνονται περιμετρικά της αυλής, χωρίς πύργο. 2) Τύπος Β: αγροικία με δωμάτια που οργανώνονται περιμετρικά της αυλής, με ενσωματωμένο τετράγωνο πύργο σε μία από τις γωνίες της. 3) Τύπος Γ: τετράπλευρος πύργος μεμονωμένος ή μαζί με άλλες εγκαταστάσεις. 4) Τύπος Δ: Κυκλικός πύργος ανεξάρτητος ή μαζί με άλλες εγκαταστάσεις. Δημακόπουλος 2017, 201-221.

¹¹⁵ Το ίδιο παρατηρείται και στο γειτονικό δήμο των Αιξωνίδων Αλών. Γιαμαλίδη 2013, 113-126. Οι αποστάσεις ανάμεσα στις αγροικίες στα όρια του αρχαίου δήμου δεν ήταν μεγάλες χιλιομετρικά. Langdon 1991, 212. Δημακόπουλος 2017, 13, υποσημείωση 13.

Η οικία της Βάρης (2) είχε χτιστεί σε πλάτωμα, στις νοτιοανατολικές υπώρειες του Υμηττού με καταπληκτική θέα και εποπτεία της πεδιάδας των Μεσογείων και της πεδιάδας της Βάρης, μέχρι την παραλία της Βάρκιζας. **(Εικόνα 22, 23)**

Η αρχαία αγροικία, ορθογώνιας κάτοψης (διαστάσεων: 17.6μ x 13.7μ) καταλάμβανε έκταση 205τμ και ήταν χτισμένη από ευμεγέθεις λιθόπλινθους. Διέθετε 5 δωμάτια (I-V) στο βόρειο τμήμα της τα οποία ανοιγόταν προς την πλακόστρωτη, περίστυλη αυλή (VIII), μέσω μίας στοάς - παστάδας. 2 ακόμα δωμάτια (VI-VIII) πλαισίωναν την αυλή στα νότια της. Όλα τα δωμάτια είχαν άνοιγμα προς την αυλή. Η οικία είχε είσοδο, μήκους 2.40μ στο κέντρο του νότιο τοίχου της και πιθανότατα περιστοιχιζόταν από στοά.¹¹⁶

Το Δωμάτιο VII, στη νοτιοδυτική γωνία της οικίας, ήταν τετράγωνο στην κάτοψη¹¹⁷ και επικοινωνούσε με την αυλή μέσω θύρας, μήκους 0.85μ. Οι τοίχοι της οικίας σε αυτό το δωμάτιο ήταν ευμεγέθεις και ισχυροί, πλάτους 0.65.0.80μ. Οι ανασκαφείς ερμήνευσαν το Δωμάτιο VII, ως πύργο. Πεσμένοι λίθοι στο εσωτερικό του ήταν υπολείμματα από τις βαθμίδες της κλίμακας για το δεύτερο όροφο.

Ο Χώρος XII λειτουργούσε ως εξωτερικός εξώστης, μήκους 13.75μ. και πλάτους 0.75/1.00μ., παράλληλα προς το νότιο εξωτερικό τοίχο της οικίας. Στη νοτιοανατολική άκρη του Χώρου XII, διαμορφώνονταν Χώρος XIII (διαστάσεις 4.15μ επί 2.00μ.) στο εσωτερικό του οποίου υπήρχε λίθινη κατασκευή (2.00μ επί 1.30μ.) η οποία σύμφωνα με τα ευρήματα ταυτίστηκε ως χώρος σχετικός με παραγωγή μελιού. (μελίσσια) Εξωτερικός τοίχος, μήκους 38μ, όριζε έναν υπαίθριο χώρο, πιθανότατα για την εκτέλεση αγροτικών εργασιών. Στο άνδριο που διαμορφωνόταν μπροστά από την οικία

Τα ευρήματα που συλλέχθηκαν ήταν σχετικά λιγοστά. Περιλάμβανε όστρακα από αποθηκευτικά αγγεία, κρατήρες, κανθάρους, πινάκια, λύχνους, λεκάνες, λοπάδες, χύτρες κλπ. Συλλέχθηκε σημαντικός αριθμός οστράκων από κυψέλες και 3 νομίσματα.

Η οικία της Βάρης κατοικήθηκε από το τρίτο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ. έως το πρώτο τέταρτο του 3ου αι. π.Χ. Μικρές περίοδοι επανάχρησης της οικίας μαρτυρούν τα λιγοστά υστερορρωμαϊκά και βυζαντινά όστρακα. Σε μικρή απόσταση από την οικία εντοπίζεται «ΟΡΟC» χαραγμένος επί του βράχου, ενώ παρατηρούνται και επιφανειακές αρχαιότητες, βόρεια της οικίας, που δεν έχουν ερευνηθεί. Πρόκειται για αγροικία με οικονομική δραστηριότητα βασιζόμενη στην καλλιέργεια της γης, την κτηνοτροφία και τη

¹¹⁶ Η Οικία της Βάρης μαζί με την Οικία στο Δέμα έχουν χαρακτηριστεί ως απομονωμένες αγροικίες που ανήκουν στον τύπο της οικίας με παστάδα, όπως οι μεταγενέστερες οικίες στην Όλυνθο. Hoerfner 2005, 273. Σύμφωνα με την κατάταξη των αγροικιών, του Δημακόπουλου, η Οικία της Βάρης ανήκει στον τύπο της αγροικίας τύπου Β. Δημακόπουλος 2017, 221- 222. Αντίστοιχο παράδειγμα αγροικίας (τέλη του 4ου – αρχές 3ου αι. π.Χ.) με κεντρική αυλή και πύργο στη μία άκρη της έχει ανασκαφεί στην Μερέντα, στην περιοχή του Μαρκοπούλου. Σκλάβος 2009, 80–83. Για Οικία στο Δέμα: Jones et al, 1962. Δημακόπουλος 2017 κεφ. 4.6.2.1.1.

¹¹⁷ Εσωτερικές διαστάσεις: 2,95μ επί 3,00μ.

μελισσοκομία.¹¹⁸ Έχει υποστηριχτεί ότι η οικία ήταν το υποστατικό εύπορου Αναγυράσιου που διέμενε στο άστυ και ουσιαστικά η διαμονή στην Οικία ήταν εποχική.¹¹⁹

Στο ακίνητο Καλλιάνη (107) επί της οδού Θάσου 18, στην περιοχή Καμίνι, νότια της Λαθούριζας ανασκάφηκε τμήμα οικιστικής εγκατάστασης κλασικών και ελληνιστικών χρόνων, με χρήση από τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. ως τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ./αρχές 1^{ου} αι. π.Χ. Συγκεκριμένα, αποκαλύφθηκαν 2 οικιστικά σύνολα, τα οποία ορίστηκαν συμβατικά ως Βόρειο και Νότιο, ενώ μεταξύ τους αποκαλύφθηκε το έξαρμα του φυσικού βράχου ως φυσικό όριο τους. Η αρχιτεκτονική οργάνωση και μορφή της οικιστικής εγκατάστασης έχει καθοριστεί σε μεγάλο βαθμό από την ύπαρξη του φυσικού βράχου, ο οποίος εντοπίζεται σχεδόν στο ίδιο επίπεδο με τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα. **(Εικόνα 24, 25)**

Το βόρειο οικιστικό συγκρότημα, ορθογώνιας κάτοψης, (εμβαδόν 144τμ), αποτελείται από 5 δωμάτια και μία αυλή. Τα δωμάτια επικοινωνούν απευθείας με την αυλή και αποτελούν τους κυρίως χώρους του συγκροτήματος, ενώ τα μικρότερα σε μέγεθος δεν έχουν πρόσβαση σε αυτή και υπήρχε εσωτερική επικοινωνία μεταξύ τους. Τα δωμάτια παρουσιάζουν μετασκευές και οικοδομικές φάσεις, καθώς θύρες καταργούνται και νέες δημιουργούνται, αλλάζοντας την εσωτερική διαρρύθμιση των δωματίων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εγκατάσταση μικρού ληνού (διαστάσεις 1,10μ x 0,90μ) σε ένα από τα δωμάτια της οικίας. Πρόκειται για κτιστή κατασκευή, εντός της οποίας είναι τοποθετημένη λίθινη λεκάνη με αυλακόσχημη πρόχυση. Περιμετρικά της λεκάνης διαμορφώνεται λιθόστρωτο από μικρού μεγέθους αργούς λίθους. Η χρήση του ληνού τοποθετείται στο δεύτερο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. Σε μεταγενέστερη φάση, στο πρώτο μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., ο ληνός καταργήθηκε και χρησιμοποιήθηκε πιθανότατα ως εστία. Στη ίδια φάση ανήκει και η τοποθέτηση σε β' χρήση ενός ακέραιου δωρικού κιονόκρανου, σε επαφή με το ληνό, ως επιφάνεια έδρασης και χρήσης.

Η αυλή (διαστάσεις 11μ x 3,00μ) ήταν ανοιχτή από νότο και πιθανότατά ήταν ημι-υπαίθρια, με κάποια μορφή στέγασης. Είχε υποστεί μετασκευές. Στην αρχική φάση χρήσης της ανήκουν δύο αποθηκευτικοί πίθοι, στο νοτιοανατολικό τμήμα της. Σε διάφορα σημεία της αυλής εντοπίστηκαν μικρού ύψους τοιχία που πιθανότατα χρησιμοποιούνταν ως επιφάνειες για καθημερινές εργασίες.

.Τα δάπεδα των δωματίων ήταν από πατημένο χώμα, με εξαίρεση ένα δωμάτιο στο ανατολικό τμήμα της οικίας που διέθετε πλακόστρωτο δάπεδο από ανισομεγέθεις πλακοειδείς λίθους. Επίσης, τα δάπεδα στο πλαίσιο των μετασκευών, στη μακρά περίοδο χρήσης της αγροικίας, επιχωματώνονταν, προκειμένου να συντηρηθούν και να υπερυψωθούν. Το γέμισμα

¹¹⁸ Σχετικά με την παραγωγή μελιού σε Δημακόπουλος 2017, 243-245. Σχετικά με την τυπολογία των πήλινων κυψελών από Αττική σε: Lüdorf 1998-1999, 41-169. Μαυροφρύδης 2013.

¹¹⁹ Hoepfner 2005, 272.

των δαπέδων περιείχε σημαντικές ποσότητες από θραύσματα κεραμίδων, κυψελών, αποθηκευτικών και λοιπών χρηστικών αγγείων.¹²⁰

Οι στέγες των δωματίων έφεραν πήλινη κεράμωση, ωστόσο δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για την ακριβή μορφή τους και για την ύπαρξη δεύτερου ορόφου πάνω από κάποια δωμάτια

Το νότιο οικιστικό σύνολο (εμβαδόν 94,50 τμ), αποτελείται από 7 δωμάτια που οργανώνονται κατά παράταξη στον άξονα Α-Δ. Οι τοίχοι όλων των δωματίων θεμελιώνονται στο φυσικό βράχο και η κατάσταση διατήρησης του συγκροτήματος είναι αρκετά αποσπασματική.

Τα ευρήματα από τους χώρους των δύο κτιριακών συγκροτημάτων μαρτυρούν αφενός την ταυτόχρονη λειτουργία τους και τη μακρά χρήση τους από το δεύτερο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. έως και τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ./αρχές 1^{ου} αι. π.Χ. και αφετέρου την εύρυθμη λειτουργία μιας εγκατάστασης που στηρίχθηκε στην αγροτικοκτηνοτροφική οικονομία και οικοτεχνία. Σε αυτά συγκαταλέγονται διάφοροι τύποι αγγείων για μαγειρική χρήση και επεξεργασία τροφών, όπως χύτρες, λοπάδες, τήγανα, ιγδία και λεκάνες, αγγεία για αποθήκευση υγρών και τροφών, όπως εμπορικοί αμφορείς, πίθοι και αγγεία πόσεως, τροφής και σερβιρίσματος, όπως κάνθαροι, σκύφοι, πινάκια, οινόχοες. Βρέθηκαν επίσης κυψέλες, λύχνοι, υφαντικά βάρη, λίθινα τριβεία, μολύβδινα βαρίδια, αγκίστρια. Με εξαίρεση λίγα θραύσματα εμπορικών αμφορέων από την Κνίδα και την Κόρινθο, η πλειονότητα της κεραμικής ανήκει σε συνήθεις αττικούς τύπους αγγείων. Σημαντικό εύρημα υπήρξε μαρμάρινη επιτύμβια στήλη, κλασικών χρόνων, με την επιγραφή ΦΙΛΙΠΠΙΟΣ ΑΝΑΓΥΡΑΣΙΟΣ, σε δεύτερη χρήση. **(Εικόνα 83)**

Στην προσπάθεια να συσχετιστούν τα δύο οικιστικά σύνολα, βόρειο και νότιο, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι τα δωμάτια του νοτίου συγκροτήματος αποτελούσαν βοηθητικούς χώρους ή προσκτίσματα του βόρειου οικιστικού συνόλου και ότι πρόκειται ουσιαστικά για μία τυπική αγροικία.¹²¹ Το βόρειο συγκρότημα ανήκει πιθανότατα, στον τύπο Α, σύμφωνα με την κατάταξη του Δημακόπουλου.¹²²

Έτερη αγροικία, κλασικών χρόνων, έχει εντοπιστεί στο Οικόπεδο Παπαδοπούλου επί της οδού Υπάτης και Μουσών (69). Η οικία χτίστηκε στη νοτιοανατολική πλευρά του λόφου της Λαθούριζας, σύμφωνα με τη φυσική κλίση του εδάφους.

Οριοθετείται από τοίχο μήκους 16,40μ. και σε επαφή με αυτόν οργανώνονται τα δωμάτια, διαστάσεων κατά μέσο όρο 2,25 x 1,50 μ. Στα νοτιοδυτικά βρισκόταν η αυλή, διαστάσεων 8.00μ επί 5,27 μ. και 2 έτεροι χώροι (διαστάσεων 4,73 x 3,05 μ) οι οποίοι διέθεταν βαθμίδες

¹²⁰ Pettegrew 2001, 198. Η πρακτική αξιοποίησης των σπασμένων οστράκων από αγγεία ως ανακυκλώσιμο υλικό, για την κατασκευή και συντήρηση δαπέδων έχει παρατηρηθεί στην Οικία στο Δέμα, στην Οικία της Βάρης και στην υστεροκλασική/ελληνιστική οικία στο Ντράφι. Jones et al. 1962, 78, 81, 102-103, υποσημείωση: 29. Jones et al. 1973, 364, 435.

¹²¹ Αν και η συνολική κάτοψη δεν αποκαλύφθηκε, καθώς το ανατολικό τμήμα της αγροικίας συνεχιζότανε στην όμορη ιδιοκτησία, η αγροικία μάλλον ανήκει στον τύπο Α, σύμφωνα με την κατάταξη των τύπων των αγροικών, του Δημακόπουλου. Δημακόπουλος 2017, 201.

¹²² Δημακόπουλος 2017, 201-206.

στις εισόδους τους, λόγω της κλίσης του εδάφους σε εκείνη την περιοχή. Στο εσωτερικό ενός δωματίου εντοπίστηκε ληνός, με διάμετρο 0.87μ.¹²³ Απέδωσε σημαντικά ευρήματα (χρηστική κεραμική, αγνύθες, επτά χάλκινα νομίσματα, πινάκια, λύχνοι, χρυσός σφηκωτήρας με απολήξεις σε σχήμα κεφαλών φιδιών) τα οποία σύμφωνα με την ανασκαφέα υποδήλωναν την ευμάρεια των κατοίκων της οικίας. Η συνολική κάτοψη της οικίας δεν αποκαλύφθηκε καθώς συνεχίζει στο όμορο ακίνητο.¹²⁴

Οικιστικά κατάλοιπα που ανασκάφηκαν τμηματικά εντοπίστηκαν στην περιοχή της Μηλαδέζας, επί της οδού Περσεφόνης (28). Αποκαλύφθηκαν εννιά τοίχοι (Τχ1-Τχ9), οι οποίοι ορίζουν τουλάχιστον 4 χώρους. Σώζονται αρκετά αποσπασματικά, και σημαντικά τμήματα τους έχουν διαταραχθεί από την διέλευση σύγχρονης τάφρου αποχέτευσης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο χώρος 4 που έσωζε λιθόστρωτο από μικρού μεγέθους αργούς λίθους σε πυκνή διάταξη, Πάνω στο λιθόστρωτο βρέθηκε θραύσμα πήλινης επίπεδης κεραμίδας, στοιχείο που συνηγορεί στην πιθανή ταύτισή του ως υποστρώματος δαπέδου από πήλινες κεραμίδες.

Κατά την ανασκαφή συλλέχθηκε αρκετή ποσότητα οστράκων από άβαφα χρηστικά και αποθηκευτικά αγγεία, όπως αμφορείς, πίθους, λεκανίδες, ιγδία, λοπάδες και χυτρίδια, μελαμβαφή όστρακα σκύφων, κανθάρων και πινακίων, τμήμα ιχθυοπινακίου, καθώς και θραύσματα δύο λύχνων. Βρέθηκαν σιδερένιοι ήλοι, μολύβδινοι σύνδεσμοι για την επιδιόρθωση αγγείων και δύο χάλκινα νομίσματα. Με βάση τα ευρήματα, τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα χρονολογούνται από τις αρχές έως τα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ. (400-325 π.Χ.).

Η ιδιαίτερα αποσπασματική κατάσταση διατήρησης των αρχιτεκτονικών καταλοίπων δεν διευκολύνει τη διεξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για τη χρήση των επιμέρους χώρων του συγκροτήματος, ωστόσο από το πλήθος και το είδος των ευρημάτων είναι σαφές ότι πρόκειται για εκτεταμένο κτιριακό συγκρότημα οικιστικού χαρακτήρα, εντός των ορίων του αρχαίου δήμου του Αναγυρούντος. *(Εικόνα 26)*

3.2α. Ακρόπολη στο λόφο της Λαθούριζας

Στο δυτικό έξαρμα του λόφου της Λαθούριζας, 200μ περίπου δυτικά από το πλάτωμα της Θόλου, (+132,5 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας) διαμορφώνεται μία έκταση που περικλείεται από ισχυρό τείχος στις 3 πλευρές του λόφου, ενώ η τέταρτη πλευρά, έχει αφεθεί ελεύθερη, λόγω της απόκρημνης φυσικής διαμόρφωσης του. Διακρίνονται είσοδος με παραστάδες. Κατά μήκος της εσωτερικής πλευράς του τείχους διαμορφώνεται μια σειρά περίπου 20 παράλληλων ορθογώνιων δωματίων.¹²⁵ Στο κέντρο του χώρου υπάρχουν 2 επιμήκη

¹²³ Σχετικά με εγκαταστάσεις ληνού σε αγροικίες της Αττικής σε Δημακόπουλος 2017, 241-242 και με σχετική βιβλιογραφία για τις μεθόδους παραγωγής κρασιού κατά την αρχαιότητα.

¹²⁴ Ανήκει στον τύπο Α, σύμφωνα με την κατάταξη του Δημακόπουλου 2017, 405.

¹²⁵ Eliot 1962, 41. Lauter-Bufe 1979, 161-192, πιν. 47-49, Travlos 1988, 447, Schömer 2004, Χάρτης 2.

κτίρια με κοινή μεσοτοιχία και μπροστά τους μία τετράπλευρη κατασκευή χτισμένη από ορθογώνιους δόμους.(46α) Η Lauter-Bufe υποστήριξε ότι πρόκειται για ναούς και βωμό, αντίστοιχα. Η Ακρόπολη, με βάση τα επιφανειακά ευρήματα τοποθετείται χρονικά στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. έως και το πρώτο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ.¹²⁶

Σύμφωνα με την Lauter-Bufe που έχει προκαταρκτικά δημοσιεύσει τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα βασιζόμενη σε επιτόπιες παρατηρήσεις και μετρήσεις, η οχυρή εγκατάσταση ενδέχεται να συνδέεται με το Δεκελεικό πόλεμο (413-404 π.Χ.). Προφανώς λειτουργούσε και ως παρατηρητήριο, καθώς διέθετε καταπληκτική θέα στο Σαρωνικό κόλπο και στην πεδιάδα της Βάρης. Η οχυρωματική θέση στο λόφο της Λαθούριζας έχει θεωρηθεί ότι πρόκειται για ενδιαμέσο σταθμό, δικτύου αποστολής μετάδοσης σημάτων μεταξύ του Σουνίου και του Πειραιά.¹²⁷ Η οχυρωματική θέση στην Αθήνη και στη Λαθούριζα βρίσκονταν σε άμεση οπτική επαφή. Ο λόφος της Λαθούριζας παρείχε εξαιρετική θεά και εποπτεία της περιοχής, του κόλπου της Βάρκιζας, του Απόλλωνα Ζωστήρα και σε όλα τα παράλια μέχρι τον Πειραιά, ενώ η Αθήνη είχε οπτική επαφή με το Σούνιο. Με αυτό τον τρόπο εξασφαλιζονταν η επικοινωνία και η δυνατότητα να ενημερωθεί το λιμάνι του Πειραιά για την έλευση εχθρικού στόλου.¹²⁸

Οι οχυρωματικές θέσεις σε Αθήνη και Λαθούριζα είναι μικρότερων διαστάσεων και λιγότερο συμπαγείς έναντι άλλων αντίστοιχων θέσεων, γεγονός που συνηγορεί στην υπόθεση ότι δεν προορίζονταν για να αντιμετωπίσουν μία ενδεχόμενη επίθεση εχθρικού στρατού.¹²⁹ Παρόλα αυτά δεν μπορούμε να αποκλείσουμε ότι η Ακρόπολη στη Λαθούριζα λειτουργούσε και ως μία εν δυνάμει οχυρωματική θέση που εξασφάλιζε προστασία στους Αναγυράσιους σε ενδεχόμενη εχθρική απειλή, παρέχοντας τους τη δυνατότητα να διαμείνουν εκεί.¹³⁰ Η σύνδεση, λόγω οπτικής επαφής με την οχυρωμένη Ακρόπολη στο λόφο Καστράκι, που ανήκε στο γειτονικό δήμο των Αιξωνίδων Αλών¹³¹ είναι ένα επιπλέον στοιχείο για τον κομβικό ρόλο της θέσης.

Η θέση έχει ενταχθεί στο συνεργατικό πενταετές αρχαιολογικό πρόγραμμα (2022-2026) υπό τη συνδιεύθυνση του καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας Αλέξανδρου Μαζαράκη Αινιάνος, της επίκουρης καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Αλεξάνδρας Αλεξανδρίδου και της επίτιμης διευθύντριας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων Στέλλας Χρυσουλάκη. Η συνέχιση της μελέτης και της ανασκαφής στην οχυρωμένη θέση θα

¹²⁶ Lauter- Bufe 1979. Ο McCredie υποστήριξε ότι η οχυρωμένη θέση στη Λαθούριζα θα πρέπει να χρονολογηθεί στον 5^ο αι. π.Χ., με βάση τη συλλογή επιφανειακών οστράκων από την περιοχή από μνη της Αμερικανικής Αρχαιολογικής Σχολής, σημειώνοντας εμφαντικά ότι δεν υπάρχει κάποιο εύρημα που να χρονολογεί τη θέση στην ύστερη κλασική ή ελληνιστική εποχή. McCredie 1966, 91.

¹²⁷ Eliot 1956, 41-42, 131-135. McCredie 1966, 25-29. Whitehead 1986, 401-402.

¹²⁸ McCredie 1966, 91. Ο Πολύβιος (Χ 44-47) μας πληροφορεί για τις μεθόδους επικοινωνίας μεταξύ φρουκτωριών και για τη σημασία τους.

¹²⁹ McCredie 1966, 91.

¹³⁰ Σχετικά με τη λειτουργία οχυρωμένων εγκαταστάσεων. Fachard 2012, 130-133, 263-292, 2016, 207-230. Blomley 2022.

¹³¹ Ανδρέου 1994.

συμβάλει στην ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων και στον συσχετισμό με τον ευρύτερο οικισμό στην πεδιάδα του Αναγυρούντος. **(Εικόνα 28-31)**

3.2β. Υπόσκαφα Κτίρια

Ενδιαφέρουσα είναι η εύρεση 3 υπόγειων ή υπόσκαφων μονόχωρων χώρων στην ευρύτερη περιοχή της Βάρης. Η ταύτιση τους ως υπόγειοι χώροι στηρίχτηκε στη θεμελίωση και κατασκευή τους, εντός βαθιών ορυγμάτων στο φυσικό έδαφος και στην ύπαρξη κλιμάκων. Πρόκειται για ορθογώνιες χτιστές κατασκευές, με σχετικά παρόμοιες διαστάσεις που διατηρούν σε αρκετό ύψος τα τοιχώματά τους.

Συγκεκριμένα, στα βορειοανατολικά της Λαθούριζας, στο Οικόπεδο Ντούνη **(40)** ο φυσικός βράχος είχε εξομαλυνθεί και λειτουργούσε ως πλάτωμα, ενώ κατά μήκος του είχε λαξευτεί αγωγός. Κάθετα και παράλληλα με το βραχώδες πλάτωμα οργανώνονταν τετράπλευροι χώροι, ενώ διακρίνονται και υπολείμματα τοίχων με ίχνη λίθινων κατασκευών. Μεταξύ των προαναφερθέντων χώρων εντοπίστηκε ορθογώνιος υπόσκαφος χώρος με διαστάσεις 4.40μ επί 3.70μ.¹³² Η νότια πλευρά του ήταν ο κομμένος φυσικός βράχος και οι άλλες 3 πλευρές του οριοθετούνταν από ισχυρούς τοίχους χτισμένους, με ευμεγέθεις αργούς λίθους, που σώζονταν σε ύψος 2.00μ. Η πρόσβαση στο χώρο γινόταν από τη νοτιοανατολική γωνία μέσω κλίμακας με 5 αναβαθμούς. Οι επιχώσεις από το εσωτερικό περιείχαν όστρακα από αποθηκευτικούς πίθους, όστρεα και πλήθος ελαιοπυρήνων. Ο δυτικός τοίχος του υπόσκαφου χώρου συνέχιζε βορειότερα και σχημάτιζε έναν έτερο χώρο, δυτικά του οποίου εντοπίστηκε φρεατόσχημη κατασκευή.¹³³

Στην περιοχή του Ασύρματου, όπου απλώνεται η άλλοτε πεδιάδα της Βάρης και σε σχετικά μικρή απόσταση μεταξύ τους (περίπου 120μ) εντοπίστηκαν και ανασκάφηκαν 2 μεμονωμένα υπόγεια κτίσματα που δεν σχετίζονται με άλλες κατασκευές και χώρους. Πρόκειται για τα ακίνητα Ν. Σπύρου **(99)** και Κοντεμίρη-Παυλάκη **(100)**.

Στο ακίνητο Σπύρου **(99)** το υπόγειο κτίσμα, ορθογώνιου σχήματος, διαστάσεων 4.77μ επί 3.55μ, με προσανατολισμό Β-Ν έφερε στη νοτιοδυτική εσωτερική γωνία, κλίμακα καθόδου, με 2 σωζόμενες λίθινες βαθμίδες. Οι τοίχοι, από αργολιθοδομή έφταναν έως ύψος 1.00μ. και στο εσωτερικό διατηρούνταν τμήμα του δαπέδου από πατημένο αμμοχάλικο. Η στέγη ή ξύλινο δάπεδο θα πρέπει να στηριζόταν από τους 2 κιονίσκους που εντοπίστηκαν. Η συλλεχθείσα κεραμική ήταν στο σύνολο της, άβαφα χρηστικά αγγεία, οξυπύθμενοι αμφορείς, λιγοστά μελαμβαφή όστρακα. Συλλέχθηκαν, επίσης αγνύθες, υφαντικά βάρη, λίθινα εργαλεία, τριπτήρες, μολύβδινοι σύνδεσμοι, 1 χάλκινο νόμισμα. Αποθέτης ερευνήθηκε 4.50μ ΒΑ του

¹³² Ο όρος «υπόσκαφος» χρησιμοποιείται από την ανασκαφέα προφανώς για να δηλώσει το βαθύ όρυγμα που είχε διανοιχτεί προκειμένου να θεμελιωθεί ο χώρος. Σούτου 2008, 186.

¹³³ Σούτου 2008, 186, εκ. 42.

ορθογώνιου χώρου ο οποίος είχε πληρωθεί με όστρακα χρηστικών αγγείων κυρίως από πίθους και οξυπύθμενους αμφορείς και λίγα μελαμβαφή. Η ανασκαφέας χρονολογεί το υπόγειο κτίριο στο δεύτερο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. και τον αποθέτη από τα μέσα του 4^{ου} αι. έως το πρώτο τέταρτο του 3^{ου} αι. π.Χ.¹³⁴

Ο υπόγειος, ορθογώνιος χώρος που ανασκάφηκε στο οικόπεδο Κοντεμίρη (100), διαστάσεων 4.05μ επί 3.50μ, διέθετε τοιχεία, επιμελημένης τοιχοποιίας στις 4 πλευρές του, που σώζονταν έως ύψος 1.60μ. Η ανασκαφέας δεν αναφέρει την ύπαρξη λίθινης κλίμακας, οπότε θα πρέπει να υποτεθεί ότι θα υπήρχε κάποια ξύλινη κατασκευή-κλίμακα για την κατάβαση στο χώρο. Η συλλεχθείσα κεραμική αφορούσε κυρίως χρηστικά, αποθηκευτικά αγγεία.¹³⁵ Το ιδιαίτερο κατασκευαστικό στοιχείο του υπόγειου χώρου είναι η ύπαρξη τετράπλευρης αντηρίδας, περίπου στο μέσο της κάθε μίας επιμήκους πλευράς του. Οι αντηρίδες φαίνεται ότι δεν αποτελούσαν ενιαία κατασκευή με τους τοίχους και απλά προσαρτήθηκαν σε αυτούς. Αν η προσθήκη των αντηρίδων έγινε ταυτόχρονα με το χτίσιμο του κτιρίου ή σε κάποια άλλη χρονική στιγμή, δε είμαστε σε θέση να το προσδιορίσουμε, με τα υπάρχοντα δημοσιευμένα στοιχεία. Ωστόσο, η χρήση τους πιθανόν να πρέπει να συσχετιστεί με τη στέγαση του κτιρίου ή και με το ενδεχόμενο κάποιας ελαφριάς κατασκευής στην ανωδομή του ή απλά με την ανάγκη ενίσχυσης των πλευρικών τοιχωμάτων. *(Εικόνα 32)*

Ανάλογο παράδειγμα μονόχωρου υπόγειου κτίσματος έχει ανασκαφεί στη θέση Καμάριζα-Κοράκου, στην περιοχή των Καλυβιών, στο πλαίσιο σωστικής ανασκαφής (Οικ. Περράκη).¹³⁶ Πρόκειται για ορθογώνιο χώρο, με διαστάσεις 3.50μ επί 2.00μ και προσανατολισμό Β-Ν. Διέθετε κλίμακα καθόδου με πέντε βαθμίδες, στη βόρεια γωνία της δυτικής πλευράς του. Από το εσωτερικό συλλέχθηκαν αποθέσεις λίθων ανάμεικτα με χρηστική και χονδροειδή κεραμική (τμήματα αμφορέων, λεκανών, λοπάδων) καθώς και όστρακα από μελαμβαφή αγγεία (σκύφοι, κάνθαροι, λύχνοι, πινάκια). Η ανασκαφέας αναφέρει την ύπαρξη ορατών αρχαίων καταλοίπων που δεν ερευνήθηκαν και θεωρεί ότι ο υπόγειος χώρος θα πρέπει να αποτελούσε τμήμα ενός ευρύτερου αγροτικού συγκροτήματος που ανήκε πιθανότατα στον αρχαίο Δήμο Πρόσπαλτα.¹³⁷

Σημαντικός αριθμός υπόγειων κτισμάτων, περίπου 100, έχουν εντοπιστεί και ανασκαφεί στην περιοχή των Μεγάρων.¹³⁸ Πρόκειται για επιμελημένες κατασκευές από ευμεγέθεις

¹³⁴ Σούτου 2008, 185-186.

¹³⁵ Σούτου 2008, 188, εικ. 46-47

¹³⁶ Ντόβα 2007, 214-216, εικ. 172, 173. Ντόβα 2010, 82-83. Δημητριάδου 2015, 196. Δημακόπουλος 2017, 146.

¹³⁷ Ντόβα 2007, 216, υποσημείωση: 38.

¹³⁸ Travlos 1988, 259, 275:342-343. Πλήρης κατάλογος των υπόγειων κτισμάτων στα Μέγαρα σε Tsalkou 2016, 266, note: 77, 270: fig. 1 και 267-268. Για σύνδεση των υπόγειων κτισμάτων από τα Μέγαρα, με αντίστοιχα παραδείγματα παρόμοιας αρχιτεκτονικής κατασκευής, στη μινωική Κρήτη σε Banou 2016, 276-284.

ορθογώνιους λιθοπλινθους και αργολιθοδομή¹³⁹ που χρονολογούνται από το δεύτερο μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. έως και την ύστερη ελληνιστική περίοδο.¹⁴⁰ Διέθεταν ξύλινες ή χτιστές κλίμακες για την κατάβαση, το δάπεδο τους ήταν συχνά πλακόστρωτο και η στέγη στηριζόταν σε πεσσούς.¹⁴¹ Ο Θέμελης ανέσκαψε υπόγειο κτίσμα, το 1980, στην Ερέτρια, αντίστοιχο με τα υπόγεια από τα Μέγαρα που χρονολογείται στο πρώτο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ.¹⁴² Έχει υποστηριχτεί ότι λειτουργούσαν ως υπόγειες αποθήκες-κελάρια στα οποία τελούνταν και λατρευτικές πρακτικές σε επίπεδο οικιακής τελετουργίας που αφορούσαν θεότητες, όπως η Δήμητρα και η Κόρη, αλλά και ο Δίας Κτήσιος και Μειλίχιος.¹⁴³

. Οι 3 υπόγειες κατασκευές από τη Βάρη (40, 99, 100) χρονολογούνται στους κλασικούς χρόνους και πιθανόν χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά ως αποθήκες γεωργικών προϊόντων και λοιπών τροφίμων που είχαν ανάγκη το υγρό και σκοτεινό χώρο για να διατηρηθούν. Στο οικόπεδο Ντούνη, ο αποσπασματικός χαρακτήρας της έρευνας, λόγω της ύπαρξης των σύγχρονων κτιρίων που είχαν προκαλέσει εκτεταμένη διατάραξη των αρχαιοτήτων, δεν επιτρέπει να διασαφηνιστεί η συνολική κάτοψη των αρχαίων καταλοίπων. Προφανώς έχουμε μία σειρά χώρων σε παράταξη που ανοίγονταν σε έναν ελεύθερο χώρο, και αποτελούσαν τμήμα κάποιας αγροικίας ή πρόκειται για χώρους με εργαστηριακή-βιοτεχνική ή απλή αποθηκευτική χρήση. Η εύρεση ελαιοπυρήνων και αποθηκευτικών πίθων στο υπόγειο χώρο, μας υποδεικνύει την αποθήκευση ελαίων και λαδιού σε επίπεδο οικοτεχνίας.¹⁴⁴

Τα υπόσκαφα στα οικόπεδα Ν. Σπύρου και Κοντεμίρη-Παυλάκη (99, 100) έχουν ως κοντινό παράλληλο την περίπτωση από το αγροτεμάχιο Περράκη στα Καλύβια. Δεδομένης της απουσίας λοιπών αρχαίων καταλοίπων στην ευρύτερη περιοχή, θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι αποτελούσαν ξέχωρα κτίσματα, ανάμεσα στα αγροτεμάχια με σιτηρά, αμπέλια και ελιές, του αναγυράσιου κάμπου.

¹³⁹ Οι Μεγαρείς ήταν γνωστοί για τα όμορφα και επιμελώς χτισμένα σπίτια τους, σύμφωνα και με τις αρχαίες πηγές. Tsalkou 2016, 265, note: 74, 75. Ισοκράτης, Περί Ειρήνης, 117-118: *μεγίστους οίκους τῶν Ἑλλήνων κέκτηνται*.

¹⁴⁰ Tsalkou 2016, 267.

¹⁴¹ Tsalkou 2016, 267, figs. 5, 6, 7. Banou 2016, 276-277, figs. 1, 2, 3. Τα ευρήματα από τα υπόγεια κτίσματα στην περιοχή των Μεγάρων συνίστανται σε χρηστική κεραμική, υφαντικά βάρη, λίθινα εργαλεία, οστά ζώων, πήλινα και μαρμάρινα ειδώλια ανδρών, γυναικών και ζώων. Tsalkou 2016, 268.

¹⁴² Θέμελης 1980, 97-100, πιν. 83-85.

¹⁴³ Θέμελης 1980, 99-100. Tsalkou 2016, 268-269. Οι αρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν ως «μέγαρα», υπόγειες κατασκευές, κάτω από τις οικίες που εξυπηρετούσαν χθόνιες λατρείες, σχετιζόμενες με τη γιορτή των Θεσμοφορίων και με χθόνιες θεότητες, όπως η Δήμητρα. Banou 2016, 277, note: 12. Tsalkou 2016, 266, note: 78. Η βασική ιεροτελεστία αφορούσε την τοποθέτηση χοίρων εντός κοιλωμάτων και στη συνέχεια την τοποθέτηση των υπολειμμάτων των ζώων (θεσμοί) μαζί με άλλα αντικείμενα στον/ους βωμούς των θεοτήτων. Tsalkou 2016, 266, note: 79. Οι Μεγαρείς μάλιστα θεωρούσαν ότι η ονομασία της πόλης τους σχετιζόταν με τη λατρεία της Δήμητρας και την κατασκευή ανάλογων υπόγειων χώρων, τα «μέγαρα». Θέμελης 1980, 100. Tsalkou 2016, 266-267.

¹⁴⁴ Η παρατακτική διάρθρωση των χώρων ομοιάζει με κατάλοιπα αγρέπαυλης στην περιοχή Πυργάρι, στην ανατολική Μεγαρίδα. Ζορίδης 2002, 105: σχεδ. 6.

Μονόχωρα και δίχωρα κτίσματα έχουν εντοπιστεί σε διάφορες θέσεις στην Αττική.¹⁴⁵ Στέκονται απομονωμένα, κοντά σε πλατώματα για καλλιέργειες, και έχουν θεωρηθεί ότι εντάσσονταν σε μεγάλα αγροκτήματα ανοιχτού σχήματος, σύμφωνα με το Δημακόπουλο.¹⁴⁶ Θεωρώ ότι τα 2 μεμονωμένα υπόγεια κτίσματα αποτελούν ανάλογες περιπτώσεις που εξυπηρετούσαν τις ιδιαίτερες ανάγκες για αποθήκευση και συντήρηση των προϊόντων από τις ετήσιες σοδειές των Αναγυρασίων.¹⁴⁷ Είναι τέλος πιθανό να ήταν ταυτόχρονα και χώροι κατοικίας επιστατών σε κτήματα της πεδιάδας της Βάρης.¹⁴⁸

3.2γ. Γενικές Παρατηρήσεις

Χάρτης 4, Εικόνα 11

Μελετώντας την πυκνότητα των οικιστικών καταλοίπων της κλασικής φάσης του οικισμού που έχουν δημοσιευτεί, έστω και αποσπασματικά σε συνδυασμό με τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν παραπάνω από νέες οικιστικές θέσεις, μπορούν να γίνουν οι παρακάτω παρατηρήσεις.

Ο Ανάγυρος ήταν ένας «πολυπυρηνικός δήμος»¹⁴⁹ με συστάδες οικιών και διάσπαρτες αγροικίες στην περιφέρεια του. Ο βασικός οικιστικός πυρήνας του 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ. οργανώνεται στην περιοχή ανατολικά της Λαθούριζας και εκτείνεται βορειοανατολικά προς τον ορεινό όγκο του Υμηττού και το λόφο Μελίσσι. Κατά τόπους οι οικίες εμφανίζονται σε πιο πυκνή διάταξη όπως στις θέσεις κατά μήκος της σύγχρονης οδού Μαρώτη και μεταξύ των οδών Ηφαίστου, Τερψιχόρης, Αγ. Λαύρας. Στο οικόπεδο Μαγκλάρα (49) και στα οικόπεδα Γιαννόπουλου και Δεμερτζή (48, 50), οι οικίες έχουν κοινές μεσοτοιχίες.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Δημοσθένης, Προς Ευβουλίδην (57), 65. «...οἰκίδιον ἐν τῷ ἀγρῷ...».

¹⁴⁶ Δημακόπουλος 2017, 223. Ενδεικτικά αναφέρει το μικρό ακανόνιστου σχήματος κτίριο στη θέση Πάτημα Π1143 στο Κορωπί και το κτίριο στη θέση CH 631144 στην Αθήνη.

¹⁴⁷ Υπόγεια κτίσματα για συντήρηση προϊόντων ως τμήματα οικιών έχουν ανασκαφεί στη Μακεδονία. Γενικά για υπόγειες κατασκευές στη Μακεδονία, με σχετική βιβλιογραφία σε: Βασιλειάδου 2011, 122. Δημακόπουλος 2017, 205, υποσημείωση 993,

¹⁴⁸ Σταϊνχάουερ 2008, 171.

¹⁴⁹ Ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί για τους αρχαίους δήμους όπου συστάδες οικιών και διάσπαρτες αγροικίες οργανώνονταν σε όλη την περιφέρεια τους. Σταϊνχάουερ 2009, 69, υποσημείωση: 122. Γενικότερα, οι αττικοί δήμοι δεν εμφανίζουν ομοιομορφία στον τρόπο οργάνωσής τους. Σταϊνχάουερ 1994, 193. Δημακόπουλος 2017, 289. Cavanagh 2009, 405-421 Η Αθήνη παρουσιάζει ένα χαλαρό οικιστικό ιστό που χαρακτηρίζεται από την αραιή διάταξη των οικιών-αγροικιών με μεγάλη ιδιοκτησία γης. Lohmann 1993. Οι οικίες στο Θορικό, στο Ραμνούντα και στις Αιωνίδες Αλές οργανώνονται σε οικοδομικές νησίδες που συνιστούν 2-3 οικιστικούς πυρήνες. Για συνοπτική παρουσίαση των παραπάνω δήμων σε Hoerpfner 2005, 263-274. Κατάλογος με οικίες (5^{ος}- 4^{ος} αι π.Χ.) στην Αττική σε Morris 1998, 85-86.

¹⁵⁰ Είναι απαραίτητο να επισημανθεί, ότι η σύγχρονη περιοχή της Βάρης από την εκκλησία Εισόδια της Θεοτόκου, όπου και ο ομώνυμος μεταβυζαντικός ναϊσκός μέχρι και τα όρια της σημερινής περιοχής Μηλαδέζας έχει οικιστεί από τον προηγούμενο αιώνα και ιδιαίτερος τις δεκαετίες του 60 και 70, με αποτελέσματα να έχουν χαθεί στοιχεία για την κατοίκηση και χρήση αυτής της περιοχής, κατά την αρχαιότητα. Στη μελέτη που πραγματοποιήθηκε από τη γράφουσα στο Τμήμα Διαχείρισης Ιστορικού

Κυριαρχεί ο τύπος της οικίας με την αυλή, περιμετρικά της οποίας οργανώνονται τα δωμάτια και οι βοηθητικοί χώροι. Οι οικίες στην πλειονότητα τους εδράζονται απευθείας στο φυσικό ασβεστολιθικό βράχο που κατά τόπους έχει λαξευτεί ή επιχωθεί με γεμίσματα από λίθους, χώμα και κεραμική, προκειμένου να δημιουργηθεί μία επίπεδη επιφάνεια χρήσης. Οι τοίχοι είναι λίθινοι και η ανωδομή τους πλίνθινη. Το οικοδομικό υλικό προέρχεται από την ευρύτερη περιοχή και συχνά εντοπίζονται ίχνη λατόμευσης σε κοντινή περιοχή, όπως στην Οικία της Βάρης (2) και στη θέση (107). Οι πλειονότητα των δαπέδων είναι είτε χωμάτινα είτε από διαμορφωμένο τοπικό ασβεστόλιθο. Στη θέση (107) τμήμα πλακόστρωτου δαπέδου, από λίθινες πλάκες σώθηκε σε ένα από τα δωμάτια της οικίας. Συχνά οι αυλές ήταν πλακόστρωτες (2, 49) ή επενδεδυμένες με κονίαμα (49). Δεξαμενές, φρέατα και αγωγοί φανερώνουν την προσπάθεια συγκέντρωσης νερού για την κάλυψη των καθημερινών αναγκών της οικίας. Εγκατάσταση ληνού έχουμε σε 3 θέσεις (107, 69, 49).

Μόνο σε 2 περιπτώσεις έχουμε οικίες (41, 51) με κυκλικό πύργο εντός της αυλής, στην πρώτη οικοδομική φάση του 5^{ου} αι. π.Χ. ο οποίος καταργείται στις μετέπειτα μετασκευές των οικιών. Η Οικία της Βάρης διέθετε ισχυρό τετράγωνο πύργο στην μία άκρη της, σε όλη τη διάρκεια χρήσης της, καθώς ήταν στην «εσχατιά» του δήμου.¹⁵¹

Η εμφάνιση του πύργου ως δομικού στοιχείου στην κάτοψη μίας οικίας, ο ρόλος και η χρήση του έχει απασχολήσει τους μελετητές.¹⁵² Οι πύργοι εντοπίζονται σε αγροτικές περιοχές με εντατική ελαιοκαλλιέργεια και αμπελοκαλλιέργεια, αλλά και με δραστηριότητες που αφορούν εκμετάλλευση του υπεδάφους, όπως λατομεία και ορυχεία.¹⁵³ Ένας πύργος μπορούσε να είναι πολύ-λειτουργικός, δηλαδή να εξυπηρετεί διάφορες ανάγκες, όπως την επικοινωνία (φρυκτωρίες-φάρoi), την αποθήκευση και προστασία αγαθών (αγροτικά προϊόντα, αλάτι, μεταλλεύματα) και ανθρώπων (οικογένεια-δούλοι), χώρος κατοικίας και εργασίας, άμυνα.¹⁵⁴ Η Nevett υποστήριξε ότι η ύπαρξη κυκλικών πύργων σε οικίες εντός των δήμων είχε και ένα συμβολικό χαρακτήρα, εκτός από την κάλυψη αποθηκευτικών, αγροτικών και βιοτεχνικών αναγκών. Λειτουργούσε ως σύμβολο κύρους και επίδειξης της οικονομικής ευμάρειας του ιδιοκτήτη.¹⁵⁵

Αρχείου Αρχαιοτήτων & Αναστηλώσεων, του ΥΠΠΟ, εντοπίστηκε πλήθος επιστολών από την Αρχαιολογική Υπηρεσία προς την Αστυνομία, για παράνομες εκσκαφές, αυτή την περίοδο.

¹⁵¹ Υπάρχουν αναφορές για επιφανειακά κατάλοιπα αγροικών και αναλημμάτων σε σχετικά κοντινή απόσταση από την Οικία της Βάρης (2), στα νοτιοδυτικά της. Πετριτάκη 1981, 53-54.

¹⁵² Δημακόπουλος 2017, 231. Αναφέρει ότι στην Αττική έχουν ανασκαφεί συνολικά 50 πύργοι είτε μεμονωμένοι είτε ως τμήμα κάποιας αγροικίας.

¹⁵³ Morris-Papadopoulos 2005, 155-255. Δημακόπουλος 2017, 232-233.

¹⁵⁴ Young 1956. Langdon 1991. Morris - Papadopoulos 2005. Πίκουλας 1990-1991, 253. Γεροφωκά 2015, 141-144. Δημακόπουλος 2015, Δημακόπουλος 2019.

¹⁵⁵ Nevett 2005, 96.

Η Ακρόπολη στο λόφο της Λαθούριζας λειτουργούσε πιθανότατα ως οχυρό και ως μία εν δυνάμει οχυρωματική θέση που εξασφάλιζε προστασία στους Αναγυράσιους σε ενδεχόμενη εχθρική απειλή.

Οι αγροικίες που εμφανίζονται στην περιφέρεια του δήμου από τον 4^ο αι. π.Χ. εμφανίζουν τα τυπικά χαρακτηριστικά των αττικών αγροικιών, που μαρτυρούν την ενασχόληση των ιδιοκτητών τους με την αγροτική ζωή.

Γενικότερα οι οικίες στον Αναγυρούντα εξυπηρετούσαν τις ανάγκες των ιδιοκτητών τους που κατείχαν εκτάσεις γης στην πεδιάδα της Βάρης, είτε διέμειναν μόνιμα στην ύπαιθρο ή πηγαινοέρχονταν στο άστυ.¹⁵⁶ Τα ευρήματα από τις οικίες στον Αναγυρούντα, στο σύνολο τους φανερώνουν την αγροτοκτηνοτροφική οικονομία και παραγωγή των αρχαίων Αναγυρασίων και την ενασχόληση τους με την καλλιέργεια σιτηρών, ελιάς και αμπέλου, την κτηνοτροφία, την αλιεία και τη μελισσοκομία.

Τα αρχαιολογικά δεδομένα, δεν μας παρέχουν αρκετά στοιχεία για την εξέλιξη του δήμου κατά την ελληνιστική εποχή. Οι 2 οικίες στο ακίνητο Μαγκλάρα (**49**) είναι σε χρήση και τον 3^ο αι. π.Χ. Επίσης, η αγροικία (**107**) στο ακίνητο Καλλιάνη, σε απόσταση 750μ από τον κύριο οικιστικό πυρήνα του Αναγυρούντα ήταν σε χρήση έως τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ./αρχές 1^{ου} αι. π.Χ. Η απουσία δημοσιευμένων στοιχείων αναφορικά με τις οικίες που έχουν εντοπιστεί στα όρια του Αναγυρούντα δυσχεραίνει την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Ωστόσο, τα δεδομένα συνηγορούν σε μία βαθμιαία παρακμή και απομάκρυνση των κατοίκων κατά την ελληνιστική εποχή που πιθανόν να σχετίζεται με τον Χρεμωνίδειο Πόλεμο (268/267 π.Χ.-261 π.Χ.), την επιβολή της μακεδονικής κυριαρχίας στην Αττική και γενικότερα την σταδιακή επικράτηση των ελληνιστικών βασιλείων.¹⁵⁷

Στην πεδιάδα της Βάρης έχουν ανασκαφεί 2 μεγάλες αγρεπαύλεις της ύστερης αρχαιότητας (**101, 104, 105**).¹⁵⁸

¹⁵⁶ Σταϊνχάουερ 1994, υποσημείωση:11, Lohmann 1992, 39. Langdon 1991.

¹⁵⁷ Lohmann 1992, 56.

¹⁵⁸ Για ρωμαϊκές αγροικίες. Smith 1997.

4. Νεκροταφεία - Χώροι ταφής

Χάρτης 4, 5

Η σύγχρονη περιοχή της Βάρης είναι ευρέως γνωστή στη βιβλιογραφία για τα αρχαία νεκροταφεία της τα οποία καλύπτουν μία μακρά περίοδο χρήσης. Εφόσον η σύγχρονη ονομασία της Βάρης σχετίζεται ετυμολογικά με την αλβανική λέξη Varr- που σημαίνει τάφος, εύλογα μπορεί κανείς να αναπαραστήσει την εικόνα της εγκαταλελειμμένης υπαίθρου στις υπώρειες του νότιου Υμηττού, με τα ταφικά μνημεία να προβάλλουν και να μαρτυρούν το παρελθόν της περιοχής τα οποία αντίκρυσαν οι νέοι κάτοικοι που μετοίκησαν στην περιοχή της Βάρης και εν γένει στα Μεσόγεια τον 13 ο αι. μ.Χ.

Τα νεκροταφεία χωροθετούνται και οργανώνονται σε συγκεκριμένες θέσεις στην ευρύτερη περιοχή του σημερινού Δήμου, ακολουθώντας τις εκάστοτε ανά εποχή ταφικές πρακτικές.¹⁵⁹ Συγκεκριμένα, στα όρια του αρχαίου δήμου Αναγυρούντος χωροθετούνται 3 νεκροταφεία με διάρκεια χρήσης από τον 8^ο αι. π.Χ. έως και τον 4^ο αι. π.Χ. τα οποία είναι τα εξής: Το Βόρειο Νεκροταφείο στην περιοχή Χέρωμα, το Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο και το Νεκροταφείο με Ταφικούς Περιβόλους, στην περιοχή Γούρνα. Στην παρούσα εργασία προστίθεται και ένα ακόμα νεκροταφείο, το οποίο θα ονομαστεί ως Νότιο Νεκροταφείο και αποτελεί αδημοσίευτο υλικό. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι παρατηρούνται και μεμονωμένες ταφές ή ταφές σε συστάδες οι οποίες θα αναφερθούν σύμφωνα με το όνομα του ακινήτου όπου εντοπίστηκαν στο πλαίσιο σωστικών ανασκαφών.

Ταφές που χρονολογούνται στην ΥΓΙ/II, από το δεύτερο μισό του 8^{ου} αι. π.Χ. έχουν ανασκαφεί σε μια ακτίνα 1,5 χλμ στον άξονα Β-Ν, στην ευρύτερη περιοχή της Βάρης και πρόκειται για μεμονωμένες ταφές, αλλά και για ταφές σε συστάδες.

Ανασκαφές Παπαδημητρίου (26): Συστάδα 8 κιβωτίσχημων τάφων που περιείχαν 25 αγγεία ανασκάφηκε το 1957 από τον Παπαδημητρίου στη σημερινή περιοχή Χέρωμα, βόρεια της Λαθούριζας και 500μ από το Βόρειο νεκροταφείο.¹⁶⁰ Η ακριβής τοποθεσία των τάφων είναι άγνωστη και τα στοιχεία που διαθέτουμε στηρίζονται στην προκαταρκτική ανασκαφική έκθεση.¹⁶¹ Οι ταφές χρονολογούνται στην ΥΓΙα-ΙΙβ. Ένας τάφος (τάφος 2) περιείχε έναν αμφορέα του Ζωγράφου του Εμπεδοκλέα,¹⁶² μία πρώιμη πρωτοκορινθιακή κοτύλη¹⁶³ και ένα πινάκιο με γεωμετρική διακόσμηση, που χρονολογούνται στην ΥΓ ΙΙβ και στα τέλη του 8^{ου} αι.

¹⁵⁹ Στις υπώρειες του λόφου Καμίνι, χωροθετείται σημαντικό Μυκηναϊκό Νεκροταφείο με διάρκεια χρήσης από τα τέλη του 15^{ου} αι. π.Χ. μέχρι τα μέσα του 12^{ου} αι. π.Χ. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 1988, 103-105, Σούτου-Κασίμη, 228.

¹⁶⁰ Daux 1958, 672 -3, 7-8. Callipolitis- Feytmans 1984, 27-28. Alexandridou 2012, 64.

¹⁶¹ Daux 1958, 672 -3, εικ. 7-8.

¹⁶² Τάφος 2: Coldstream 1968, 77, αρ. 4. 83, 403.

¹⁶³ Τάφος 2: Coldstream 1968, 83, 109, 435.

π.Χ.¹⁶⁴ Αμφορέας που χρονολογείται στην ΥΓΙΑ και ανήκει στην πρώιμη φάση του Εργαστηρίου του Διπύλου προέρχεται από τον τάφο 7.¹⁶⁵

Οικόπεδο Πιττάρα (45): Σωστική ανασκαφική έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2008 σε ακίνητο ιδιοκτησίας Πιτταρά, στις βορειοανατολικές υπώρειες της Λαθούριζας, αποκάλυψε 25 ταφές της ΥΓ I-II περιόδου που οργανώνονταν στο βόρειο τμήμα του ακινήτου και οριοθετούνταν από περίβολο σχήματος Π.¹⁶⁶ Σύμφωνα με την κατάταξη του Whitley, είναι ένα μεγάλο νεκροταφείο.¹⁶⁷ Οι 14 τάφοι ήταν κιβωτιόσχημοι, λαξευμένοι στην κιμιλιά και πρόκειται για ταφές ενηλίκων. Οι 5 ήταν απλοί λακκοειδείς σε ορθογώνιο λάξευμα στη κιμιλιά. Οι 9 έφεραν σχιστολιθικές πλάκες στις μακριές πλευρές τους και είχαν σφραγιστεί με καλυπτήριες πλάκες. Σε 4 τάφους το δάπεδο είχε καλυφθεί με ποταμίσις βότσαλα (Τάφος 1, 4, 6, 9).

Οι ταφές οργανώνονταν σε 3 σειρές, με σαφή προσανατολισμό Β-Ν και Α-Δ και τα σώματα των νεκρών κείτονταν σε ύπτια θέση, ενώ σε 3 περιπτώσεις το σώμα ήταν σε συνεσταλμένη στάση. Η ανασκαφείας σε 3 τάφους αναφέρει διαδοχικές ταφές, ενώ για τον κιβωτιόσχημο Τάφο 13, εικάζει ότι υπήρχαν 2 ταυτόχρονες ταφές, μαζί με μία ανακομιδή, χωρίς ωστόσο να έχει πραγματοποιηθεί οστεολογική μελέτη. Τα κτερίσματα του τάφου 13 συνίστανται σε πρόχους, κάνθαρους, τριφυλλόσχημες οινοχόες, πινάκια, σκύφους, απλές πυξίδες και πυξίδα με ίππους στο πόμα και ήταν τοποθετημένα κατά μήκος των σωμάτων και στο κάτω μέρος των ποδιών.

Έντεκα εγγυτρισμοί, κυρίως σε αμφορείς εντοπίστηκαν είτε άνωθεν των κιβωτιόσχημων τάφων είτε στον ελεύθερο χώρο ανάμεσα τους. Λάκκοι-ορύγματα είχαν διανοιχθεί για την τοποθέτηση των ταφικών αγγείων τα οποία κείτονταν σε πλάγια θέση και είχαν φραχθεί με σχιστολιθικές πλάκες ή άωτες φιάλες. Οι διαστάσεις των ορυγμάτων είναι άγνωστες. Τα κτερίσματα, κυρίως κύπελλα τύπου Φαλήρου, είχαν τοποθετηθεί εντός των ταφικών αγγείων ή εξωτερικά αυτών. Σχετικά με το περιεχόμενο των ταφικών αγγείων δεν υπάρχει κάποια σχετική δημοσιευμένη πληροφορία.

Ο περίβολος που όριζε τις 25 ταφές, σύμφωνα με την ανασκαφείας, κατασκευάστηκε στις αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ., και επισκευάστηκε, κατά τον 5^ο αι. π.Χ. Νοτιοδυτικά των ΥΓ ταφών και του περιβόλου που τις οριοθετούσε, εντοπίστηκε φρέαρ και μία ημικυκλική κατασκευή, στο εσωτερικό της οποίας ανασκάφηκαν 6 πυρές, από τις οποίες μόνο η μία περιείχε 6 κορινθιακούς αρύβαλλους. Γύρω από τις πυρές, 2 αβαθείς λάκκοι απέδωσαν κορινθιακούς αρύβαλλους, ζώομορφα ειδώλια και 1 ειδώλιο ένθρονης γυναικείας μορφής.¹⁶⁸ Η ανασκαφείας ερμηνεύει το

¹⁶⁴ Callipolitis- Feytmans, 1984, 27, αρ.3.

¹⁶⁵ Daux 1958, 672, εικ. 7. Coldstream 1968, 46.

¹⁶⁶ Καζαζάκη 2008. Καζαζάκη 2022 (προφορική ανακοίνωση).

¹⁶⁷ Whitley 1991, 166.

¹⁶⁸ Αγγεία και ειδώλια διαφόρων τύπων έχουν βρεθεί σε τελετουργική πύρα, στο νεκροταφείο της Θόλου, στην Αρχαία Αγορά. Young 1939, 44-67.

νότιο χώρο με τις πυρές, τους αβαθείς λάκκους και το φρέαρ ως περιοχή, όπου τελούνταν ταφικές πρακτικές από τα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. έως και τους κλασικούς χρόνους.¹⁶⁹

Οι 25 ταφές είναι το μεγαλύτερο σύνολο ΥΓ ταφών που έχει εντοπιστεί στη Βάρη. Οι ταφές είναι 2 ειδών: κιβωτιόσχημοι για τους ενήλικες και εγχυτρισμούς για βρέφη/παιδιά. Οι ταφικές πυρές απουσιάζουν, σύμφωνα με την ανασκαφέα η οποία κάνει λόγο για λατρευτικές ταφικές πρακτικές τόσο τον 8^ο αι. αλλά και για τον 5^ο αι. π.Χ.¹⁷⁰ Η χωροθέτηση των τάφων με προσανατολισμό Β-Ν και Α-Δ, σε συστάδες, δηλώνει προνοητικότητα και σχεδιασμό από τη μεριά των συγγενών και μελών της οικογένειας ή της κοινότητας. Ενδιαφέρουσα είναι η οριοθέτηση του συνόλου των ταφών με χτιστό περίβολο, σε χρόνο μεταγενέστερο από την περίοδο που το νεκροταφείο χρησιμοποιείται, όπως και στην οδό Αρείου Πάγου στην Αθήνα όπου περίβολος, διαστάσεων 15μ επί 29μ κατασκευάστηκε τον 6^ο αι. π.Χ. και συμπεριέλαβε ταφές από τον 8^ο αι. π.Χ. έως τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ.¹⁷¹ **(Εικόνα 33, 34)**

Το οικοπέδο Μαγκλάρα **(49)** βρίσκεται στη νοτιή ανατολική προέκταση του οικοπέδου Πιτταρά και σε απόσταση μόλις 80μ από αυτό. Η ανασκαφική έρευνα στο ακίνητο, έκτασης 1225τμ, έφερε στο φως 2 κτίρια-οικίες που χρονολογούνται στην κλασική και ύστερη κλασική εποχή (4^{ος}– 3^{ος} αι. π.Χ.). Στο νότιο τμήμα του οικοπέδου, κάτω από το επίπεδο των δαπέδων χρήσης και θεμελίωσης των κλασικών τοίχων της Οικίας Β, εντοπίστηκαν 2 εγχυτρισμοί της ύστερης ΥΓΠ εποχής.

Ταφικός πίθος¹⁷² βρέθηκε ολότελος θραυσμένος σε μικρά όστρακα, εντός τετράπλευρου ορύγματος, λαξευμένου στη μαλακή κιμηνιά. Ο πίθος είχε προσανατολισμό Α(στόμιο)-Δ(βάση) και το στόμιο του φράσσονταν από μια λίθινη πλάκα η οποία είχε τοποθετηθεί σύριζα στο ανατολικό τοίχωμα του ορύγματος και στηριζόταν σε αργό λίθο. Δύο μικροί αργοί λίθοι είχαν τοποθετηθεί εξωτερικά στη βάση του αγγείου για τη στήριξη του, οριοθετώντας μία μικρή περιοχή όπου είχαν τοποθετηθεί 5 μικκύλα αγγεία: μαγειρική πρόχους με μία λαβή, τριφυλλόστομη οινοχόη με γραπτή διακόσμηση, αρύβαλλος και δύο μόνωτα κύπελλα τύπου Φαλήρου. Δεν συλλέχθηκαν οστά ή έτερα ευρήματα από το εσωτερικό του πίθου. **(Εικόνα 39)**

Στην ίδια περιοχή εντοπίστηκε έτερος εγχυτρισμός. Ταφικός αμφορέας αποκαλύφθηκε σε οριζόντια θέση, με προσανατολισμό Α(στόμιο) - Δ(βάση). Σωζόταν σε μέτρια διατήρηση, με θραυσμένο το στόμιο και τη μία λαβή. Από το εσωτερικό αφαιρέθηκαν καστανέρυθρα ανοιχτά αργιλώδη χρώματα και οστά βρέφους. Η ταφή δεν έφερε κτερίσματα. Κατά τη φάση συντήρησης του αμφορέα, διαπιστώθηκε ότι μέρος της κοιλιάς είχε αποκοπεί με κατάλληλο εργαλείο,

¹⁶⁹ Καζαζάκη 2022 (προφορική ανακοίνωση).

¹⁷⁰ Σύμφωνα με τα δημοσιευμένα στοιχεία δεν γίνεται αναφορά σε εύρεση κεραμικής του 7^{ου} ή 6^{ου} αι. π.Χ. στο ακίνητο.

¹⁷¹ Garland 1982, 126. Young 1951, 67- 134.

¹⁷² Boggess 1973, 30: 35, 37 και για διακόσμηση 19-21.

προκειμένου να τοποθετηθεί το σώμα του παιδιού στο εσωτερικό και εν συνεχεία το κενό καλύφθηκε με όστρακα έτερου αγγείου.

Επίσης αποκαλύφθηκε ταφική πυρά με προσανατολισμό Α-Δ η οποία είχε παραβιαστεί. Από το εσωτερικό της αφαιρέθηκε τέφρα, η οποία απέδωσε λίγα θραύσματα οστών και ένα ανθρώπινο δόντι, χωρίς επιπλέον ευρήματα, καθιστώντας αδύνατη τη χρονολόγηση της. Μοναδική ένδειξη, πιθανής χρονολόγησης της πυράς είναι η μικρή απόσταση από τον προαναφερθέντα ΥΓ εγχυτρισμό.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι στην περιοχή των εγχυτρισμών και στρωματογραφικά σε χαμηλότερο επίπεδο από την κλασική φάση των καταλοίπων της οικίας, αποκαλύφθηκε ευμεγέθες όρυγμα,¹⁷³ λαξευμένο στη μαλακή κιμηνιά. Το όρυγμα είχε καταχωθεί τμηματικά με επιχώσεις που περιείχαν κεραμική της ΥΓII και πρώιμης αρχαϊκής εποχής. Μεμονωμένο εύρημα υπήρξε τμήμα τοίχου, βορειότερα των ταφών και του ορύγματος που είχε θεμελιωθεί σε γέμισμα του φυσικού βράχου με χώμα, λίθους και όστρακα και χρονολογείται στην ΥΓII εποχή, ενδεικτικό της χρήσης του χώρου, τον ύστερο 8^ο αι. π.Χ.

Σε απόσταση 180μ νότια του οικοπέδου Μαγκλάρα και 200μ νοτιοανατολικά του οικοπέδου Πιτταρά, διενεργήθηκε σωστική ανασκαφική έρευνα σε ακίνητο Χρυσοσπάθη (58), έκτασης 1340τμ. Τρία πλατώματα διαμορφώνονταν από τα δυτικά προς τα ανατολικά. Η φυσική κλίση υπέδειξε και τις ανάλογες πρακτικές για τη χρήση του χώρου κατά την αρχαιότητα. Κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής έρευνας αποκαλύφθηκαν ταφές της ΥΓ και πρώιμης κλασικής εποχής, κτιριακά κατάλοιπα με διαδοχικές φάσεις στην κλασική εποχή και σύστημα αγωγών και δεξαμενών.¹⁷⁴

Στο βορειοδυτικό τμήμα του ακινήτου, εντοπίστηκε συστάδα ταφικών συνόλων η οποία οριζόταν από νότο με τοίχο, μήκους 1,75μ. και πλάτους 0,30μ. Συγκεκριμένα, συλλέχθηκε ταφικός αμφορέας, σχεδόν θρυμματισμένος, εντός αβαθούς ορύγματος, σε οριζόντια θέση. Στο εσωτερικό του αγγείου βρέθηκαν μία πρόχους, ένα μόνωτο κύπελλο και δεν συλλέχθηκαν οστά. Πλησίον του εγχυτρισμού, εντός του ιδίου ορύγματος είχε τοποθετηθεί μαγειρική πρόχους, σε όρθια θέση, σφραγισμένη με λίθο. Κυκλικό όρυγμα λαξευμένο στο φυσικό έδαφος είχε χρησιμοποιηθεί ως αποθέτης, πλησίον του εγχυτρισμού. Από το εσωτερικό του συλλέχθηκε τμήμα βάσης πίθου, 200 περίπου όστρεα (κυρίως *Patella cerulea*), 5 λίθινοι τριπτήρες και 2 σχεδόν ακέραιοι δίωτοι σκύφοι με γραμμική διακόσμηση. Το σύνολο των αγγείων χρονολογεί το όρυγμα στην ύστερη ΜΓII με ΥΓI.¹⁷⁵ (*Εικόνα 35, 37*)

Στην ίδια περιοχή, λίγο βορειότερα, ανασκάφηκαν 2 ακτέριστες λακκοειδείς ταφές, εντός ορθογώνιων ορυγμάτων, με καλυπτήριες πλάκες από ασβεστόλιθο. Οι ταφές με διαφορετικό

¹⁷³ Διαστάσεις: 4,70μ. x 4,25μ. και ύψους 1,50μ.-1,90μ.

¹⁷⁴ Ανδρέου 2023, 144-145.

¹⁷⁵ Τρία αβαθή ορύγματα με πιθανή ταφική χρήση ανασκάφηκαν στην οδό Θράκης, περιοχή Κόκκινος Μύλος στο Δήμο Αγαρνών. Περιείχαν αγγεία (πυξίδες, σιτοβολώνας, πρόχοι, κάλαθοι, αμφορίσκοι) αλλά δεν εντοπίστηκαν οστά. Πλάτωνος 2004, 124-125.

μεταξύ τους προσανατολισμό (B-N και A-Δ) είχαν λαξευτεί στην κιμιλιά και τα σώματα είχαν τοποθετηθεί σε ύπτια θέση. Στην μία ταφή, ο σκελετός σωζόταν σε κακή κατάσταση και παρατηρήθηκε ότι είχε τοποθετηθεί μικρός λίθος στη βάση του κρανίου. Στην έτερη ταφή, το δάπεδο είχε πλακοστρωθεί με μικρές πλακοειδείς πέτρες,¹⁷⁶ σε αραιή διάταξη και είχε ενταφιαστεί το σώμα πιθανόν ενήλικης γυναίκας.¹⁷⁷ Τα κάτω άκρα ήταν ενωμένα στο ύψος των γονάτων, ένδειξη ότι το σώμα είχε τυλιχτεί σφιχτά με σινδόνη ή είχε υποστεί περίδεση των κάτω άκρων. Δύο σιδερένιοι ήλοι εντοπίστηκαν κάτω από το κρανίο και μάλλον ανήκαν στο ξύλινο νεκροκρέβατο ή σε κάποια κατασκευή που στήριζε το κεφάλι. Οι 2 ταφές ήταν ακτέριστες και η μοναδική ένδειξη για την πιθανή χρονολόγηση τους είναι η γειτνίαση με τον εγχυτρισμό και το όρυγμα της ΥΓ εποχής. **(Εικόνα 35, 36)**

Στη βορειοανατολική πλευρά του ακινήτου, 40μ. ανατολικότερα από τα προαναφερθέντα ταφικά σύνολα και στην ίδια ευθυνηρία εντοπίστηκε έτερος εγχυτρισμός.¹⁷⁸ Αμφορέας, με πώμα είχε τοποθετηθεί κάθετα στην άκρη ακανόνιστου ορύγματος. Από το εσωτερικό του συλλέχθηκαν οστά. 3 ευμεγέθεις πλακοειδείς λίθοι και αποτμήματα άλλων κάλυπταν το αγγείο και το όρυγμα. Εικάζουμε ότι οι λίθοι λειτουργούσαν ως σήμανση του τάφου. Ο αμφορέας έφερε γραπτή διακόσμηση, με σειρές ταινιών. Ημετόπη στο λαιμό και στις 2 όψεις του αγγείου κοσμείται με παράσταση αλόγου δεμένου σε τρίποδα, με παραπληρωματικά γραμμικά μοτίβα και ερωδιούς. Το πτηνόμορφο στόμα του αλόγου, η χαρακτηριστική απόδοση του οφθαλμού με στιγμή και η σχετικά άτεχνη απόδοση παραπέμπουν στον Ζωγράφο του Μουσείου Μπενάκη, χρονολογώντας την ταφή στην ΥΓΙΒ.¹⁷⁹ Πλησίον του αμφορέα ανασκάφηκε ταφική πυρά, από την οποία συλλέχθηκε μόνο τμήμα πώματος πρωτοκορινθιακής πυξίδας που χρονολογείται μεταξύ 675-650 π.Χ.¹⁸⁰ **(Εικόνα 38)**

Τέλος, στο ακίνητο εντοπίστηκαν και 2 ταφές της κλασικής εποχής. Πρόκειται για έναν εγχυτρισμό και μία ορθογώνια λακκοειδή ταφή, οι οποίες βρέθηκαν σε μικρή απόσταση μεταξύ τους. Οι κλασικές ταφές χωροθετούνται εκτός των ορίων της κλασικής εγκατάστασης, στην ανατολική παρειά αναλημματικού τοίχου που ταυτόχρονα όριζε την αρχαία ιδιοκτησία.

Με δεδομένο ότι οι ταφές εντοπίστηκαν στο βόρειο τμήμα του ακινήτου και υπάρχει πιθανότητα να συνεχίζουν στην όμορη ιδιοκτησία, όπου δεν έχει πραγματοποιηθεί ανασκαφική

¹⁷⁶ Βότσαλα ή μικρές πλακοειδείς πέτρες επιστρώνονται στο δάπεδο των τάφων, πριν την τοποθέτηση του νεκρού. Kurtz – Boardman 1971, 54. Ανάλογες περιπτώσεις με στρώση μικρών λίθων/βοτσάλων στο δάπεδο έχουμε σε 2 κιβωτιόσχημες ταφές της ΥΓ στο οικοπέδο Πιττάρα. (Καζαζάκη 2008) και 1 στο Νότιο Νεκροταφείο (Καζαζάκη 2022).

¹⁷⁷ Η ταύτιση με γυναικείο σκελετό στηρίχτηκε στην εμπειρική παρατήρηση των οστών της λεκάνης και απαιτείται οστεολογική μελέτη για να το πιστοποιήσει.

¹⁷⁸ Οι ταφές εντοπίστηκαν στο βόρειο όριο του ακινήτου και πιθανόν να συνεχίζουν στην όμορη ιδιοκτησία η οποία δεν έχει ερευνηθεί ανασκαφικά.

¹⁷⁹ Cook, 1947, 150. Davison 1961, 147, εκ. 50-53.

¹⁸⁰ Ανδρέου 2023, 144-145.

έρευνα, οι ταφές της ΥΓΠ και κλασικής εποχής, δεν συνιστούν περίπτωση οργανωμένου νεκροταφείου και χαρακτηρίζονται ως μεμονωμένη συστάδα τάφων.

Ταφικός αμφορέας σε οριζόντια θέση είχε τοποθετηθεί εντός αβαθούς ελλειψοειδούς ορύγματος λαξευμένου στη μαλακή κιμιλιά. Το αγγείο διατηρούνταν σε κακή κατάσταση, καθώς το μεγαλύτερο τμήμα της κοιλιάς του σώζονταν σε όστρακα. Έλειπε η μία λαβή, ενώ στη βάση και την κοιλιά του έφερε τουλάχιστον 6 μολύβδινους συνδέσμους. Το στόμιο του αμφορέα φράσσονταν με όστρακο από τη βάση άλλου αγγείου και με κάθετα τοποθετημένο πλακοειδή ασβεστόλιθο. Από το εσωτερικό του ταφικού αγγείου συλλέχθηκαν 4 ληκύθια, 2 διώτοι σκύφοι, μία φιάλη, μια τριφυλλόστομη οινόχνη, ένα μελαμβαφές θήλαστρο και μια μελαμβαφής πυξίδα με πώμα. Δεν εντοπίστηκαν οστά. Ο εγχυτρισμός χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. **(Εικόνα 87)**

Η λακκοειδής ταφή είχε διανοιχθεί στη μαλακή κιμιλιά και ο σκελετός είχε τοποθετηθεί εντός του ορθογώνιου ορύγματος, σε ύπτια θέση. Ένας μικρός λίθος είχε τοποθετηθεί στην έδραση του κρανίου. Περιμετρικά του σκελετού, από το ύψος των ώμων ως τα κάτω άκρα είχαν τοποθετηθεί συνολικά 22 αγγεία (19 ακέραια ή θραυσματικά σωζόμενα ληκύθια, 1 θραυσματικό σωζόμενος σκύφος, 1 κοτύλη με φυτική διακόσμηση, 1 ακέραη πυξίδα με πώμα) 4 πήλινα γυναικεία ειδώλια και 39 χάντρες από ελεφαντόδοντο. Η ταφή χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. **(Εικόνα 88)**

Η προσεκτική και συστηματική ανασκαφική έρευνα κάτω από το επίπεδο χρήσης της κλασικής εποχής αποκάλυψε και στοιχεία της πρωιμότερης χρήσης του χώρου, πλην των ταφών. Συγκεκριμένα, ανασκάφηκαν σπαράγματα τοίχων που χρονολογούνται στη ΜΓΠ έως την ΥΓΠβ. Στο ανατολικό άκρο ενός ΥΓΠ τοίχου εφάπτονταν σε οριζόντια θέση, στον ίδιο άξονα με τον τοίχο, υδρία η οποία δεν απέδωσε ευρήματα από το εσωτερικό της. Χρονολογείται στην ΥΓΠ εποχή (δεύτερο μισό 8^{ου} π.Χ.).¹⁸¹ Αν και δεν υπάρχουν ενδείξεις για την χρήση του πιθανολογούμε ότι πρόκειται για ταφικό αγγείο. **(Εικόνα 7)**

Στο Νότιο Νεκροταφείο η πρώιμη φάση του ανήκει στον 8^ο αι. π.Χ., με ταφές της ΥΓΠ/Π που αποτελούν αδημοσίευτο υλικό. Ομοίως ταφές της ίδιας περιόδου έχουν ανασκαφεί στο Βόρειο και το Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο και εξετάζονται ως ενιαία ενότητα με τις λοιπές ταφές των νεκροταφείων, στα παρακάτω κεφάλαια.

¹⁸¹ Brann 1962, 35: 37, πιν.3

4.1 Βόρειο Νεκροταφείο (25)

Χάρτης 1, 4, Εικόνα 40-41

Το 1934, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο θα αποκτήσει μία συλλογή αγγείων και οστράκων από ταφικά σύνολα, προϊόν αρχαιοκαπηλικής δράσης στην περιοχή της Βάρης. Η επέμβαση του Μιχάλη Βλαστού, προέδρου των Φίλων του ΕΑΜ, υπήρξε σωτήρια για τη διάσωση ενός σημαντικού συνόλου αγγείων του τέλους του 7^{ου} αι. π. Χ. που αποτέλεσε το έναυσμα για την έναρξη συστηματικής ανασκαφικής έρευνας, ενός από τα πιο σημαντικά νεκροταφεία της αρχαϊκής περιόδου στην αττική ύπαιθρο.

Η ανασκαφή θα διεξαχθεί, ανά διαστήματα από το 1936 έως το 1939, από τον αρχαιολόγο Φοίβο Σταυρόπουλλο, με την εποπτεία του Γεώργιου Οικονόμου και με χορηγία από το Ίδρυμα Signer – Polignac.¹⁸² Ο Σταυρόπουλλος δεν δημοσιεύει τα αποτελέσματα της ανασκαφής και για πάρα πολλές δεκαετίες, η επιστημονική κοινότητα βασίζεται μόνο στις σύντομες ανασκαφικές αναφορές.¹⁸³ Το 1963, η Σέμνη Καρούζου δημοσιεύει τμήμα από το σύνολο των αγγείων που είχαν παραδοθεί στο ΕΑΜ το 1934 και θα ακολουθήσουν 2 μονογραφίες, το 1982 και 1985.¹⁸⁴

Το 2009 και εν συνεχεία το 2012, η Α. Αλεξανδρίδου θα προχωρήσει σε 2 σημαντικές δημοσιεύσεις του νεκροταφείου, καθώς της παραχωρήθηκε το δικαίωμα μελέτης του ημερολογίου του ανασκαφέα, Φ. Σταυρόπουλλου και ενός αδημοσίευτου εγχειριδίου με τον τίτλο *Αναγνώσεις Νεκροί*.¹⁸⁵

Το Βόρειο Νεκροταφείο χρονολογείται από το τελευταίο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. έως τα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ. Στη νεκρόπολη εντοπίστηκαν πέντε τύμβοι μεγάλων διαστάσεων και ανασκάφηκαν συστηματικά μόνο οι τέσσερις. Επιπλέον, διερευνήθηκαν ταφικοί περίβολοι, αλλά και μεμονωμένες ταφές. Ο Τύμβος 1 ήταν ο πρωιμότερος και μεγαλύτερος σε διαστάσεις τύμβος, διαμέτρου 25 μ. και περιείχε μία μοναδική ταφή ενήλικα που χρονολογείται στο τελευταίο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. Επί του τύμβου υπήρχε σύγχρονη της ταφής, επιμήκης αύλακα, μήκους 14μ από ωμές πλίνθους, που είχε πληρωθεί με 14 αγγεία, 1 χάλκινο ζευγάρι ενώτια και τμήμα ειδωλίου. Τα αγγεία της αύλακας δεν έφεραν ίχνη πυράς και είχαν ηθελημένα θραυστεί. Στη δυτική απόληξη της αύλακας εντοπίστηκε τελετουργική πυρά που περιείχε οστά ζώων και αγγεία καμένα που χρονολογούνται μεταξύ 575-550 π.Χ. Ο Τύμβος 1 περιβάλλεται με χτιστό περίβολο στα μέσα του 6^{ου} αι. π.Χ. στο βόρειο τμήμα του και καλύπτεται μερικώς με στρώμα λίθων.

Η αύλακα προσφορών στο τελευταίο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. και η μεταγενέστερη τελετουργική πυρά, του δεύτερου μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. μαρτυρούν 2 διαφορετικές ταφικές

¹⁸² Alexandridou 2012, 4.

¹⁸³ Karo 1936, 123-5. Lemerle 1937, 451. Lemerle 1939, 287-288. Riemann 1937, 121-124. Walter 1940, 175-178.

¹⁸⁴ Καρούζου 1963. Karouzou 1982. Karouzou 1985.

¹⁸⁵ Alexandridou 2009. Alexandridou 2012

πρακτικές με κοινό στοιχείο, την απόδοση τιμών στο νεκρό ο οποίος έχει θεωρηθεί ως «γενάρχης». Η μεταγενέστερη τελετουργική πυρά υποδηλώνει προγονική λατρεία.¹⁸⁶

Ο κυκλικός Τύμβος 2, διαμέτρου 24-25μ οριζόταν από τοίχο πολυγωνικής τοιχοποιίας και περιείχε πέντε ταφές ενηλίκων, του 6ου αι. π.Χ. Ξεχωρίζει η κτιστή ταφή που περιείχε πρωτογενή καύση και αποδόθηκε από τον ανασκαφέα στον αρχηγό του οίκου (γενάρχης).¹⁸⁷ Νότια του Τύμβου 2 ανασκάφηκαν επτά εγχυτρισμοί και εννέα καύσεις ενηλίκων.¹⁸⁸ Τρεις εγχυτρισμοί χρονολογήθηκαν στα τέλη του 8ου και στο πρώτο μισό του 7ου αι. π.Χ. και αποτελούν τις πρωιμότερες ταφές στη Νεκρόπολη.¹⁸⁹ Οι καύσεις ήταν πρωτογενείς και μόνο 2 τάφοι (Τάφοι. 15-16) χρονολογήθηκαν στον 6ο αι. π.Χ.¹⁹⁰

Ο Τύμβος 3 (διαστάσεις 23μ επί 18μ) περιείχε 33 ταφές που χρονολογούνται από το δεύτερο τέταρτο του 6ου έως τα τέλη του 5ου αι. π.Χ. Συγκεκριμένα πρόκειται για 3 ενταφιασμούς, 8 παιδικές ταφές (4 σε λουτήρες και 3 εγχυτρισμοί) και 22 πρωτογενείς πυρές.¹⁹¹

Ο Τύμβος 5, νότια των Τύμβων 1 και 2, περιλάμβανε 2 Ταφικούς περίβολους (I-II). Ο Ταφικός Περίβολος I περιείχε 24 ταφές που εκτείνονται από τον 6ο έως τα τέλη του 5ου αι. π.Χ. και στην πλειονότητα τους αφορούν καύσεις ενηλίκων, εκ των οποίων κάποιες είχαν σημειωθεί με λίθινες χτιστές κατασκευές, 3, ενταφιασμούς και 2 εγχυτρισμούς.¹⁹² Τέσσερις τελετουργικές πυρές (Α-Α, Β-Β, Γ-Γ, Δ-Δ) περιέτρεχαν τη βόρεια, νότια και ανατολική πλευρά του Περιβόλου Ι, τις οποίες ο Σταυρόπουλος ονομάζει «ΘΥΣΙΑΙ». Περιείχαν καμένα και θραυσμένα αγγεία, αναμειγμένα με οστά μικρών ζώων και πτηνών. Τα αγγεία ήταν ηθελημένα σπασμένα, δεν είχαν διασκορπιστεί μακριά και είχαν εναποτεθεί απευθείας επί του εδάφους. Υπάρχει ποικιλία σχημάτων, κυρίως μικρού μεγέθους ανοιχτά αγγεία. Οι λήκυθοι και οι λουτροφόροι περιέχονταν σε όλες τις πυρές, ενώ η υδρία (πυρά Β-Β) και η λουτροφόρος (πυρά Γ-Γ) ήταν τα μεγαλύτερα σχήματα. Τα αγγεία από κάθε πυρά ήταν σύγχρονα μεταξύ τους. Οι πυρές είχαν διάρκεια χρήσης από το δεύτερο τέταρτο του 6ου αι. π.Χ. έως τις πρώτες δεκαετίες του 5ου αι. π.Χ.¹⁹³

¹⁸⁶ Alexandridou 2012, 4-10, εικ. 4,5.

¹⁸⁷ Η Αλεξανδρίδου επισημαίνει ότι ένα από τα συλλεχθέντα όστρακα σύμφωνα με την περιγραφή του Σταυρόπουλλου έφερε διακοσμητική ζώνη με ζώα και προτείνει ως πιθανή χρονολόγηση το πρώτο τέταρτο του 6ου αι. π.Χ. Alexandridou 2012, 10, υποσημείωση: 31. Ο Γουλάκος προτείνει ότι η εύρεση τμήματος αρχαϊκού αγάλματος (κούρου) ως οικοδομικό υλικό σε δεύτερη χρήση, πιθανόν να τοποθετεί τη χρονολόγηση του τύμβου μετά τον 6ο αι. π.Χ. Γουλάκος 2015, 153.

¹⁸⁸ Alexandridou 2012, 10-13, εικ. 7,8.

¹⁸⁹ Alexandridou 2012, 13. Η χρονολόγηση έγινε με στοιχεία από το ημερολόγιο του Σταυρόπουλλου.

¹⁹⁰ Alexandridou 2012, 13.

¹⁹¹ Μόνο οι 10 ταφές ήταν ασύλητες. Alexandridou 2012, 13-18, εικ. 9-10.

¹⁹² Alexandridou 2012, 18-25, εικ. 11-12.

¹⁹³ Πυρά Α-Α: μέσα 6ου αι. π.Χ. Πυρά Β-Β: τέλη 6ου αι. π.Χ. Πυρά Γ-Γ: γύρω στο 500π.Χ., Πυρά Δ-Δ: πρώτος 5ος αι. π.Χ. Δύο λεκάνες με ζώνες ζώων χρονολογούνται στο πρώτο τέταρτο του 6ου αι. π.Χ. Alexandridou 2012, 24-25.

Στην εξωτερική βορειοανατολική πλευρά του Ταφικού Περιβόλου I υπήρχε λίθινη ορθογώνια κατασκευή (Βάθρο ΣΤ), που έφερε κοιλότητα για την τοποθέτηση αγάλματος.¹⁹⁴ Ανατολικά του Βάθρου ΣΤ, υπήρχε τάφος (25-E), διαστάσεων 4.30μ επί 2.75μ, βάθους: 0.40/0.50μ, που έφερε ενταφιασμό ενηλίκου. Ο νεκρός είχε καλυφθεί με χώμα και λίθους. Κάτω από στο στρώμα των λίθων συλλέχθηκε αμφορέας με αδιάγνωστη παράσταση που ο Σταυρόπουλλος χρονολογεί στον 7^ο αι. π.Χ. Μεγάλη αύλακα προσφορών βρέθηκε ανατολικά του Τάφου 25/E, μέγιστου μήκους 4μ, η οποία κατέληγε στην ανατολική στενή πλευρά του τάφου και συνέχιζε και κάτω από αυτόν. Η αύλακα ήταν προγενέστερη του τάφου και περιείχε πληθώρα θραυσμένων αττικών και κορινθιακών αγγείων μαζί με οστά μικρών ζώων και πτηνών. Τα αγγεία χρονολογούνται στον ύστερο 7^ο αι. π.Χ. έως το δεύτερο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. και συνιστούν συχνές επισκέψεις των συγγενών με ταφικές πρακτικές αντίστοιχες με εκείνες από τον Τύμβο 1.¹⁹⁵

Έτερη τελετουργική πυρά¹⁹⁶ εντοπίστηκε κάτω από την περιοχή του Βάθρου Z¹⁹⁷, γεμάτη με σπασμένα και καμένα όστρακα αγγείων, ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζει κύπελλο με την επιγραφή ΠΡΟΠΟΣΙΣ και ένα πήλινο ομοίωμα παπουτσιού. Τα αγγεία χρονολογούνται από το πρώτο τέταρτο έως το τρίτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Ανατολικά του Βάθρου συλλέχθηκαν τμήματα από μαρμάρινα αγάλματα και εντοπίστηκε μία ακόμη τελετουργική πυρά που χρονολογείται στον πρώιμο 5^ο αι. π.Χ.¹⁹⁸ Ανατολικά του Βάθρου Z χωροθετούνταν 2 παιδικές ταφές του 6^{ου} αι. π.Χ.¹⁹⁹

Κατά μήκος του βόρειου τοίχου που όριζε από βορρά, τα Βάθρα Z-ΣΤ, τις ταφές 25/E, 26, 42, παράλληλα και σε απόσταση 1.00μ από αυτόν εντοπίστηκε ταφική πυρά α-α, πλάτους 1.00μ.²⁰⁰ Τα αγγεία κείτονταν απευθείας στο έδαφος, πάνω από στρώση με στάχτες. Τα αγγεία χρονολογούνται τον πρώιμο 6^ο αι. π.Χ. και τον τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ., ενώ η λευκή λήκυθος που εντοπίστηκε ανάμεσα στα αγγεία παραπέμπει στον 5^ο αι. π.Χ. Η μεγάλη χρονολογική διάρκεια χρήσης της πυράς υποδεικνύει ταφικές λατρείες, αντίστοιχες με τον Τύμβο 1, δηλαδή προγονική λατρεία.²⁰¹

Ο Ταφικός Περίβολος II περιλάμβανε 9 ταφές και 6 εγχυτρισμούς.²⁰² Μία ταφή (Τφ. 33)

¹⁹⁴ Alexandridou 2012, 25-27, εικ. 14. Διαστάσεις: 3.75μ επί 3μ. Στην ευρύτερη περιοχή συλλέχθηκαν μαρμάρινα αποτμήματα αγαλμάτων (σφίγγα, γόνατο ζώου, πόδι και δάχτυλο κούρου).

¹⁹⁵ Alexandridou 2012, 27-28, εικ. 14.

¹⁹⁶ Η πυρά συνέχιζε για 7μ πέρα από το Βάθρο Z και έφτανε μέχρι την παιδική Ταφή 42.

¹⁹⁷ Βάθρο Z: λίθινη κατασκευή, διαστάσεων 3.94μ επί 3.10μ, ύψους 0.50μ, χτισμένη από καλά δουλεμένους λίθους. Ο Σταυρόπουλλος είχε θεωρήσει ότι πρόκειται για κenoτάφιο. Ωστόσο, η εύρεση μαρμαρίνων αποτμημάτων από αγάλματα (πόδι αλόγου, πλάτη γυναικείου αγάλματος, τμήμα σφίγγας) οδήγησε την Αλεξανδρίδου να το ταυτίσει με βάθρο. Alexandridou 2012, 28, εικ. 16.

¹⁹⁸ Alexandridou 2012, 30.

¹⁹⁹ Alexandridou 2012, 30-31.

²⁰⁰ Alexandridou 2012, 32-33 εικ. 14, 16.

²⁰¹ Alexandridou 2012, 32-33, υποσημείωση: 115, 117.

²⁰² Alexandridou 2012, 33-37, εικ. 18.

εντός ορθογώνιου ορύγματος περιείχε τον σκελετό ενός άνδρα και οι λοιπές ταφές ήταν πρωτογενείς καύσεις που ανήκαν σε ενήλικες και κυρίως παιδιά ή εφήβους. Μεγάλος αριθμός προσφορών (β-β) εντοπίστηκε σε επιχώσεις άνωθεν των τάφων και κάτω από τον τοίχο του περιβόλου II. Ο Σταυρόπουλλος παραθέτει πλήρη κατάλογο των αγγείων και λοιπών ευρημάτων από τα οποία ξεχωρίζουν: πλήλινη άμαξα με ειδώλια θρηνωδών που τη σέρνει άλογο με αναβάτη, μεγάλος αριθμός κορινθιακών αλάβαστρων και αρυβάλλων, μικκύλες οινοχόες, υποστατά, δίνος με υποστατό που φέρει ειδώλια θρηνωδών στο χείλος, κυλινδρικές πυξίδες με παραστάσεις αλόγων ανάμεσα σε σβάστιγκες, σημαντικός αριθμός ειδωλίων σε ποικιλία τύπων, πλήλινες ασπίδες και πήλινοι τροχοί.²⁰³ Η επίχωση των θυσιών-προσφορών (β-β) χρονολογείται στο δεύτερο και τρίτο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ., σύμφωνα με τα δεδομένα των ημερολογίων. Η αναφορά του Σταυρόπουλου σε κυλινδρικές πυξίδες παραπέμπουν σε αττικά εργαστήρια της ΥΠΙ-Π εποχής. Εφόσον, οι πυξίδες είναι του 8^{ου} αι. π.Χ. πρόκειται για τα πρωιμότερα ευρήματα στο νεκροταφείο και πιθανόν να αποτελούν οικογενειακά κειμήλια.²⁰⁴

Ο Ταφικός Περιβόλος III εντοπίστηκε ανατολικά του νεκροταφείου και περιλάμβανε 21 ταφές των αρχών του 5ου αι. π.Χ.²⁰⁵ Οι πλειοψηφία των τάφων ήταν συγκεντρωμένοι στο κέντρο. Οι ταφές ενηλίκων ήταν κυρίως πρωτογενείς καύσεις, εκτός από 2 ενταφιασμούς. Δύο καύσεις αφορούσαν γυναικείες ταφές και ήταν πλούσια κτερισμένες.

Ο τέταρτος τύμβος δεν απεικονίζεται στο ημερολόγιο του Σταυρόπουλλου και δεν ανασκάφηκε, όπως αντίστοιχα δεν διερευνήθηκαν και τρεις τυμβίσκοι κατασκευασμένοι από λίθους που απεικονίζονται εντός του ταφικού περιβόλου II.

Η προσεκτική μελέτη της κεραμικής από το Βόρειο Νεκροταφείο, κατέληξε ότι κάποια από τα αγγεία ήταν ειδική παραγγελία για ταφική χρήση σε σημαντικό ταφικό μνημείο, όπως ο σκυφοειδής- κρατήρας με παράσταση Ηρακλή που ελευθερώνει τον Προμηθέα και ανήκει στο Ζωγράφο του Νέσσου.²⁰⁶ Στον Τύμβο I, συλλέχθηκαν και αμφορείς που αποδίδονται στους Ζωγράφους του λιονταριού, του Βελλερεφόντη και του Πήγασου,²⁰⁷ οι οποίοι δεν είναι από τοπικό πηλό και μάλλον πρόκειται για ειδική παραγγελία.²⁰⁸

²⁰³ Κάποια από τα ευρήματα, όπως η άμαξα, υποστατά, ο δίνος με τους θρηνωδούς είναι προϊόντα τοπικής παραγωγής και φέρουν χαρακτηριστικό υπόλευκο επίθετο επίχρυσμα. Αντίστοιχα αγγεία έχουν βρεθεί και στο Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο. Alexandridou 2012, 35-37, εικ. 19-21.

²⁰⁴ Η Αλεξανδρίδου επισημαίνει ότι βασίστηκε στα ημερολόγια του Σταυρόπουλλου και δεν είχε πρόσβαση στα αγγεία. Alexandridou 2012, 35-36.

²⁰⁵ Alexandridou 2012, 38-41, εικ. 22.

²⁰⁶ Καρούζου 1963, πιν. 21-28. Alexandridou 2011b, Vari 57-59.

²⁰⁷ Καρούζου 1982. Καρούζου 1985.

²⁰⁸ Alexandridou 2011b, 40.

4.2 Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο (122)

Χάρτης 4, Εικόνα 43-44

Το 1961, η βαθιά άροση σε αγροτεμάχιο ιδιοκτησίας Χρ. Αναστασίου έφερε στο φως μαρμάρινη λουτροφόρο με τη βάση της.²⁰⁹ (Εικόνα 42)

Η ανασκαφική έρευνα στο αγροτεμάχιο διήρκεσε έως το 1964 και αποκάλυψε τμήμα σημαντικού νεκροταφείου. Η δημοσίευση των ανεσκαμμένων τάφων παρουσιάστηκε στις ετήσιες ανασκαφικές αναφορές στα Αρχαιολογικά Δελτία και σε 2 άρθρα στο *Bulletin de Correspondance Hellénique*.²¹⁰ Η συλλογική και αναλυτική δημοσίευση του νεκροταφείου δεν έχει πραγματοποιηθεί, μέχρι σήμερα. Στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως το Νοτιοανατολικό νεκροταφείο, σε αντιστοιχία με το Βόρειο νεκροταφείο στην περιοχή Χέρωμα.²¹¹ Η βαθιά άροση με μηχανικό μέσο και οι λαθρανασκαφές είχαν προκαλέσει σημαντική καταστροφή και διατάραξη των τάφων όλων των περιόδων.²¹²

Η ακριβής θέση, τα όρια και η χωροθέτηση του νεκροταφείου στην περιοχή της Βάρης δεν είναι γνωστά μέχρι σήμερα. Η μοναδική τοπογραφική πληροφορία που δίνεται από τους ανασκαφείς αφορά στην απόσταση του αγροτεμαχίου, η οποία προσδιορίζεται περίπου 800μ νοτιοανατολικά του Βόρειου νεκροταφείου. Το ακίνητο επρόκειτο να απαλλοτριωθεί, χωρίς ωστόσο να υπάρχουν στοιχεία ότι η διαδικασία ολοκληρώθηκε.²¹³ Ο Γουλάκος ταυτίζει το εν λόγω νεκροταφείο με τύμβο που απεικονίζεται στο *Karten von Attika*.²¹⁴ Εντοπίστηκαν συνολικά 81 ταφές και η διάρκεια χρήσης του νεκροταφείου τοποθετείται από το τελευταίο τέταρτο του 8^{ου} αι. π.Χ. έως τον 4^ο αι. π.Χ.²¹⁵

Οι ταφές που χρονολογούνται στο τελευταίο τέταρτο του 8^{ου} αι. π.Χ. ήταν 4 κιβωτιόσχημοι με κτιστά τοιχώματα (Τάφος 38, 37α, 41β, 44α) και 3 εγχυτρισμοί σε πίθους (Πίθος 36, 53γ, 61).²¹⁶ Οι ταφές 37α, 41β, 44α ήταν ενταφιασμοί ενηλίκων, ο τάφος 37α ήταν

²⁰⁹ Η λουτροφόρος βρίσκεται στο ΕΑΜ (ΕΑΜ. 4498). Στο αγγείο απεικονίζεται σκηνή αποχαριετισμού ανάμεσα σε ζευγάρι. Στην κύρια όψη της βάσης απεικονίζεται άνδρας να κρατά θεατρική μάσκα, υπαινίσσοντας την ιδιότητα του ως χορηγού θεατρικής παράστασης. Ανδρειωμένου 1961-1962, πιν. 37β. Daux 1962, 658, εικ. 14. Goette 2014, 94-95, υποσημείωση: 24, εικ. 2.12, πιν. 2.3

²¹⁰ Ανδρειωμένου 1961-62, Daux 1962, 37-39. Καλλιπολίτης 1963, 115-132. Daux 1963, 715-717. Καλλιπολίτης 1965, 112-117. Καλλιπολίτης, 1965, 112-116. Callipolitis - Feytmans 1984, 27-36. Callipolitis - Feytmans 1985, 31-47. 658.

²¹¹ Ο Γουλάκος το αναφέρει ως «Νότιο Νεκροταφείο». Γουλάκος 2015, 128.

²¹² Καλλιπολίτης 1963, 115. Καλλιπολίτης 1965, 112.

²¹³ Καλλιπολίτης 1963, 115: «*Εν συνεχεία απεφασίσθη η εξαγορά του αγρού και η βαθμιαία συστηματική ανασκαφή του*». Στο αρχείο της Υπηρεσίας υπάρχουν έγγραφα σχετικά με το αίτημα της απαλλοτρίωσης η οποία προφανώς δεν ολοκληρώθηκε. Η επικοινωνία με τους κληρονόμους για αναζήτηση στοιχείων απέβη άκαρπη.

²¹⁴ Γουλάκος 2015, 128: αρ. κατ. Τύμβων 14 (γεωγραφικές συντεταγμένες: 37° 49' 58.34" Β, 23° 48' 52.72"). Σύμφωνα με τη ψηφιοποίηση των χαρτών του Kaupert σε www.dipylon.org (με GIS και web mapping), ο τύμβος που προτείνει ο Γουλάκος χωροθετείται, επί των σύγχρονων οδών Κύμης και Λακωνίας, στην περιοχή Μηλαδέζα, σε απόσταση 650μ από το Βόρειο Νεκροταφείο.

²¹⁵ Στον αριθμό αυτό συμπεριλαμβάνονται και οι κατεστραμμένες ταφές και οι εγχυτρισμοί. Callipolitis - Feytmans 1984, 27-28.

²¹⁶ Καλλιπολίτης 1965, 112. Callipolitis - Feytmans 1984.

πρωτογενής πυρά. Ο τάφος 38 περιείχε σκύφο και χάλκινο αγγείο με την τέφρα του νεκρού που είχε καεί εξωτερικά του τάφου.²¹⁷ Εντοπίστηκαν και 3 κιβωτιόσχημοι της ίδιας εποχής που ήταν συλημένοι (Τάφος 40, 48, 59).²¹⁸ Οι κιβωτιόσχημες ταφές έφεραν σχιστολιθικές πλάκες, κάθετα τοποθετημένες, μόνο στις στενές πλευρές του τάφου και τουλάχιστον δύο από αυτούς έφεραν και καλυπτήριες πλάκες (41β, 44α). Μάλιστα άνωθεν των πλακών παρατηρήθηκαν ίχνη από προσφορές σε επίχωση με τέφρα που περιείχε καμένους πυρήνες ελιών και καμένα όστρακα.²¹⁹

Οι ταφές του 7^{ου} αι. π.Χ. ήταν πρωτογενείς πυρές (1-8, 11-16, 18, 35) και εγχυτρισμοί (9, 10, 19, 20, 36α, 53γ, 61).²²⁰ Ο εγχυτρισμός 36α ήταν ο πρωιμότερος, εντός αμφορέα με κτερίσματα (ληκύθιο και σκύφος) των αρχών του 7^{ου} αι. π.Χ.²²¹ Στο πρώτο μισό του 7^{ου} αι. π.Χ. χρονολογείται η πυρά 2-3²²² η οποία είχε κτεριστεί με μικρογραφική τράπεζα με τέσσερα ειδώλια θρηγνιδιών στις άκρες της,²²³ έναν πήλινο κύβο,²²⁴ μία οινοχόη, δύο κύπελλα, μία λουτροφόρο και υψίποδη κύλικα.²²⁵ Η πυρά 1 που χρονολογείται στα τέλη του 7^{ου} αι. π.Χ. διέθετε στον πυθμένα της αύλακα προσφορών γεμάτη με τέφρα και σπασμένα όστρακα από έναν αμφορίσκο, δύο φιάλες, μία πυξίδα, μία κοτύλη, μία πυξίδα, ένας άωτος σκύφος και ένα δίνο με μικρές γυναικείες προτομές προσαρτημένες στο χείλος.²²⁶ Στα τέλη του 7^{ου} αι. π.Χ. χρονολογούνται 2 λίθινες κατασκευές τις οποίες ο Καλλιπολίτης ονομάζει κτίσματα Α και Β.²²⁷ Οι κατασκευές ήταν λίθινες και σώζονταν αποσπασματικά. Το κτίσμα Α και Β περιλάμβαναν τις πυρές 4-9 και τις πυρές 11-16, αντίστοιχα. Ο Καλλιπολίτης σημειώνει ότι η αποσπασματική κατάσταση των λίθινων κρηπιδωμάτων δεν επέτρεπε να πιστοποιηθεί αν η ανωδομή τους ήταν λίθινη ή πλίνθινη και αν όριζαν μικρούς τύμβους άνωθεν των ταφών που περιέκλειαν.²²⁸ Πιθανόν να πρόκειται για απλούς περιβόλους που οριοθετούσαν τις ταφικές πυρές που περιείχαν.²²⁹

²¹⁷ Alexandridou 2016, 340.

²¹⁸ Καλλιπολίτης 1965, 112.

²¹⁹ Καλλιπολίτης 1965, 112- 113. Η Αλεξανδρίδου τις χαρακτηρίζει ως τελετουργικές πυρές (sacrificial pyres). Alexandridou 2016, 340. Γουλάκος 2015, 130.

²²⁰ Αναλυτικός κατάλογος με τα κτερίσματα σε Mersch 1996, 209-212. Γουλάκος 2015, 128-136.

²²¹ Καλλιπολίτης 1965, 114, πιν. 79ε. Callipolitis – Feytmans 1985, 33.5.

²²² Οι επιχώσεις ήταν διαταραγμένες και δεν ήταν εφικτό να διαχωριστούν τα κτερίσματα. Γουλάκος 2015, 130. Ο Mersch αναφέρει μόνο την πυρά 2. Mersch 1996, 210.

²²³ Καλλιπολίτης 1963, 123. Callipolitis – Feytmans 1985, 35.3.

²²⁴ Καλλιπολίτης 1963, 124. Callipolitis – Feytmans 1985, 38.4.

²²⁵ Καλλιπολίτης 1963, 120- 122.

²²⁶ Καλλιπολίτης 1963, 118-120, πιν. 48. Callipolitis – Feytmans 1985, 45-46, πιν. 18-19.

²²⁷ Καλλιπολίτης 1963, 116: σχεδ.1, 117-118. Ο Γουλάκος χρονολογεί τα κτίσματα τον 6^ο αι. π.Χ. θεωρώντας προφανώς ότι πρόκειται για μεταγενέστερες προσθήκες από τις πυρές που χρονολογούνται στα τέλη του 7^{ου} αι. π.Χ. Γουλάκος 2015, 131. Ωστόσο, ο Καλλιπολίτης είναι πολύ σαφής «...Κτερίσματα τινα και αγγεία κεκαυμένα δύνανται να αποδοθώσι μετά βεβαιότητος εις τους τάφους 11-16, εκ τούτων δε συμπεραίνεται η χρονολόγησις του κτίσματος εις τα τέλη του 7ου π. Χ. αι.» Καλλιπολίτης 1963, 118.

²²⁸ Καλλιπολίτης 1963, 117.

²²⁹ Δίπλα στο κτίσμα Β κατασκευάζεται το κτίσμα Γ που χρονολογείται στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ. Καλλιπολίτης 1963, 118.

Ο 6^{ος} αι. π.Χ. εκπροσωπείται με λίγες ταφές, στο Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο.²³⁰ Πρόκειται για 8 πυρές (19, 28, 31, 32, 45α, 47, 51β, 53δ) και 6 εγχυτρισμούς (19, 21, 41, 49α, 54α, 56). Ο τάφος 20 ήταν η μοναδική ανέπαφη λακκοειδής ταφή. Το σώμα είχε τοποθετηθεί σε ξύλινη λάρνακα και είχε κτεριστεί με 3 μελανόμορφες κοτύλες με παραστάσεις σφιγγών και πτηνών και 1 μελανόμορφη λήκυθο, που χρονολογούνται στο τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.²³¹ Παιδική ταφή σε λάρνακα (IX=9) περιείχε αλάβαστρο, πυξίδα, 2 στλεγγίδες, 2 ερυθρόμορφες χοές και 1 ειδώλιο πτηνού.²³² Ο Καλλιπολίτης σημειώνει την κατασκευή τοιχίου στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. ως όριο του νεκροταφείου.²³³

Ο τομέας Γ αποκάλυψε τμηματικά 2 ταφικούς περιβόλους που χωρίζονταν μεταξύ τους με διάδρομο. Ο ανατολικός περίβολος περιλάμβανε 2 σαρκοφάγους και μία πυρά. Ο δυτικός περίβολος περιείχε μία πώρινη σαρκοφάγο (XXXVI=36) και μία πήλινη λάρνακα (XXXVII=37). Οι ταφές χρονολογούνται στον 5^ο αι. π.Χ. Στο διάδρομο μεταξύ των περιβόλων εντοπίστηκε ένας ενεπίγραφος λίθος με την επιγραφή: ΞΕΝΩ ΙΕΡΕΙΑ.²³⁴

Οι ταφές του 5^{ου} αι. π.Χ. ήταν λακκοειδείς, πυρές και εγχυτρισμοί, με τυπικά κτερίσματα, κυρίως ληκύθους. Ξεχωρίζει, η γυναικεία, λακκοειδής ταφή 50. Είχε κτεριστεί με 11 ληκύθους του δεύτερου τέταρτου του 5^{ου} αι. π.Χ.²³⁵ Αξίζει να επισημανθεί ότι άνωθεν της ταφής 50 είχε τελεσθεί επιτάφια προσφορά καθώς συλλέχθηκαν θραυσμένα όστρακα αγγείων, καθιστό γυναικείο ειδώλιο και ενεπίγραφος ερυθρόμορφος δίσκος που αποτελούσε τμήμα αδραχτιού.²³⁶

Οχτώ ταφές (I-VIII=1-8) του 4^{ου} αι. π.Χ. αναφέρεται ότι ανασκάφηκαν στον Τομέα Α, εντός ταφικού κτίσματος που χωριζόταν σε 2 τμήματα.²³⁷

Τα δημοσιευμένα στοιχεία σχετικά με τις ταφές στο Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο είναι αρκετά αναλυτικά αναφορικά με τα κτερίσματα και του τύπους των ταφών. Ωστόσο, δεν συνοδεύονται από μία γενική κάτοψη των ταφών που να συμπεριλαμβάνει τα ανασκαφικά δεδομένα των ετών 1961-1964, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολη η κατανόηση της χωροθέτησης των ταφών και η εξαγωγή συμπερασμάτων. Βέβαια και οι ανασκαφείς αντιμετώπισαν ζητήματα κατανόησης των τάφων που ανασκάπτονταν καθώς η διατάραξη των αρχαίων και η καταστροφή τους από σύγχρονες επεμβάσεις ήταν εκτεταμένη.

²³⁰ Ταφές του 6^{ου} αι. π.Χ. έως τον 4^ο αι. π.Χ. αποκαλύφθηκαν στην πρώτη φάση της ανασκαφής και οι περισσότεροι ήταν διαταραγμένοι. Η πρώτη φάση της ανασκαφής το έτος 1962 πραγματοποιήθηκε από την Ανδρειωμένου η οποία αρίθμησε τις ταφές με λατινικούς αριθμούς. Ανέσκαψε σε 3 περιοχές που ονόμασε Τομείς Α, Β, Γ. Ανδρειωμένου 1961-1962. 37-39, σχεδ.1. πιν. 36γ-37, 39-41. Morris 1987, 136.

²³¹ Ανδρειωμένου 1961-1962, 38, Γουλάκος 2015, 133.

²³² Ανδρειωμένου 1961-1962, πιν. 39α

²³³ Καλλιπολίτης 1965, 112, πιν. 76^α. Γουλάκος 2015, 133.

²³⁴ Η πληροφορία για τον ενεπίγραφο λίθο και οι σχετικές φωτογραφίες υπάρχουν μόνο στην ετήσια αναφορά του BCH. Daux 1962, 658, εικ. 12-13. Ο λίθος δεν αναφέρεται στην ανασκαφική έκθεση της Ανδρειωμένου (Ανδρειωμένου 1961-1962). Δεν γνωρίζουμε αν ο λίθος ήταν σε δεύτερη χρήση ως οικοδομικό υλικό του ταφικού περιβόλου ή εντοπίστηκε in situ.

²³⁵ Καλλιπολίτης 1965, 115-116. σχεδ. 5, πιν. 84.

²³⁶ Καλλιπολίτης 1965, 115-116. σχεδ. 5, πιν. 85

²³⁷ Ανδρειωμένου 1961-1962

Ο Καλλιπολίτης υποστήριξε ότι οι ταφές του 8^{ου} αι. π.Χ. εντάσσονταν σε έναν χαμηλό τύμβο που συμπεριέλαβε και ταφές του 7^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ. Ο Γουλάκος υποστήριξε ότι ο τύμβος περιλάμβανε και ταφές του 5^{ου} αι. π.Χ.²³⁸ Ο Morris ερμήνευσε τη συγκέντρωση λίθων στα ανατολικά των Τάφων 15 και 16 που χρονολογούνται στα τέλη 7^{ου} αι. π.Χ., ως ένδειξη για τη σήμανση αυτών των τάφων με χαμηλούς τύμβους.²³⁹

Στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. κατασκευάζεται περίβολος από αργολιθοδομή, προκειμένου να ορίσει το νεκροταφείο από βόρεια και ανατολικά.²⁴⁰ Τουλάχιστον 2 Ταφικοί περίβολοι με σαρκοφάγους στο εσωτερικό τους ανασκάφηκαν που χρονολογούνται στον 5^ο αι. π.Χ.

Οι ταφές στο σύνολο τους από τον 8 έως και τον 5^ο αι. π.Χ. ακολουθούν τους συνήθεις τύπους, ανά εποχή με τα αντίστοιχα κτερίσματα. Κάποιες πυρές διέθεταν σπές εξαερισμού για αποτελεσματικότερη καύση του νεκρού, ενώ σε αρκετές, κυρίως του 5^{ου} αι. π.Χ. δεν είχαν κατασκευαστεί.

Ορισμένα αγγεία του 7^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ. ήταν τοπικά προϊόντα όπως υποδεικνύει το χρώμα του πηλού και η χρήση επίθετου λευκού χρώματος στην επιφάνεια των αγγείων.²⁴¹ Κρατήρας²⁴² και 2 αμφορείς²⁴³ έχουν αποδοθεί στο Ζωγράφο του Νέσσου και τον κύκλο του.

Υπάρχουν μεμονωμένες ενδείξεις για τελετουργικές ταφικές πρακτικές, εκτός των ταφικών συνόλων, όπως στις ταφές 41β, 44^α του 8^{ου} αι. π.Χ. και στην Ταφή 50 του 5^{ου} αι. π.Χ.. Μοναδική περίπτωση αποτελεί η πύρα 1 (τέλη του 7^{ου} αι. π.Χ.) που οι ανασκαφείς σημειώνουν την ύπαρξη αύλακας, πληρωμένης με τέφρα και όστρακα αγγείων, κάτω από το πυθμένα της ταφής. Χαρακτηριστική είναι η απουσία αυλάκων προσφορών, συγκριτικά με ταφές της ίδιας περιόδου από το Βόρειο Νεκροταφείο. Τα αγγεία στο Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο τοποθετούνται μέσα στον τάφο και καίγονται μαζί με το νεκρό.²⁴⁴

²³⁸ Γουλάκος 2015, 135-136.

²³⁹ Morris 1987, 136. Kübler 1959, πιν. 6/ABB' CDD'D'' (τύμβοι Α-Η στους τάφους Α.2-8). Το βασικό του επιχείρημα για αυτή την αποκατάσταση αποτελεί το γεγονός ότι οι τάφοι 4 έως 8 έχουν λαξευτεί διαδοχικά και σε χαμηλότερο επίπεδο έναντι των μεμονωμένων τάφων 11 και 14, εξαιτίας της υπέρθεσης των λόφων. Morris 1987, 136. Η απόδοση σε σχεδιαστική τομή των τάφων του 7^{ου} αι. π.Χ. από τις ταφές στο Νοτιοανατολικό νεκροταφείο είναι ιδιαίτερος κατατοπιστική. Morris 1987, 137, εικ. 47α.

²⁴⁰ Καλλιπολίτης 1965, 112.

²⁴¹ Καλλιπολίτης 1965, 115. Alexandridou 2011, 88.

²⁴² Alexandridou 2011b, 88 (Vari 75). Callipolitis – Feytmans 1985, 44-45

²⁴³ Alexandridou 2011b, 88 (Vari 796, 842). Callipolitis – Feytmans 1985, εικ. 15-16, 17.

²⁴⁴ Alexandridou 2011, 88. Alexandridou 2012.

4.3 Νότιο Νεκροταφείο.²⁴⁵ (62α, 62β, 63α, 63β, 64α, 64β, 65, 66)

Χάρτης 4, Εικόνα 45

Οι σωστικές ανασκαφές των τελευταίων δεκαετιών αποκάλυψαν έναν έτερο οργανωμένο χώρο ταφής σε απόσταση περίπου 1χλμ νότια-νοτιοδυτικά του Βόρειου Αρχαϊκού Νεκροταφείου και νοτιοανατολικά του λόφου της Λαθούριζας. Πρόκειται για το ΟΤ. 163, μεταξύ των σύγχρονων οδών Φαίδωνος, Περικλέους (πρώην Μαρώτη), Διδασκάλου Αναστασίου και Αλκμήνης. Η διάρκεια χρήσης του νεκροταφείου τοποθετείται από τους υστερογεωμετρικούς έως τους κλασικούς χρόνους, σύμφωνα με τις σύντομες αναφορές στα Αρχαιολογικά Δελτία και αποτελεί αδημοσίευτο υλικό.

Το νεκροταφείο διαμορφώθηκε τμηματικά μέσα στους αιώνες σε περιοχή έκτασης περίπου 150μ στον άξονα Β-Ν.²⁴⁶ Χείμαρρος, στα νότια-νοτιοδυτικά κατέβαινε από την περιοχή μεταξύ των λόφων της Λαθούριζας και του Ξεροχάβαζου και υπέδειξε τα νοτιοδυτικά όρια του νεκροταφείου.²⁴⁷

Οδική αρτηρία, με κατεύθυνση Β-Ν όριζε το νεκροταφείο από τα δυτικά και έχει εντοπιστεί σε όλα τα ακίνητα που διενεργήθηκε σωστική ανασκαφική έρευνα. Η οδός έφερε αναλημματικούς τοίχους και διέτρεχε το νεκροταφείο σε όλη την έκταση του. Η πορεία της άλλαζε μετά από περίπου 180/200μ και έστριβε προς τα νοτιοδυτικά, εκτός των ορίων του νεκροταφείου, για να συναντήσει τη σύγχρονη οδό Περικλέους (πρώην Μαρώτη). Η αρχαία οδός μπορεί να αποκατασταθεί περίπου σε μήκος 230μ, σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδομένα και εξυπηρετούσε τις ανάγκες πρόσβασης στο νεκροταφείο, αλλά και γενικότερα την μετακίνηση των Αναγυρασίων, εντός των ορίων του αρχαίου δήμου. Τα αναλήμματα και τα οδοστρώματα που ερευνήθηκαν χρονολογούνται σε όλη την κλασική εποχή, με φάσεις επισκευών και σώζουν ίχνη από αμαξοτροχιές.²⁴⁸ Παρόλο που δεν υπάρχουν ανασκαφικά και στρωματογραφικά δεδομένα, είναι πολύ πιθανό ένα τμήμα της αρχαίας οδού με τη μορφή απλού χωμάτινου μονοπατιού να εξυπηρετούσε τις ανάγκες των κατοίκων, ήδη από τον 8^ο αι. π.Χ., καθώς τόσο οι πρώιμες αλλά και οι μεταγενέστερες ταφές οργανώνονται με άξονα την οδό.²⁴⁹

²⁴⁵ Η συμβατική ονομασία Νότιο Νεκροταφείο δόθηκε με βάση τον τοπογραφικό προσανατολισμό του και σε αντιστοιχία με τις ονομασίες των άλλων νεκροταφείων στην περιοχή της Βάρης τα οποία στην βιβλιογραφία έχουν επικρατήσει ως το Βόρειο και ΝΑ Νεκροταφείο, αντίστοιχα.

²⁴⁶ Η έκταση του νεκροταφείου είναι ενδεικτική και υπολογίστηκε με βάση τις αναφορές στα αρχαιολογικά δελτία.

²⁴⁷ Το νεκροταφείο επί της οδού Τριτολέμου (32, 33) όπως και το Νότιο Νεκροταφείο αναπτύσσονται πλησίον χειμάρρων. Νεκροταφείο πλησίον χειμάρρου επισημαίνεται στο Δήμο του Αλιμούντος. Ψαρή 2019, 306.

²⁴⁸ Θέσεις στον κατάλογο 63α, 66.

²⁴⁹ Οι Kurtz και Boardman έχουν επισημάνει αυτή την πρακτική για την περίπτωση της Αθήνας, δηλαδή την οργάνωση, ήδη από τους γεωμετρικούς χρόνους ενός αναπτυγμένου οδικού δικτύου που εξυπηρετούσε τον αρχικό οικισμό της Αθήνας και συνέδεε το άστυ με την αττική ύπαιθρο, σύμφωνα με τη χωροθέτηση των τάφων κατά μήκος οδών. Kurtz – Boardman 1971, 49. Και για την υπόλοιπη Αττική. Galitsatou 2016, 58, υποσημείωση: 52 με σχετικές παραπομπές.

Η πρώτη φάση του νεκροταφείου χωροθετείται στα βόρεια του ΟΤ.163, σύμφωνα με τις ανασκαφές στα ακίνητα κατά μήκος της σύγχρονης οδού Φαίδωνος, αλλά και επί του οδοστρώματος της οδού. Εγχυτρισμοί, πυρές και λακκοειδείς τάφοι που χρονολογούνται στην ΥΓ και αρχαϊκή εποχή οργανώνονταν σε σειρές και συστάδες, παράλληλα με την οδό Φαίδωνος με σημαντικά κτερίσματα.²⁵⁰ Καθώς το υλικό αυτό δεν έχει δημοσιευτεί, μία εικόνα των πρώιμων ταφών, έστω και αποσπασματική μας παρέχουν 2 μικρής κλίμακας σωστικές ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν επί της οδού Φαίδωνος και παρουσιάστηκαν στο πρόσφατο Συνέδριο της Αρχαϊκής Αττικής, το 2022.²⁵¹

Συγκεκριμένα εντοπίστηκε εγχυτρισμός σε ταφικό πίθο της ΥΓII, με κτερίσματα μία τριφυλλόσχημη οινόχνη και ένα μόνωτο κύπελλο. Ο πίθος σώζει μέρος από τα οστά βρέφους.²⁵² **(Εικόνα 89)** Καμμένα όστρακα συλλέχθηκαν από αναμοχλευμένη επίχωση πυράς τα οποία απέδωσαν μία μελανόμορφη λήκυθο, άωτο κύπελλο, δίωτο σκύφο και χρονολογούνται στο τρίτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.²⁵³ Επίσης ανασκάφηκαν 2 κιβωτιόσχημες ταφές, ενηλίκων της ΥΓ II. Έφεραν σχιστολιθικές πλάκες στα πλευρικά τοιχώματα τους και είχαν ως κτερίσματα ένα πήλινο ρόδι και ένα σκυφοειδή κάνθαρο, αντίστοιχα. Ενσωματώθηκαν στον μεταγενέστερο Ταφικό Περίβολο σχήματος Π και μία εξ αυτών λειτούργησε ως δάπεδο για υπερκείμενη κλασική ταφή.²⁵⁴

Νοτιότερα των πρώιμων αυτών τάφων και συγκεκριμένα στα οικοπέδα Green Islands **(63α)**, Λίντεν **(63β)** και Σαμάν **(64β)** χωροθετούνται, τρεις κυκλικοί τύμβοι λαξευμένοι στην φυσική κιμηνιά που διέθεταν περιμετρικά τους τάφο.²⁵⁵ Οι τύμβοι οργανώνονταν παρατακτικά, στο ανατολικό τμήμα του νεκροταφείου, εκατέρωθεν της αρχαίας οδού. Δύο Ταφικοί Περίβολοι σχήματος Π, στις άκρες περίπου του νεκροταφείου ήταν παρόδιοι και είχαν ενσωματωθεί στο δυτικό ανάλημμα της αρχαίας οδού. Ωστόσο, η ανατολική κύρια όψη τους, με επιμελημένη τοιχοποιία, διαφοροποιούνταν από την τοιχοποιία του δυτικού αναλήμματος της οδού. Μάλιστα η ανατολική όψη του Ταφικού Περιβόλου που ανασκάφηκε επί της οδού Φαίδωνος διέθετε διαμόρφωση κλίμακας, με 3 αναβαθμούς, προκειμένου να εξασφαλίζεται η πρόσβαση στον περίβολο, λόγω της υψομετρικής διαφοράς. Ομοίως στον Ταφικό Περίβολο στο ακίνητο Λίντεν **(63β)**, η ανατολική πρόσοψη του ήταν χτισμένη κατά το ισόδομο σύστημα με ευμεγέθεις ορθογωνισμένους ογκόλιθους που εσωτερικά έφεραν δεύτερο τοιχίο από μικρότερους αδρά επεξεργασμένους αργούς λίθους.²⁵⁶

²⁵⁰ Η ανασκαφείας, κα. Μαρία Κασσίμη-Σούτου με ενημέρωσε για την ύπαρξη αυτών των ταφών που αποτελούν αδημοσίετο υλικό και την ευχαριστώ θερμά.

²⁵¹ Ανδρέου 2022, Καζαζάκη 2022. (προφορικές ανακοινώσεις.)

²⁵² Ανδρέου 2022 (προφορική ανακοίνωση)

²⁵³ Ανδρέου 2022 (προφορική ανακοίνωση)

²⁵⁴ Καζαζάκη 2022 (προφορική ανακοίνωση)

²⁵⁵ Σούτου 2006, 225-226, Ανδρέου 2023. Συμβατικά ονομάζουμε ως Τύμβο I και II, τα ταφικά μνημεία στο Οικόπεδο Green Islands και ως Τύμβο III για το οικόπεδο Λίντεν.

²⁵⁶ Ενδεικτικές διαστάσεις λίθων: μήκος 1.25μ/1.55μ, πλάτος: 0.45μ, ύψος: 0.50μ. Σούτου 2006, 225.

Μεμονωμένες συστάδες τάφων με εγχυτρισμούς, λακκοειδείς ταφές, πυρές οργανώνονταν στον ελεύθερο χώρο του νεκροταφείου, ανάμεσα στους τρεις τύμβους και στους Ταφικούς Περιβόλους. Ξεκινώντας από βορρά προς νότο, η πρώτη εντοπίστηκε ανάμεσα στους δύο τύμβους στο οικόπεδο Green Islands (**63α**), η δεύτερη, βόρεια του έτερου κυκλικού Τύμβου στο οικόπεδο Λίντεν (**63β**) και η τρίτη συστάδα στην περιοχή νότια του Ταφικού Περιβόλου II, στο οικόπεδο Σαμάν (**64β**).

Οι δύο κυκλικοί τύμβοι που ανασκάφηκαν στο οικόπεδο Green Islands (**63α**) είχαν λαξευτεί στη φυσική κιμηλιά και περιμετρικά τους είχε διανοιχθεί τάφος που ακολουθούσε το κυκλικό σχήμα του τύμβου και είχε πληρωθεί με χωμάτινες επιχώσεις αναμεμιγμένες με σπασμένα αγγεία.²⁵⁷ Η περιγραφή του τύμβου από το οικόπεδο Λίντεν²⁵⁸ (**63β**) παραπέμπει σε κοινά κατασκευαστικά χαρακτηριστικά με τους 2 τύμβους από το οικόπεδο Green Islands(**63α**). Ωστόσο, δεν μπορούν να γίνουν περαιτέρω συσχετισμοί, εφόσον είναι αδημοσίευτο υλικό. (*Εικόνα 46*)

Ο τύμβος I (**63α**), κυκλικής κάτοψης διαμέτρου 22.60μ, λαξεύτηκε στην φυσική κιμηλιά και εν μέρει στο φυσικό κροκαλοπαγές πέτρωμα. Οι ταφές εντός του τύμβου οργανώνονταν στον κυκλικό ελεύθερο χώρο και βρέθηκαν συλημένες. Κεντρική θέση κατείχαν δύο σαρκοφάγοι: μία μαρμάρινη²⁵⁹ και μία πώρινη, από κογχυλιάτη λίθο που έφερε τρεις καλυπτήριες πλάκες με αετωματική απόληξη.²⁶⁰ Η μια θραυσμένη καλυπτήρια πλάκα είχε καταπέσει στο εσωτερικό της σαρκοφάγου, το οποίο ήταν ολότελα αναμοχλευμένο, από λαθρανασκαφή. Σε άμεση επαφή με την πώρινη σαρκοφάγο εντοπίστηκαν δύο πρωιμότερες πυρές, παραβιασμένες από τη σαρκοφάγο. Έξι ορθογώνιας κάτοψης τάφοι χωροθετούνταν στο υπόλοιπο ελεύθερο χώρο και απέδωσαν κατακερματισμένη κεραμική, αποτέλεσμα της σύλησης. Αξιοσημείωτο είναι ότι πρόκειται για μεγάλων διαστάσεων τάφους, λαξευμένων στο φυσικό κροκαλοπαγή βράχο και μάλιστα είχαν λαξευτεί σε βάθος, που φτάνει κατά μέσο όρο τα 2.00μ, από την επιφάνεια χρήσης του τύμβου. Δεδομένου της σύλησης και των περιορισμένων ευρημάτων, μπορεί κανείς να εικάσει ότι τα βαθιά ορθογώνια ορύγματα πιθανόν να έγιναν για τη δυνατότητα επαναχρησιμοποίησης των τάφων με διαδοχικές ταφές είτε για την αποφυγή συλήσεων που ίσχυαν και στην αρχαιότητα. Η εναπομείνουσα της σύλησης, συλλεχθείσα κεραμική από τους τάφους και την σαρκοφάγο χρονολογείται στο δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.²⁶¹

²⁵⁷ Ανδρέου 2023, 146-147.

²⁵⁸ Σούτου 2006, 225.

²⁵⁹ Η μαρμάρινη σαρκοφάγος ανασκάφηκε κατά την πρώτη περίοδο της ανασκαφικής έρευνας στο ακίνητο και δεν υπάρχουν δημοσιευμένα στοιχεία. Καζαζάκη 2008, 181, εικ. 34

²⁶⁰ Η χρήση των σαρκοφάγων γενικεύεται μετά το 450 π.Χ. και συνδέεται με επιφανείς και πλούσιους πολίτες. Galiatsatou 2016, 57, υποσημείωση: 48.

²⁶¹ Ανδρέου 2023, 146-147.

Η τάφος είχε διανοιχτεί με επικλινή τοιχώματα και είχε πληρωθεί με χώμα και πλήθος προσφορών.²⁶² Στον πυθμένα της αποκαλύφθηκαν συνολικά εικοσιένα ορύγματα διαφόρων διαστάσεων και σχημάτων (κυρίως ορθογώνιας, ελλειψοειδούς ή επιμήκους ακανόνιστης κάτοψης) που δεν απέδωσαν ευρήματα. Πιθανότατα τα ορύγματα να συνδέονταν με υγρές ταφικές προσφορές.²⁶³ Το τμήμα της τάφρου που ανασκάφηκε κατά την δεύτερη ανασκαφική περίοδο των ετών 2017-2018, απέδωσε μικρή ποσότητα κεραμικής του 5ου αι. π. Χ, κυρίως τμήματα από αμφορείς, λεκάνες, λουτροφόρους, πινάκια, κύλικες, σκύφους, ληκύθους και λίγα τμήματα πόρινων ψευδοαλαβάστρων.

Σημαντικό εύρημα αποτελεί υδρία-καλπίς με ερυθρόμορφη παράσταση Διονύσου και γυναικείας μορφής, που εντοπίστηκε θραυσμένη στο νοτιοδυτικό τμήμα της τάφρου, διατηρώντας, εξωτερικά, ίχνη καύσης.²⁶⁴ Ο Διόνυσος αποδίδεται σε κατατομή, φορώντας κοντό ιμάτιο, θρακικές μπότες και στεφάνι με κισσόφυλλα στα μαλλιά. Κρατά θύρσο και αγγίζει στον ώμο γυναικεία μορφή η οποία φορά διάδημα και αποκαλύπτεται. Μεταξύ των μορφών απεικονίζεται ελάφι με κέρατα, σε κατά τομή, προς τα δεξιά. Το αγγείο είναι πρώιμο έργο του Ζωγράφου Ερμώνακτα και χρονολογείται τη δεκαετία 470-460 π.Χ.²⁶⁵ (*Εικόνα 50*)

Δύο αύλακες προσφορών πλαισίωσαν τον τύμβο από βορρά, σε απόσταση 0.70/0.80μ από αυτόν. Πρόκειται για ορθογώνια, αβαθή, επιμήκη ορύγματα, διαστάσεων 5.00 μ x 0.60 μ, λαξευμένα στον κροκαλοπαγή βράχο. Έφεραν υπολείμματα και έντονα ίχνη καύσης και πληρούνταν με σπασμένα όστρακα από τελετουργικά και χρηστικά αγγεία. Συλλέχθηκαν επίσης οστά ζώων. Τα αγγεία που συλλέχθηκαν ήταν στην πλειονότητά τους μελαμβραφή αγγεία πόσεως, όπως σκύφοι, κύλικες, πινάκια, υψίποδα πινάκια-θυμιατήρια, αλατοδοχεία, και χυτρίδια. Θα πρέπει να προστεθούν τα αγγεία με την γραπτή διακόσμηση, όπως τρία πινάκια τύπου πυράς, τρεις βοιωτικές κύλικες με μελαμβραφείς παραστάσεις και δύο υδρίες-καλπίδες με ερυθρόμορφες παραστάσεις. Τα αγγεία χρονολογούνται στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ.²⁶⁶ (*Εικόνα 47-49*)

Τμήμα της εξωτερικής ακτίνας της τάφρου του Τύμβου Ι συναντούσε το ανατολικό ανάλημμα της αρχαίας οδού. Σε εκείνο το σημείο ο τοίχος του αναλήμματος της οδού ακολουθούσε σε μήκος 7,05μ την ημικυκλική κάτοψη της τάφρου στην εξωτερική της παρειά και θεμελιωνότανε βαθύτερα, με σωζόμενο συνολικό ύψος 1.80μ. Λιθόπλινθοι σε 5 σειρές,

²⁶² Διαστάσεις τάφρου: πλάτος 0,90μ.-0,75μ.(ανατολικό τμήμα)/0,45μ. (δυτικό τμήμα) και ύψος 1,50μ.-1,40μ.

²⁶³ Σχετικά με υγρές ταφικές προσφορές. Garland 1985, 113-115.

²⁶⁴ Για τη σημασία του νερού στις ταφικές τελετουργίες βλ. Kurtz – Boardman, 1971, 149 – 161. Επίσης, για την ταφική χρήση της υδρίας. Garland 1985. 113-115. Trinkl 2009, 161.

²⁶⁵ Benson 1999, 43, 49, 57, 60, 69.

²⁶⁶ Ταφική προσφορά, από νεκροταφείο του δήμου Αλμιούντος επί των οδών Χρυσανθέμων και Κυθηρίων, χρονολογείται στο β' μισό του 5 ου. αι. π.Χ και έφερε όμοιους τύπους αγγείων (υδρία, πινάκιο τύπου πυράς) με την αύλακα προσφορών στη Βάρη. Ψαρρή 2019, 300-301, ει. 18. Σχετικά με ταφικά έθιμα μετά την τέλεση της ταφής σε Garland 1985, 105-120.

ύψους 1,16μ/1,24μ είχαν χρησιμοποιηθεί για την ενίσχυση της εξωτερικής πλευράς της τάφρου του τύμβου από ενδεχόμενο κίνδυνο κατάρρευσης, καθώς είχε διανοιχθεί στην εύθρυπτη κιμηλιά και πάνω σε αυτούς τους λιθόπλινθους ακουμπούσε το ανάλημμα της οδού. Η κατασκευαστική αυτή παρατήρηση ίσως αποτελεί μία ένδειξη ότι η διάνοιξη του τύμβου προηγήθηκε χρονικά της κατασκευής των αναλημμάτων της οδού και για αυτό το λόγο υπήρξε πρόβλεψη για αντιστήριξη της τάφρου και του αναλήμματος της οδού. Σαφέστατα η παραπάνω παρατήρηση αφορά την φάση κατασκευής των αναλημμάτων της οδού και δεν υποδηλώνει ότι η αρχαία οδός δεν προϋπήρχε της κατασκευής του τύμβου.

Η διάρκεια χρήσης του τύμβου παραμένει σοβαρό ζήτημα. Δεδομένης της ολοκληρωτικής σύλησης των ταφών στο εσωτερικό του τύμβου, η λιγοστή εναπομείνασα κεραμική χρονολογείται τουλάχιστον στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι π.Χ. Η μελέτη της κεραμικής από την τάφρο θα συμβάλει στην εξαγωγή συμπερασμάτων.

Ο Τύμβος II (**63α**) χωροθετείται 3.20μ βόρεια του Τύμβου I. Αποκαλύφθηκε το 1/3 της αρχικής του επιφάνειας, καθώς συνεχίζει στην όμορη ιδιοκτησία.²⁶⁷ Ο τύμβος ήταν ισοπεδωμένος και είχε επιχωθεί με αναμοχλευμένα στρώματα. Στο εσωτερικό του δεν εντοπίστηκαν ταφές ή ταφή οι οποίες πιθανότατα θα είχαν διανοιχθεί βορειότερα. Περιμετρικά αυτού υπήρχε τάφος με επικλινή τοιχώματα, που είχε διανοιχθεί στο βράχο και τη μαλακή κιμηλιά. Η ανασκαφή της τάφρου του τύμβου II απέδωσε μικρή ποσότητα κεραμικής, όπως τμήματα από αμφορείς, πινάκια, αρκετές ληκύθους, τμήματα από πυξίδες, αλατοδοχείο, αποτμήματα πόρινων ψευδοαλαβάστρων, αρκετά αποστρογγυλεμένα όστρακα που χρησίμευαν ως πώματα μικρών αγγείων και δύο υφαντικά βάρη. (*Εικόνα 46*)

Ο Τύμβος III στο Οικόπεδο Λίντεν (**63β**) ήταν λαξευμένος στη κιμηλιά και διέθετε τάφρο πλάτους 1.00μ/1.10μ. Στο εσωτερικό του ερευνήθηκαν 2 σαρκοφάγοι που είχαν συληθεί.²⁶⁸

Δεν σώθηκαν στοιχεία σχετικά με την εξωτερική μορφή των τύμβων. Οι επιχώσεις που υπολογίζεται ότι θα κάλυπταν τις ταφές και επέτρεπαν τη μνημειώδη μορφή των τύμβων και την θέαση τους από μακριά, είχαν ισοπεδωθεί και απομακρυνθεί προφανώς ως απόρροια της καλλιέργειας της γης στους νεότερους χρόνους που επέτρεψε και την ολοκληρωτική σύληση των τάφων.

Ο Ταφικός Περίβολος, σχήματος Π στο οικόπεδο Λίντεν (**63β**) είχε 2 λακκοειδείς τάφους, 1 σαρκοφάγο και 1 πυρά, που βρέθηκαν συλημένες. Η κεραμική που συλλέχθηκε είναι κυρίως κλασικών χρόνων, αλλά επισημαίνεται ότι συλλέχθηκαν και όστρακα αρχαϊκής εποχής.²⁶⁹

Σχετικά με τον Ταφικό Περίβολο, επί του κρασπέδου της σύγχρονης οδού Φαίδωνος (**62β**) δεν έχουμε στοιχεία. Γνωρίζουμε ότι ο περίβολος ενσωματώθηκε στο δυτικό ανάλημμα της

²⁶⁷ Σχετικά με το όμορο προς βορρά οικόπεδο, άγνωστης ιδιοκτησίας δεν υπάρχουν αρχαιολογικά στοιχεία και αναφορές στο ΑΔ.

²⁶⁸ Σούτου 2006, 225.

²⁶⁹ Σούτου 2006, 225.

οδού και έφερε τουλάχιστον μία κλασική κιβωτιόσχημη ταφή, πάνω από μία πρωιμότερη ΥΠΙ κιβωτιόσχημη ταφή. Επιπλέον μία έτερη ΥΠΙ ταφή είχε ενσωματωθεί στον περίβολο (62β).²⁷⁰

Συστάδες τάφων

Οι μεμονωμένες συστάδες τάφων κάλυπταν μικρή έκταση και χωροθετούνταν στον ελεύθερο χώρο μεταξύ των Ταφικών Μνημείων. Στο οικόπεδο Green Islands (63α) ανατολικά του Τύμβου ΙI ανασκάφηκαν τέσσερεις λακκοειδείς τάφοι, τρεις πρωτογενείς πυρές και δύο εγχυτρισμοί σε περιοχή μικρής έκτασης. Οι λακκοειδείς τάφοι ήταν ορθογώνιας κάτοψης και λαξευμένοι στο φυσικό έδαφος. Τα σώματα είχαν τοποθετηθεί σε ύπτια θέση. Ένας λακκοειδής τάφος έφερε δύο διαδοχικές ταφές με μικρή απόκλιση στο προσανατολισμό τους, ενώ μεταξύ των σκελετών μεσολαβούσε επίχωση πάχους 0,26μ. Τμήμα μίας πυράς είχε διαταράξει το βορειοανατολικό τμήμα της λακκοειδούς ταφής XI. Επίσης, μία πυρά έφερε σειρά με αργούς λίθους, στις δύο μακρές πλευρές της, πιθανότατα για την αντιστήριξη των ξύλων και τον καλύτερο εξαερισμό της πυράς, κατά την φάση της καύσης του νεκρού σώματος. Οι ταφές δεν είχαν συγκεκριμένη διάταξη και προσανατολισμό και χρονολογούνται στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ.

Βόρεια των Ταφικών μνημείων στο Οικόπεδο Λίντεν (63β) ανασκάφηκε 1 λακκοειδής τάφος και 2 κυκλικές πυρές που απέδωσαν κεραμική κλασικής εποχής. Η συστάδα τάφων στο Οικόπεδο Σαμάν (64β) παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον, καθώς οι ταφές είναι περισσότερες αριθμητικά και πιο προσεγμένες. Πρόκειται για τέσσερεις κτιστούς τάφους, δεκαεννιά πυρές, δύο σαρκοφάγους²⁷¹ -μία μαρμάρινη και μία πώρινη- δύο εγχυτρισμούς και μία γεωμετρική καύση κτερισμένη με μόνωτο σκύφο και μία οινοχόη. Οι πυρές ήταν τετράγωνης και κυκλικής κάτοψης. Δέκα πυρές και κάποιοι εκ των κιβωτιόσχημων τάφων περικλείονταν από τετράπλευρες ή παραλληλόγραμμες λίθινες κατασκευές, που η ανασκαφείας ερμηνεύει ως όρια οικογενειακών τάφων. Οι δύο εγχυτρισμοί σε ταφικό πίθο και αμφορέα έδωσαν λιγοστά οστά και είχαν κτεριστεί με μικκύλα αγγεία. Η ανασκαφείας αναφέρει τη μία γεωμετρική καύση, αλλά δεν χρονολογεί με ακρίβεια τις λοιπές ταφές. Κάνει λόγο για παραβίαση και αναμόχλευση της ανεσκαμμένης περιοχής από τις λαθρανασκαφές και αναφέρει ότι συγκεντρώθηκαν όστρακα υστεροαρχαϊκά και κλασικά.²⁷²

Η σύληση των τάφων και η απουσία δημοσιευμένων στοιχείων δεν επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την χρονολόγηση των τάφων, τις φάσεις και την διάρκεια χρήσης του Νότιου νεκροταφείου καθώς και περαιτέρω συσχετισμούς αναφορικά με τις ταφικές πρακτικές, τα κτερίσματα, την κοινωνική διαστρωμάτωση αλλά και τη συγκριτική αποτίμηση των νεκροταφείων της Βάρης που εμφανίζουν συγχρονίες και ταυτόχρονες χρήσεις.

²⁷⁰ Καζαζάκη 2022.

²⁷¹ Kurtz-Boardman 1971, 97.

²⁷² Σούτου 2006, 226.

Ωστόσο, μπορούμε να επισημάνουμε ότι πρόκειται για ένα νεκροταφείο που οργανώνεται στα νότια του οικισμού. Οι πρωιμότερες ταφές του 8^{ου} αι. π.Χ. καταλαμβάνουν το βόρειο τμήμα του νεκροταφείου και σταδιακά οι ταφές του 6^{ου} και 5^{ου} αι. π.Χ. προστίθενται νοτιότερα. Η ΥΓ πυρά κτερισμένη με μόνωτο σκύφο και οينوχόη, στο οικόπεδο Σαμάν όπου τα υπόλοιπα ταφικά κατάλοιπα χρονολογούνται στην υστεροαρχαϊκή και κλασική εποχή θα πρέπει να θεωρηθεί ως μεμονωμένη περίπτωση. Ο σεβασμός για τις πρωιμότερες ταφές του 8^{ου} αι. π.Χ., η φροντίδα για τη διατήρηση και την ένταξη τους σε μεταγενέστερα ταφικά σύνολα πιθανόν να υποδηλώνει τη διατήρηση της οικογενειακής μνήμης²⁷³ ή εν γένει του παρελθόντος της κοινότητας, σε ένα νεκροταφείο που δεν είναι αποκλειστικό μόνο για μία οικογένεια.

Οι συστάδες οργανώνονται στον ελεύθερο χώρο, συνίστανται σε λακκοειδείς τάφους και εγχυτρισμούς και τουλάχιστον για το ακίνητο Gr. Islands (63a) μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι δεν είχαν συγκεκριμένο προσανατολισμό και καταλάμβαναν μία περιορισμένη έκταση.²⁷⁴ Ωστόσο κάποιες πυρές και κιβωτιόσχημοι τάφοι στο ακίνητο Σαμάν (64b) χωροθετούνταν εντός τετράπλευρων λίθινων κατασκευών, γεγονός που θεωρήθηκε από την ανασκαφέα ότι πρόκειται για οικογενειακούς τάφους.²⁷⁵ Αυτοί οι περίβολοι εν είδει τετράπλευρων λίθινων κατασκευών ομοιάζουν με αντίστοιχα παραδείγματα στο νεκροταφείο της Γούρνας, στο οικόπεδο Μπαγλατζή. Η πρακτική διαφοροποίησης των νεκρών ανά οικογένεια, εντός μίας οριοθετημένης περιοχής, είναι ανάλογη με την κατασκευή ταφικών περιβόλων.²⁷⁶

Οι αύλακες προσφορών εμφανίζονται τον 8^ο αι. π.Χ. στο νεκροταφείο του Κεραμεικού και εδραιώνονται ως ταφική πρακτική μαζί με τον ενταφιασμό των νεκρών τον 7^ο αι. π.Χ.²⁷⁷ Τον πρώιμο 6^ο αι. π.Χ. οι αύλακες προσφορών μειώνονται στον Κεραμεικό και εγκαταλείπονται στο δεύτερο τέταρτο του αιώνα.²⁷⁸ Ωστόσο, σε νεκροταφεία της Αττικής υπαίθρου, όπως στο Βουρνά, στη Βάρη και στο Μαραθώνα, οι κάτοικοι των περιοχών αυτών συνεχίζουν να επιμένουν σε ταφικές τελετές σχετικές με τις αύλακες προσφορών μέχρι και τον 5^ο αι. π.Χ.²⁷⁹ Οι 2 αύλακες προσφορών που πλαισίωναν τον Τύμβο Ι χρονολογούνται στο δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ., σύμφωνα με τα ευρήματα. Αποτελούν ένα επιπλέον στοιχείο ότι η συγκεκριμένη ταφική πρακτική συνεχίζει να εκφράζει την ανάγκη των ανθρώπων να αποδώσουν τιμές στους νεκρούς και να διαχειριστούν την οδύνη τους και κατά τον 5^ο αι. π.Χ.

²⁷³ «The respect which was shown to geometric graves and the attention to their maintenance might indicate continuing family recognition of and respect for its own burial plot». Kurtz – Boardman 1971, 56.

²⁷⁴ Η πρακτική αυτή έχει πιστοποιηθεί και στα νεκροταφεία της Ανατολικής Αττικής, όπου οι τάφοι δεν ακολουθούν συγκεκριμένο προσανατολισμό. Galiatsatou 2016, 59, υποσημείωση: 64.

²⁷⁵ Δεν διευκρινίζεται εάν πρόκειται για μεμονωμένες ή περισσότερες ταφές-πυρές εντός των λίθινων κατασκευών. Σούτου 2006, 226: «Αυτό συνιστά όρια οικογενειακών τάφων».

²⁷⁶ Kurtz – Boardman 1971, 56. Galiatsatou 2016, 59.

²⁷⁷ Alexandridou 2009, 2012, 2013. Κακαβογιάννη, Πετρόχειλος 2020, 270.

²⁷⁸ Alexandridou 2009, 515-516.

²⁷⁹ Alexandridou 2009, 516.

4.4. Ταφικοί Περίβολοι: Θέση Γούρνα ²⁸⁰

Χάρτης 4, Εικόνα 51-53

Η σύγχρονη περιοχή Γούρνα εκτείνεται από τις βόρειες υπώρειες του λόφου της Λαθούριζας και μέχρι το λόφο Μελίσσι, στις νότιες υπώρειες του Υμηττού. Πρόκειται για μία στενή κοιλάδα η οποία αποτελεί τη μοναδική φυσική δίοδο που ανοίγεται μεταξύ του Υμηττού και των νοτιότερων απολήξεών του, που καταλήγουν στην χερσόνησο της Βάρης. Η σύγχρονη οδός Βάρης - Κορωπίου ακολουθεί τη φυσική αυτή δίοδο και τέμνει στη μέση ένα νεκροταφείο με Ταφικούς Περιβόλους και λοιπές ταφές. Οι ταφικοί Περίβολοι που ήταν ορατοί το 19 αι. σημειώνονται στον χάρτη του Kaupert και σχολιάζονται από τον Milchhöfer, ως «τάφοι επάνω σε άνδρα» καθώς οργανώνονται στις υπώρειες του λόφου της Λαθούριζας και του λόφου Μελίσσι.²⁸¹ Απέχουν 400μ νοτιοδυτικά του Βόρειου Νεκροταφείου και οργανώνονται στην παρυφή του οικιστικού πυρήνα των κλασικών χρόνων του Δήμου Αναγυρούντος. Τα ταφικά μνημεία καλύπτουν έκταση περίπου 450μ στον άξονα Α-Δ και 100μ στον άξονα Β-Ν.²⁸² Πρόκειται για νεκροταφείο κλασικών χρόνων που ακολουθούσε μία σημαντική οδική αρτηρία η οποία ένωνε το δήμο του Αναγυρούντος με το δήμο των Αιζωνιδών Αλών. Κατά μήκος αυτής της οδού και με γνώμονα αυτήν χωροθετούνται τα ταφικά μνημεία.

Η φυσιογνωμία του τοπίου αλλοιώθηκε έντονα, από την αρχαιοκαπηλική δράση, την σύγχρονη καλλιέργεια και την αστικοποίηση της περιοχής. Ο Milchhöfer περιγράφοντας τους ορατούς Ταφικούς Περιβόλους στην περιοχή σημειώνει ότι οι συλημένοι τάφοι ήταν ορατοί, ενώ μας πληροφορεί ότι ένας γνωστός έμπορος τέχνης από την Αθήνα είχε διενεργήσει κατά μήκος της οδού εκτεταμένες ανασκαφές, λίγα χρόνια νωρίτερα, σύμφωνα με πληροφορίες των ντόπιων.²⁸³

Το 1966, ο Δαβάρας εκ μέρους της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας πραγματοποιεί ανασκαφική έρευνα στην περιοχή (14) και παρατηρεί ότι «...η περιοχή...περιλαμβάνει επιβλητικά ηρία, εν μέρει εμφανή και σήμερα».²⁸⁴ Η σημερινή εικόνα του νεκροταφείου είναι κατακερματισμένη και μόνο τρεις Ταφικοί Περίβολοι είναι ορατοί, μαρτυρώντας την χρήση της περιοχής κατά την αρχαιότητα.

²⁸⁰ Milchhöfer, 1881, III-VI, 15. Wrede, 1933, αρ. 98. Eliot, 43. Δαβάρας 1966, 95-97, πιν. 89, 90 α-β, 91α, β. Garland 1982, 172-173: U1. Lauter 1985, 64, Abb. 9. Travlos 1988, 447, εκ. 578. Bergemann 1997, 206. Marchiandi 2011, 434.

²⁸¹ Milchhöfer, 1881, 15. «*Sie sind Terrassengräber...*»

²⁸² Οι διαστάσεις του νεκροταφείου είναι ενδεικτικές και υπολογίστηκαν με βάση τις αναφορές στα αρχαιολογικά δελτία.

²⁸³ Milchhöfer, 1881, 15. Την εκτενή λεηλασία των ταφικών μνημείων της Βάρης παρατηρεί και ο Β. Σταής το 1891. Σταής 1891, 29.

²⁸⁴ Δαβάρας 1966, 97.

Οι Ταφικοί περίβολοι, σχήματος Π, με τοιχία στις 3 πλευρές τους αποτελούν ένα συχνό ταφικό μνημείο της Αττικής, τόσο στο νεκροταφείο του Κεραμεικού,²⁸⁵ στις περιοχές περιμετρικά, εκτός του κλασικού τείχους και των πυλών του άστεως, αλλά και σχεδόν σε όλους τους αρχαίους δήμους στην αττική ύπαιθρο χώρα.²⁸⁶ Ο Πανσανίας αναφέρει: «*Ἀθηναίους δὲ καὶ ἔξω πόλεως ἐν τοῖς δήμοις καὶ κατὰ τὰς ὁδοὺς θεῶν ἐστὶν ἱερὰ καὶ ἡρώων καὶ ἀνδρῶν τάφοι*».²⁸⁷ Ο όρος ταφικός περίβολος (funerary enclosure) στην αρχαιότητα αντιστοιχούσε στους όρους: *πατρῶα ἡρία, πατρῶαι ταφαί, τύμβοι, προγόνων ἡρία, παππῶν μνήμα, ἡρῶν καὶ μνήματα*.²⁸⁸

Οι Ταφικοί Περίβολοι, σχήματος Π χρονολογούνται από το τελευταίο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. και παραμένουν σε χρήση έως τον ύστερο 4^ο αι. π.Χ.²⁸⁹ Μάλιστα οι Ταφικοί Περίβολοι του 4^{ου} αι. π.Χ. διακρίνονται για τάση επίδειξης και πολυτέλειας η οποία εκφράζεται με τα επιτύμβια μνημεία στην πρόσοψη των περιβόλων.²⁹⁰ Η νομοθετική ρύθμιση του Δημήτριου Φαληρέως σχετικά με το μέγεθος και την πολυτέλεια των ταφικών μνημείων, το 317/316 π.Χ. επηρεάζει το χτίσιμο νέων Ταφικών Περιβόλων και οδηγεί βαθμιαία στην κατάργησή τους.²⁹¹

Τα μεγαλύτερα νεκροταφεία με Ταφικούς Περιβόλους, εκτός του άστεως εντοπίζονται στον Ραμνούντα²⁹² και στη Βάρη.²⁹³ Ο Garland στο άρθρο του «A first Catalogue of Attic Peribolos Tombs» περιλαμβάνει εκατόν τριάντα ταφικούς περιβόλους στην αττική ύπαιθρο: σαράντα πέντε στη βορειοδυτική Αττική, είκοσι στην ανατολική παράκτια Αττική και είκοσο στη νότια παραλιακή περιοχή.²⁹⁴ Όλοι σχεδόν κείτονταν εκατέρωθεν βασικών οδικών αρτηριών ή τουλάχιστον σε γειτνίαση με αυτούς.²⁹⁵ Σήμερα, ο αριθμός των εντοπισμένων Ταφικών Περιβόλων στην ευρύτερη Αττική έχει αυξηθεί και τα αρχαιολογικά δεδομένα έχουν πληθύνει. Η Clostermann,²⁹⁶ το 2007 αναφέρει διακόσιους πενήντα Ταφικούς Περιβόλους στην Αττική και η Marciandi στο έργο της *I periboli funerari nell'Attica classica: lo specchio di una 'borghesia'* επικαιροποιεί τον κατάλογο των Ταφικών περιβόλων.²⁹⁷

²⁸⁵ Bruckner 1909. Kovacsovi 1990.

²⁸⁶ Garland 1982. Bergemann 1997. Marciandi 2017. Σχετικά με το τελετουργικό της ταφής και τα ταφικά έθιμα. Kurtz, Boardman 1971, 94-96, 133-143. Garland 1985, 104-120.

²⁸⁷ Πανσανίας I. 29.2.

²⁸⁸ Μαστροκόστας 1966, 281: υποσημείωση: 2, Garland 1982, 125: υποσημείωση: 2.

²⁸⁹ Garland 1982, 127. Bergeman 1997, 20. Clostermann 2007, 633. Τα πρωιμότερα παραδείγματα Ταφικών Περιβόλων βρίσκονται στον Κεραμεικό (C9) και στον Ραμνούντα (N5a) γύρω στο 430π.Χ. Bergeman 1997, 20.

²⁹⁰ Garland 1982, 127. Morris 1997, 180-184, 188,

²⁹¹ Garland 1982, 127.

²⁹² Πετράκος 1999, τόμος I: 334-413.

²⁹³ Garland 1982, 132, 160-166 (Rhamnous), 172-174 (Vari),

²⁹⁴ Garland 1982, 125-176. Ο Κατάλογος των Ταφικών Περιβόλων επικαιροποιήθηκε σε: Morris 1998, 83- 84. Bergemann 1997, 183-210. Marciandi 2017.

²⁹⁵ Garland 1982, 133, note: 34, 37. Bergemann 1997, 16.

²⁹⁶ Closterman 2007, 633:1.

²⁹⁷ Marciandi 2011, 248: χάρτης Αττικής με Δήμους που σώζουν Ταφικούς Περιβόλους.

Τα ανασκαφικά στοιχεία μαρτυρούν την ύπαρξη τουλάχιστον 13 Ταφικών Περιβόλων που οργανώνονταν στα άνδρα των λόφων της Γούρνας, στη Βάρη, για τους οποίους τα διαθέσιμα ανασκαφικά στοιχεία είναι ελλιπέστατα. (I –XIII).²⁹⁸ Οι Ταφικοί Περίβολοι της Γούρνας ανήκουν, σύμφωνα με την κατάταξη του Breder, στον τύπο που οι τοίχοι του Περιβόλου, κυρίως πολυγωνικής τοιχοποιίας ακολουθούν τη λογική των τοίχων αντιστήριξης-αναλήμματος (Analemma- Typus) και χτίζονται σε πλαγιές και άνδρα.²⁹⁹

Το νεκροταφείο στη Γούρνα χωροθετείται στην δυτική είσοδο του αρχαίου δήμου και χωριζόταν σε δύο τμήματα, εκατέρωθεν της αρχαίας οδού που οδηγούσε από και προς το Δήμο των Αιξωνιδών Αλών και τις λοιπές περιοχές εκτός Δήμου. Η οδός έχει ταυτιστεί με τμήμα της «Αστικής Οδού» που ένωνε το άστυ με την περιοχή του Σουνίου.³⁰⁰

Δύο Ταφικοί Περίβολοι, μεγάλων διαστάσεων σχήματος Π, με λίθινους τοίχους χτισμένους από ευμεγέθεις λιθόπλινθους σύμφωνα με το πολυγωνικό σύστημα, ήταν ορατοί καθ' όλη την αρχαιότητα και τα νεότερα χρόνια. Ο ένας βρίσκεται (I) σήμερα σε περιφραγμένη έκταση πλησίον της σύγχρονης οδού Λ. Βάρης-Κορωπίου, στο ρεύμα προς Βάρκιζα (14) και ο άλλος (II), έμπροσθεν του πρώην ΣΕΟ (Σώμα Ελλήνων Οδηγών), νυν ΑΚΤΟ, στις παρυφές του Λόφου Μελίσσι (11), τριακόσια μέτρα από τον προαναφερθέντα αρχαιολογικό περιφραγμένο χώρο. Στέκεται σε νησίδα μεταξύ της οδικής παράκαμψης της Λ. Βάρης – Κορωπίου με κατεύθυνση το Κορωπί/Αεροδρόμιο Ελ. Βενιζέλος. Η κύρια όψη τους είχε διαφορετικό προσανατολισμό, προκειμένου να είναι ορατοί από την οδό που διερχόταν με κατεύθυνση Α-Δ, έμπροσθεν τους.³⁰¹ Το μήκος της πρόσοψης τους ήταν 14.74μ (Β) επί 13.5μ (Α) επί 10.00μ (Δ) και 16.60μ (Ν) επί 8μ (Α) επί 3.9μ (Δ), αντίστοιχα και διαθέτανε διπλές βάσεις για την τοποθέτηση επιτύμβιων μνημείων στην κύρια όψη τους. Διατηρούν σημαντικό ύψος από την αρχική τους μορφή. Ο Ταφικός Περίβολος Ι (14) είχε συληθεί στο εσωτερικό του και η ανασκαφική έρευνα του 1966 πιστοποίησε την ύπαρξη πρωιμότερου ταφικού μνημείου.³⁰² Περιμετρικά του Ταφικού Περιβόλου Ι διενεργήθηκαν δοκιμαστικές τομές και ανασκάφηκαν πυρές που απέδωσαν κεραμική του 4^{ου} αι. π.Χ. Τμήματα από επιτύμβια στήλη του 4^{ου} αι. π.Χ. που θα κοσμούσε την πρόσοψη του περιβόλου εντοπίστηκαν στην ανασκαφική τομή κατά μήκος της βόρειας πρόσοψης του μνημείου. Πυρά σε επίμηκες όρυγμα (5.40μ επί

²⁹⁸ Η αρίθμηση με λατινικούς αριθμούς είναι συμβατική.

²⁹⁹ Breder 2013, 32-33, 40. παράρτημα. 2-3. Ο τύπος του Ταφικού Περιβόλου που οργανώνεται στα άνδρα χαμηλών λόφων για τη στήριξη των χωμάτων και τη δημιουργία πρανών επισημαίνεται και από τον Πετράκο. Πετράκος 1999, I. 340. Ο άλλος τύπος αφορά τους Ταφικούς Περιβόλους που είναι ανεξάρτητοι από τη γεωμορφολογία της περιοχής όπου χτίζονται και στέκονται ανεξάρτητοι. Breder 2013, 32-33, 40. παράρτημα. 2-3.

³⁰⁰ Travlos 1988, 447. Lohnman 1993, 134. Καζά 2009, 199. Marciandi 2011, 433. Βλέπε και αντίστοιχο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

³⁰¹ Η αρχαία οδός έχει εντοπιστεί στα οικοπέδα Βλάχου-Βατίστα, Μπαγλατζή και Γιαννακόπουλου. Βλέπε και παρακάτω.

³⁰² Δαβάρας 1966, 95-97, πιν. 89, 90 α-β, 91^α.

0.50/0.80μ) απείχε δύο μέτρα από το βόρειο τοίχο, απέδωσε αγγεία του 4^{ου} αι. π.Χ.³⁰³ και πιθανότατα πρόκειται για αύλακα προσφορών.³⁰⁴ (*Εικόνα 51, 52*)

Ανατολικά του και σε απόσταση τριάντα μέτρα βρίσκεται ένα μικρότερο ορθογώνιο ταφικό μνημείο με λίθινη θεμελίωση και ανωδομή από ωμές πλίνθους, που χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. σύμφωνα με τον τρόπο κατασκευής του³⁰⁵ και ίσως να πρέπει να αποδοθεί σε κenoτάφιο. (III). Νότια του μνημείου ευμεγέθους λάκκος είχε πληρωθεί με μελανές επιχώσεις και τέφρα και θα πρέπει να συσχετιστεί με τις επανειλημμένες καύσεις των νεκρών της οικογένειας που ανήκε το ταφικό μνημείο.³⁰⁶ Περιμετρικά του ορθογώνιου μνημείου ανασκάφηκαν πυρές που είχαν συληθεί ολοκληρωτικά.

Ο Garland αναφέρει τα ίχνη δύο ακόμα Ταφικών Περιβόλων που σώζονταν σε μονή σειρά, με προσανατολισμό όμοιο με τον Ταφικό Περίβολο I οι οποίοι σήμερα δεν είναι ορατοί. (IV, V)³⁰⁷

Ο Ταφικός Περίβολος II (11) που ήταν λίγο μεγαλύτερος σε μέγεθος από τον I, αναφέρεται από το Wrede το 1933.³⁰⁸ Ανασκάφηκε το 2002-2004, στο πλαίσιο δημόσιου έργου και δεν έχει δημοσιευτεί. Στο άνηδρο της πλαγιάς του λόφου Μελίσσι, σε κοντινή απόσταση με τον ταφικό Περίβολο I (12, 15) και με τον ίδιο προσανατολισμό, βόρεια της αρχαίας οδού μπορούμε να αποκαταστήσουμε τουλάχιστον τρεις ακόμα Ταφικούς Περιβόλους. (VI, VII, VIII)

Στο οικοπέδο Βλάχου – Βατίστα (9)³⁰⁹ η σωστική ανασκαφική έρευνα αποκάλυψε τμήμα αρχαίας οδού, που διερχόταν με κατεύθυνση Α-Δ, σχεδόν παράλληλα με τη σύγχρονη οδό Λ. Βάρης - Κορωπίου και αποκαλύφθηκε σε μήκος τριάντα μέτρα. Είχε πλάτος 5.30μ και σώζονταν τμήμα από τα αναλήμματα της τα οποία ήταν ιδιαίτερος ισχυρά, πλάτους 1.00/1.20μ, χτισμένα από αργούς λίθους. Τρεις Ταφικοί Περίβολοι κείτονταν παρατακτικά στο βόρειο τμήμα της οδού. (IX, X, XI) Η ανασκαφείας δεν διευκρινίζει αν οι Ταφικοί Περίβολοι λειτουργούσαν ως το βόρειο ανάλημμα της οδού ή απλά κείτονταν βορειότερα αυτής. Δυστυχώς η κατάσταση διατήρησης τους ήταν κακή, καθώς δεν σώζονταν τα πλευρικά τους τοιχία και το σωζόμενο ύψος των προσώψεων τους έφτανε μόλις τα 0.60μ, ενδεικτικό της παραβίασης που είχαν υποστεί. Πρόκειται για μεσαίου μεγέθους Ταφικούς Περιβόλους. Η πρόσοψη τους είχε μήκος 7.20μ, 4.20μ και 3,50μ αντίστοιχα για τον καθένα. Ένας Ταφικός Περίβολος έφερε ταφή σε σαρκοφάγο με αετωματική απόληξη, μπροστά από την οποία και

³⁰³ Δαβάρας 1966, 96, πιν. 90^α. Garland 1982, 173: U1

³⁰⁴ Σχετικά με πυρές ως χώρος καύσης προσφορών με κεραμική του 4^{ου} αι. π.Χ σε νεκροταφεία της ΝΑ Αττικής: Galiatsatos 2016, 58, υποσημείωση: 58, με σχετική βιβλιογραφία για Κεραμικό και Αρχαία Αγορά.

³⁰⁵ Διαστάσεις: 3.25μ (Α-Δ) και 2.10μ (Β-Ν). Δαβάρας 1966, 96, πιν. 91β. Garland 1982, 173: U3.

³⁰⁶ Διαστάσεις: 2.28μ επί 0.80μ και βάθους 1.10μ.

³⁰⁷ Garland 1982, 173: U2, U4.

³⁰⁸ Wrede, 1933, 36: αρ. κατ. 99. σχεδ. 9.

³⁰⁹ Πρόκειται για το ακίνητο όπου σήμερα βρίσκεται το εστιατόριο ΜΠΑΜΠΗΣ.

σχεδόν στο μέσο της πρόσοψης του Περιβόλου εντοπίστηκε η βάση για την τοποθέτηση επιτύμβιου μνημείου.³¹⁰

Στο οικόπεδο Μπαγλατζή³¹¹ (13), το οποίο βρισκόταν ακριβώς απέναντι από τον Ταφικό Περίβολο Ι, στο σημερινό περιφραγμένο αρχαιολογικό χώρο, διερχόταν η αρχαία οδός που θα πρέπει να συσχετιστεί με το οικόπεδο Βλάχου-Βατίστα (9). Η οδός είχε κατεύθυνση βορειοδυτική-νοτιοανατολική, έφερε αναλήμματα και το πλάτος της κυμαινόταν 3-4μ. Παρόδιες ταφές δύο μικρών διαστάσεων Ταφικοί Περίβολοι (XII, XIII), που έφεραν από 2 ταφές έκαστος, χωροθετούνταν εντός τριγωνικού χώρου σε επαφή με το νοτιοανατολικό ανάλημμα της οδού. **(Εικόνα 69)**

Ταφική κάλη που υπήρξε τυχαίο εύρημα σε εργασίες διαμόρφωσης ακινήτου μεταξύ των ακινήτων Βλάχου – Βατίστα (9) και Μπαγλατζή (13), πιστοποίησε ότι το νεκροταφείο απλωνόταν και σε αυτή την περιοχή η οποία έχει υποστεί εκτεταμένες, σύγχρονες διαμορφώσεις και παραβιάσεις. **(10) (Εικόνα 53)**

Το οικόπεδο Γιαννακόπουλου (16) κείται κατά μήκος της σύγχρονης οδού Λ. Βάρης-Κορωπίου, βορειοανατολικά αυτής σε μικρή απόσταση από τον περιφραγμένο αρχαιολογικό χώρο της Γούρνας με τους Ταφικούς Περιβόλους (14).³¹² Τα δημοσιευμένα στοιχεία από τη σωστική ανασκαφή που διενεργήθηκε το έτος 1983 είναι λιγοστά. Αποκαλύφθηκε Ταφικός Περίβολος (XIV) και τμήμα αρχαίας οδού σε μήκος 16.40μ που έβαινε παράλληλα με τη σύγχρονη οδό, σε απόσταση μόλις 4μ, βόρεια από αυτήν. Εύλογο είναι ότι αποτελεί τη συνέχεια της αρχαίας οδού από το οικόπεδο Μπαγλατζή (13) και Βλάχου-Βατίστα (9). Μάλιστα αξίζει να επισημανθεί ότι η οδός, με βάσει τα ανασκαφικά δεδομένα, είχε χαραχθεί σύμφωνα με το φυσικό ανάγλυφο μεταξύ των 2 λόφων.

Το 1891 ο Στάης θα εντοπίσει κυκλικό τύμβο³¹³ διαμέτρου 6μ «*πλησίον τῆς ὁδοῦ, ἀριστερά τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὴν κώμην*».³¹⁴ Η εξωτερική πλευρά του τύμβου οριζόταν από ογκόλιθους που σωζόταν σε ύψος 1.00μ. Στο εσωτερικό του ανασκάφηκαν τρεις πυρές και τέσσερις τάφοι λακκοειδείς, λαξευμένοι στο φυσικό έδαφος και ήταν κτερισμένοι.³¹⁵ Ο ανασκαφείας χρονολόγησε τον κυκλικό τύμβο τον 5ο αι. π.Χ. Η ακριβής θέση του τύμβου είναι άγνωστη σήμερα. Ωστόσο η τοπογραφική επισήμανση του Στάη ταιριάζει με την περιοχή της Γούρνας

³¹⁰ Ταφικός Περίβολος με μήκος πρόσοψης: 7.20μ

³¹¹ Το οικόπεδο Μπαγλατζή βρισκόταν στα νοτιοανατολικά του οικοπέδου Βλάχου – Βατίστα και η μεταξύ τους απόσταση είναι περίπου 150/160μ

³¹² Στο ακίνητο σήμερα υπάρχει πρατήριο καυσίμων BP, επί της Λ. Βάρης-Κορωπίου.

³¹³ Στάης 1891, 15-16 (κατάλογος ευρημάτων 96-104), 29-31. Eliot 1962 43, υποσημείωση: 26. Garland 1982, 173; U6. Bergeman 1997, 206: U6.

³¹⁴ Με αυτό τον τρόπο περιγράφεται η τοποθεσία του μνημείου, το 1891, από το Β. Στάη. Στάης 1891, 15.

³¹⁵ Ο Στάης παραθέτει συνολικό κατάλογο ευρημάτων για όλους τους τάφους (πυρές και λακκοειδείς) του κυκλικού τύμβου. Στάης 1891, 15-16 (κατάλογος ευρημάτων 96-104)

και μάλλον θα πρέπει να εντάξουμε τον κυκλικό τύμβο στο ευρύτερο χώρο του νεκροταφείου.³¹⁶

Κυκλικός τύμβος με τοιχώματα από ωμές πλίνθους έχει εντοπιστεί κάτω από το επίπεδο χρήσης του Ταφικού Περιβόλου I, για την χρονολόγηση του οποίου δεν υπάρχουν στοιχεία τεκμηριωμένα (14). Ο Δαβάρας (1966) που τον εντόπισε, δεν κάνει καμία αναφορά στη χρονολόγηση του, ενώ ο Lauter (1982) θα τον χρονολογήσει στον 7^ο αι. π.Χ., χωρίς περαιτέρω τεκμηρίωση, κάνοντας λόγο για επανάχρηση του χώρου τον 4^ο αι. π.Χ. με την κατασκευή του Ταφικού Περιβόλου σχήματος Π (I).³¹⁷

Στο νεκροταφείο, υπήρχαν και μεμονωμένοι κιβωτιόσχημοι τάφοι που χωροθετούνταν εντός μικρότερων περιβόλων με χωρίσματά μεταξύ τους (9, 13).

Στα σημερινά όρια της ΔΕ Βάρης, μεταξύ των οδών Σωκράτους, Πρεβέζης και Λευκάδος συλλέχθηκαν το 1978, 1 μαρμάρινη λήκυθος και 1 επιτύμβια στήλη, όπου αναγράφονται τα ονόματα Καλλιάδης Καλλαίσχου και Καλλαίσχου Κάλλωνος, Αλαιοῦς (8). Πιθανότατα είχαν τοποθετηθεί επί Ταφικού Περιβόλου που δεν σώθηκε, κατά μήκος της οδού που ένωνε τον Αναγυρούντα με το Δήμο των Αιζωνιδών Αλών. Η θέση, λόγω των επιγραφών έχει θεωρηθεί ότι βρίσκεται εντός των ορίων του Δήμου των Αιζωνιδών Αλών³¹⁸ και αποτελεί ένδειξη ότι Ταφικά μνημεία οργανώνονταν εκατέρωθεν της αρχαίας οδού που ένωνε τους δύο αρχαίους δήμους.³¹⁹ Περαιτέρω στοιχεία για την ύπαρξη έτερων ταφών έχουν ανασκαφεί στην οδό Σωκράτους (6) με είκοσι δύο ταφές κυρίως του 6^{ου} αι. π.Χ. και λίγες του 5^{ου} αι. π.Χ.

Μελετώντας προσεκτικά την τοιχοποιία των Ταφικών Περιβόλων στην περιοχή της Γούρνας, τουλάχιστον στις περιπτώσεις που η εξωτερική κύρια όψη σώζεται σε ικανό ύψος, παρατηρούμε κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Οι δόμοι είναι πολυγωνικής τοιχοποιίας, λαξευμένοι περιμετρικά στις τέσσερις πλευρές τους, στα σημεία που ενώνονται με τους έτερους λίθους, ενώ το υπόλοιπο έχει αφεθεί έξεργο.³²⁰ Επίσης έχουμε μια περίπτωση που έχουν χρησιμοποιηθεί ωμές πλίνθοι, προφανώς για οικονομία υλικών και χρήματος. (III)³²¹

Σχετικά με την προμήθεια υλικού για την κατασκευή των Ταφικών Περιβόλων είχε χρησιμοποιηθεί ο ντόπιος ασβεστολιθικός λίθος από υπαίθρια λατομεία εξόρυξης της γύρω

³¹⁶ Eliot 1962 43, note: 26.

³¹⁷ Lauter 1985, 64, 65: σχεδ. 9. Την χρονολόγηση του 7^{ου} αι. π.Χ. αυτή υιοθετούν και οι: Morris 1987, 68. Rönnberg 2021, 315: AW-VA-N-06. Ο Lauter (ο.π) δημοσιεύει το ανασκαφικό σχέδιο από την ανασκαφική περίοδο του Δαβάρτα το 1966.

³¹⁸ Η περιοχή εύρεσης των επιτύμβιων απέχει περίπου 400μ, προς τα δυτικά, από τον Ταφικό Περίβολο I, εντός του περιωραγμένου αρχαιολογικού χώρου.

³¹⁹ Bergemann 205-206 (T1-9). Γιαμαλίδη-Νταϊφά 2019, με τη σχετική βιβλιογραφία για τις άλλες θέσεις εντός των ορίων του δήμου των Αιζωνιδών Αλών. Ταφικοί Περίβολοι έχουν εντοπιστεί και προς την ανατολική συνέχεια της οδού στο γειτονικό δήμο των Λαμπτρών (θέση Κίτσι). Garland 1982, 174, V1-2-3. Bergemann 16, 206, (V1-2-3).

³²⁰ Garland 1982, 128: ισοδομικό, ψευδοϊσόδομο, πολυγωνικό σύστημα τοιχοποιίας.

³²¹ Στον Κεραμεικό οι ταφικοί περίβολοι παρουσιάζουν κατασκευαστική ποικιλία. Αντιθέτως οι περίβολοι σε εκτός του άστεως, δήμους εμφανίζουν τοπικά κατασκευαστικά χαρακτηριστικά, όπως στο Ραμνούντα και στη Βάρη. Garland 1982, 132.

περιοχής.³²² Μάλιστα, υπάρχουν ίχνη εξόρυξης λίθων σε μικρή απόσταση από τους Ταφικούς Περιβόλους στις βόρειες υπώρειες της Λαθούριζας, συνηγορώντας στην άποψη ότι οι λίθοι του περιβόλου λαξεύτηκαν και τοποθετήθηκαν επί τόπου, περιορίζοντας το κόστος, το χρόνο κατασκευής και την ποσότητα του υλικού απόρριψης.³²³ Η προμήθεια υλικού από τοπικά λατομεία ήταν κοινή πρακτική σχεδόν σε όλους τους αττικούς δήμους, αναφέροντας ενδεικτικά το γειτονικό δήμο των Αιξωνιδών Αλών³²⁴ και το δήμο Αλιμούντος.³²⁵

Οι ταφικοί Περίβολοι της Γούρνας έχουν απογυμνωθεί εξ ολοκλήρου από τα επιτύμβια γλυπτά και λοιπά επιτύμβια σήματα που θα κάλυπταν την πρόσοψη τους, με αποτέλεσμα να μην μπορούμε να αποκαταστήσουμε τα ονόματα και τη γενεαλογία κάποιων εκ των επιφανών οικογενειών του Δήμου Αναγυρούντος.³²⁶ Αν κρίνουμε από το εντυπωσιακό μέγεθος και τις διαστάσεις τους,³²⁷ πιθανότατα να πρέπει να αποκαταστήσουμε την αρχική εικόνα αυτών των μνημείων με τα επιτύμβια μνημεία που στόλιζαν την πρόσοψη τους, με αντίστοιχα μνημεία στο Ραμνούντα και τον Κεραμικό.³²⁸

Ενδεικτική των επιτύμβιων στηλών του κλασικού νεκροταφείου της Βάρης, αποτελεί η επιτύμβια στήλη της Μνησαγόρας και του αδερφού της Νικοχάρη που χάθηκαν πρόωρα σκορπώντας θλίψη στους γονείς και λοιπούς συγγενείς. Η στήλη προέρχεται από τη Βάρη και μέχρι το 1927 ήταν στη Μονή Πετράκη, οπότε και μεταφέρθηκε στο ΕΑΜ (ΕΑΜ 3845).³²⁹ Είναι από πεντελικό μάρμαρο και στήθηκε σε κενοτάφιο. Χρονολογείται στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ. (430-420 π.Χ.) και αποτελεί ένα από τα πρώιμα αττικά επιτύμβια ανάγλυφα.³³⁰ Σπαράγματα από την πρόσοψη των επιτύμβιων μνημείων που κοσμούσαν τους Ταφικούς Περιβόλους Ταφικών μνημείων στη Γούρνα έχουν περισυλλεγεί στις σωστικές ανασκαφές των οικοπέδων, ενώ διατηρούνται οι βάσεις για την τοποθέτησή τους στις προσόψεις.

Ο προσανατολισμός και η χωροθέτηση των Ταφικών Περιβόλων και των λοιπών ταφών έχει υποδειχθεί από τη θέση τους, σε σχέση με την αρχαία οδό, η οποία διέρχονταν σχεδόν παράλληλα με τη σύγχρονη οδό Λ. Αναγυρούντος και Λ. Βάρης- Κορωπίου. Οι ταφικοί

³²² Οικονομου et al. 2018, 434. Πρόκειται για μικρής εμβέλειας λατομεία τα οποία θα κάλυπταν τις τοπικές ανάγκες για οικοδομικό υλικό. Η σύγχρονη αλλοίωση του φυσικού τοπίου και η έντονη αστικοποίηση της περιοχής τα τελευταία 50 χρόνια, δεν επιτρέπουν τον εντοπισμό και την ακριβή τοπογραφική επισήμανσή τους.

³²³ Οικονομου et al. 2018, 435. Εικ. 2α-2β.

³²⁴ Οικονομου et al. 2018, 434, Ψαρή 2019, 307, υποσημείωση: 120-124 με σχετική βιβλιογραφία.

³²⁵ Ψαρή 2019, 307.

³²⁶ Παράβαλε την περίπτωση του Ραμνούντα όπου η διάσωση των επιτύμβιων γλυπτών και σημάτων επέτρεψε την ανασύστασή της γενεαλογίας κάποιων εκ των οικογενειών με καταγωγή από εκεί. Πετράκος 1999. Ι. 335 κ.ε., ΙΙ.

³²⁷ Ο μεγαλύτερος σε διαστάσεις Ταφικός Περίβολος από τον Κεραμικό είναι των Λυσισμαχιδών (Α4) με μήκος 16.25μ.,³²⁷ ακολουθεί ένας Ταφικός Περίβολος από την περιοχή του Νέου Κόσμου (Η4), δυτικά του άστεως με μήκος 16.10μ και στον Κεραμικό ο περίβολος των Λεσσημίων (Α13) με μήκος 14.50μ. Bergeman 1997, 18:152- 153.

³²⁸ Για τη σήμανση των τάφων. Kurtz-Boardman 1971, 218-246

³²⁹ Clairmont 1970, 89-91:22, πιν.11 (22). Garland 1985, 84-85, εικ.19.

³³⁰ Clairmont 1970, 90.

περίβολοι οργανώνονταν εκατέρωθεν της αρχαίας οδού, ενώ μικρότερες συστάδες τάφων τους πλαισίωναν.³³¹ Έχει υποστηριχθεί ότι ο ελεύθερος χώρος μεταξύ των ταφικών μνημείων και των ταφών θα πρέπει να έφερε κήπους με δέντρα, θάμνους και άνθη.³³²

Οι ταφικοί Περίβολοι ανήκαν σε οικογένειες. Ο μνημειώδης χαρακτήρας των περιβόλων, η ύπαρξη πολυτελών και επιβλητικών επιτύμβιων στηλών³³³ στην πρόσοψη τους, η χωροθέτηση τους εμπροσθεν οδών, συχνά κεντρικών και σημαντικών οδών, όπως η αστική οδός και η ιερά οδός στον Ραμνούντα υποδεικνύουν σαφέστατα ότι τα ταφικά μνημεία λειτουργούσαν ως σύμβολα κύρους και επίδειξης των οικογενειών.³³⁴ Σκοπός των μνημείων δεν αποτελούσε η προσωπική προβολή και ανάμνηση κάποιου συγκεκριμένου μέλους της οικογένειας, αλλά της οικογένειας εν γένει.³³⁵

Ενδιαφέρουσα είναι η στατιστική συγκριτική ανάλυση, 119 Ταφικών Περιβόλων, από τον Κεραμικό, τον Ραμνούντα και την λοιπή Αττική, η οποία καταλήγει ότι δεν υπάρχουν διαφορές στα μνημεία, μεταξύ άστεως και λοιπών αττικών δήμων της υπαίθρου.³³⁶ Οι Ταφικοί Περίβολοι της πόλης ήταν εφάμιλλοι σε πλούτο και τάση επίδειξης με την υπόλοιπη Αττική.³³⁷

Υπάρχουν φιλολογικές μαρτυρίες για ταφικά μνημεία «μνήματα» σε εξοχικά κτήματα.³³⁸ Η σύγχρονη έρευνα δεν είναι σε θέση να καταλήξει με βεβαιότητα ως προς αυτό. Προφανώς τα ταφικά μνημεία που εντοπίζονται ως μεμονωμένες συστάδες, πλησίον αρχαίων οδών και οικιστικών καταλοίπων, όπως στην περίπτωση της οδού Αγίας Λαύρας (38) και οδός Σύρου (113) στη Βάρη να αποτελούν οικογενειακές ιδιοκτησίες που χρησιμοποιήθηκαν για ταφική χρήση.³³⁹

Ο Πετράκος υποστήριξε ότι η πυκνότητα των ταφικών μνημείων και οι διαμορφώσεις του εδάφους στη βόρεια οδό του Ραμνούντα φανερώνουν ότι η περιοχή εκατέρωθεν της αρχαίας οδού αποτελούσε δημοτική ιδιοκτησία και απαιτούνταν άδεια για την κατασκευή ταφικού

³³¹ Garland 1982, 166. Μεμονωμένες ταφές ανάμεσα στους Ταφικούς περιβόλους αναφέρονται στον Ραμνούντα Πετράκος 1999. Ομοίως και στο δήμο των Αιξωνίδων Αλών. Γιαμαλίδη-Νταϊρά 2019.

³³² Thompson-Griswold, 1963: funerary gardens “κηποτάφια”. Kurtz-Boardman 1971, 108. Garland 1982, 128, υποσημείωση: 16.

³³³ Ο Breder προσδίδει μία σημασιολογική ερμηνεία στη μορφή των Ταφικών Περιβόλων και θεωρεί ότι έχουν κοινή αρχιτεκτονική μορφή με τους περιβόλους των ιερών, γεγονός που λειτουργεί στη συνείδηση των ζωντανών ως χώροι λατρείας στη μνήμη των νεκρών οπότε και τους διακοσμούν αναλόγως. Breder 2013, 41.

³³⁴ Garland 1982, 132.

³³⁵ Closterman 2007.

³³⁶ Bergeman 1997, 18-20.

³³⁷ Bergeman 1997, 20. “Es ist daher auch dem Skulpturenschmuck zufolge sehr wahrscheinlich, dass die grossen Grabbbezirke aus der Umgebung der Stadt denjenigen aus dem ländlichen Attika an Grösse und Opulenz ihrer Ausstattung ebenbürtig waren”

³³⁸ Garland 1982, 133, υποσημείωση: 36. Δημοσθένης 55, 14 και Αισχίνης I. 99.

³³⁹ Ενδεικτική προς αυτή την ερμηνεία είναι η αναφορά στο «Κατά Τιμάρχου» Λόγο του Αισχίνη, στη μητέρα του Τιμάρχου, που παρακαλεί το γιο της Τιμάρχο να μην πουλήσει τη γη τους, και στην περίπτωση που δεν υπάρχει άλλη εναλλακτική να της επιτρέψει να ταφεί εκεί. Αισχίνης Κατά Τιμάρχου I. 99: «τὸ δ' Ἀλωπεκῆσι χωρίον, ὃ ἦν ἄπωθεν τοῦ τείχους ἑνδεκα ἢ δώδεκα στάδια, ἱκετενοῦσης καὶ ἀντιβολούσης τῆς μητρός, ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι, ἔδσαι καὶ μὴ ἀποδόσθαι, ἀλλ' εἰ μὴ τι ἄλλο, ἐνταφίναί γ' ὑπολιπεῖν αὐτῇ».

μνημείου, σε αντίθεση με τη νότια οδό όπου οι ταφικοί περιβόλοι είχαν χτιστεί στις άκρες ιδιωτικών κτημάτων.³⁴⁰ Στην περίπτωση της Βάρης, δεν προκύπτει συνωστισμός των ταφών και των μνημείων, αλλά η απουσία δημοσιεύσεων σε συνδυασμό με την εκτεταμένη λεηλασία και καταστροφή αποδυναμώνει την παρατήρηση. Οι μεγάλες διαστάσεις των Ταφικών Περιβόλων, στα νεκροταφεία της αττικής υπαίθρου όπως στην περίπτωση της Βάρης, είναι πιθανόν να οφείλονται στο γεγονός ότι χτίζονται στην άκρη ιδιωτικών κτημάτων, όπου υπήρχε διαθέσιμος χώρος περισσότερος, σε σχέση με τον πολυσύχναστο Κεραμεικό.³⁴¹

Η διάρκεια χρήσης και η ακριβής χρονολόγηση του νεκροταφείου δεν μπορεί να προσδιοριστεί με βάση τα δημοσιευμένα στοιχεία. Ο Wrede αναφέρει ότι στην ευρύτερη περιοχή της νεκρόπολης με τους Ταφικούς Περιβόλους, η επιφανειακή κεραμική χρονολογείται από τον 6^ο - 4^ο αι. π.Χ.³⁴² Ο Lauter υποστήριξε ότι ο κυκλικός τύμβος από ωμές πλίνθους κάτω από το επίπεδο χρήσης του Ταφικού Περιβόλου στο Αγροτεμάχιο Υπουργείου Γεωργίας (14), χρονολογείται τον 7^ο αι. π.Χ., χωρίς όμως να αναφέρει ανασκαφικά στοιχεία και πρότεινε ότι έχουμε επανάχρηση του χώρου από την ίδια οικογένεια.³⁴³ Τα δημοσιευμένα στοιχεία τοποθετούν την χρήση του νεκροταφείου στην κλασική εποχή και συγκεκριμένα στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. και κυρίως τον 4^ο αι. π.Χ. χωρίς να αποκλειστεί και η πιθανή έστω και πιο περιορισμένη ταφική χρήση του χώρου και πρωιμότερα.

³⁴⁰ Πετράκος 1999, I. 335.

³⁴¹ Bergeman 1997, 19.

³⁴² Wrede 1933, 36. Πρόκειται για όστρακα που ο Wrede συνέλεξε από την περιοχή με τους ταφικούς Περιβόλους, το 1921 και το 1943 συνέταξε έναν κατάλογο. Ο κατάλογος που συμπεριλάμβανε επιφανειακά ευρήματα και από άλλες περιοχές δημοσιεύτηκε το 1979. Brommer, 1979, 269: 243- 249. (για Βάρη: περιοχή Γούρνα).

³⁴³ Lauter 1985, 64, 65: πιν. 9. Mersch 1996, 213, αρ. Κατ.: 74, 5; Alexandridou 2009, 498. Rönnberg 2021, 315. AW-VA-N-06. Δεν υπάρχουν δεδομένα που να πιστοποιούν την πρώτη χρονολόγηση. Ο Lauter δημοσιεύει το ανασκαφικό σχέδιο από την ανασκαφική περίοδο του Δαβάρια το 1966.

4.5 Νεκροταφείο επί της οδού Τριπτολέμου

Χάρτης 1, 4, Εικόνα 54,55

Σε απόσταση 400μ νοτιοανατολικά από το Βόρειο Αρχαϊκό Νεκροταφείο, επί της οδού Τριπτολέμου είχαν εντοπιστεί ήδη από το 1987 ταφικά κατάλοιπα, στο πλαίσιο σωστικής ανασκαφής για την κατασκευή Κέντρου Υγείας (32). Συγκεκριμένα, ανασκάφηκε τοίχος, σε μήκος 84μ. με κατεύθυνση βορειοανατολική-νοτιοδυτική ο οποίος ταυτίστηκε από την ανασκαφέα ως περίβολος νεκροταφείου.³⁴⁴ Ο τοίχος ήταν χτισμένος από αργούς λίθους με ενδιάμεσα βύσματα και χρονολογήθηκε στο πρώτο μισό του 5ου αι. π.Χ. Στο βόρειο άκρο του τοίχου εντοπίστηκε τετράπλευρος χώρος εντός του οποίου κείτονταν σαρκοφάγος από ασβεστόλιθο. Η σαρκοφάγος έφερε καλυπτήρια πλάκα με αετωματική απόληξη και βρέθηκε συλημένη. Δυτικά του τοίχου ανασκάφηκε κατεστραμμένη πυρά, από την οποία συλλέχθηκαν δύο μελανόμορφες λήκυθοι του 5^{ου} αι. π.Χ. Επίσης, συλλέχθηκε τμήμα μαρμάρινης επιτύμβιας ληκύθου.³⁴⁵

Το 2016 έμπροσθεν του Κέντρου Υγείας και επί της οδού Τριπτολέμου (33) εντοπίστηκαν και ανασκάφηκαν έτερα ταφικά σύνολα, σε συνέχεια την ευρημάτων επί του ακινήτου που είχε ερευνηθεί το 1987.³⁴⁶

Ανασκάφηκαν επτά εγχυτρισμοί, δύο παιδικές ταφές σε κτιστούς τάφους, μία παιδική ταφή σε λουτήρα, δύο κιβωτιόσχημοι χτιστοί τάφοι ενηλίκων, έξι ελεύθερες ταφές,³⁴⁷ δύο λακκοειδείς τάφοι και πέντε πυρές εντός ορυγμάτων. Εντοπίστηκαν και άλλες είκοσι πυρές στις παρειές του σκάμματος που δεν κατέστη δυνατόν να ανασκαφούν, καθώς συνέχιζαν στο άσκαφο. Η πλειονότητα των ταφών δεν περιείχε κτερίσματα. Οι ταφές είχαν τοποθετηθεί στην πλειονότητα τους σε ορύγματα λαξευμένα στον μαλακό κροκαλοπαγή βράχο και ήταν αλληπάλληλες. Υπήρχε σχετική προσπάθεια να μην διαταραχθούν οι προγενέστερες ταφές, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις εντοπίστηκαν ελεύθερες ταφές που είχαν κυριολεκτικά στριμωχτεί στον ελεύθερο διαθέσιμο χώρο.

Σε απόσταση 4.50μ ανατολικά των ταφών αποκαλύφθηκε τμήμα Ταφικού περιβόλου και συγκεκριμένα ο τοίχος της κύριας όψης του, σε μήκους 11μ και μικρό τμήμα του πλευρικού δυτικού τοίχου του, μήκους 1.10μ, κατασκευασμένοι από κροκαλοπαγείς λιθόπλινθους, κατά το ισόδομο σύστημα. Οι τοίχοι του Περιβόλου σώζονταν σε μονή σειρά δόμων και συνεχίζουν κάτω από το άσκαφο της οδού Τριπτολέμου, οπότε δεν ήταν εφικτό να ανασκαφεί το εσωτερικό του Περιβόλου. Μικρών διαστάσεων διερευνητική τομή που πραγματοποιήθηκε

³⁴⁴ Ο τοίχος πιθανότατα να λειτουργούσε ως όριο του νεκροταφείου και ως ανάλημμα στο παρακείμενο ρέμα που διερχότανε στα νοτιοδυτικά.

³⁴⁵ Ωνάσογλου 1987, 91.

³⁴⁶ Ωνάσογλου 1987, 91.

³⁴⁷ Πρόκειται για ταφές που τα σώματά των νεκρών είχαν τοποθετηθεί στον μικρό εναπομείναντα χώρο μεταξύ προγενέστερων ταφών και δεν εντοπίστηκαν ορύγματα για τον ενταφιασμό των σωμάτων.

στην αποκαλυφθείσα εξωτερική νοτιοδυτική γωνία του, κατάδειξε αναμοχλευμένες επιχώσεις.

Η μελέτη του συνόλου των ευρημάτων από τους τάφους που ανασκάφηκαν το 2016 είναι σε πρώιμο στάδιο, καθώς η πλειονότητα των κτερισμάτων δεν έχει συντηρηθεί. Το νεκροταφείο καλύπτει τον 5^ο και τις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. Παιδιά και ενήλικες θάβονταν στην ίδια περιοχή χωρίς κάποιο διαχωρισμό μεταξύ τους. Οι πυρές που ανασκάφηκαν αφορούσαν πρωτογενείς καύσεις.

Τα αγγεία που είχαν χρησιμοποιηθεί για τους εγχυτρισμούς ήταν πίθοι και αμφορείς. Ταφή παιδιού είχε πραγματοποιηθεί σε πίθο που είχε τοποθετηθεί σε οριζόντια θέση, εντός ορύγματος στο φυσικό βράχο. Εντός του αγγείου εντοπίστηκε ο σκελετός του παιδιού σε ύπια θέση, με τα χέρια διπλωμένα στην κοιλιά. Τα πόδια του παιδιού εξέιχαν από το στόμιο του αγγείου. Συλλέχθηκε αρυβαλλοειδές ληκύθιο και οينوχοΐσκη, από το εσωτερικό του πίθου. Αξίζει να επισημανθεί και ένας ιδιότυπος εγχυτρισμός με παιδική ταφή που είχε πραγματοποιηθεί με 2 τμήματα μισών αγγείων, μαρτυρώντας το αιφνίδιο του θανάτου με αποτέλεσμα την χρησιμοποίηση των διαθέσιμων αγγείων.

Οι πιο φροντισμένοι τάφοι ήταν οι κιβωτιόσχημοι που είχαν κτιστά τοιχώματα και μόνο ένας έφερε καλυπτήριους πλακοειδείς λίθους. Σε μία ελεύθερη ταφή, το σώμα έχει τοποθετηθεί απευθείας στο έδαφος και το κεφάλι είχε σκεπαστεί με τμήμα σπασμένου αγγείου.³⁴⁸ Τα σώματα των νεκρών σε δύο ελεύθερες ταφές είχαν ενταφιαστεί άνωθεν τεφρής επίχωσης, χωρίς να αποτεφρωθούν. Δεν κατέστη δυνατόν κατά την ανασκαφή να διασαφηνιστεί αν πρόκειται για προγενέστερες ταφές ή για τελετουργικές πυρές που τελέστηκαν προς τιμή του νεκρού. Σε μία μόνο από τις δύο ελεύθερες ταφές είχαν τοποθετηθεί ως κτερίσματα, μελαμβαφής φιάλη και μελαμβαφής κάνθαρος. Η πλειονότητα των κτερισμάτων αφορούν μελαμβαφή αγγεία και οι λήκυθοι ανήκουν σε κοινούς αττικούς τύπους όπως της ομάδας του Αίμονος.

Το νεκροταφείο επί της οδού Τριπτολέμου ανασκάφηκε τμηματικά και δεν γνωρίζουμε την έκταση και τα ακριβή όριά του. Τοίχος, μήκους 84μ όριζε από δυτικά το νεκροταφείο και ταυτόχρονα λειτουργούσε ως ανάλημμα στο παρακείμενο ρέμα που διερχότανε στα νοτιοδυτικά. Χαρακτηριστική είναι η ποικιλία στους τύπους των ταφών. Συνυπάρχουν επίσης φροντισμένες ταφές, όπως οι χτιστοί κιβωτιόσχημοι, η ταφή σε σαρκοφάγο, οι εγχυτρισμοί σε ακέραια ευμεγέθη αγγεία, μαζί με ελεύθερες ταφές που κυριολεκτικά στριμώχνονται στον διαθέσιμο ελεύθερο χώρο. Οι τελευταίες θα μπορούσαν να αφορούν ταφές δούλων ή να συνδεθούν με κάποιο συμβάν επιδημίας που προκάλεσε πολλούς ταυτόχρονους θανάτους.

³⁴⁸ Kurtz-Boardman 1971, 97. Υποστήρίζουν ότι αυτές οι ταφές ήταν συνήθως σώματα που δεν κήκαν σωστά κατά την καύση και αντιμετωπίζονται ως κανονική ταφή.

4.6 Ταφικά έθιμα. Γενικές Παρατηρήσεις.

(Χάρτης 1, 4, 5)

Η περιοχή της Βάρης είναι γνωστή στη βιβλιογραφία για τις νεκροπόλεις και το σημαντικό αριθμό ταφών που έχουν ανασκαφεί στην ευρύτερη περιοχή. Τρία νεκροταφεία - το Βόρειο στο Χέρωμα (25), το Νοτιοανατολικό (122) και το Νότιο (62-64) με διάρκεια χρήσης από την ΥΓ έως και τον 5^ο αι. π.Χ. χωροθετούνται περιμετρικά του λόφου της Λαθούριζας και του οικιστικού πυρήνα των κλασικών χρόνων, σε μία ακτίνα περίπου 1 με 1,5 χλμ, πλησίον οδικών αρτηριών. Παράλληλα, παρατηρούνται και μεμονωμένες συστάδες ταφικών συνόλων που καλύπτουν χρονικά τον 8^ο αι. π.Χ., όπως στα οικόπεδα Πιτταρά (45), Χρυσοσπάθη (58) και Μαγκλάρα (49), αλλά και αρχαϊκών ταφών του 6^{ου} αι. π.Χ. στα οικόπεδα Καρανικολού (68) και Ζήνα-Γούλα (6), στα νότια και βορειοδυτικά της Λαθούριζας, αντίστοιχα. Στην περιοχή Γούρνα οργανώνεται νεκροταφείο της κλασικής εποχής με Ταφικούς Περιβόλους (9 έως 16). Συσχετισμοί μεταξύ των τριών νεκροταφείων για τα είδη των ταφών και τα ταφικά έθιμα, καθώς και στατιστικά και ποσοτικά στοιχεία για πιθανό αριθμό κατοίκων, δεν μπορούν να γίνουν, λόγω της έλλειψης δημοσιεύσεων.³⁴⁹

Οι ταφές που χρονολογούνται στην ΥΓΙ/ΙΙ, από το δεύτερο μισό του 8^{ου} αι. π.Χ. οργανώνονται σε συστάδες και πρόκειται κυρίως για ενταφιασμούς, μεμονωμένες καύσεις και παιδικές ταφές σε εγχυτρισμούς.³⁵⁰ Χάρτης 4, 5.

Οι ενταφιασμοί πραγματοποιούνται σε ορθογώνια λαξευμένα ορύγματα, στην κιμηλιά και κάποιοι από αυτούς έχουν επένδυση με σχιστολιθικές πλάκες, μόνο στη στενή πλευρά του ορύγματος. Δεν διέθεταν όλοι καλυπτήριες πλάκες. Οι τάφοι χωρίς καλυπτήριες πιθανόν να καλύπτονταν με ξύλινες σανίδες.³⁵¹ Υπάρχουν, επίσης και περιπτώσεις που το δάπεδο των τάφων έχει στρωθεί με βότσαλα ή μικρές λίθινες πλάκες.³⁵² Το σώμα του νεκρού τοποθετούνταν εντός του λάκκου, κυρίως σε ύπτια θέση, με το κεφάλι να στερεώνεται συχνά σε λίθο, ενώ στις περιπτώσεις που συλλέχθηκαν χάλκινοι ήλοι, ο νεκρός είχε τοποθετηθεί σε ξύλινο φέρετρο. Δεν έχουν διενεργηθεί οστεολογικές μελέτες και δεν είμαστε σε θέση να μιλήσουμε για γυναικείες, ανδρικές ή παιδικές ταφές. Τα κτερίσματα (σκύφοι, πυξίδες, οινοχόες, πρόχοι, κάνθαροι, πινάκια, κύπελλα τύπου Φαλήρου) τοποθετούνται συνήθως, κατά μήκος των ποδιών στο κάτω μέρος του σώματος. Αναφέρονται ανακομιδές και διπλές ταφές στη θέση (45) (οικόπεδο Πιτταρά) από την ανασκαφεία.

Οι ενταφιασμοί υπερισχύουν έναντι των καύσεων που στην περίπτωση της Βάρης αντιπροσωπεύονται μόνο σε δύο περιπτώσεις στο Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο: μία

³⁴⁹ Επίσης ένα σημαντικό τμήμα των τάφων έχει συληθεί, γεγονός που επισημαίνεται από τον Β. Στάη, ήδη το 1891. Στάης 1891, 15-16 (96-104), 28-32.

³⁵⁰ Θέσεις Καταλόγου και Χάρτη 1: (25, 26, 45, 49, 58, 62α, 62β, 122)

³⁵¹ Kurtz-Boardman 1971, 55.

³⁵² Kurtz-Boardman 1971, 45.

πρωτογενή πυρά εντός κιβωτιόσχημου τάφου και μία δευτερογενή.³⁵³ Εντός τάφου είχε τοποθετηθεί χάλκινο αγγείο με την τέφρα του νεκρού που είχε καεί εξωτερικά του τάφου.³⁵⁴

Στο τελευταίο τέταρτο του 8^{ου} αι. π. Χ. παρατηρείται μία ποικιλομορφία στα ταφικά έθιμα η οποία χαρακτηρίζει την περίοδο.³⁵⁵ Ο ενταφιασμός και η καύση που εμφανίζεται ξανά μετά τα μέσα του 8^{ου} αι. π.Χ. συνυπάρχουν ως τρόποι ταφής ενηλίκων, σε κοινούς χώρους ταφής, παρόλο που υπάρχουν και χώροι ταφής με αποκλειστικά ενταφιασμούς ενηλίκων,³⁵⁶ όπως στη θέση (45), στο Οικόπεδο Πιτταρά. Ταυτόχρονα σημειώνεται αύξηση στον αριθμό των ταφών³⁵⁷ που αφορούν νεκρούς όλων των ηλικιών, άνδρες, γυναίκες και παιδιά.³⁵⁸ Η επικράτηση του ενταφιασμού κατά την ΥΓ εποχή, στις περιοχές της αττικής υπαίθρου, όπως και στη Βάρη, έχει ερμηνευθεί ως μία συντηρητική τάση της περιφέρειας έναντι του άστεως.³⁵⁹

Τα αγγεία των εγχυτρισμών είναι κυρίως αμφορείς, πίθοι και υδρίες. Ενδιαφέρουσα περίπτωση είναι ο εγχυτρισμός σε αμφορέα με παράσταση ίππου που είχε τοποθετηθεί σε κάθετη θέση, εντός ορύγματος και είχε πιθανότατα και σήμα από λίθους (58).³⁶⁰ Γενικά οι εγχυτρισμοί τοποθετούνται σε οριζόντια θέση εντός ορύγματος και πολύ συχνά στηρίζονται σε

³⁵³ ΥΓ ταφές εντοπίστηκαν στο Νότιο Νεκροταφείο και είναι αδημοσίευτο υλικό. Ως εκ τούτου, τα σημερινά δεδομένα αναφορικά με τις καύσεις της ΥΓ από τα νεκροταφεία της Βάρης, αφορούν τα σημερινά δεδομένα και ενδέχεται να είναι πλασματικά.

³⁵⁴ Alexandridou 2016, 340.

³⁵⁵ Οι αλλαγές στα ταφικά σύνολα ερμηνεύτηκαν από τον Morris ότι συνδέονται με τις διαδικασίες γέννησης της ιδεολογίας της Αθηναϊκής πόλης. Morris 1992, 27: «...the rituals of the late 8th century were part of an entirely new social structure, emphasising a community of adult male citizens in place of the structure divided into elite and commoners which had existed in the Dark Age». Βέβαια, σε αυτή τη θέση υπήρξε και ο ανάλογος αντίλογος. Papadopoulos 1993. Alexandridou 2020, 32, υποσημείωση: 2 με τις σχετικές αναφορές. Patterson 2006: αντίλογος σχετικά με την άποψη ότι η ταφή ήταν προνόμιο των Αθηναίων πολιτών και ότι υπήρχαν αποκλειστικά νεκροταφεία για τους Αθηναίους πολίτες.

Η Αλεξανδρίδου, αρκετά χρόνια μετά τη δημοσίευση του Morris θα υποστηρίξει με βάση τα ανασκαφικά δεδομένα των τελευταίων δεκαετιών από τις σωστικές ανασκαφές στην ευρύτερη Αττική, ότι η ηλικία των νεκρών, η ταυτότητα του κάθε «οίκου», καθώς και η έννοια του γένους αποτυπώνονται στις αλλαγές στα ταφικά έθιμα, υπό το πρίσμα των κοινωνικών αλλαγών που συντελούνται στην Αττική στα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. Alexandridou 2016. Alexandridou 2020, 32.

³⁵⁶ Morris 1987, 5, 64-65. Alexandridou 2016. Alexandridou 2020, 32, υποσημείωση: 4.

³⁵⁷ Morris 1987, 128. Whitley 1991, 166. Alexandridou 2016, 334. Η αριθμητική αύξηση των ταφών και η διασπορά τους έχει ερμηνευτεί ως απόρροια αύξησης του πληθυσμού και πιθανής εσωτερικής μετακίνησης πληθυσμών, εντός της Αττικής. Snodgrass 1977. Coldstream 1977, 135. Whitley, 1991, 57-58. Η μετακίνηση δεν σήμαινε απώλεια της ενότητας των κατοίκων της Αττικής καθώς οι δεσμοί συγγένειας, πολιτισμικής ομοιογένειας και ενός κοινού προγονικού παρελθόντος διατηρήθηκαν. Whitley, 1991, 58, 66. Alexandridou 2016, 354. Οι Kurtz και Boardman θα υποστηρίξουν ότι η ομοιομορφία στους τύπους των τάφων και των κτερισμάτων στην Αττική υποδηλώνει ξεκάθαρα πολιτιστική ενότητα και πιθανόν πολιτική, κατά τη Γεωμετρική Περίοδο. Kurtz – Boardman 1971, 51. Οι Morris και Osborne θεώρησαν ότι η αύξηση του πληθυσμού ήταν μία σταθερή, με αργούς ρυθμούς διαδικασία και αιτιολόγησαν την αύξηση των ταφών στην υιοθέτηση νέων ταφικών πρακτικών, οι οποίες ήταν πιο εύκολα ανιχνεύσιμες αρχαιολογικά. Morris 1987, 64-65. Osborne 2009, 73-82. Η Βιζυϊνού υποστήριξε ότι οι καύσεις δεν είναι εύκολα ανιχνεύσιμες αρχαιολογικά και τα υπολείμματα αυτής θα μπορούσαν να απομακρύνονται και να φυλάγονται αλλού, ως κειμήλια. Επίσης απέδωσε την αριθμητική αύξηση των ταφών στην εμφάνιση παιδικών ταφών Viziinou 2019, 18.

³⁵⁸ Alexandridou 2020, 45 και υποσημείωση: 119 με σχετική βιβλιογραφία αναφορικά με ταφές παιδιών.

³⁵⁹ Viziinou 2019, 17.

³⁶⁰ Ταφικοί πίθοι τοποθετούνταν συχνά σε κάθετη θέση. Kurtz-Boardman 1971, 46. Επίσης παρόμοιοι εγχυτρισμοί σε όρθια θέση της ΥΓ εποχής ανασκάφηκαν σε οικόπεδο στην περιοχή της Παλλήνης (Οικόπεδο Οικονομόπουλου). Ντούνη κ.α 2022 (προφορική ανακοίνωση).

λίθους. Έτερα αγγεία, όπως σκύφοι ή απλοί πλακοειδείς λίθοι καλύπτουν το στόμιο του αγγείου. Τα κτερίσματα (σκύφοι, οινοχόες, πρόχοι, κάνθαροι, κύπελα) τοποθετούνται εντός ή εκτός του ταφικού αγγείου. Τα οστά των βρεφών ή μικρών παιδιών συνήθως δεν διατηρούνται.

Οι μεμονωμένες ταφές στις θέσεις (49, 59), στα οικοπέδα Μαγκλάρια και Χρυσοσπάθη, πλησίον οικιστικών καταλοίπων της υστερογεωμετρικής και κυρίως της κλασικής εποχής, ομοιάζουν να ενσωματώθηκαν με σεβασμό στην επέκταση της κλασικής πόλης. Επίσης, η τέλεση ταφικών τελετουργιών από τον 8^ο αι. π.Χ. έως τους κλασικούς χρόνους έχει υποστηριχτεί για το ΥΓ νεκροταφείο στο οικόπεδο Πιτταρά (49),³⁶¹ όπου εντοπίστηκαν αβαθείς λάκκοι δίπλα σε πυρές και περιείχαν αγγεία και ειδώλια, γυναικεία και ζώων.³⁶² Η κατασκευή περιβόλου τον 7^ο αι. π.Χ. που συμπεριέλαβε τις ΥΓ ταφές, στο νεκροταφείο της θέσης (49) και επισκευάστηκε τον 5^ο αι. π.Χ. αποτελεί ένδειξη για την προσπάθεια διαφύλαξης των ταφών και της μνήμης τους.³⁶³ Πιθανόν οι ταφές εντός μίας οριοθετημένης περιοχής, ενός περιβόλου να υποδεικνύει δεσμούς συγγενικούς ή τα μέλη ενός οίκου.³⁶⁴

Ίχνη από προσφορές σε επίχωση με τέφρα που περιείχε καμένους πυρήνες ελιών και καμένα όστρακα εντοπίστηκε πάνω από καλυπτήρια λίθο, κιβωτιόσχημου τάφου στη Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο (Τάφος 41β, 44α).³⁶⁵

Οι τρεις εγχυτρισμοί, στην περιοχή νότια του Τύμβου 2, στη Βόρεια Νεκρόπολη χρονολογήθηκαν στα τέλη του 8^{ου} και στο πρώτο μισό του 7^{ου} αι. π.Χ. και αποτελούν τις πρωιμότερες ταφές στη Νεκρόπολη.³⁶⁶ Οι τρεις εγχυτρισμοί της ύστερης ΥΓII, στο Βόρειο Νεκροταφείο καταδεικνύουν ότι υπήρξε ένα μικρό κενό στη χρήση του χώρου που καθιερώνεται ως βασικός χώρος ταφής, από τα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ.

Στο Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο οι ταφές που χρονολογούνται στο τελευταίο τέταρτο του 8^{ου} αι. π.Χ. εντάσσονταν σε ένα χαμηλό τύμβο που συμπεριέλαβε και ταφές του 7^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ., σύμφωνα με τον ανασκαφέα.³⁶⁷

³⁶¹ Καζαζάκη 2022 (προφορική ανακοίνωση).

³⁶² Η ανασκαφείας δεν διευκρινίζει αν πρόκειται για τελετουργικές ή ταφικές πυρές. Παρόμοιοι λάκκοι με πυρές περιείχαν αγγεία και ειδώλια, από το νεκροταφείο της ΥΓ II στην περιοχή της Θόλου, στην Αρχαία Αγορά. Young 1939, 44-67. Τα ειδώλια εμφανίζονται σε περιπτώσεις τελετουργικών πυρών. Alexandridou 2013, 275. Τα δημοσιευμένα στοιχεία είναι προκαταρκτικά. Καζαζάκη 2008, 2022.

³⁶³ Καζαζάκη 2008. Η κατασκευή περιβόλων γύρω από πρωιμότερες ταφές, προκειμένου να τις οριοθετήσουν είναι συχνή πρακτική, όπως στην οδό Καβαλότι. Garland 1982, 131, υποσημείωση: 27. Επίσης, οι περίβολοι διαχώριζαν το χώρο των ζωντανών από του νεκρούς. Alexandridou 2016, 334, υποσημείωση: 16.

³⁶⁴ “The respect which was shown to geometric graves and the attention to their maintenance might indicate continuing family recognition of and respect for its own burial plot.” Kurtz – Boardman 1971, 56.

³⁶⁵ Καλλιπολίτης 1965, 112- 113. Η Αλεξανδρίδου τις χαρακτηρίζει ως τελετουργικές πυρές (sacrificial pyres). Alexandridou 2016, 340. Γουλάκος 2015, 130.

³⁶⁶ Alexandridou 2012, 13. Η χρονολόγηση έγινε με στοιχεία από το ημερολόγιο του Σταυρόπουλλου, καθώς δεν υπήρχε δυνατότητα πρόσβασης στο υλικό.

³⁶⁷ Καλλιπολίτης 1963. Γουλάκος 2015, 135-136.

Γύρω στο 700 π.Χ. παρατηρούνται μία σειρά από αλλαγές στις ταφικές πρακτικές που πιθανόν να αντανακλούν την κοινωνική πραγματικότητα της εποχής.³⁶⁸ Ο αριθμός των ενήλικων ταφών μειώνεται σημαντικά και μάλιστα η πλειοψηφία των εντοπισμένων ταφών στην αττική ύπαιθρο χρονολογείται κυρίως από το δεύτερο μισό του 7^{ου} αι. π.Χ.³⁶⁹ Οι πρωτογενείς καύσεις, που εμφανίστηκαν, μετά τα μέσα του 8^{ου} αι. π.Χ. αρχίζουν να υπερισχύουν έναντι των ενταφιασμών, οι οποίοι περιορίζονται σημαντικά, περίπου από το 700 π.Χ. έως το 560 π.Χ.³⁷⁰ Τα κτερίσματα από το εσωτερικό των τάφων είναι λιγοστά ή απουσιάζουν. Η καύση του νεκρού συνοδεύεται με το τελετουργικό σπάσιμο και την καύση προσφορών/κτηρισμάτων, συχνά σε αύλακες προσφορών, εκτός του τάφου.³⁷¹ Η ταφή και η αύλακα προσφορών καλύπτονταν με τυμβοειδές έζαρμα, στην κορυφή του οποίου τοποθετούνταν ευμεγέθεις σκύφοι-κρατήρες.³⁷²

Στη Βάρη, οι ταφές του 7^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ. αντιπροσωπεύονται κυρίως στο Βόρειο και Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο και πρόκειται στην πλειοψηφία τους για καύσεις και εγχυτρισμούς.³⁷³

Οι ταφές στο Βόρειο Νεκροταφείο εντάσσονται σε τύμβους και ταφικούς περιβόλους. Οι τύμβοι είναι μεγάλων διαστάσεων, με διάμετρο από 25μ έως 18μ. Παρόμοιοι τύμβοι, παρόμοιων διαστάσεων έχουν εντοπιστεί στην Ανάβυσσο, Παλαιά Φώκαια, Βουρνά και Βελανιδέζα.³⁷⁴ Εκτός από τον Τύμβο 1 που είχε έναν ενταφιασμό, οι λοιποί τύμβοι και ταφικοί περιβόλοι είχαν πολλές ταφές. Μάλιστα ο τύμβος 3 και ο Ταφικός περίβολος Ι περιείχαν

³⁶⁸ Alexandridou 2012, 41. Alexandridou 2013, 269. Βασικές μελέτες: Morris 1987, Whitley 1991, D' Onofrio 1993, Houby-Nielsen 1995.

³⁶⁹ Alexandridou 2013, 269 με σχετική βιβλιογραφία. Ο Morris απέδωσε την αριθμητική μείωση των ενήλικων ταφών, τον 7^ο αι. π.Χ., στον αποκλεισμό των «κακών», δηλαδή των φτωχών και κοινωνικά αδύναμων, από την μνημειακή ταφή, η οποία έγινε αποκλειστικό προνόμιο και δικαίωμα των μελών της αττικής ελίτ. Morris 1987, 97-109. «...Visible funerary treatment...». Οι «αγαθοί» είναι σύμφωνα με το Morris οι αριστοκράτες και οι πλούσιοι χωρικοί χωρίς δικαίωμα συμμετοχής στα κοινά. Η άποψη αυτή τέθηκε σε κριτική από αρκετούς μελετητές. D' Onofrio- D' Agostino 1993. Papadopoulos 1993. Rönnberg 2021.

³⁷⁰ Alexandridou 2012, 41. Σχετικά με περιπτώσεις ενταφιασμών του 7^{ου} αι. π.Χ. σε: Κεραμεικό. Kubler 1954: G60, G01, LXXIV.74. Alexandridou 2013, 270.

³⁷¹ Πρόκειται για αβαθή επιμήκη ορύγματα, μήκους 3μ έως 12 μ επενδυμένα συχνά με πλίνθους. Οι αύλακες πληρούνταν με σπασμένα καμένα αγγεία και καμένα υπολείμματα τροφής από μικρά ζώα και πουλερικά Houby-Nielsen 1992. Alexandridou 2011, 34-38. Alexandridou 2012, 41, υποσημείωση: 161 με σχετική βιβλιογραφία. Alexandridou 2013, 270. Αναπαράσταση της ταφικής πρακτικής και χρήσης των αυλάκων προσφορών σε σχέση με την ταφή σε Houby-Nielsen 1992, 45, εικ. 1.

³⁷² Morris 1987, 128-134. Alexandridou 2013, 270.

³⁷³ Alexandridou 2012, 42, 54. Vizyinou 2019, 17. Αρχαϊκές ταφές που καλύπτουν τον 7^ο και 6^ο αι. π.Χ. υπάρχουν και στο Νότιο Νεκροταφείο, αλλά δεν υπάρχει κάποιο δημοσιευμένη, έστω και προκαταρκτική αναφορά.

³⁷⁴ Alexandridou 2012, 53, υποσημειώσεις: 240-242 με σχετική βιβλιογραφία. Γουλάκος 2015. Οι σύγχρονοι τύμβοι από τον Κεραμεικό είχαν μικρότερη διάμετρο έως 10μ. Alexandridou 2012, 53, υποσημείωση: 243.

σημαντικό αριθμό ανδρικών, γυναικείων, παιδικών ταφών και εγγυτρισμούς, που ανήκαν σε μέλη διαφόρων οικογενειών, της «άνωτης» τάξης.³⁷⁵

Συγκεκριμένα, στο Βόρειο Νεκροταφείο ανασκάφηκαν δύο αύλακες προσφορών και αρκετές τελετουργικές πυρές του 7^{ου}, 6^{ου} και 5^{ου} αι. π.Χ. Οι τελευταίες δεν σχετίζονται με μία συγκεκριμένη ταφή – όπως με τις αύλακες προσφορών- αλλά με συστάδες ταφών.³⁷⁶ Οι αύλακες προσφορών στο Βόρειο Νεκροταφείο της Βάρης παρόλο που υποδεικνύουν κοινές ταφικές πρακτικές μεταξύ του άστεως και της αττικής υπαίθρου του 7^{ου} αι. π.Χ. παρουσιάζουν διαφορές. Στη Βάρη, οι αύλακες προσφορών σχετίζονται με δύο ενταφιασμούς,³⁷⁷ ενώ στην υπόλοιπη Αττική και στον Κεραμικό, οι αύλακες προσφορών δεν αφορούν ενταφιασμούς.³⁷⁸ Μάλιστα, η επιλογή του ενταφιασμού κατ' εξαίρεση για τις δύο περιπτώσεις των νεκρών που σχετίζονται με τις αύλακες προσφορών, ενώ η κυρίαρχη ταφική πρακτική στο νεκροταφείο είναι η πρωτογενής καύση από τα μέσα 7^{ου} αι. π.Χ. έως και τον 5^ο αι. π.Χ., πιθανόν να αφορά άτομα με ιδιαίτερη ταυτότητα και ρόλο στην κοινότητα.³⁷⁹ Επιπροσθέτως, στο βόρειο νεκροταφείο της Βάρης τα αγγεία είναι σπασμένα εντός των αυλάκων και των πυρών, αλλά η φωτιά δεν χρησιμοποιείται σε όλες τις περιπτώσεις.

Η πρωιμότερη αύλακα προσφορών που αφορά ενταφιασμό νεκρού σε κιβωτιόσχημο τάφο καλύφθηκε με τυμβοειδές έξαρμα, διαμέτρου 14μ (Τύμβος 1). Δύο σύνολα κεραμικής σχετίζονται με την αύλακα που υποδεικνύουν δύο διαφορετικές ταφικές πρακτικές.³⁸⁰ Συγκεκριμένα, τα αγγεία που είχαν αποσπαστεί από τους αρχαιοκάπηλους και χρονολογούνται στα τέλη του 7^{ου} με αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. δεν είχαν ίχνη φωτιάς και ήταν θραυσμένα. Είναι ανοιχτού σχήματος αγγεία, μεγάλων διαστάσεων, που θα μπορούσαν να περιέχουν υγρά και στερεά, ενώ απουσιάζουν αγγεία που σχετίζονται με την πόση και την κατανάλωση φαγητού. Σύμφωνα με την Αλεξανδρίδου, τα συγκεκριμένα αγγεία που ήταν ειδικές παραγγελίες για να εξυπηρετήσουν τη συγκεκριμένη ταφική περίσταση, εναποτέθηκαν και θρυμματίστηκαν στην αύλακα, με τον περιεχόμενο τους να ρέει ως ένδειξη προσφοράς στο νεκρό, ταυτόχρονα με την ταφή του. Η δεύτερη ομάδα αγγείων από την περίοδο της ανασκαφής που χρονολογούνται στις

³⁷⁵ Οι τύμβοι αντανakλούν την ανώτερη κοινωνική θέση του νεκρού και οι ταφές που περιέχουν δεν σχετίζονται με οικογενειακές σχέσεις. Houby- Nielsen 1995, 142-146. Alexandridou 2012, 54-55.

³⁷⁶ Alexandridou 2012. Alexandridou 2013, 272. Ως πρόδρομο των τελετουργικών πυρών θεωρούνται πυρές που περιείχαν αγγεία και ειδώλια, από το νεκροταφείο της ΥΓ II στην περιοχή της Θόλου στην Αρχαία Αγορά. Young 1939, 44-67.

³⁷⁷ Τύμβος 1- ταφική κατασκευή 25 (Ε)

³⁷⁸ Alexandridou 2012, 41-42, υποσημείωση: 166. Οι ταφές με καύσεις ενηλίκων ανδρών που έχουν συνδεθεί με αύλακες προσφορών, τον 7^ο αι. π.Χ., από τον Κεραμικό έχουν ερμηνευτεί ως έκφραση μίας γενικότερης ανδροκρατούμενης τάσης στις αττικές ταφικές πρακτικές αυτής της εποχής. Ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί και το ενδεχόμενο και οι γυναίκες της ελίτ να είχαν ισότιμη αντιμετώπιση σε θέματα ταφής. Alexandridou 2012, 42. Alexandridou 2020, 42, υποσημείωση: 108, 109.

³⁷⁹ Alexandridou 2012, 42.

³⁸⁰ Alexandridou 2011, 34-37. Alexandridou 2012. Alexandridou 2013, 272. Η μία ομάδα αφορά το σύνολο των αγγείων που αρχαιοκάπηλοι απέσπασαν από την κορυφή του Τύμβου και στη συνέχεια μεταφέρθηκαν στο ΕΑΜ. (τέλη του 7^{ου} με αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ.). Η έτερη ομάδα αγγείων εντοπίστηκε στην αύλακα προσφορών κατά τη φάση της ανασκαφής από το Σταυρόπουλλο.

αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. είχαν ίχνη δευτερογενούς πυράς, υποδεικνύοντας το συμποτικό χαρακτήρα της αύλακας που είχαν εναποτεθεί.³⁸¹

Η χρονική απόκλιση των αγγείων εντός της αύλακας, σχεδόν τριάντα με σαράντα χρόνια ερμηνεύτηκε ως διαδοχικές τελετές «λατρείας» εις μνήμη του νεκρού για μεγάλο διάστημα μετά την ταφή του, καθώς επρόκειτο για εξέχον πρόσωπο της τοπικής άρχουσας τάξης.³⁸² Παρόμοιες αύλακες προσφορών έχουν βρεθεί στο Βουρνά, στο Μαραθώνα, στην Ανάβυσσο.³⁸³ Μάλιστα οι περιπτώσεις στο Βουρνά και στο Μαραθώνα εξυπηρετούν την ίδια ταφική πρακτική με τη Βάρη, παρόλο που δεν αφορούν συγκεκριμένες ταφές, αλλά έχουν ερμηνευτεί ως λατρευτικές εκφράσεις προς μία ομάδα νεκρών.³⁸⁴

Στο Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο απουσιάζουν οι αύλακες προσφορών, οι ταφικές πυρές και οι τύμβοι. Η επιλογή διαφορετικών ταφικών πρακτικών, σε δύο οργανωμένους χώρους ταφής (Βόρειο και Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο), με σχεδόν ταυτόχρονη χρήση τους, φανερώνει τη διάθεση των πληθυσμών να προβάλλουν τη διαφορετικότητα τους.³⁸⁵ Η υιοθέτηση ταφικής λατρείας, με συγκεκριμένες ταφικές τελετουργίες, στο Βόρειο Νεκροταφείο πιθανόν να αντανακλά την προσπάθεια μίας ομάδας εκ των «αριστοκρατικών» οικογενειών της Βάρης να επιβληθούν έναντι των υπολοίπων, είτε να διατηρήσουν την αυτονομία τους από το άστυ, προβάλλοντας την αυτοχθονία τους, στη γη της Βάρης.³⁸⁶

Η κλασική φάση των νεκροταφείων, στον Αναγυρούντα ακολουθεί τις συνήθειες σε όλη την Αττική ταφικές πρακτικές. Παρατηρούνται ταφές λακκοειδείς, πρωτογενείς και δευτερογενείς καύσεις, εγχυτρισμοί κυρίως για βρέφη, παιδικές ταφές σε πήλινες λάρνακες και λουτήρες, καθώς και ελεύθερες ταφές. Τα κτερίσματα ακολουθούν τους συνήθεις τύπους, με τις ληκύθους να υπερτερούν. Στο Νότιο Νεκροταφείο, αλλά και στην περιοχή της Γούρνας αναπτύσσονται και κυκλικοί τύμβοι που περιέχουν από μία ή και περισσότερες ταφές. Στο Νότιο Νεκροταφείο, οι κυκλικοί τύμβοι λαξεύονται στην κιμηλιά, διαθέτουν περιμετρική τάφρο που έφερε προσφορές και υπολείμματα ταφικών προσφορών και εντός του κύκλου χωροθετούνταν οι ταφές, κάποιες εξ αυτών σε λίθινη σαρκοφάγο. Μάλιστα ο τύμβος στη θέση (63α) έφερε κατά

³⁸¹ Alexandridou 2012, 58-59. Alexandridou 2013, 273.

³⁸² Alexandridou 2013, 274. Μεμονωμένη ταφή ενήλικου άνδρα που ενταφιάστηκε στα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. έξω από την οικία του στην Ελευσίνα και στη συνέχεια καλύφθηκε με τύμβο, σχετίζεται με ταφικές πυρές που περιείχαν μεγάλα αγγεία, υπολείμματα των τελετουργιών, οι οποίες έλαβαν χώρα κατά τον 7^ο αι. π.Χ. και μετεξελίχθηκαν σε ηρωική λατρεία. Ο συσχετισμός της προαναφερθείσας ταφής από την Ελευσίνα, με την Ταφή στον Τύμβο 1, από το Βόρειο Νεκροταφείο είναι ενδιαφέρον και πιθανόν να υποδεικνύει τη λατρεία και απόδοση τιμών στον γενάρχη του οικισμού. Alexandridou 2017β, 165.

³⁸³ Alexandridou 2012, 58-63. Κακαβογιάννη- Πετρόχειλος 2020, 271-272: η αύλακα προσφορών σχετίζεται με ταφή βρέφους (Ταφή 8/Τύμβος Α) και αποτελεί μοναδικό παράδειγμα.

³⁸⁴ Alexandridou 2013, 274. Alexandridou 2012.

³⁸⁵ Η πρακτική της αύλακας προσφορών με τα πολυτελή αγγεία έχει ερμηνευθεί από τους περισσότερους μελετητές ως ένδειξη του πλούτου και της ευημερίας των νεκρών αλλά και της πιθανής σύνδεσης με το ηρωικό ιδεώδες των Ομηρικών επών. Alexandridou 2013, 271.

³⁸⁶ Alexandridou 2012, 63-66.

μήκος της εξωτερικής του ακτίνας, 2 επιμήκεις αύλακες προσφορών που χρονολογούνται στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ.³⁸⁷

Επιπροσθέτως, στα κλασικά νεκροταφεία υπάρχουν και Ταφικοί Περίβολοι σχήματος Π, που κάνουν την εμφάνιση τους στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ. Οι διαστάσεις των Ταφικών Περιβόλων ποικίλλουν. Οι πιο εντυπωσιακοί σε μέγεθος έστεκαν στο νεκροταφείο στην περιοχή της Γούρνας, στην είσοδο της πόλης.

Γενικά, παρατηρείται ότι οι τάφοι και τα ταφικά μνημεία στα νεκροταφεία του Αναγυρούντα, οργανώνονται στον ελεύθερο χώρο, χωρίς οι ταφές να στριμώχνονται. Εξάιρεση αποτελεί το νεκροταφείο στην οδό Τριπτολέμου, όπου οι ταφές ήταν πυκνές και αλληπάλληλες, συχνά στριμωγμένες στο διαθέσιμο ελεύθερο χώρο. Μάλιστα, δίπλα σε πυρές, χτιστούς κιβωτιόσχημους και λακκοειδείς, υπήρχαν και αρκετές ελεύθερες ταφές. Τέλος, υπήρχαν και μεμονωμένες ταφές, εντός του οικιστικού πυρήνα του Αναγυρούντα, όπως η πλούσια κτερισμένη γυναικεία ταφή και ο παιδικός εγχυτρισμός στη θέση (58), στο οικόπεδο Χρυσοσπάθη.

Οι ταφές της κλασικής εποχής υπερτερούν αριθμητικά έναντι των υπόλοιπων περιόδων, ως απόρροια της αύξησης του πληθυσμού αλλά και της τσης για διατήρηση της συνοχής και της ταυτότητας των γενών και των οικογενειών, στο πλαίσιο της πόλης.³⁸⁸

³⁸⁷ Η πρακτική της αύλακας προσφορών σταδιακά αρχίζει να φθίνει από τις αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. και εγκαταλείπεται γύρω στο 560 π.Χ. Επανεμφανίζεται από το δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. Τα αγγεία που χρησιμοποιούνται είναι πινάκια τύπου πυράς, μελ αμβαφή αγγεία πόσεως, αλατοδοχείο, πυξίδες, σκύφοι κλπ. Alexandridou 2012, 60-61.

³⁸⁸ Alexandridou 2016, 354-355. Alexandridou 2020, 45.

5. Ιερά – Χώροι Λατρείας

Χάρτης 8

Οι κύριοι χώροι Λατρείας και τα Ιερά του δήμου Αναγυρούντα εντοπίζονται στο Λόφο της Λαθούριζας και στο λόφο του Ξερόχαβου, στη σημερινή περιοχή της Βάρκιζας.

5.1 Λόφος Λαθούριζας

Ο λόφος της Λαθούριζας (46) είναι ένας επιμήκης λόφος που δεσπόζει στην περιοχή της Βάρης και αποτελεί τμήμα των χαμηλών λόφων, στις νότιες απολήξεις του Υμηττού που πλαισιώνουν την πεδιάδα της Βάρης. Το φυσικό ανάγλυφο του λόφου είναι βραχώδες, με απότομες πλαγιές και η πρόσβαση είναι δύσκολη. Η θέα από την κορυφή (+132μ από την επιφάνεια της θάλασσας) είναι απρόσκοπτη σε όλη την περιοχή, στον κόλπο της Βάρκιζας και της Βουλιαγμένης και μέχρι την κορυφή της ακρόπολης στη θέση Κιάφα-Θήτι. Στον λόφο εντοπίζεται η κύρια θέση λατρείας στον Αναγυρούντα. **(Εικόνα 2,3,56, 57, 58)**

Το 1939 ο Φ. Σταυρόπουλλος, με την εποπτεία του Γ. Οικονόμου πραγματοποίησε ανασκαφική έρευνα, στο ανατολικό πλάτωμα του λόφου.³⁸⁹ Η ανασκαφή διήρκεσε από 26/6/1939 έως 22/7/1939, στις παραμονές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και τα ευρήματα μεταφέρθηκαν στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Ο Σταυρόπουλλος δεν θα δημοσιεύσει τα αποτελέσματα της ανασκαφής από τη Λαθούριζα. Σύντομη ανασκαφική έκθεση θα παρουσιαστεί από το Walter, το 1940, στην ετήσια αναφορά του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου.³⁹⁰ Η σύντομη έκθεση ανέφερε ότι ανασκάφηκαν είκοσι πέντε οικίες και ένα ιερό με εκατοντάδες αναθήματα που χρονολογούνται από τη γεωμετρική έως το τέλος της αρχαϊκής εποχής.³⁹¹ Τα μετέπειτα χρόνια, οι μελετητές αναπαραγάγουν στη βιβλιογραφία τη σύντομη αναφορά του Walter.³⁹² Ο Eliot (1962) στο θεμελιώδες έργο του «The coastal Demes of Attika» υποστήριξε ότι ο λόφος ήταν ένα τοπικό ιερό με πολλές λατρεύμενες θεότητες.³⁹³ **(Εικόνα 59)**

Ο Lauter πραγματοποιεί επιφανειακή έρευνα τα έτη 1973, 1975, 1977, 1982 στο λόφο και δημοσιεύει το 1985 μονογραφία σχετική με το λόφο της Λαθούριζας, χωρίς να έχει πρόσβαση στα ημερολόγια και τα ευρήματα της ανασκαφής.³⁹⁴ Ο Seiler εντάσσει στη διδακτορική του διατριβή, το κυκλικό οικοδόμημα της Λαθούριζας, τη «Θόλο», όπου υποστήριξε ότι αποτελεί το πρωιμότερο παράδειγμα κυκλικού λατρευτικού κτιρίου στον ελλαδικό χώρο.³⁹⁵ Το 1984, ο

³⁸⁹ Μαζαράκης-Αινιάν 1994α, 233, υποσημείωση: 3.

³⁹⁰ Walter 1940.

³⁹¹ Walter 1940, 177-178.

³⁹² Mazarakis Ainián 1995, 145, υποσημείωση: 5 με τη σχετική βιβλιογραφία.

³⁹³ Eliot 1962, 39-41.

³⁹⁴ Lauter 1985.

³⁹⁵ Seiler 1986, 7-24.

Μαζαράκης Αινιάν αποκτά τα δικαιώματα μελέτης των ημερολογίων του Σταυρόπουλλου³⁹⁶ και ακολουθούν οι σχετικές δημοσιεύσεις, σύμφωνα με την αρχιτεκτονική, εφόσον δεν είχε τη δυνατότητα μελέτης των ευρημάτων.³⁹⁷ Η μελέτη των ημερολογίων απέδειξε ότι η θέση δεν ήταν οχυρωμένη, όπως είχε υποστηρίξει ο Lauter,³⁹⁸ καθώς ο ευμεγέθης περίβολος, μήκους 172 μ (πλάτους: 1.20/2.30μ) που περιβάλλει τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα είχε οικοδομηθεί από το Σταυρόπουλλο, με υλικό της ανασκαφής για την προστασία των αρχαίων καταλοίπων.³⁹⁹

Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα στο λόφο ταυτίστηκαν από τους Σταυρόπουλλο, Lauter και Μαζαράκη Αινιάν ως τμήματα οικισμού που διέθετε και ιερό, με διάρκεια χρήσης από τα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. έως και τέλη της Αρχαϊκής περιόδου.⁴⁰⁰ Ο Μαζαράκης θα διαφοροποιηθεί σχετικά με τη χρονολόγηση και θα χρονολογήσει τα κτίρια στο λόφο τον 7^ο αι. π.Χ., εκτός από το σύμπλεγμα των δωματίων I-IV που θα τα χρονολογήσει γύρω στο 700 π.Χ. και θα το ταυτίσει ως οικία του άρχοντα «ruler's dwelling».⁴⁰¹ **(Εικόνα 62)** Η οικία του ηγεμόνα χρησιμοποιήθηκε για την στέγαση των ενοίκων του αλλά και για την τέλεση λατρευτικών και κοινοτικών δείπνων, η τέλεση των οποίων μεταφέρθηκε τον 6^ο αι. π.Χ. στο κυκλικό κτίριο VIII, τη Θόλο,⁴⁰² αντανakλώντας τις κοινωνικές αλλαγές στην κοινότητα.⁴⁰³

Θόλος (Κτίριο VIII): Στην υψηλότερη και πιο εξέχουσα θέση του πλατώματος υπάρχει η Θόλος. Πρόκειται για κυκλικό κτίριο, με εξωτερική διάμετρο 7.75μ και λίθινο τοιχοβάτη, πλάτους 0.50/0.60μ, χτισμένος σύμφωνα με το πολυγωνικό σύστημα.⁴⁰⁴ Η είσοδος βρισκόταν στα νοτιοανατολικά και είχε οπτική επαφή με το δωμάτιο IV από το επονομαζόμενο Ανάκτορο. Λίθινη κατασκευή πλάτους 0.75μ/0.70μ, περιέτρεχε την εσωτερική πλευρά της Θόλου και λειτουργούσε ως θρανίο. **(Εικόνα 59, 60).**

³⁹⁶ Μαζαράκης Αινιάν 1994α, 233.

³⁹⁷ Μαζαράκης Αινιάν, Α. 1994α, 1994β, 1995, 1997.

³⁹⁸ Lauter 1985, 10-14.

³⁹⁹ Mazarakis Ainian 1985, 46, υποσημείωση: 164. Mazarakis Ainian 1988, 112, υποσημείωση: 16. Mazarakis Ainian 1987, 21, υποσημείωση: 77. Mazarakis Ainian 1994α, 235-237, υποσημείωση: 15. Ο Τραυλός θα επιβεβαιώσει ότι ο περίβολος είναι σύγχρονος, αναφέροντας τη μαρτυρία του φύλακα που ήταν παρών στις ανασκαφές του Σταυρόπουλλου. Travlos 1988, 446, εικ. 578. (με επικαιροποιημένη κάτοψη από το Δ. Ζιρώ). Ο Lauter, το 1990 ανασκευάζει την ταύτιση του περιβόλου ως οχυρωματικού, σύγχρονου με τον οικισμό. Lauter 1990, 444.

⁴⁰⁰ Πρόκειται για κτίσματα μικρών διαστάσεων, ορθογώνια, καμπύλα και αψιδωτά στην κάτοψη τους που έφεραν στην πλειονότητα τους, θρανία κατά μήκος των τοίχων. Τα περισσότερα κτίσματα είναι συγκεντρωμένα στο νότιο τμήμα του πλατώματος, σε πυκνή διάταξη.

⁴⁰¹ Lauter 1985, 43-50. Seiler 1986, 7-24. Mazarakis Ainian 1997, 235-239, εικ. 141, 149.

⁴⁰² Μαζαράκης Αινιάν 1994α 244, Mazarakis Ainian 1995, 153-154; 1997, 238; Van den Eijnde 2010, 388-390.

⁴⁰³ Van den Eijnde 2010, 393-394. Alexandridou 2017α, 72.

⁴⁰⁴ Παρόμοια πολυγωνική τοιχοποιία δεν έχει χρησιμοποιηθεί σε κανένα άλλο κτίριο στο λόφο. Ο βόρειος τοίχος στο ναΐσκο της βόρειας πλευράς του λόφου έχει παρόμοια τοιχοποιία.

Η Θόλος, στο ανατολικό-νοτιοανατολικό της τμήμα διέθετε ημικυκλική εσχάρα,⁴⁰⁵ χτισμένη κατά το πολυγωνικό σύστημα που σωζόταν σε ύψος 0,65/0,70μ και βρέθηκε πληρωμένη με στάχτες, ξυλάνθρακες και οστά ζώων.⁴⁰⁶ Η έκκεντρη θέση της και το ιδιαίτερο σχήμα της πιθανόν να υπαγορεύτηκε από τη θέση ενός εκ των δυο ξύλινων στύλων που θα στήριζαν τη στέγη, στην αρχική της φάση. **(Εικόνα 60)**

Ο Σταυρόπουλος ανέφερε στα ημερολόγια της ανασκαφής ότι συλλέχθηκαν εκατοντάδες αναθήματα από το εσωτερικό της Θόλου. Πρόκειται για όρθια πτηνόμορφα ειδώλια με κυλινδρικό κορμό,⁴⁰⁷ γυναικεία καθιστά ειδώλια⁴⁰⁸ και γυναικείες προτομές δαιδαλικού τύπου⁴⁰⁹ τα οποία στην πλειονότητα τους ήταν σκόπιμα θραυσμένα και λιγοστά ήταν ακέραια.⁴¹⁰ Η πλειονότητα των κυλινδρικών ειδωλίων εντοπίστηκε ανάμεσα στις σχισμές του βράχου, ενώ οι καθημένες μορφές κυρίως σε ανώτερα στρώματα.⁴¹¹ Μικκύλα αγγεία χειροποίητα και τροχήλατα, κυρίως υδρίες, αμφορίσκοι, μόνωτα κύπελλα, μονόμυξοι και πολύμυξοι λύχνοι αποτελούν τη δεύτερη μεγάλη κατηγορία αναθημάτων.⁴¹² Επίσης συλλέχθηκαν χάλκινα κοσμήματα, όπως ενώτια, κρίκοι, δαχτυλίδια,⁴¹³ περόνες, πόρπες και μία σειρά μικροσκοπικών μολύβδινων κοσμημάτων, τα οποία ο Σταυρόπουλος θεώρησε ότι προσαρτώνταν στα πήλινα ειδώλια. Αξιοσημείωτη είναι η εύρεση τμημάτων από ευμεγέθες γυναικείο ειδώλιο «παπαδιά» εντός κοιλότητας του βράχου.⁴¹⁴ Η επίχωση με τα αναθήματα συνέχιζε και κάτω από το θρανίο το οποίο ο Σταυρόπουλος διέλυσε μερικώς κατά τη διάρκεια της ανασκαφής.⁴¹⁵ Τα καθιστά γυναικεία ειδώλια του 6^{ου} αι. π.Χ. αποτελούν ένα *terminus post quem* για την κατασκευή της Θόλου. Ο Μαζαράκης Αινιάν υποστήριξε ότι η Θόλος και το θρανίο κατασκευάζονται τον 6^ο αι. π. Χ στο σημείο που προϋπήρχε πρωιμότερη υπαίθρια λατρεία. ⁴¹⁶ **(Εικόνα 63)**

⁴⁰⁵ Το ευθύγραμμο τμήμα της είχε μήκος 2.90μ και η ακτίνα της ήταν 1,80μ.

⁴⁰⁶ Seiler 1986, 17-18, 22-23. Lauter 1985, 48-50. Μαζαράκης 1994β, 69. Mazarakis Ainian 1997, 117, εικ. 143-144, 147. Van de Eijnde 2010, 195, εικ. 89γ, εικ. 91.

⁴⁰⁷ Mazarakis Ainian 1994β, 67. Κόκκου-Βυριδή 1999, πιν. 12-15. Γεωργάκα 2008. Rönnberg 2020. Van de Eijnde 2010, 204 κε (από θέση Κιάφα-Θήτι).

⁴⁰⁸ Mazarakis Ainian 1994β, 67, υποσημείωση 9 με αναλυτική βιβλιογραφία.

⁴⁰⁹ Κόκκου-Βυριδή 1999, 114, πιν. 20.

⁴¹⁰ Αναφέρεται η πληροφορία, χωρίς περαιτέρω στοιχεία ότι στην κατοχή λαθρανασκαφών βρέθηκαν πενήντα μικκύλα αγγεία και ανδρικά ειδώλια. Mazarakis Ainian 1997, 119, υποσημείωση: 752.

⁴¹¹ Mazarakis Ainian 1994β, 67

⁴¹² Μαζαράκης 1994α, 238-239. Mazarakis Ainian 1995, 147-148. Mazarakis Ainian 1997, 118. Alexandridou et al 2023.

⁴¹³ Συλλέχθηκε και ένα ασημένιο δαχτυλίδι μυκηναϊκής εποχής με χαραγμένη παράσταση ελαφιού το οποίο θεωρήθηκε ως κειμήλιο που αφιέρωσαν ως ανάθημα, στη θεότητα της Θόλου. Μαζαράκης 1994β, 71. Mazarakis Ainian 1997, 118, υποσημείωση 735 με σχετικές παραπομπές.

⁴¹⁴ Mazarakis Ainian 1997 118-119.

⁴¹⁵ Mazarakis Ainian 1997, 116, υποσημείωση: 722 όπου αναφέρεται ανάλογη περίπτωση σε κυκλικό κτίριο στη θέση Λακαθέλα της Μεσσηνίας που έχει ταυτιστεί ως ιερό αρχαϊκής εποχής.

⁴¹⁶ Mazarakis Ainian 1997, 117.

Ο Seiler αποκαθιστά τη στήριξη της στέγης με τέσσερεις ξύλινους στύλους πάνω σε τέσσερεις λίθινες βάσεις με οπές.⁴¹⁷ (*Εικόνα 61*). Ο Μαζαράκης Αινιάν υποστήριξε ότι η εσχάρα πιθανόν να διέθετε στέγη ελαφριάς κατασκευής, με τη μορφή που προτείνει ο Seiler, στην πρωιμότερη φάση της που ήταν απλά ένας βωμός.⁴¹⁸ Τον 6^ο αι. π. Χ. που χτίζεται η Θόλος και η εσχάρα οριοθετείται με χτιστό τοίχο πολυγωνικής τοιχοποιίας, όμοιας κατασκευής με το κυκλικό κτίριο, διατηρούνται μόνο οι δύο βάσεις των ξύλινων στύλων.⁴¹⁹ Η στέγη αποκαθίσταται ως κωνική από το Seiler και ως επίπεδη από το Lauter.⁴²⁰ Ο Μαζαράκης Αινιάν επισημαίνει ότι η επίπεδη στέγη είναι πιο πιθανή περίπτωση, δεδομένου ότι δεν εντοπίστηκαν κεραμίδια στέγης, σύμφωνα με τα ημερολόγια του Σταυρόπουλου.⁴²¹ Ο Fagerström υποστήριξε ότι πρόκειται για υπαίθριο κτίριο, χωρίς στέγη.⁴²²

Τα κυκλικά ιερά κτίρια με χρήση για την τέλεση λατρευτικών πρακτικών πληθαίνουν τον 6^ο αι. π.Χ. όπως το Καβείριο της Θήβας.⁴²³ Το κυκλικό σχήμα της Θόλου θεωρήθηκε ως συμβολική μίμηση των σιτοβολώνων.⁴²⁴ Η Θόλος έχει συσχετιστεί με λατρεία μίας γυναικείας θεότητας σχετικής με την καλλιέργεια και την ευφορία της γης όπως η Δήμητρα ή η Άρτεμη.⁴²⁵ Οι Lauter και Seiler είχαν συνδέσει το χθόνιο χαρακτήρα της λατρείας με τη λατρεία ενός ήρωα (ήρωος κτίστη).⁴²⁶

Ο Μαζαράκης Αινιάν, το 1997 σημειώνει... «*However, no final conclusions can be reached until the finds from the excavation are fully studied and the remaining buildings of the site excavated*». ⁴²⁷ Η επιστροφή στη θέση και η έναρξη πενταετούς προγράμματος συστηματικής ανασκαφής και μελέτης που ξεκίνησε το 2022 σε συνεργασία της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς & Νήσων, με τα Πανεπιστήμια της Θεσσαλίας και των Ιωαννίνων ήταν επιβεβλημένη για την συνολική μελέτη της θέσης και των ευρημάτων, την επικαιροποίηση και την εξαγωγή τελικών συμπερασμάτων.

⁴¹⁷ Δύο λίθινες βάσεις με οπή για τη στήριξη στύλου εντοπίστηκαν από το Σταυρόπουλλο ανάμεσα στους λίθους από το στρώμα καταστροφής που κάλυπτε τη Θόλο. Mazarakis Ainian 1997, 117. Ο Seiler αναφέρει ότι υπήρχαν τέσσερεις βάσεις με οπές, εντός και εκτός της Θόλου. Seiler 1986, 12.

⁴¹⁸ Ως παράλληλα αναφέρεται ο Περίβολος του Απόλλωνα στην Κόρινθο, στα Δίδυμα, στην Καλλιόλη και το ιερό του Ηρακλή στη Θάσο. Mazarakis Ainian 1997, 117, υποσημείωση: 729, 730, 731, 732.

⁴¹⁹ Mazarakis Ainian 1997, 117, εικ. 144

⁴²⁰ Seiler 1986, 15, εικ. 10. Lauter 1985, 47.

⁴²¹ Mazarakis Ainian 1997, 117, υποσημείωση: 724.

⁴²² Fagerström 1988, 50.

⁴²³ Μαζαράκης Αινιάν 1994β, 69-70, υποσημείωση 32. Πρωιμότερο παράδειγμα κυκλικού κτιρίου, στο Ιερό του Όμβριου Δία, στον Υμηττό αποτελεί ένα μικρό κυκλικό κτίσμα (διαμέτρου: 2.80μ) του 8^ο αι. π.Χ. που ερμηνεύτηκε από το Langdon ως αποθέτης για τα αναθήματα. Langdon 1976, 1, 4, εικ. 3. Mazarakis Ainian 1997, 119, εικ. 138, υποσημείωση 755.

⁴²⁴ Mazarakis Ainian 1997, 119.

⁴²⁵ Μαζαράκης Αινιάν 1994β, 66-69. Mazarakis Ainian 1997, 119, υποσημείωση: 754. Alexandridou et al 2022 (προφορική ανακοίνωση)

⁴²⁶ Lauter 1985, 48-50. Seiler 1986, 19-24. 73

⁴²⁷ Mazarakis Ainian 1997, 155.

Οι διετείς μέχρι σήμερα έρευνες στο πλάτωμα της Θόλου επιβεβαίωσαν τη λατρευτική χρήση του χώρου.⁴²⁸ Η αρχική φάση της λατρείας ξεκινάει μέσα στον 7^ο αι. π.Χ. και ήταν υπαίθρια, γύρω από την πεταλόσχημη εσχάρα. Η θέση αναγνωρίζεται πλέον, ως ένα ιερό κορυφής, όπου τα αναθήματα επιβεβαιώνουν τη λατρεία γυναικείας θεότητας.⁴²⁹ Μέσα στον 6^ο αι. π.Χ. χτίζεται το κυκλικό κτίριο, η Θόλος, που περιλαμβάνει την κατασκευή της εσχάρας, σηματοδοτώντας την κύρια περίοδο χρήσης του ιερού, όπως συνάγεται από το πλήθος των αναθημάτων. Η τέλεση συμποσίων στη Θόλο δεν μπορεί να υποστηριχτεί σε αυτή τη φάση της μελέτης.⁴³⁰ Η έρευνα στα κτίρια που οργανώνονται στο πλάτωμα της Θόλου δεν επιβεβαίωσε τον οικιστικό τους χαρακτήρα και την πρώιμη χρονολόγηση του Σταυρόπουλλου.⁴³¹ Τα κτίρια θεμελιώνονται στα τέλη του 6^{ου} αι. ή στον πρώιμο 5^ο αι. π.Χ. στο πλάτωμα της Θόλου, αλλά η ακριβής χρήση και η χρονολόγηση τους παραμένει προβληματική, μέχρι την ολοκλήρωση της μελέτης και έρευνας στο λόφο της Λαθούριζας.⁴³² Τέλος, η διάρκεια χρήσης του πλατώματος και της Θόλου είναι ένα σοβαρό ζήτημα προς διασαφήνιση, καθώς τα μέχρι σήμερα δεδομένα από τα ευρήματα υποδεικνύουν χρήση μέχρι τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.

⁴²⁸ Τα πρώτα συμπεράσματα παρουσιάστηκαν στο Συνέδριο «Η Αθήνα και η Αττική κατά την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου και την Αρχαϊκή Περίοδο». 8-11 Δεκεμβρίου 2022. Αθήνα. ΑΣΚΣΑ. Alexandridou et al 2022.

⁴²⁹ Mazarakis Ainian 1997, 119, υποσημείωση: 754. Alexandridou et al 2022 (προφορική ανακοίνωση). Τα ευρήματα παρουσιάζουν ομοιότητες με το υλικό από τις πρώιμες πυρές στο Τελεστήριο της Ελευσίνας. Κόκκου-Βυριδή 1999.

⁴³⁰ Alexandridou et al 2022 (προφορική ανακοίνωση).

⁴³¹ Η D' Onofrio είχε αμφισβητήσει τη χρονολόγηση του οικισμού στα τέλη του 8^{ου} αι. π. Χ. *"In my opinion the chronological sequence of the buildings still remains doubtful. If the peribolos built in 1939 was considered by Lauter as Geometric feature, how can we trust his phasing of the other structures without the scientific support of a stratigraphical excavation"* D' Onofrio 1997, 76-77. Ομοίως ο Jameson έκανε λόγο για την σύγχρονη χρήση του χώρου, ως τσελινγκάτο *".. encampment of a pastoralist extended family, a tselingato of a dozen or so families, well suited in the worlds of transhumant herders in more recent centuries."* Jameson 1990, 108. Πρόσφατα ο Lohmann χαρακτήρισε τον οικισμό στο λόφο της Λαθούριζας ως *«Arvanitischen Hirtensiedlung»*. Lohmann 2021, 67-71.

⁴³² Τα κτίρια I-IV, XI, XII, XVIII που εμφανίζουν πιο επιμελημένη κάτοψη, είναι πιθανόν να ήταν βοηθητικοί χώροι της Θόλου. Στα υπόλοιπα κτίρια οι επιχώσεις που ανασκάφηκαν ήταν χαλαρές και η κατασκευή των τοίχων ήταν πρόχειρη, καθιστώντας πιθανή τη σύνδεση τους με σύγχρονες κατασκευές αγροτοκτηνοτροφικού χαρακτήρα, «στρούγκες» των αρβανιτών κατοίκων της περιοχής ήδη από το 13/14^ο αι. Alexandridou et al. 2022.

5.2 Ναϊσκος: Βόρεια κλιτύ Λαθούριζας.

Χάρτης 8, Εικόνα 64

Στη βόρεια κλιτύ του λόφου της Λαθούριζας, βορειοανατολικά της Θόλου και σε μικρή απόσταση, σώζεται ένα ορθογώνιο κτίριο το οποίο έχει χαρακτηριστεί ως «μικρός ναός-ναϊσκος» (47).⁴³³ Έφερε τοίχους στις τρεις πλευρές και η ανατολική του πλευρά ήταν ανοιχτή. Οι τοίχοι ήταν χτισμένοι από αργούς λίθους, διαφόρων μεγεθών και ο βόρειος σύμφωνα με το πολυγωνικό σύστημα.⁴³⁴ Ανατολικά του κτιρίου και σε απόσταση 2.50μ παρατηρήθηκε συγκέντρωση λίθων που θεωρήθηκε ως βωμός⁴³⁵ και πιθανόν αντανάκλα μία παλαιότερη φάση του ναού.⁴³⁶

Οι συνθήκες ανασκαφής του ναϊσκου δεν είναι γνωστές, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν ευρήματα από πιθανά αναθήματα.⁴³⁷ Ο Lauter σημειώνει ότι συνέλεξε στη γύρω περιοχή κεραμική του πρώιμου 7^{ου} αι. π.Χ. και μέχρι το τέλος της αρχαϊκής εποχής,⁴³⁸ ενώ ο Eliot αναφέρει κεραμική κλασικών χρόνων και κυρίως του 5^{ου} αι. π.Χ.⁴³⁹ Η πολυγωνική τοιχοποιία του βόρειου τοίχου παραπέμπει σε χρονολόγηση τον 6^ο αι. π.Χ. και πιθανόν να αποτελεί επισκευή σε δεύτερη φάση.⁴⁴⁰ Ωστόσο, στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως υστερογεωμετρικό.⁴⁴¹ Ο Lauter αποκαθιστά ως πλίνθινη την ανωδομή του κτιρίου, ενώ ο Μαζαράκης Αινιάν θεωρεί ότι πρόκειται για εξολοκλήρου λίθινη κατασκευή.⁴⁴²

Ο ναϊσκος θεωρήθηκε ως περιαστικό ιερό από τον Lauter⁴⁴³ και ο Van de Eijnde ανέφερε ως παράλληλο, το κτίριο σχήματος Π, από την Ακαδημία.⁴⁴⁴ Ο ναϊσκος ήταν ορατός από την κεντρική βόρεια οδό του οικισμού όπου χωροθετείται και το Νεκροταφείο με ταφικούς Περιβόλους της κλασικής εποχής. Ο Van de Eijnde υποστήριξε ότι πρόκειται για ιερό, που λειτουργούσε ως παρόδιο και περιαστικό ιερό και η λατρευόμενη θεότητα θα πρέπει να είχε

⁴³³ Eliot, 1962, 41. Lauter 1985, 57-63. Mazarakis Ainian, 1997, 144, fig. 153. Van de Eijnde 2010, 215-216, fig. 114. Rönnberg 2021, 317: AW-VA-H-O4.

⁴³⁴ Βόρειος τοίχος: μήκος 4.83μ, νότιος: 4.75μ και ο δυτικός: 4.05μ. Πλάτος τοίχων: 0.60μ και ύψος κατά τόπους 0.50μ. Ο Μαζαράκης Αινιάν υποστήριξε ότι το κτίριο είχε δύο οικοδομικές φάσεις, λόγω της διαφορετικής του τοιχοποιίας. Mazarakis Ainian, 1997, 144. Επίσης η πολυγωνική τοιχοποιία ομοιάζει με την τοιχοποιία της Θόλου, στο λόφο της Λαθούριζας. Mazarakis Ainian, 1997, 116.

⁴³⁵ Lauter, 1985, 59. Mazarakis Ainian, 1997, 144. Van de Eijnde 2010, 215.

⁴³⁶ Alexandridou et al. 2022, Μαζαράκης 2023.

⁴³⁷ Ο Lauter θεώρησε ότι η ανασκαφή είχε πραγματοποιηθεί από το Σταυρόπουλλο, αλλά η μελέτη, των ημερολογίων από το Μαζαράκη, δεν επιβεβαίωσε αυτή την υπόθεση. Πιθανόν να είχε πραγματοποιηθεί λαθροανασκαφή. Mazarakis Ainian, 1997, 144. Van de Eijnde 2010, 215, υποσημείωση: 517.

⁴³⁸ Lauter 1985, 61.

⁴³⁹ Ο Walter στην προκαταρκτική ανασκαφική αναφορά για τη Λαθούριζα σημειώνει ότι πρόκειται για μυκηναϊκά οικιστικά κατάλοιπα. Walter 1949, 178. Ο Eliot επισημαίνει τη λανθασμένη ταύτιση. Eliot 1962, 42.

⁴⁴⁰ Mazarakis Ainian, 1997, 144. Van de Eijnde 2010, 216.

⁴⁴¹ Van de Eijnde 2010, 215. Rönnberg 2021, 317: AW-VA-H-O4.

⁴⁴² Lauter, 1985, 59. Mazarakis Ainian, 1997, 144.

⁴⁴³ Lauter 1985, 63, υποσημείωση: 115. με σχετικά παράλληλα.

⁴⁴⁴ Van de Eijnde 2010, 215, υποσημείωση: 539.

αποτροπαϊκές ιδιότητες που παρείχαν προστασία στους κατοίκους.⁴⁴⁵ Ο Lauter θεώρησε ότι στο ναΐσκο υπήρχε λατρευτικό άγαλμα ολύμπιας θεότητας.⁴⁴⁶ Το ιερό πιθανότατα εγκαταλείπεται γύρω στο 500 π.Χ.⁴⁴⁷

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο κτίριο το 2022, στο πλαίσιο του πενταετούς προγράμματος συστηματικής ανασκαφής στο Λόφο της Λαθούριζας, των Πανεπιστημίων Θεσσαλίας και Ιωαννίνων, σε συνεργασία με την ΕΑΠΝ, αποκάλυψε εκ νέου το ναΐσκο. Εντοπίστηκαν τμήματα του δαπέδου από επίπεδες λίθινες πλάκες που αποτελεί νέο στοιχείο και συλλέχθηκε κεραμική του ύστερου 6^{ου} και των αρχών του 5^{ου} αι. π.Χ. Δεν πιστοποιήθηκε η πρόωμη χρονολόγηση του ναού.⁴⁴⁸

5.3 Υπαίθριο Ιερό στη Βάρκιζα.

Χάρτης 8, Εικόνα 65

Στην περιοχή της Βάρκιζας, στη νοητή προς τη θάλασσα συνέχεια του Υμηττού, στο λόφο του Ξερόχαβου, κείται ένας υπαίθριος ιερός χώρος (119).⁴⁴⁹ Το ιερό έχει θεμελιωθεί σε μία απόκρημνη περιοχή, σε υψόμετρο +110μ από τη θάλασσα, στα όρια της περιοχής της Φασκομηλιάς και του αρχαίου δήμου των Αιξωνίδων Αλών. Δύο τοίχοι διαμόρφωναν ένα πλατώμα, διαστάσεων 11μ επί 6μ. Ο βόρειος και ανατολικός τοίχος⁴⁵⁰, χτισμένοι από αργούς λίθους, διαφόρων μεγεθών, λειτουργούσαν ως αναλημματικοί, προκειμένου να εξομαλύνουν την έντονη κατηφορική κλίση του λόφου προς τα βορειοανατολικά.⁴⁵¹ Η πρόσβαση ήταν από τα νοτιοδυτικά. Εντός του πλατώματος υπήρχε λίθινη χτιστή κατασκευή διαστάσεων 3.50μ επί 4.00μ., η οποία έχει ερμηνευτεί ως βωμός. Οι Lauter και Lauter-Bufe, που μελέτησαν και δημοσίευσαν το ιερό, ανέφεραν την ύπαρξη λίθων στα νοτιοδυτικά του πλατώματος τους οποίους θεώρησαν ως θεμέλιο βάσης για σήμα. Διέθετε απρόσκοπτη θέα στον κόλπο της Βάρκιζας και της Βουλιαγμένης, αλλά και στους ορεινούς νότιους όγκους του Υμηττού, μέχρι τη θέση Κιάφα Θήτι.

⁴⁴⁵ Van de Eijnde 2010, 216. «...as a kind of roadside shrine and as a suburban sanctuary marking off the general area of habitation on the hill from the cultivable chora in the plain below. Thus, the cult of the unknown deity seems to have been aimed at the spiritual protection of the Lathouriza acropolis and its inhabitants. As such, the god may have been thought to exercise some kind of apotropaic force on visitors from outside».

⁴⁴⁶ Lauter, 1985α, 57-63

⁴⁴⁷ Mazarakis Ainian 1997, 118, υποσημείωση: 744, 144.

⁴⁴⁸ Alexandridou et al. 2022, Μαζαράκης 2023.

⁴⁴⁹ Lauter -Lauter-Bufe 1986= Lauter -Lauter-Bufe 2010. Mersch 1996, 13 (Αρ. Καταλόγου: 74). D' Onofrio 1997, 77 (Αρ. Καταλόγου: 74). Baumer 2004, 15. 107 κ.ε. (Αρ. Καταλόγου: 41). Van den Eijnde 2010, 279, εκ. 164. Chatzivasiliou 2013, 524 κ.ε. Rönnberg 2021, 316: AW-VA-H-01.

⁴⁵⁰ πλάτους: 0.60μ και σωζόμενου ύψους: 3.00μ.

⁴⁵¹ Η Βικέλα υποστήριξε ότι η ύπαρξη ανδρήρου πιθανόν να υποδεικνύει την ύπαρξη πρόχειρου φράχτη - περιβόλου. Βικέλα 2011, 143.

Συλλέχθηκαν όστρακα της ΥΓΠ εποχής (γύρω στο 700π.Χ.) αλλά η πλειονότητα των ευρημάτων (κύπελλα και μικκύλα αγγεία πόσεως) ανήκει στον 7^ο αι. π.Χ.⁴⁵² Τα ευρήματα του 6^{ου} και 5^{ου} αι. π.Χ. ήταν λιγοστά.⁴⁵³ Η συλλογή λίγων καμένων οστών ζώων πιθανόν να αντανακλά σχετικές θυσίες.⁴⁵⁴ Σύμφωνα με το Van den Eijnde, η διάρκεια χρήσης του ιερού είναι περίπου από το 700 π.Χ. έως τον 4ο αι. π.Χ.⁴⁵⁵

Οι Lauter και Lauter-Bufe χαρακτήρισαν το ιερό, ως ιερό κορυφής «Höhenheiligtum» και το συσχέτισαν με αντίστοιχες θέσεις στο Τουρκοβούνι και στη Κιάφα-Θήτι.⁴⁵⁶ Ωστόσο ο Van den Eijnde υποστήριξε ότι η εύρεση υστερογεωμετρικής κεραμικής συμβάλλει στην παραπάνω ταύτιση, αλλά η μορφή του ιερού με τα αναλήμματα και το βωμό, καθώς και το χαμηλό υψόμετρο της θέσης συγκριτικά με τα λοιπά αττικά ιερά κορυφής,⁴⁵⁷ λειτουργεί ως αντεπιχείρημα.⁴⁵⁸ Ο Rönnberg θα υιοθετήσει την άποψη των ανασκαφέων⁴⁵⁹ ότι το ιερό ήταν συνοριακό «Grenzheiligtum». ⁴⁶⁰ Τα ευρήματα δεν συμβάλλουν στην ταύτιση της λατρευόμενης θεότητας. Στην κορυφή του λόφου της Μερέντα εντοπίστηκε ένας υπαίθριος βωμός με περίβολο, που έφερε γεωμετρική και πρωτοαττική κεραμική και μπορεί να θεωρηθεί ως σχετικό παράλληλο.⁴⁶¹

⁴⁵² Ο Van den Eijnde παρατηρεί ότι κάποια όστρακα από τη Βάρκιζα ομοιάζουν με αντίστοιχα ευρήματα από τη θέση Τουρκοβούνι. Van den Eijnde 2010, 279.

⁴⁵³ Rönnberg 2021, 316.

⁴⁵⁴ Rönnberg 2021, 48, υποσημείωση: 45. 352.

⁴⁵⁵ Van den Eijnde 2010, 279.

⁴⁵⁶ Lauter -Lauter-Bufe 2010, 81-82.

⁴⁵⁷ Για τα Ιερά κορυφής στην Αττική βλ. Langdon 1976, 100-104, πιν. 1. Lauter 1985, 134.

⁴⁵⁸ Van den Eijnde 2010, 367, υποσημείωση: 864.

⁴⁵⁹ Lauter, Lauter-Bufe 2010, 84 κε.

⁴⁶⁰ Rönnberg 2021, 99. Η θέση του υπαίθριου ιερού είναι στα όρια με το δήμο των Αιζωνίδων Αλών. Langdon 1988, Fachard 2016.

⁴⁶¹ Langdon 1976, 103. D' Onofrio 1997, 75, 82: 53.

5.4 Σπήλαιο του Πανός Νυμφολήπτου

Χάρτης 1, 4, Εικόνα 66, 67, 68

Το Σπήλαιο του Πανός Νυμφολήπτου (1) στην ανατολική πλευρά του Υμηττού,⁴⁶² απείχε μόλις 3χλμ βόρεια από τον Αναγυρούντα.⁴⁶³ Λειτουργούσε ως χώρος λατρείας τον 5^ο αι. και 4^ο αι. π.Χ.⁴⁶⁴ και επαναχρησιμοποιήθηκε, κατά την ύστερη αρχαιότητα (4^{ος} - 5^{ος} αι. μ.Χ.).⁴⁶⁵ Οι λατρείες που τελούνταν στο εσωτερικό του ταυτίστηκαν σύμφωνα με τις σωζόμενες επιγραφές και τα ευρήματα.⁴⁶⁶ Διέθετε δύο λατρευτικούς χώρους, με λαξεύματα, κόγχες, βωμούς και ανάγλυφα με επιγραφές επί του βράχου που υποδήλωναν τη θέση της κάθε λατρείας.

Η κύρια λατρευόμενη θεότητα ήταν ο Πάνας⁴⁶⁷ και οι Νύμφες.⁴⁶⁸ Επίσης, υπήρχε συλλατρεία με τον Θεό Απόλλωνα και ενδεχομένως με την Κυβέλη και τις Χάριτες.⁴⁶⁹ Η λατρεία της Κυβέλης στηρίχτηκε στην ένθρονη γυναικεία μορφή, λαξευμένη στο βράχο,

⁴⁶² Στη θέση Ραψάνα ή Καψάλα, σε υψόμετρο 290μ από τη θάλασσα. Weller 1903, 264.

⁴⁶³ Η λατρεία του Πάνα στην Αττική εδραιώνεται μετά τη Μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.) με την ίδρυση ιερού σε σπηλιά στη βόρεια κλιτύ της Ακρόπολης, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο (VI. 105). Θεωρείται ότι αυτό το σπήλαιο αποτέλεσε την αφορμή για τη δημιουργία και άλλων ιερών σε σπήλαια προς τιμή του Πάνα. Αραπογιάννη 2000, 2, υποσημείωση: 8. Giamalidi 2021, 34 και υποσημείωση: 73. Τα Σπήλαια στην Αττική με λατρεία Πάνα είναι τα εξής: 1) Σπήλαια Πανός στη βορειοδυτική και νότια κλιτύ της Ακρόπολης. 2) Ιερό Πάνα, σε κοιλότητα στο Λόφο των Νυμφών στην Αθήνα. 3) το παριλίσσιο ιερό του Πάνα στην Αθήνα 4) το Σπήλαιο της Οινόης στον Μαραθώνα 5) το σπήλαιο της Φυλής στην Πάρνηθα (Λυχοσπηλιά), 6) το Νυμφαίο στη Πεντέλη 7) το σπήλαιο στο Δαφνί. 8) το σπήλαιο στην Ελευσίνα. Αραπογιάννη 2000, 13-37, 44-62 Giamalidi 2021, 34, υποσημείωση: 41 με τη σχετική βιβλιογραφία.

⁴⁶⁴ Αραπογιάννη 2000, 191 με αναλυτική παρουσίαση του χρονολογικού ορίζοντα χρήσης του Σπηλαίου, σύμφωνα με τα ευρήματα.

⁴⁶⁵ Ross 1848, 74. Milchhöfer 1889, 16–17. Weller et al, 1903. Lauter 1993, 153. Αραπογιάννη 2000, 93–137, 191-192, 386 – 434. Schörner – Goette 2004, Sporn 2007, 49–51. Bultrighini 2015, 29-32. Bultrighini 2015α, 75-80. Neumann 2020, 82–3. Ντόβα 2022. Neumann 2020, 82–3.

⁴⁶⁶ Schörner – Goette 2004, 111-119.

⁴⁶⁷ Σύμφωνα με τις επιγραφές που βρέθηκαν εντός του σπηλαίου, σε αναθηματικά σπηλαιόμορφα ανάγλυφα: 1) IG II/III2 4, 1439. IG II/III2 4651 (EAM 2008). Dunham 1903, 289–290, αρ. 2. 2) Αναθηματικές επιγραφές στον βράχο σπηλαίου, κάτω από κόγχες. IG I³ 976. IG I² 780–782. Dunham 1903, 295, αρ. 11–13. Travlos 1988, εικ. 583.

⁴⁶⁸ Σύμφωνα με τις επιγραφές που βρέθηκαν εντός του σπηλαίου: 1) Σε αναθηματικό ανάγλυφο IG I³ 974. IG I² 778. Dunham 1903, 289–300, αρ. 8. Bultrighini 2015α, 53–54. 2) Σε αναθηματικό ανάγλυφο IG II/III2 4, 1439. IG II/III2 4651 (EAM 2008). Dunham 1903, 289–290, αρ. 2. 3) Σε αναθηματικό ανάγλυφο IG II/III2 4, 1438. IG II/III2 4652 (EAM 2011). Dunham 1903, 291, αρ. 5. 4) Σε αναθηματικό ανάγλυφο IG II/III2 4, 1437. IG II/III2 4650 (EAM 2009). Dunham 1903, 290–291, αρ. 3, Schörner – Goette 2004, 64–67. 5) Ενεπίγραφη πλάκα, με δύο αναθηματικές επιγραφές. IG I³ 977. IG I² 784–785. SEG XXIX.48. SEG XXXVIII 28 (EAM 6733^α). Dunham 1903, 297–299, αρ. 16–17. Schörner – Goette 2004, 51–54. 6) IG I³ 980. IG I² 788. Dunham 1903, 299–300, αρ. 20. 7) Επιγραφή σε αγγείο. IG I² 798. Weller 1903, 327, αρ. 9, εικ. 2. Γενικά για τον Θεό Πάνα σε: Giamalidi 2021, 33, υποσημείωση: 30 με σχετική βιβλιογραφία.

⁴⁶⁹ Η άποψη για πιθανή λατρεία των Χαρίτων στηρίζεται στην επιγραφή: IG I³ 976. Dunham 1903, 295, αρ. 11–13. Travlos 1988, εικ. 583.

σχεδόν στο κέντρο του σπηλαίου.⁴⁷⁰ Το όνομα του Απόλλωνα, σε γενική, αναγραφόταν σε χαμένη σήμερα επιγραφή και συνοδευόταν από το επίθετο *Έρσο* το οποίο είτε αποτελεί επωνυμία του Απόλλωνα ή πρόκειται για ήρωα που προσφωνεί την *Έρση*, κόρη του Κέκροπα.⁴⁷¹ Η ύπαρξη ομφαλού, λαξευμένου στο βράχο, πλησίον ένθρονης μορφής σχετίζεται με τη λατρεία του Απόλλωνα.⁴⁷² Η Bultrighini υποστήριξε πιθανή λατρεία Αρτέμιδος λόγω της εύρεσης κρατηρίσκων, μεταξύ των αναθημάτων, χαρακτηριστικό αγγείο στη λατρεία της θεάς.⁴⁷³

Η φυσική πηγή νερού, εντός κόγχης, στο δεύτερο θάλαμο του σπηλαίου προφανώς διευκόλυνε την πραγματοποίηση τελετών και θυσιών σχετικών με την λατρεία των θεοτήτων του σπηλαίου.⁴⁷⁴ Πλησίον της πηγής υπήρχε χαραγμένη επιγραφή ιερού νόμου, με οδηγίες προς τους πιστούς σχετικά με την τέλεση θυσιών και τη διατήρηση της καθαριότητας του χώρου.⁴⁷⁵ Στην είσοδο του Σπήλαιου υπάρχει επιγραφή που μας πληροφορεί ότι ο Αρχέδημος, ο Θηραίος, ο νυμφόληπτος⁴⁷⁶ διακόσμησε το χώρο με λαξεύματα και ανάγλυφα και διαμόρφωσε το Σπήλαιο σε ιερό Νυμφών, στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ.⁴⁷⁷ Η επέμβαση του Αρχέδημου που ήταν λιθοξόος, ήταν καταλυτική στη διαμόρφωση του σπηλαίου.⁴⁷⁸

Τα συλλεχθέντα αναθήματα (5^{ος}- 4^{ος} αι. π.Χ.) ήταν πολυάριθμα και συνίστανται σε αγγεία με λατρευτικό χαρακτήρα (ληκύθια, κρατηρίσκοι, λουτροφόροι, πλαστικά αγγεία, μυροδοχεία) που αποτελούσαν κυρίως αναθήματα γυναικών και νεαρών κοριτσιών στις Νύμφες και με

⁴⁷⁰ Weller 1903, πιν. Ιρ. Αραπογιάννη 2000, 103. Bultrighini 2015, 32. Ο Ross (1848) ταύτισε με τη θεά Δήμητρα, ο Milchhöfer (1889) με τη Ρέα ή Κυβέλη και ο Weller (1903, 269) με άλλη θεότητα. Διαφορετικές απόψεις έχουν υποστηρίξει και οι: Vikela 2001, 68-69 και Xagorari-Gleissner 2008, 21-22. Η Κυβέλη ήταν φρυγικής καταγωγής και υιοθετήθηκε αρχικά από τους Έλληνες της Μικράς Ασίας. Για τις διαφορετικές απόψεις σχετικά με τη χρονική στιγμή που η λατρεία της Θεάς εδραιώνεται στην Αττική σε: Βικέλα 2011, 179-180 και Xagorari-Gleissner 2008, 20-23.

⁴⁷¹ IG I³ 981. Dunham 1903, 296, αρ. 14. SEG LIV 76. Αραπογιάννη 2000, 8. Schörner-Goette 2004. Bultrighini 2015, 32, υποσημείωση 18. Bultrighini 2015α, 67-68. Η επιγραφή δεν ήταν ορατή ήδη από τα έτη 1878-1888. Ο Connor υποστήριξε ότι έχουμε ανεστραμμένο Μ και η επιγραφή αναγράφει ΕΡΜΟ, δηλαδή αναφέρεται στον Ερμή, πατέρα του Πάνα. Connor 1988, 187-188.

⁴⁷² Weller 1903, πιν. Ιγ, εικ. 4.

⁴⁷³ Bultrighini 2015, 32, υποσημείωση: 19. Στο Σπήλαιο της Ελευσίνας, όπου η Αρτέμη συλλατρευόταν με τις Νύμφες συλλέχθηκε σημαντικός αριθμός κρατηρίσκων

⁴⁷⁴ Sporn 2007, 59.

⁴⁷⁵ *τάντερ' ἔχσο κλύζετε καὶ τὸν ὄνθον νίζετε*: IG I³ 982. Dunham 1903, 296-297, αρ. 15. SEG XXIX 290. Schörner-Goette 2004, 44-46, πίν 31.

⁴⁷⁶ Σχετικά με το επίθετο *νυμφόληπτος* και τη νυμφοληψία ως κατάσταση ιερής μανίας σε: Connor 1988, 159-162. Αραπογιάννη 2000, 93, υποσημείωση: 456 με λοιπές αρχαίες πηγές και βιβλιογραφία.

⁴⁷⁷ «*Αρχέδημος ὁ Θηραίος ὁ νυμφόληπτος φραδαῖσι Νυμφῶν τάντρον ἐξηργάζατο*». IG I³ 980. Dunham 1903, 299-300, αρ. 20. Bultrighini 2015, 32.

⁴⁷⁸ Το όνομα του αναγράφεται 6 φορές στις επιγραφές του σπηλαίου: 1) IG I³ 977. IG I³ 784-785. SEG XXIX.48. SEG XXXVIII 28. EM 6733α. Dunham 1903, 297-299, αρ. 16-17. Schörner-Goette 2004, 52-54. Bultrighini 2015, 30-31, υποσημείωση: 14. Bultrighini 2015α, 57-63. 2) IG I³ 979. IG I³ 787. Dunham 1903, 299, αρ. 19. 3) IG I³ 978. Dunham 1903, 299, αρ. 18. 220. 4) IG I³ 980. Dunham 1903, 299-300, αρ. 20. Ο Αρχέδημος λάξευσε τη μορφή του, με τα εργαλεία της τέχνης του (τυπίδα και γωνία) στην είσοδο του Σπηλαίου. Dunham 1903, 299, αρ. 19. Travlos 1988, 463, εικ. 584. Η πλειονότητα των μελετητών θεωρεί ότι οι επιγραφές έχουν χαραχτεί από τον ίδιο άνθρωπο. Dunham 1903, 300, Connor 1988, 167-169. Αραπογιάννη 2000, 221.

συμποτικό χαρακτήρα (σκύφοι, κάνθαροι, πινάκια, κρατήρες, σκυφίδια).⁴⁷⁹ Τα ειδώλια των κλασικών χρόνων ήταν κυρίως ένθρονες γυναικείες μορφές, όρθιες γυναίκες με πτηνό, Πανός, Σάτυροι και Παπποσιληνοί, παιδιά και ζώα.⁴⁸⁰ Τα επτά αναθηματικά ανάγλυφα με μορφή σπηλαίου, του 4^{ου} αι. π.Χ. αποδίδουν τις Νύμφες και τον Ερμή. Ο Ερμής απεικονίζεται είτε γυμνός να κρατά το Διόνυσο σε νηπιακή ηλικία είτε να ηγείται χορού με Νύμφες. Ο Πάνας με τη σύριγγα του και τον ποτάμιο Θεό Αχελώο παλαισιώνει την παράσταση, όπου έχουν χαραχτεί τα ονόματα των αναθετών.⁴⁸¹ Συλλέχθηκε επίσης μεγάλος αριθμός λύχνων, που χρονολογούνται στους υστερορρομαϊκούς χρόνους⁴⁸² και σχετίζονται με την περίοδο επανάχρησης του Σπηλαίου, κατά τον 4^ο - 5^ο αι. μ.Χ.⁴⁸³

Η λατρεία του Πάνα σχετίζεται με την άσκηση της κτηνοτροφίας και την αγροτική ζωή.⁴⁸⁴ Η διάδοση της στους πληθυσμούς της αττικής υπαίθρου, ως απόρροια των νέων κοινωνικοπολιτικών συνθηκών μετά την Κλεισθένεια μεταρρύθμιση στόχευε στην ηθική ενίσχυση των αγροτικών πληθυσμών και των δεσμών μεταξύ τους, προκειμένου να ενισχυθεί η αγροτική καλλιέργεια και παραγωγή.⁴⁸⁵ Η λατρεία των Νυμφών, ως προστάτιδες του γάμου απευθυνόταν κυρίως στις νεαρές γυναίκες που ανέθεται στις Νύμφες, πριν και μετά την τέλεση του γάμου τους.⁴⁸⁶

Η λατρεία θεοτήτων σε κοινό χώρο ήταν μία συχνή πρακτική κατά την αρχαιότητα καταδεικνύοντας την θρησκευτική ευελιξία και την έλλειψη δογματικότητας. Η συνύπαρξη τους ήταν απόρροια κοινού μυθολογικού πλαισίου και συγγενική σχέσης, κοινών λατρευτικών πρακτικών ή απλή επιλογή του ιδρυτή του ιερού χώρου.⁴⁸⁷ Στην τελευταία περίπτωση ανήκει το Σπήλαιο του Πανός στη Βάρη όπου ο θηραίος Αρχέδημος ενσωματώνει τη λατρεία των Νυμφών στις ήδη υπάρχουσες θεότητες.⁴⁸⁸ Τέλος, το Σπήλαιο επισκέπτονταν οι κάτοικοι του Αναγυρούντα και των γειτονικών αρχαίων δήμων,⁴⁸⁹ αλλά και από την ευρύτερη Αττική,

⁴⁷⁹ Αραπογιάννη 2000, 197-206.

⁴⁸⁰ Αραπογιάννη 2000, 208-214.

⁴⁸¹ Thallon 1903. Travlos 1988, 464-465, εικ.585-586. (ΕΑΜ 2007-2013). Αραπογιάννη 2000, 109. Schömer – Goette 200464-67.

⁴⁸² Αραπογιάννη 2000, 119-130. Μόνο 2 λύχνοι ανήκουν στην κλασική εποχή. Αραπογιάννη 2000, αρ. 24386, 24387, εικ. 275.

⁴⁸³ Η επανάχρηση του Σπηλαίου στην ύστερη αρχαιότητα πιθανόν να συνδέεται με τον κύκλο των Νεοπλατωνιστών και με ιερουργίες που παραπέμπουν σε συγγραφικά έργα του νεοπλατωνιστή Πορφυρίου. Schömer – Goette 2004, 3. Lauter 1993, 153, υποσημείωση: 496.

⁴⁸⁴ Γενικά για τον Θεό Πάνα σε: LIMC VII, λήμμα Παν, 923-41. Giamalidi 2021, 33, υποσημείωση: 30 με σχετική βιβλιογραφία.

⁴⁸⁵ Lohmann 1992, 35-9. Giamalidi 2021, 34.

⁴⁸⁶ Αραπογιάννη 2000, 104, υποσημείωση: 523. Sporn 2007, 59-60.

⁴⁸⁷ Βικέλα 2011, 178-179.

⁴⁸⁸ Αναλυτική παρουσίαση του θέματος σε: Schömer – Goette 2004, 114-119.

⁴⁸⁹ Η λατρεία από τους κατοίκους του δήμου των Αιζωνίδων Αλών πιστοποιείται από την εύρεση αναθηματικού ανάγλυφου με την επιγραφή: Ε[ΥΚΛ]ΗΣ ΛΑΚΛΕΟΥ ΑΛΛΑΙΕΥΣ (IG2,11-1113,1 4653-ΕΑΜ 2012) Αραπογιάννη 2000, 111; Neumann 2020, 83. Giamalidi 2021, 34, υποσημείωση 43.

σύμφωνα με τη μαρτυρία του Αιλιανού και του Ολυμπιοδώρου, οι οποίοι αναφέρουν την επίσκεψη του Πλάτωνα σε νηπιακή ηλικία στο ομώνυμο ιερό, στον Υμηττό.⁴⁹⁰

5.5 Μητρώον (;)

Εικόνα 69

Ο Πausanias μαρτυρά την ύπαρξη ιερού αφιερωμένο στη Μεγάλη Μητέρα Θεά (Μητρώο) στον Αναγυρούντα.⁴⁹¹ Το ιερό δεν έχει μέχρι σήμερα εντοπιστεί και ταυτίζεται με ασφάλεια. Ο Elliot⁴⁹² αναφέρει ως πιθανή θέση του ιερού, την περιοχή περιμετρικά του μεταβυζαντινού Ναού των Αγίων Πάντων (103)⁴⁹³ όπου οι περιηγητές έκαναν λόγο για επιφανειακές αρχαιότητες και διάσπαρτους κίονες.⁴⁹⁴ Ο Milchhöfer είναι ο πρώτος που προτείνει τη χωροθέτηση του ιερού της Μεγάλης Μητέρας Θεάς στην περιοχή αυτή.⁴⁹⁵

Το 2008 διενεργήθηκε ανασκαφική έρευνα σε ακίνητο επί των οδών Δήμητρας και Αρτέμιδος (35).⁴⁹⁶ Αποκαλύφθηκε τμήμα αρχαίας οδού με τα αναλήμματα της, με κατεύθυνση βορειοδυτικά-νοτιοανατολικά, η οποία πιθανότατα κατευθυνόταν προς τη βόρεια κεντρική οδό του Αναγυρούντος. Βόρεια της οδού εντοπίστηκαν τα κατάλοιπα δύο κτιρίων (κτίριο Α-Β), με προσανατολισμό Α-Δ που οργανώνονταν σε ελεύθερο, υπαίθριο χώρο ο οποίος οριζόταν στα βορειοδυτικά με περίβολο.

Το κτίριο Α, σωζόμενων διαστάσεων 3,25 επί 4,00μ, είχε προσανατολισμό βορειοδυτικά-νοτιοανατολικά και το ανατολικό του τμήμα δεν σωζόταν λόγω σύγχρονων παρεμβάσεων. Διακρίνονται δύο οικοδομικές φάσεις. Στο εσωτερικό του κτιρίου ανασκάφηκε δεξαμενή λαξευμένη στο φυσικό έδαφος, διαστάσεων 0.88μ επί 1,00μ. η οποία απέδωσε σημαντική ποσότητα κεραμικής (ακέρατοι κύνθοροι, πινάκια, λοπάδες, σκύφοι, λεκανίδες, αμφορείς). Η συλλεχθείσα κεραμική από το υπόλοιπο κτίριο ανήκει σε όστρακα από άβαφα και μελαμβαφή χρηστικά αγγεία της κλασικής εποχής. Βορειοδυτικά του κτιρίου Α και σε απόσταση 1.50μ, εντοπίστηκαν δύο βάθρα τα οποία οριοθετήθηκαν από νότο, με τοίχο, στην δεύτερη οικοδομική φάση του κτιρίου Α. Τα βάθρα σώζουν ίχνη από ημικυκλικό λάξευμα (τόρνο) και λάξευμα δεξιού πέλματος αγάλματος.⁴⁹⁷

Βορειοδυτικά της αρχαίας οδού και δυτικά του κτιρίου Β εντοπίστηκε λιθόκτιστη ημικυκλική κατασκευή, που σωζόταν κατά το ήμισυ, με διάμετρο 4.10μ και με επιμελημένη

⁴⁹⁰ Αιλιανός Ποικίλη Ίστορία, Χ 21. Ολυμπιόδωρος, Πλάτωνος Βίος, 2, 24– 29.

⁴⁹¹ Πausanias, I.31.1. «Αναγυρασίοις δε Μητρός θεῶν ἱερόν». Σχετικά με τη Μητέρα των Θεών σε: Vikela 2001. Xagorari- Gleissner, 2008.

⁴⁹² Elliot 1962, 43, υποσημείωση: 28.

⁴⁹³ Το σύγχρονο κοιμητήριο της Βάρης χωροθετείται σε περιφραγμένη έκταση περιμετρικά του μεταβυζαντινού Ναού των Αγίων Πάντων, από τις αρχές του 20^{ου} αι.

⁴⁹⁴ Chandler 1776, 166.

⁴⁹⁵ Milchhöfer 1889, 6.15. Kirchner 1937, 7, υποσημείωση: 1.

⁴⁹⁶ Σούτου 2008, 189-194.

⁴⁹⁷ Διαστάσεις: Βάθρο Α: 1,20μ επί 0.60μ και Βάθρο Β: 1.12, επί 0.50μ. Σούτου 2008, 190.

τοιχοποιία στην εσωτερική της πλευρά. Η κατασκευή είχε καλυφθεί με ερυθροκάστανες επιχώσεις που περιείχαν αργούς λίθους και αρκετή κεραμική. Βόρεια, σε απόσταση 1.60μ από την ημικυκλική κατασκευή, αποκαλύφθηκε όρυγμα, (διαμέτρου 1.50/1.60μ) του οποίου η ανασκαφή δεν ολοκληρώθηκε μέχρι τον πυθμένα του και χαρακτηρίστηκε ως αποθέτης. Συλλέχθηκε σημαντική ποσότητα κεραμικής από το εσωτερικό του (όστρακα από αμφορείς, λεκανίδες, λοπάδες, τμήματα πίθων, πινάκια, σκύφοι, κάνθαροι, λήκυθοι). Η ανασκαφείας σχετίζει την ημικυκλική κατασκευή με τον αποθέτη και θεωρεί ότι έχουμε ανάλογη περίπτωση με τον κυκλικό βωμό από το βόρειο χώρο θυσιών στο ιερό του Απόλλωνα στην Ερέτρια.⁴⁹⁸

Το κτίριο Β, διαστάσεων 12,00μ επί 4,00 μ, ήταν παρόδιο, καθώς ο νότιος εξωτερικός τοίχος ακουμπούσε στο ανάλημμα της οδού.⁴⁹⁹ Το κτίριο ήταν μονόχωρο, ορθογώνιου σχήματος, πολυγωνικής τοιχοποιίας, με προσανατολισμό βορειοδυτικά-νοτιοανατολικά και διέθετε υπόγειο χώρο. Η πρόσβαση στο υπόγειο γινόταν με δύο κλίμακες, στη βορειοδυτική και νοτιοανατολική γωνία του κτιρίου, αντίστοιχα. Από το εσωτερικό του υπογείου ανασκάφηκε στρώμα καταστροφής που περιείχε σημαντική ποσότητα κεραμίδων, κεραμικής και υπολείμματα βοτσαλωτού δαπέδου καθώς και σχιστολιθικών πλακών που η ανασκαφείας συσχετίζει με κατεστραμμένα δάπεδα του κτιρίου. Λίθινη κατασκευή, άγνωστης χρήσης εντοπίστηκε απέναντι από τη βορειοδυτική κλίμακα.

Τα κτίρια χρονολογούνται στην κλασική εποχή (5^{ος}- 4^{ος} αι. π.Χ.). Ωστόσο, η πολυγωνική τοιχοποιία του κτιρίου Β, του αναλημματικού τοίχου στα βορειοδυτικά και η εύρεση in situ, 3 λύχων του 6^{ου} αι. π.Χ. αποτελούν στοιχεία για την πρωιμότερη χρήση του χώρου.⁵⁰⁰

Η ανασκαφείας συσχέτισε το υπόγειο του κτιρίου Β, με μυστηριακές λατρείες και ταύτισε το κτίριο με το ιερό της Μητέρας Θεάς, σύμφωνα με την μαρτυρία του Πανσανία (1.31.1). Τα δημοσιευμένα στοιχεία δεν αποδεικνύουν τη συγκεκριμένη λατρεία στο κτίριο. Ωστόσο, τα δύο πιθανόν δημόσια κτίρια που έφεραν δύο βάσεις αγαλμάτων στον περιβάλλοντα χώρο τους, χωροθετούνται σε κεντρική περιοχή του Αναγυρούντος. Στοιχεία ιερής λειτουργίας και χρήσης είναι πιθανόν να αφορούν το κτίριο Β.⁵⁰¹ Η ανασκαφείας υποστήριξε την ύπαρξη βωμού, όπως προαναφέρθηκε, άποψη που υιοθετεί και η Παπαδοπούλου.⁵⁰²

⁴⁹⁸ Σούτου 2008, 193.

⁴⁹⁹ Η ανασκαφείας δεν διευκρινίζει αν το κτίριο Β προϋπήρχε της οδού ή αντίστροφα. Σούτου 2008, 191-192.

⁵⁰⁰ Σούτου 2008, 194. Papadopoulou 2017-2018, 109. Rönnberg 2021, 316: AW-VA-S-03

⁵⁰¹ Rönnberg 2021, 316: «...die für eine sakrale Funktion von Gebäude B sprechen könnten, wird das Areal als eines der Zentren des KL Demos mit mehreren öffentlichen Bauten gewertet». AW-VA-S-03

⁵⁰² Papadopoulou 2017-2018, 109.

5.6 Λατρείες από επιγραφικές μαρτυρίες.

Η εύρεση επιγραφών από την περιοχή της Βάρης αποτελούν έμμεσες πηγές για σχετικές λατρείες στον Αναγυρούντα. Μικρή βάση από πεντελικό μάρμαρο⁵⁰³ εντοπίστηκε στην περιοχή της Βάρης και φέρει επιγραφή που χρονολογείται τον 4^ο αι. π.Χ.: [Φ]ανώ Ερμαφρω[δι]- τωι εὐξαμένη. (*Εικόνα 70*)

Η Φανώ αφιερώνει στον Ερμαφρόδιτο,⁵⁰⁴ γιο του Ερμή και της Αφροδίτης, ένα μικρό γλυπτό, σύμφωνα με τις διαστάσεις της βάσης. Θα μπορούσε να υποθεθεί ύπαρξη ενός μικρού ιερού ή ναΐσκου αφιερωμένου στον Ερμαφρόδιτο όπου μπορεί να είχε τοποθετήσει η Φανώ την προσφορά της.⁵⁰⁵ Ωστόσο, δεν υπάρχουν παράλληλα για την ύπαρξη ιερού ή ναού αφιερωμένου στον Ερμαφρόδιτο.⁵⁰⁶ Η Bultrighini υποστήριξε ότι πιο πιθανό θα ήταν η βάση με την επιγραφή από τη Βάρη να στέκονταν εντός ιδιωτικής οικίας,⁵⁰⁷ άποψη που δεν συμμερίζονταν οι Kirchner και Dow.⁵⁰⁸

Έτερη επιγραφή παραπέμπει σε λατρεία των Διόσκουρων. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τμήμα βωμού από ασβεστόλιθο που συλλέχθηκε από το έδαφος, ως επιφανειακό εύρημα και δημοσιεύτηκε το 1888, από τον Milchhöfer.⁵⁰⁹ Φέρει επιγραφή ANAKOIN και παραπέμπει στην αττική ονομασία των λακωνικών θεοτήτων των Διόσκουρων.⁵¹⁰ Η λακωνικής καταγωγής λατρεία των Διόσκουρων δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς εισάγεται στην Αττική.⁵¹¹ Ο Πλούταρχος μαρτυρά τον μύθο που αιτιολογεί τη λατρεία τους στην Αθήνα, ως ευεργέτες και σωτήρες της πόλης και την απόδοση τιμών και συμμετοχής στα Μυστήρια, ως «*ἰσοθέους*

⁵⁰³ Η βάση με την επιγραφή συλλέχθηκε το 1937 σε κάποια ιδιοκτησία στην περιοχή της Βάρης και δημοσιεύτηκε σε Kirchner – Dow 1937, 7-8, αρ.5, πιν. 4.3. Μεταφέρθηκε και βρίσκεται μέχρι σήμερα στο αρχαιολογικό Μουσείο του Πανεπιστημίου της πόλης Münster, στη Γερμανία. Bultrighini 2015, 32, υποσημείωση: 22. Bultrighini 2015α, 75-80.

⁵⁰⁴ LIMC V, 1, λήμμα: Hermaphroditos, 269-270. Σχετικά με επιγραφές όπου αναγράφεται η λέξη ΕΡΜΑΦΡΟΔΙΤΟΣ σε Bultrighini 2015, 32 και υποσημείωση: 24 με σχετική βιβλιογραφία.

⁵⁰⁵ Kirchner – Dow 1937, 7-8. Bultrighini 2015, 33, υποσημείωση: 25.

⁵⁰⁶ Bultrighini 2015, 33.

⁵⁰⁷ Η Bultrighini στηρίχτηκε στην μαρτυρία του Θεόφραστου, στο έργο του *Χαρακτήρες* (16.10) όπου μας πληροφορεί για την ύπαρξη αγαλμάτων του Ερμαφρόδιτου, εντός οικίας. Επίσης αναφέρεται ως παράλληλο, την ύπαρξη οικιακού βωμού από την Κω όπου το όνομα του Ερμαφρόδιτου αναγράφεται μαζί με τις Νύμφες, τον Πάνα και τις Χάριτες και εκφράζει την υπόθεση μήπως η αρχική θέση της βάσης με την επιγραφή της Φανούς από τη Βάρη ήτανε στο Σπήλαιο του Πανός Νυμφολήπτου. Bultrighini 2015, 33, υποσημείωση: 24 και 26.

⁵⁰⁸ Kirchner – Dow 1937, 7.

⁵⁰⁹ Milchhöfer 1888, 361. αρ. 763. IG II² 4981. Lauter 1993, 82. Bultrighini 2015, 34. Bultrighini 2015α, 80-81.

⁵¹⁰ Γενικά για τους Διόσκουρους σε: Farnell 1921, 175-228 και Larson 2007, 189-192. LIMC III (1986), λήμμα Dioskouroi, αρ. 112-116, 118. Shapiro 1999, 99-107.

⁵¹¹ Οι πρωιμότερες μαρτυρίες, όπου γίνεται αναφορά στο Ανάκειον, στο ιερό των Διόσκουρων στην Αθήνα είναι σε χωρίο του Θουκυδίδη (VIII 93, 1) και σε ψήφισμα του 430 π.Χ. (IG I³ 133). Σούρλας 2004-2009, 154. Υπάρχει, ωστόσο και η άποψη ότι η λατρεία εισάγεται στην Αττική, πριν τα μέσα του 6^{ου} αι. π.Χ. και συνδέεται με τον Πεισίστρατο και τους Πεισιστρατίδες. Σούρλας 2004-2009, 155, υποσημείωση: 6 με σχετική βιβλιογραφία. Για το Ανάκειον στην Αθήνα σε: Wycherley 1957, 61-65, αρ. 133-145.

Ἄνακες προσαγορευθέντες». ⁵¹² Οι σωζόμενες επιγραφικές μαρτυρίες πιστοποιούν ότι οι Διόσκουροι ως Ἄνακες λατρεύονταν και σε εκτός του άστεως περιοχές, όπως στον Αναγυρούντα, στο Θορικό, στην Πλωθεία, στην Ερχιά, στη Φηγαία και στην Κεφαλή. ⁵¹³ Η Bultrighini θεωρεί ότι ο βωμός με την επιγραφή από τη Βάρη μπορεί να συσχετιστεί με τα «Θεοξένια» ⁵¹⁴ προς τιμή των Διόσκουρων που τελούνταν σε επίπεδο κρατικό και ιδιωτικό και δεν ανήκε σε κάποιο ιερό ή μικρό ναό. ⁵¹⁵

Τέλος υπάρχει μία επιγραφή που συμπεριλαμβάνει ο Milchhöfer στον κατάλογο του και αφορά μικρό βωμό που εντοπίστηκε σε περιοχή δυτικά και απέναντι από τη Λαθούριζα, με επιγραφή που χρονολογείται τον 4^ο-3^ο αι. π.Χ.: ⁵¹⁶

ΗΦΑΙΣ

ΑΘΗΝ

Ο Milchhöfer υποστήριξε ότι στην επιγραφή αναφέρονται τα ονόματα των θεών ΗΦΑΙΣΤΟΣ και ΑΘΗΝΑ, ενώ η Bultrighini θα αποκαταστήσει την επιγραφή ως ΗΦΑΙΣ [ΤΙΑΣ] ΑΘΗΝ [ΑΣ]. Συσχετίζει δηλαδή τη θεά Αθηνά με το θεό Ἡφαιστο, όπως λατρευότανε στο ναό του Ηφαίστου, ως προστάτες των τεχνιτών ⁵¹⁷ και σημειώνει ότι η επιγραφή από τον Αναγυρούντα θα μπορούσε να υποδηλώνει την εκτός άστεως λατρεία της προστάτιδας θεάς των τεχνιτών, στην αττική ύπαιθρο, από μέρους του πληθυσμού που ασχολούνταν με δραστηριότητες σχετικές με τη βιοτεχνική παραγωγή. ⁵¹⁸ Η Lauter-Bufe υποστήριξε ότι η επιγραφή αναφέρεται σε κύριο όνομα, άποψη που η Bultrighini απορρίπτει. ⁵¹⁹

Ο Whitehead αναφέρει λατρεία επώνυμου ήρωα στον Αναγυρούντα, σύμφωνα με το λεξικό του Σουίδα. ⁵²⁰ Συμμετοχή Αναγυρασίων στα Κατ' Αγρούς Διονύσια έχει υποστηριχτεί, σύμφωνα με δύο επιγραφές (103, 116). ⁵²¹

⁵¹² Πλούταρχος, Βίος του Θησεύς, 31-33. Σούρλας 2004-2009, 155, υποσημείωση: 7 και 8 με σχετική βιβλιογραφία.

⁵¹³ Σχετικές παραπομπές σε: Σούρλας 2004-2009, 156, υποσημείωση: 10. Bultrighini 2015α, 80-81, υποσημείωση: 205.

⁵¹⁴ Σχετικά με τα Θεοξένια σε: Bruit-Lissarague 2005. Platt 2018.

⁵¹⁵ Bultrighini 2015, 34. Bultrighini 2015α, 80-81.

⁵¹⁶ Milchhöfer 1888, 361. αρ. 762. Bultrighini 2015α, 83.

⁵¹⁷ Bultrighini 2015α, 81-83 και υποσημείωση: 212 και 215 με σχετική βιβλιογραφία.

⁵¹⁸ Bultrighini 2015α, 83.

⁵¹⁹ Lauter-Bufe 1979, 170-171. Bultrighini 2015α, 83.

⁵²⁰ Whitehead 1986, 210. Σουίδα, 162

⁵²¹ Whitehead 1986, 220. υποσημείωση: 261. 234-235. Lohmann 2014, 91-95. 101 (αρ. Κατ. 4). Αναλυτική παρουσίαση των επιγραφών στον κατάλογο θέσεων (103, 116) της παρούσας εργασίας.

5.7 Γενικές Παρατηρήσεις:

Οι κύριοι χώροι λατρείας οργανώνονται στην περιφέρεια του αρχαίου δήμου και της πεδιάδας της Βάρης και συγκεκριμένα στο Λόφο της Λαθούριζας και στο λόφο του Ξερόχαβου, στη σημερινή περιοχή της Βάρκιζας. Πρόκειται για χώρους λατρείας σε υψηλούς λόφους και ανήκουν στην κατηγορία των ιερών κορυφής που ιδρύονται και ακμάζουν στα τέλη 8^{ου} και τον 7^ο αι. π.Χ. στην Αττική,⁵²² για καλύψουν τις ανάγκες των κατά τόπους κοινοτήτων.⁵²³

Η έναρξη της υπαίθριας λατρείας και στις δύο θέσεις θα πρέπει να τοποθετηθεί το αργότερο στα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ.⁵²⁴ Η ύπαρξη βωμού στο ιερό της Βάρκιζας και εσχάρας στη Λαθούριζα επιβεβαιώνει την τέλεση λατρευτικών πρακτικών. Το κυκλικό κτίριο (Θόλος) που χτίζεται τον 6^ο αι. π.Χ. αποτελεί τη συνέχιση της υπαίθριας λατρείας του 7^{ου} αι. π.Χ. Κοινοτικά συμπόσια που περιλάμβαναν την κατανάλωση φαγητού και ποτού, πιθανότατα με τέλεση σπονδών ήταν στο επίκεντρο της τελετουργίας και των λατρευτικών πρακτικών στα ιερά κορυφής όπως προκύπτει από την εύρεση αγγείων πόσεως, καμμένων οστών και αποθέσεις τέφρας.⁵²⁵ Στην περίπτωση της Λαθούριζας είχε παλαιότερα υποστηριχθεί ότι λατρευτικά και κοινοτικά δείπνα που τελούνταν στην ηγεμονική κατοικία, μεταφέρθηκαν τον 6^ο αι. π.Χ. στο κυκλικό κτίριο VIII, τη Θόλο,⁵²⁶ γεγονός που ερμηνεύτηκε ως αποτέλεσμα κοινωνικών αλλαγών στην κοινότητα.⁵²⁷ Ωστόσο, τα νέα δεδομένα, όπως επισημάνθηκε και παραπάνω, δεν πιστοποιούν την τέλεση συμποσίων στη Θόλο,⁵²⁸ ενώ αξιοσημείωτος είναι ο μεγάλος αριθμός αναθημάτων (ειδώλια, κοσμήματα, μικκύλα αγγεία) που καλύπτουν όλο τον 7^ο και 6^ο αι. π.Χ. και φανερώνουν τη δραστήρια συμμετοχή των κατοίκων της πεδιάδας στην λατρευτική διαδικασία. Ο χαρακτήρας της λατρείας στο υπαίθριο ιερό της Βάρκιζας πιθανόν να είναι χθόνιος και να συνδέεται με την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας και της γεωργίας αυτή την περίοδο και την ανάγκη των αγροτών να αυξήσουν και να σταθεροποιήσουν την παραγωγή

⁵²² Για ιερά κορυφής: Langdon 1976, 100-112; Parker 1996, 29-33. Van den Eijnde 2010, 404. Βικέλα 2011, 147-148.

⁵²³ Langdon, 1976, 328, υποσημείωση: 793, Osborne 1985, 35. Van den Eijnde 2010, 328, υποσημείωση: 793. Rönnberg 2022, 74, υποσημείωση: 46 με σχετική βιβλιογραφία. Η ίδρυση νέων χώρων λατρείας στις κατά τόπους κοινωνίες, στην περιφέρεια της αττικής υπαίθρου πιθανόν να μπορεί να ερμηνευτεί ως προσπάθεια των διαφόρων κοινοτήτων να διαφοροποιηθούν, από την πολιτική ιεραρχία της Αθήνας και να εδραιώσουν την ανεξαρτησία τους. Van den Eijnde 2010, 404. Ο Rönnberg υποστήριξε ότι η εμφάνιση στην περιφέρεια νέων πυρήνων λατρείας συμπίπτει με την αύξηση του πληθυσμού σε ήδη υπάρχουσες κοινότητες στην αττική υπαίθρο και με τις διεργασίες που συντελέστηκαν σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο (village fission). Rönnberg 2022, 72-74

⁵²⁴ Η πρόωπη χρονολόγηση (700 π.Χ.) έναρξης της λατρείας και στις δύο θέσεις δεν στηρίζεται σε στρωματογραφημένα δεδομένα, αλλά στη συλλογή κεραμικής. Η οριστική δημοσίευση της θέσης στη Λαθούριζα, μετά τη μελέτη των ευρημάτων από την ανασκαφή του Σταυρόπουλλου, θα επικαιροποιήσει ή όχι την πρόωπη χρονολόγηση.

⁵²⁵ Langdon 1976, 77-78, 106; Mazarakis Ainian 1997, 143-144; Van den Eijnde 2010, 363. Alexandridou 2017a, 70.

⁵²⁶ Mazarakis Ainian 1995, 153-154; 1997, 238; Van den Eijnde 2010, 388-390.

⁵²⁷ Van den Eijnde 2010, 393-394. Alexandridou 2017a, 72.

⁵²⁸ Alexandridou et al 2022.

τους σε σιτηρά.⁵²⁹ Το είδος της λατρείας στη Θόλο θα διασαφηνιστεί με την ολοκλήρωση της μελέτης και δημοσίευσης του υλικού.

Ο ναΐσκος στη βόρεια πλευρά της Λαθούριζας έχει θεωρηθεί περιαστικό ιερό,⁵³⁰ με προβληματική τη χρονολόγηση του. Η πρόσφατη έρευνα απέδωσε κεραμική του ύστερου 6^{ου} και αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.⁵³¹

Η διάρκεια χρήσης του λόφου της Λαθούριζας ως χώρος λατρείας είναι ένα σοβαρό ζήτημα, εν αναμονή της τελικής δημοσίευσης. Αν τελικά αποδειχθεί ότι η χρήση του λόφου σταματά στις αρχές του 5^{ου} αι. π. Χ., μπορεί να συσχετιστεί με τις ολέθριες επιπτώσεις του Πελοποννησιακού Πολέμου στην αττική υπαίθρο και στους πληθυσμούς της.⁵³²

Οι Κλεισθένειοι αττικοί δήμοι, στην αττική χερσόνησο λειτουργούσαν ως πολιτικές και θρησκευτικές ενότητες⁵³³ και διέθεταν ιερούς χώρους, με μνημειακή ή ταπεινή μορφή για την εκπλήρωση των λατρευτικών και θρησκευτικών τους συνηθειών και αναγκών των κατοίκων τους.⁵³⁴ Κάθε αττικός δήμος ασχολούνταν με ζητήματα σχετικά με τη διεξαγωγή εορτών και λατρειών, το διορισμό ιερέων και ιερειών, την απονομή τιμητικών διαταγμάτων.⁵³⁵ Σύμφωνα με τα σωζόμενα κείμενα από τα ιερά εορτολόγια των αρχαίων δήμων, υπήρχαν εκτός από τις μεγάλες αθηναϊκές εορτές της πόλης κράτους και τοπικής εμβέλειας θρησκευτικές εορτές σε επίπεδο δήμων που μαρτυρούν την αυτονομία τους σε θέματα λατρείας.⁵³⁶ Οι τοπικές ετήσιες εορτές αφορούσαν είτε τους Ολύμπιους Θεούς, είτε τοπικούς ήρωες και μικρότερους Θεούς.⁵³⁷ Οι Αναγυράσιοι, όπως και όλοι οι κάτοικοι της αττικής υπαίθρου, θα μετακινούνταν στο άστυ, για να συμμετάσχουν στις μεγάλες θρησκευτικές εορτές όπως τα Παναθήναια, αλλά η συμμετοχή τους στις αντίστοιχες τοπικές εορτές θα ήταν πιο συχνή και προσωπική.⁵³⁸ Μάλιστα κάποιες από αυτές τις τοπικές εορτές πιθανότατα να συνδέονταν με κρατικές και πανελλήνιες λατρείες.⁵³⁹ Οι λατρείες στον Αναγυρούντα σχετίζονται με την αγροτική ζωή και τη φύση.⁵⁴⁰ Η λατρεία στο σπήλαιο του Πανός Νυμφολήπτου που χρονολογείται τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ., δεν ανήκε αποκλειστικά στην εμβέλεια των κατοίκων του Αναγυρούντα, αλλά εξυπηρετούσε και

⁵²⁹ Landgon 1976, 87, 92. Mazarakis Ainian 1994β, 72.

⁵³⁰ Pedlev 2006, 42-45.

⁵³¹ Alexandridou et al. 2022, Μαζαράκης 2023.

⁵³² Van den Eijnde 2010, 381: υποσημείωση 889.

⁵³³ Mikalson 1977, 424 κ.ε., υποσημείωση: 2 σχετικά με τα εορτολόγια στους αττικούς δήμους με σχετική βιβλιογραφία.

⁵³⁴ Paga 2016, 139. Γενικά για τη λατρεία στους αττικούς δήμους: Mikalson 1977. Whitehead 1986, 176-222.

⁵³⁵ Paga 2010, 368.

⁵³⁶ Mikalson 1977, 431. Βικέλα 2011, 155.

⁵³⁷ Mikalson 1977, 432, 434. Paga 2016, 139.

⁵³⁸ Mikalson 1977, 434-435.

⁵³⁹ Bultrighini 2015, 28. Η άποψη της στηρίζεται στις επιγραφές που αναπτύχθηκαν στο παρόν κεφάλαιο.

⁵⁴⁰ Bultrighini 2015, 28, 48.

τους γειτονικούς δήμους, όπως το δήμο των Αιξωνίδων Αλών.⁵⁴¹ Ομοίως οι Αναγυράσιοι θα επισκέπτονταν το Ναό του Απόλλωνος Ζωστήρα, στο γειτονικό δήμο.⁵⁴²

Τέλος οι Αναγυράσιοι τελούσαν λατρείες και εντός των οικιών τους, σε μικρούς, φορητούς βωμούς, αλλά και γύρω από την εστία της οικίας τους.⁵⁴³

⁵⁴¹ Αναθηματικό ανάγλυφο, από το Σπήλαιο Πανός, με την επιγραφή: Ε[ΥΚΛ]ΗΣ ΛΑΚΛΕΟΥ ΑΛΑΙΕΥΣ [EAM 2012 (IG²,11-1113,1 4653)], Αραπογιάννη 2020, 111, Neumann 2020, 83.

⁵⁴² Κουρουνιώτης 1930, 2–53. Γιαμαλίδη και Κανελλόπουλος (υπό έκδοση)

⁵⁴³ Βικέλα 2011, 152–153. Στις σωστικές ανασκαφές σε οικίες του Αναγυρούντα συχνά συλλέγονται τμήματα ανδρικών και γυναικείων ειδωλίων.

6. Οδικό Δίκτυο.

Χάρτης 1, 4, 6

Έχει υποστηριχτεί ότι η οργάνωση ενιαίου οδικού δικτύου είναι αποτέλεσμα σχεδιασμού ενός πολιτικού κέντρου.⁵⁴⁴ Το πρώτο στάδιο του αττικού οδικού δικτύου το οποίο ένωνε το άστυ με την αττική ύπαιθρο και την ευρύτερη Αττική είναι πιθανόν να ανάγεται στη γεωμετρική και αρχαϊκή εποχή.⁵⁴⁵

Ο Πλάτων μας πληροφορεί ότι ο Ίππαρχος «έν τοῖς ἀγροῖς ...ἔστησεν αὐτοῖς Ἑρμᾶς κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐν μέσῳ τοῦ ἄστεος καὶ τῶν δήμων ἐκάστων».⁵⁴⁶ Η μαρτυρία του υποδηλώνει την ύπαρξη οδικού δικτύου από το άστυ προς την ύπαιθρο χώρα και μάλιστα κεντρική προσπάθεια οργάνωσης και σήμανσης του.⁵⁴⁷ Η ίδρυση στην Αγορά του Βωμού των Δώδεκα Θεών, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε και ως αφετηρία για τη μέτρηση των αποστάσεων, πιστοποιεί την προσπάθεια των Πεισιστρατιδών να οργανώσουν ένα οδικό δίκτυο που θα συνέδεε τους δήμους της αττικής υπαίθρου με το άστυ και ταυτόχρονα θα ενίσχυε και τους δεσμούς με τους κατοίκους αυτών των περιοχών.⁵⁴⁸

Η βασική οργάνωση του οδικού δικτύου της Αττικής συντελείται με την πολιτική οργάνωση του Κλεισθένη σε τριττύες και αναπτύσσεται ιδιαιτέρως τον 4^ο αι. π.Χ. προς ενίσχυση της άμυνας των συνόρων⁵⁴⁹ αλλά και για την κάλυψη οικονομικών και θρησκευτικών παραμέτρων της πόλης.⁵⁵⁰ Η έρευνα σε νεκροταφεία της Αττικής πιστοποιεί ότι οι δρόμοι πριν τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούνται. Επίσης βασικοί δρόμοι συνέχισαν να χρησιμοποιούνται ανά τους αιώνες και συχνά η πορεία τους συμπίπτει με τις σύγχρονες οδούς.⁵⁵¹

Η Αθήνα, το άστυ,⁵⁵² διέθετε ένα οδικό δίκτυο βασικών, αμαξιτών οδών που εξασφάλιζαν την επικοινωνία προς όλες τις περιοχές της Αττικής.⁵⁵³ Η επικοινωνία του άστεως με την

⁵⁴⁴ Tomlinson 2002, 33-34. Σταϊνχάουερ 2009, 37. Fachard 2015.

⁵⁴⁵ Kurtz – Boardman 1971, 49. Fachard 2015, 141. Ενδεικτικό παράδειγμα αρχαίας οδού με διάρκεια χρήσης από τους γεωμετρικούς έως τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους ανασκάφηκε σε ακίνητο επί των οδών Πειραιώς 180 και Λαμίας, στη σύγχρονη περιοχή του Ταύρου. Η οδός είχε κατεύθυνση προς τον Πειραιά. Πετριτάκη 2011, 138.

⁵⁴⁶ Πλάτων, Ίππαρχος, 228δ.

⁵⁴⁷ Tomlinson 2002, 34.

⁵⁴⁸ Σταϊνχάουερ 2009, 37, υποσημείωση: 11 με παραπομπές και τις σχετικές γραπτές και επιγραφικές μαρτυρίες. Fachard 2015, 141.

⁵⁴⁹ Σταϊνχάουερ 2009, 37-38. Fachard 2015, 141 και υποσημείωση 33 με σχετική βιβλιογραφία.

⁵⁵⁰ Ο Fachard θα υποστηρίξει την ανάπτυξη οδικού δικτύου στην Αττική για λόγους αμυντικούς και στρατιωτικούς, αλλά εύστοχα θα επισημάνει ότι υπήρχαν και οικονομικοί και θρησκευτικοί παράμετροι που η αθηναϊκή πολιτεία οργάνωσε και διατηρούσε ένα πυκνό οδικό δίκτυο, εκτός του άστεως. Fachard, 2015, 148

⁵⁵¹ Lohmann 1993, 235.

⁵⁵² Σχετικά με τις οδούς του άστεως, εντός των τειχών. Costaki 2006.

⁵⁵³ Η Φαληρική οδός, οι οδοί προς τον Πειραιά (μέσω Μακρών τειχών και μέσω Κοΐλης), η οδός της Σαλαμίνας, η Ιερά οδός, το δίκτυο των οδών του Θριασίου, οι οδοί των Αχαρνών, Δεκελείας, Αφιδνών, οι δρόμοι της Ανατολικής Αττικής, νότια της Πεντέλης, η αστική οδός του Σουνίου., η αμαξιτή οδός του Θορικού, οι λοιποί δρόμοι της Λαυρεωτικής, το οδικό δίκτυο της Αθήνης. Σταϊνχάουερ 2009, 39-59.

ανατολική πεδιάδα στα Μεσόγεια γινόταν από βορρά, μέσω του διάσελου στην περιοχή του Σταυρού και νότια από το φυσικό πέρασμα της Βάρης ανάμεσα στον Υμηττό και τους χαμηλότερους λόφους Μελίσσι και Λαθούριζα, αποκλείοντας την παραλιακή διαδρομή.⁵⁵⁴ Υπήρχε, ωστόσο και το πέρασμα της Πιρναρής, μέσω της περιοχής του Κακορέματος και του λόφου του Χριστού, που ήταν μία σημαντική διαδρομή στην αρχαιότητα για τη μεταφορά ανθρώπων και αγαθών από τα Μεσόγεια στην Αθήνα, μέσω του ορεινού όγκου του Υμηττού.⁵⁵⁵

Η αστική οδός ήταν καίριας σημασίας καθώς ένωνε το άστυ με την ανατολική πεδιάδα στα Μεσόγεια και τα μεταλλεία του Σουνίου. Ένα έτερο σημαντικό παρακλάδι αυτής της οδού από το Σούνιο προς την Αθήνα, έχει υποστηριχτεί ότι αποτελούσε η Σφηττία οδός, μέσω του ορεινού όγκου του Υμηττού το οποίο κατέληγε στην Αιξωνή και οδηγούσε στο άστυ.⁵⁵⁶

Το τμήμα της Αστικής οδού του Σουνίου ...*τήν ὁδὸν τήν ἀστικὴν ... φέρουσα*⁵⁵⁷ ξεκινούσε από τη Διόμειες Πύλες, νοτιοδυτικά του Ολυμπείου, συνέχιζε στον άξονα της σημερινής Λεωφόρου Βουλιαγμένης, σχεδόν σε ευθεία πορεία, με κατεύθυνση Β-Ν και περνούσε από το δήμο της Αλωπεκής, Αλιμούντος, Ευωνόμου, Αιξωνής, Αλών Αιξωνιδών, πριν φτάσει στον Αναγυρούντα.⁵⁵⁸ Μάλιστα, εντός των ορίων των Αλών Αιξωνιδών διασταυρωνόταν με την παραλιακή οδό, που ξεκινούσε από τον Πειραιά ή το Δέλτα του Φαλήρου, ως συνέχεια της Φαληρικής οδού, διέσχισε τους παράλιους δήμους και εξυπηρετούσε την επικοινωνία μεταξύ τους.⁵⁵⁹ Στο σημείο διασταύρωσης με την παραλιακή οδό διαμορφωνόταν ένας ανοικτός χώρος δημόσιας χρήσης που περιγράφεται ως πλατεία.⁵⁶⁰ Σε αυτό το σημείο, η αστική οδός άλλαξε πορεία, βορειοανατολικά, προς τον Αναγυρούντα, στη Βάρη, σχεδόν σε παράλληλη πορεία με τη σημερινή Λ. Βάρης- Κορωπίου,⁵⁶¹ και στο ύψος όπου το σύγχρονο πηγάδι της Μηλαδέζας⁵⁶² (διασταύρωση Λ. Βάρης - Κορωπίου με οδό Αθηνάς) έστριβε ανατολικά στην περιοχή Κίτσι όπου ο αρχαίος δήμος των Λαμπτρών Υπένερθεν και από κει προς νότο, μέχρι το Σούνιο.⁵⁶³

Οι Κορρές και Tomlinson έχουν διαφοροποιηθεί από την επικρατούσα άποψη για την πορεία της αστικής οδού μέσω των παράλιων δήμων.⁵⁶⁴ Σύμφωνα με την πρότασή τους, η αστική οδός προς Σούνιο δεν ακολουθούσε την πορεία, μέσω των Αιξωνιδών Αλών και του

⁵⁵⁴ Langdon 2002, 61-71. Σταϊνχάουερ 2009, 36. Και σχετικά για σύνδεση του άστεως με την υπόλοιπη Αττική.

⁵⁵⁵ Langdon 2002, 64-71 και με τη σχετική βιβλιογραφία.

⁵⁵⁶ Korres- Tomlinson 2002, 43-57. Doronzio 2018, 230 και υποσημείωση: 10 με τη σχετική βιβλιογραφία.

⁵⁵⁷ Crosby 1950, 210, pl. 83. IG II² 1582.

⁵⁵⁸ Καζά 2009, 199.

⁵⁵⁹ Γιαμαλίδη 2023.

⁵⁶⁰ Γιαμαλίδη 2023.

⁵⁶¹ Travlos 1988, 447. Καζά 2009, 199.

⁵⁶² Κακαβογιάννη-Ανδρίκου 2009, 205.

⁵⁶³ Για την πορεία της Αστικής Οδού από του Δήμους των Λαμπτρών Υπένερθεν και Καθύπερθεν έως την Ανάβυσσο, τη Λαυρεωτική και το Σούνιο σε: Κακαβογιάννη-Ανδρίκου - Ντόβα 2009. 208 –211.

⁵⁶⁴ Travlos, 1988, 446-447. Σταϊνχάουερ 2009, 59-60, Καζά 2009, 198- 204, Κακαβογιάννη-Ανδρίκου 2009, 205, Marchiandi 2011, 434. Γιαμαλίδη 2023. Doronzio 2018, 230. υποσημείωση: 10

Αναγυρούντος (σύγχρονη Βούλα-Βάρη), αλλά μέσω του δήμου της Κεφαλής και της Σφηττίας Οδού,⁵⁶⁵ στον Υμηττό, που ήταν πιο σύντομη διαδρομή.⁵⁶⁶

Η ταφική οδός στην περιοχή της Γούρνας ήταν η κεντρική οδός της Βάρης και ανεξαρτήτως αν αποτελούσε τμήμα της αστικής οδού, η σημασία και ο ρόλος της σε τοπικό επίπεδο ήταν καίριος, καθώς εξασφάλιζε την επικοινωνία στα δυτικά με το Δήμο των Αιωνίδων Αλών, στα ανατολικά με τις Λάμπραι,⁵⁶⁷ αλλά και με την ενδοχώρα και τα ευρύτερα Μεσόγεια. Εκατέρωθεν της οδού οργανώνονταν νεκροταφείο κλασικών χρόνων με Ταφικούς Περιβόλους και λοιπές ελεύθερες Ταφές.⁵⁶⁸ Η οδός έχει εντοπιστεί σε 3 ακίνητα (9, 13, 16), έβαινε σχεδόν παράλληλα με τη σύγχρονη οδό Βάρης- Κορωπίου και η πορεία της μπορεί να αποκατασταθεί σε μήκος περίπου 400μ., υπολογίζοντας την απόσταση μεταξύ των οικοπέδων που έχει ανασκαφεί. Μάλιστα, η οδός σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδομένα ακολουθούσε το γεωμορφολογικό ανάγλυφο (13). Στη θέση (9), η οδός έχει κατεύθυνση Α- Δ με πλάτος 5.30μ και ισχυρά αναλήμματα πλάτους 1.00/1.20μ, ενώ στη θέση (13), το πλάτος της μικραίνει σε 3-4μ και στρίβει με κατεύθυνση ΒΔ-ΝΑ για να ευθυγραμμιστεί σε πορεία Α- Δ στη θέση (16). (Εικόνα 72)

Κεντρικές οδοί με κατεύθυνση Β-Ν, που πιθανότατα συνδέονταν με την κεντρική οδό που όριζε το Αναγυρούντα από Β - όπως η σύγχρονη Λ. Βάρης-Κορωπίου-, έχουν εντοπιστεί στη σύγχρονη οδό Μαρώτη (νυν Περικλέους) (56, 60) και στην οδό Μουτούση (94, 95, 96, 97). Μικρότερες οδοί αποτελούσαν το εσωτερικό δίκτυο των στενωπών ανάμεσα στους οικιστικούς πυρήνες, στα νεκροταφεία του δήμου, στα αγροκτήματα, στο λιμάνι. (Εικόνα 73, 74)

Έτερη ταφική οδός που εντοπίστηκε στο ΟΤ 163 (62β, 63α-β, 64α-β, 65, 66) ήταν κύρια οδική αρτηρία του δήμου που διέτρεχε το Νότιο Νεκροταφείο (βλ. αντίστοιχο κεφάλαιο). Έχουν αποκαλυφθεί τα αναλήμματα της οδού σχεδόν σε μήκος 230μ. Η αρχαία οδός στις θέσεις (65-66) είναι εκτός ορίων του Νότιου Νεκροταφείου, εφόσον δεν έχουν εντοπιστεί ταφές και η πορεία της μετά από 180μ που είχε κατεύθυνση Β-Ν (62β, 63α-β, 64α-β) καμπυλώνει προς τα νοτιοδυτικά για να καταλήξει στη σύγχρονη οδό Μαρώτη. Η ταφική οδός του Νότιου Νεκροταφείου σώζει κατά τόπους τα αρχαία οδοστρώματα και ίχνη από αμαξοτροχιές (63α, 66). (Εικόνα 75, 76, 77)

Η εύρεση τμήματος αρχαίας οδού, πλάτους 2.35/2.55μ, στο ΟΤ. 158 (67), με κατεύθυνση ΒΔ-ΝΑ, πιθανόν να αποτελεί την προς βορρά συνέχεια της ταφικής οδού του Νότιου Νεκροταφείου (62β, 63α-β, 64α-β), η οποία έστρεφε προς τα βορειοδυτικά για να ενωθεί με την αρχαία οδό που έχει εντοπιστεί στη σύγχρονη οδό Μαρώτη (56- 60).

⁵⁶⁵ Korres- Tomlinson 2002, 43-57. Doronzio 2018, 230. υποσημείωση: 10.

⁵⁶⁶ Korres- Tomlinson 2002, 43-57. Η απόσταση ήταν 16χλμ από Σφηττία μέχρι την Αγορά και 25-27χλμ μέσω Σταυρού ή Βάρης.

⁵⁶⁷ Garland 1982, 173. Bergemann, 1997, 16.

⁵⁶⁸ Παράβαλε σχετικό Κεφάλαιο 4.3, στην παρούσα εργασία.

Σε κοντινή απόσταση με την οδό του Νότιου Νεκροταφείου, στη θέση (78) εντοπίστηκε έτερη οδός, σε μήκος 37.10μ, με κατεύθυνση ΒΔ-ΝΑ και πλάτος 2.05/2.27μ. Σώζει το υπόστρωμα από μικρούς λίθους που ακολουθούν και εξομαλύνουν το φυσικό ανάγλυφο. Λόγω της πορείας της, μπορεί να υποτεθεί ότι οδηγούσε στο Νότιο Νεκροταφείο ή γενικά στο βόρειο τμήμα του οικισμού.

Τα ευρήματα από τις θέσεις (89) και (93) μας επιτρέπουν να αποκαταστήσουμε έτερη οδό με κατεύθυνση Α-Δ, σχεδόν στο μέσο της σημερινής οδού Παπαφώτη. Χωροθετείται στην περιοχή όπου έχουν εντοπιστεί κτηριακά κατάλοιπα (90, 91, 92, 93) και θα πρέπει να ήταν μία από τις οδούς που οδηγούσαν στις καλλιεργήσιμες εκτάσεις, στην πεδιάδα της Βάρης.

Όπως προαναφέρθηκε οι θέσεις (94), (95), (96), (97) αποκαθιστούν αρχαία οδό, σε μήκος 400μ, σχεδόν στην πορεία της σύγχρονης Μουτούση. Η θέση (106) αποκαθιστά αρχαία οδό με κατεύθυνση Α-Δ που στο ύψος της σύγχρονης οδού Αιγαίου άλλαζε πορεία προς νότο, προς την παραλία. Η οδός διακρίνεται στον χάρτη του Kaupert. *(Εικόνα 78)*

Νότια της θέσης (107) όπου ανασκάφηκε αγροικία, στη σημερινή περιοχή Καμίνι της Βάρκιζας οι θέσεις (113) και (108) απέδωσαν τμήματα οδών που μάλλον ανήκουν σε ενιαίο δίκτυο. Συγκεκριμένα, στη θέση (108) η αρχαία οδός, πλάτους 3,00μ αποκαλύφθηκε σε μήκος 46,30μ και είχε κατεύθυνση Α-Δ. Έβαινε σχεδόν παράλληλα με τη σύγχρονη οδό Θάσου και πιθανότατα συναντούσε την αρχαία οδό στη θέση (113) που είχε κατεύθυνση Β-Ν και οδηγούσε στο κέντρο του Αναγυρούντα.

Οι περισσότερες οδοί στους δήμους της αττικής υπαίθρου ήταν απλοί χωματόδρομοι που εξυπηρετούσαν τις τοπικές ανάγκες για μεταφορά προϊόντων, λοιπών αγαθών και μετακίνησης του πληθυσμού.⁵⁶⁹ Συχνά κάποιοι από αυτούς διέθεταν ένα ή και δύο αναλημματικούς τοίχους, χτισμένους σε χαμηλό ύψος, προκειμένου να συγκρατούν τις επιχώσεις από τις βροχές.⁵⁷⁰

Οι αρχαίες οδοί που ανασκάφηκαν και εντοπίστηκαν στη Βάρη αφορούν κυρίως την κλασική εποχή, σύμφωνα με τα ευρήματα τους. Διέθεταν αναλήμματα και το πλάτος τους κατά μέσο όρο είναι 2.50/3.00μ. Τα οδοστρώματα τους ήταν από αργούς λίθους ή χωμάτινα. Στη θέση (89) η συλλεχθείσα κεραμική από το οδόστρωμα της οδού ήταν του 6^{ου}, 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ. Ομοίως στη θέση (108), η συλλεχθείσα κεραμική έδειξε περίοδο χρήσης από τα υστεροαρχαϊκά έως τα ρωμαϊκά χρόνια. Εύλογα λοιπόν εικάζουμε ότι οι οδοί που ανασκάφηκαν είχαν μεγαλύτερη διάρκεια και χρήση, πέραν των κλασικών χρόνων. Επίσης θα πρέπει να επισημανθεί ότι θα υπήρχαν και μικρά χωμάτινα μονοπάτια και απλοί χωματόδρομοι που εξυπηρετούσαν τους κατοίκους του Αναγυρούντος.

⁵⁶⁹ Lolos 2003. Σχετικά με τις αρχαίες ονομασίες των οδών.

⁵⁷⁰ Young 1956, 95.

7. Αναλήμματα- Αίμασιαι⁵⁷¹

Εικόνα 79-85

Το χτίσιμο αναλημματικών τοίχων για τη δημιουργία αναβαθμίδων καλλιέργειας και πλατωμάτων είναι μία συνήθης πρακτική που παρατηρείται σχεδόν σε όλους τους αρχαίους δήμους που οργανώνονταν στις υπώρειες του Υμηττού⁵⁷² όπως στο Δήμο του Αλιμούντος,⁵⁷³ της Αιξωνής,⁵⁷⁴ των Αιξωνίδων Αλών.⁵⁷⁵ Οι σωστικές ανασκαφές των τελευταίων δεκαετιών στην περιοχή της Βάρης έχουν αποκαλύψει σημαντικό αριθμό αρχαίων τοίχων που έχουν χαρακτηριστεί ως αναλημματικοί.⁵⁷⁶

Πρόκειται για ευμεγέθεις τοίχους με πλάτος κατά μέσο όρο 0.60μ/1.20μ. Οι τοίχοι θεμελιώνονταν σε όρυγμα που ανοίγονταν παράλληλα με τη γραμμή του εδάφους και σύμφωνα με το φυσικό ανάγλυφο. Χτίζονταν από αργούς λίθους διαφόρων μεγεθών και ογκόλιθους, σε ξερολιθιά. Κατασκευαστικά μπορούμε να διακρίνουμε 2 τύπους: 1) Τοίχοι με μονή ή διπλή όψη από ευμεγέθεις αργούς λίθους (**3, 70, 79**) και 2) Τοίχοι με μονή όψη που το πίσω μέρος τους έφερε γέμισμα από αργούς λίθους. Αυτός ο τύπος τοίχου ουσιαστικά απαιτούσε λιγότερο οικοδομικό υλικό και το χαντάκι της θεμελίωσης του τοίχου ήταν πιο μικρό. Επιπλέον, το γέμισμα με μικρούς αργούς λίθους στο πίσω μέρος του τοίχου ακολουθούσε πιο ομαλά τη φυσική κλίση του εδάφους και είχε αποστραγγιστικό ρόλο. Ο δεύτερος τύπος αναλήμματος επιλέγονταν κυρίως σε περιπτώσεις με έντονη κλίση του εδάφους. (**3, 31, 58, 72**)

Οι αναλημματικοί τοίχοι είναι διάσπαρτοι σε όλη την έκταση της Βάρης, κυρίως όμως οργανώνονται στις υπώρειες του λόφου Μελίσσι, νότια του λόφου της Λαθούριζας και μέχρι το λόφο του Πευκωτού (από τη σύγχρονη οδό Υπάτης έως την οδό Φλέμινγκ) και στην περιοχή Κόρμπι, στις υπώρειες του Μπαράκου. Χρονολογούνται στους κλασικούς χρόνους (5^{ος} - 4^{ος} αι. π.Χ.).

Η σύγχρονη οδός Φλέμινγκ ακολουθεί το φυσικό όριο μεταξύ του λόφου του Πευκωτού και του λόφου Καμίνι.⁵⁷⁷ Κατά μήκος της σύγχρονης οδού Φλέμινγκ στα ακίνητα που είναι όμορα με την ιδιοκτησία του Ελληνικού Ιδρύματος Βασικής Βιολογικής Έρευνας Αλ.

⁵⁷¹ Ο όρος «αίμασιαι» που απαντά στην αρχαία ελληνική γραμματεία έχει θεωρηθεί ότι σημαίνει είτε τα πλατώματα προς καλλιέργεια είτε τους τοίχους που όριζαν μία έκταση. Price - Nixon 2005, 665-694. Δημακόπουλος 2017, 59-63.

⁵⁷² Ο Bradford, το 1955 πραγματοποίησε τις πρώτες αεροφωτογραφίες στην περιοχή του Υμηττού. Παρατήρησε ότι πλατώματα και αναβαθμίδες ακολουθούσαν το γεωμορφολογικό ανάγλυφο, στις νότιες υπώρειες του, από την περιοχή των Τραχώνων έως και τη Βάρη. Bradford 1956. Οι ανασκαφές στις υπώρειες του Υμηττού πιστοποίησαν την ύπαρξη αυτών των αναβαθμίδων και πλατωμάτων, ήδη από την αρχαιότητα. Δημακόπουλος 2017, 278-279: με γενική βιβλιογραφία.

⁵⁷³ Δημακόπουλος 2017, 161-162. Ψαρή 2019, 306.

⁵⁷⁴ Δημακόπουλος 2017, 285-287.

⁵⁷⁵ Ανδρέου 1994, 202-203. Δημακόπουλος 2017, 159-160, 285-287, υποσημείωση: 1435 έως 1438.

⁵⁷⁶ Θέσεις στον κατάλογο και τον Χάρτη 1 της παρούσας εργασίας: 3, 4, 20, 21, 22, 30, 31, 34, 39, 54, 55, 58, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 79, 80, 81, 83, 84, 87, 88, 92, 98, 110, 111.

⁵⁷⁷ Ο Lauter πρώτος εντόπισε όρους επί του λόφου Καμίνι και Πευκωτού, λαξευμένους στο φυσικό ασβεστολιθικό πέτρωμα, που χρονολογούνται μετά το 403 π.Χ. Lauter 1982, 299-315.

Φλέμινγκ, οι ανασκαφές έχουν αποκαλύψει αναλημματικούς τοίχους, σε μεγάλο μήκος (**80, 81, 83**) που ακολουθούσαν το φυσικό έδαφος και φαίνεται ότι συγκρατούσαν τα πρανή. Ενδεικτικό της χρήσης τους είναι ο εντοπισμός δεξαμενών και αγωγών περισυλλογής νερού, λαξευμένους στο φυσικό βράχο. Η περισυλλογή νερού προφανώς εξυπηρετούσε τις ανάγκες για πότισμα καλλιεργειών και ζώων. Τα κινητά ευρήματα των ανασκαφών χρονολογούν τα αναλήμματα και τις δεξαμενές, στην κλασική εποχή.⁵⁷⁸

Η σύγχρονη Οδός Υπάτης είναι ένα φυσικό στενό πέρασμα μεταξύ της Λαθούριζας και του Πευκωτού και αποτελεί σήμερα αλλά και στην αρχαιότητα τη φυσική απορροή του βρόχινου νερού προς τη θάλασσα. Οι τοίχοι που έχουν ανασκαφεί (**70, 71, 72**)⁵⁷⁹ φαίνεται ότι είχαν διττό ρόλο, να συγκρατούν τα πλημμυρικά επεισόδια λόγω βροχής και ταυτόχρονα να δημιουργούν πλατώματα για χρήση. Ο αναλημματικός τοίχος στη θέση (**72**) ήταν ισχυρή κατασκευή σε μία περιοχή με έντονη κλίση κατά μήκος της νότιας υπώρειας της Λαθούριζας.

Η ίδια εικόνα με αναλήμματα που ακολουθούν τη φυσική κλίση των εδαφών παρατηρείται στην ευρύτερη περιοχή του λόφου Μελίσσι και έχουν εντοπιστεί σε δύο περιοχές. Η θέση (**3**), στη δυτική πλευρά του λόφου αποκάλυψε 16 αναλήμματα τα οποία σύμφωνα με την ανασκαφέα όριζαν κτήματα αγροικιών για καλλιέργεια και τους συνέδεσε με επιφανειακά αρχαία επιφανειακά κτιριακά κατάλοιπα, πιθανόν αρχαίων αγροικιών, σε ύψωμα μόλις 80μ από αυτούς. Δυτικά της ιδιοκτησίας που εντοπίστηκαν οι αναλημματικοί τοίχοι διέρχεται το ρέμα που οδηγεί στην Οικία της Βάρης (**2**). Στη νοτιοανατολική πλευρά του λόφου Μελίσσι ανασκάφηκαν αναλημματικοί τοίχοι σε 3 ακίνητα (**20, 21, 22**), χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται αν πρόκειται για ενιαίο ανάλημα ή μικρότερα αναλήμματα στην ίδια περιοχή.

Οι αναλημματικοί τοίχοι στο Κόρμπι θεμελιώνονται σχεδόν επί του φυσικού βράχου (**30, 31**). Στη θέση (**30**) εντοπίστηκε στην νοτιοανατολική παρειά του τοίχου και στην πλευρά με την έντονη κλίση, μεγάλη ποσότητα από αργούς λίθους και κροκάλες, προφανώς με αποστραγγιστική λειτουργία. Οι λοιποί αναλημματικοί τοίχοι (**73**), (**74**), (**75**), (**76**), (**77**) που έχουν εντοπιστεί στην ευρύτερη περιοχή του αρχαίου δήμου, σε σημεία όπου το γεωμορφολογικό ανάγλυφο ήταν πιο ήπιο, οριοθετούσαν κτήματα και εκτάσεις γης, διαχωρίζοντας τις παραγωγικές δράσεις (αγροτικές-κτηνοτροφικές).⁵⁸⁰

Στην πεδιάδα της Βάρης έρρεαν από την αρχαιότητα δύο μεγάλα ρέματα που ξεκινούσαν από τη σημερινή περιοχή Χέρωμα (νότιοδυτική υπώρεια Υμηττού), διακλαδίζονταν σε δύο σημεία και κατευθύνονταν προς τη θάλασσα, περιτρέχοντας την σημερινή περιοχή Μηλαδέζας-Ασυρμάτου και την περιοχή Μηλαδέζας- Κόρμπι.

⁵⁷⁸ Σούτου 2006 222-223.

⁵⁷⁹ Σε ανασκαφή που είναι σε εξέλιξη (Ιούνιος 2023) στην ίδια περιοχή έχουν αποκαλυφθεί αναλημματικοί τοίχοι σχεδόν παράλληλοι μεταξύ τους δημιουργώντας μικρά πλατώματα.

⁵⁸⁰ Καπετάνιος 2013, 192.

Οι Αναγυράσιοι εγκιβώτισαν τις όχθες του προαναφερθέντος ρέματος, προκειμένου να ελέγχουν την πορεία του προς αποφυγή έντονων πλημμυρικών φαινομένων, όπως προκύπτει από τον εντοπισμό δύο ισχυρών αναλημματικών τοίχων, στη σύγχρονη οδό Άττιδος (34). Οι τοίχοι ήταν παράλληλοι, με απόσταση 3.30/3.50μ μεταξύ τους και με κατεύθυνση Β-Ν. Αποκαλύφθηκαν σε μήκος 37μ/39μ και ήταν χτισμένοι από ευμεγέθεις ογκόλιθους, αδρά δουλεμένους που είχαν τοποθετηθεί με επιμέλεια και με τρόπο πολυγωνικό, κατά τόπους. Αξιοσημείωτο είναι το πλάτος των τοίχων που έφτανε το 1.00μ και η κύρια όψη τους ήταν η εσωτερική. Η πίσω όψη των τοίχων έφερε γέμισμα από κροκάλες και σώζονταν έως ύψος 1.60μ/2.05μ. Οι επιχώσεις που ανασκάφηκαν απέδωσαν στρώμα με κροκάλες, πάχους 0.70μ που αποτύπωνε κάποιο έντονο πλημμυρικό επεισόδιο.⁵⁸¹ **(Εικόνα 82)**

Η συνέχεια της πορείας της κοίτης του προαναφερθέντος ρέματος εντοπίστηκε επί της σύγχρονης οδού Παπαφώτη, στη θέση (92), σε απόσταση περίπου 670μ νοτιοδυτικά από τη θέση (34). Αποκαλύφθηκε αναλημματικός τοίχος, σε μήκος 9,45μ, πλάτους 0,50μ. και μέγιστου σωζόμενου ύψους 0,90μ., σχεδόν στον άξονα Β-Ν. Η δυτική του όψη ήταν εξαιρετικά επιμελημένη, με λίθους λαξευτούς ή ημιλαξευτούς, πολυγωνικής τεχνοτροπίας που προσιδιάζει στην αρχιτεκτονική των αρχαϊκών χρόνων. Η ανατολική του όψη ήταν αμελής, αποτελούμενη από μικρούς λίθους, αργούς ή ημίεργους, στοιχείο που δείχνει ότι αυτή η όψη δεν ήταν ορατή. Η λειτουργία του τοίχου από τα ανασκαφικά δεδομένα φαίνεται να ήταν διττή: χρησίμευε ως φράγμα για την παρεμπόδιση των υπερχειλίσεων του παρακείμενου ρέματος της οδού Παπαφώτη, ενώ στα ανατολικά του, το χαμηλό άνηδρο που ο ίδιος ο τοίχος σχηματίζει θα λειτουργούσε ως ένας αγροτικός δρόμος κατασκευασμένος από βότσαλα και τρίμματα του φυσικού κροκαλοπαγούς βράχου. Η πλούσια κεραμική που είχε απορριφθεί υπό μορφή απόθεσης σε όλη την περιοχή δυτικά του τοίχου, μαζί με επάλληλες στρώσεις λιθαριών δηλώνει την προσπάθεια ενίσχυσης του φράγματος. αλλά και επισκευής του κεντρικού τμήματος του τοίχου που καταστράφηκε πιθανώς από κάποια υπερχειλίση. Η επισκευή αυτή ήταν πρόχειρη και φαίνεται να έγινε στα τέλη του 4ου ή εντός του 3ου αι. π.Χ. **(Εικόνα 83)**

Οι αναλημματικοί τοίχοι στις θέσεις (34) και (92) είναι χτισμένοι κατά τόπους με το πολυγωνικό σύστημα και πιθανόν να κατασκευάστηκαν κατά την ίδια χρονική περίοδο, ως ένα ενιαίο αντιπλημμυρικό έργο.⁵⁸² Η συλλεχθείσα κεραμική και στις δύο θέσεις είναι κλασικών χρόνων. Η τοιχοποιία, ωστόσο παραπέμπει στον 6^ο αι. π.Χ.⁵⁸³

⁵⁸¹ Ωνάσογλου 1987, 91. πίν. 46β - 47α. Lauter 1992, 75-77.

⁵⁸² Ανάλογη περίπτωση αντιπλημμυρικού έργου με την κατασκευή αναλημματικού τοίχου, 59, πιν. 33δ. που διογέτευε τα νερά σε γτιστό αγωγό ανασκάφηκε και στο δήμο των Αιζωνίδων Αλών. Ανδρέου 1991 Ανδρέου 1994, 202. Επίσης, μακροί αναλημματικοί τοίχοι που ήλεγχαν τη ροή των ρεμάτων έχουν εντοπιστεί στις θέσεις: Μεγάλα Πεύκα Κερατέας, κεντρικό τμήμα κοιλάδας Σούριζας, ρέμα Νικολινάκου Αγ. Γεράσιμος στην περιοχή Λιμάνι Πασά. Καπετάνιος 2013, 192-193, εικ. 13.

⁵⁸³ Για τη θέση (34) ο Lauter αναφέρει ότι συλλέχθηκαν και αρχαϊκά όστρακα, οπότε έχουμε ένα terminus ad quem. Ωστόσο, η Ωνάσογλου (1987) δεν αναφέρει την πρόιμη αρχαϊκή χρονολόγηση.

Η πεδιάδα της Βάρης ήταν η κύρια περιοχή καλλιέργειας και αγροτικής εκμετάλλευσης. Οι Αναγυράσιοι, ωστόσο εκμεταλλεύτηκαν και τις υπώρειες των λόφων περιμετρικά της πεδιάδας, χτίζοντας αναλήμματα. Οι αναλημματικοί τοίχοι δημιουργούσαν αναβαθμίδες και πλατώματα καλλιέργειας,⁵⁸⁴ εξασφάλιζαν την επάρκεια σε καλλιεργήσιμη γη, ενώ ταυτόχρονα αντιστάθμιζαν τις αποψιλώσεις των δασών, αντιμετώπιζαν την έλλειψη νερού και τη διάβρωση του άνυδρου Υμηττού.⁵⁸⁵ Ρέματα και χειμάρροι αποτυπώνονται στο χάρτη του Kaupert, οι οποίοι έχουν πιστοποιηθεί ανασκαφικά, ότι υπήρχαν από την αρχαιότητα, εφόσον η πεδιάδα της Βάρης είναι η λεκάνη απορροής του νότιου Υμηττού και των γύρω λόφων. Οι Αναγυράσιοι χτίζουν αναλημματικούς τοίχους για τη διευθέτηση των χειμάρρων και των ρεμάτων (34, 92). Τα πλατώματα που διαμορφώνονταν ανήκαν στο βαθμιδωτό τύπο (stepped terraces) και σε μικρά μεμονωμένα πλατώματα (rocket terraces).⁵⁸⁶ Η χρήση των πλατωμάτων δεν αφορούσε αποκλειστικά καλλιέργειες,⁵⁸⁷ αλλά προφανώς αξιοποιούνταν και για κτηνοτροφικές και μελισσοκομικές χρήσεις.⁵⁸⁸ Επιπροσθέτως θα πρέπει να επισημανθεί ότι τα αναλήμματα λειτουργούσαν και ως όρια των ιδιοκτησιών.

Είναι ευρέως αποδεκτό από τους αρχαιολόγους και μελετητές της αττικής υπαίθρου ότι τα στοιχεία που συλλέγονται από τις σωστικές ανασκαφές στις περιοχές της Αττικής αποδίδουν μόνο ένα μέρος τους αρχαίου αγροτικού τοπίου, των καλλιεργήσιμων εκτάσεων και πλατωμάτων. Η διαχρονική χρήση και κατοίκηση της Αττικής και η οικιστική ανάπτυξη έχουν «παραμορφώσει» το τοπίο της. Ωστόσο, ενδεικτική εικόνα του αρχαίου αγροτικού τοπίου μπορεί να αποτελέσει η περίπτωση της αρχαίας Αθήνης όπως αποκαθιστά τα πλατώματα καλλιεργειών η μελέτη του Lohmann.⁵⁸⁹

Η FoxHall (1996, 2007) έχει υποστηρίξει εμφαντικά⁵⁹⁰ ότι τα αρχαία αναλήμματα και πλατώματα δεν σώζονται στο σύγχρονο τοπίο, καθώς έχουν διαταραχθεί από τη διαχρονική χρήση τους ή έχουν ενσωματωθεί σε σύγχρονες ανάλογες κατασκευές. Μάλιστα σημειώνει «*the terrace systems now visible are modern (i.e. probably post-medieval) for the most part*»

Ωνάσογλου 1987, 91. πίν. 46β - 47^α. Lauter 1992, 75-77. Για τη θέση (92), η ανασκαφή ολοκληρώθηκε το 2022, οπότε η μελέτη της κεραμικής είναι σε προκαταρκτικό στάδιο.

⁵⁸⁴ Ο αρχαίος όρος «αίμασιά» αποδίδει τον τοίχο με ξερολιθιά ή το πλάτωμα ή την ευρύτερη περιοχή που περικλείει ένας τοίχος, σύμφωνα με τους Price και Nixon. Price – Nixon 2005. Δημακόπουλος 2017, 59-63.

⁵⁸⁵ Foxhall 1996. Moreno 2007, 11 κ. ε.

⁵⁸⁶ Δημακόπουλος 2017, 273, υποσημ.: 1398 με σχετική βιβλιογραφία.

⁵⁸⁷ Έχει υποστηριχθεί ότι τα πλατώματα μπορεί να χρησιμοποιούνταν για κάθε είδους καλλιέργεια. Θεωρήθηκε, ωστόσο ότι βαθμιδωτά πλατώματα πιθανόν να σχετίζονται με αμπελοκαλλιέργειες και τα μικρά πλατώματα με ελαιοκαλλιέργειες και οπωροφόρα δέντρα. Σκλάβος, – Moody 1992, 124-125. Δημακόπουλος 2017, 273-274.

⁵⁸⁸ Η εύρεση οστράκων από κυνέλες σε στρώματα κλασικής εποχής, κυρίως του 4^{ου} αι. π.Χ. σχεδόν σε όλη την περιοχή της Βάρης, είναι ενδεικτική της ενασχόλησης των Αναγυρασίων με τη μελισσοκομία. Παράβαλε και τα ευρήματα από την Οικία της Βάρης (2) και τη θέση (107).

⁵⁸⁹ Lohmann 1993. Δημακόπουλος 2017, 279-289.

⁵⁹⁰ FoxHall 1996. 45 «...*I remain unconvinced by any claimed finds of agricultural terraces dating back to classical antiquity or beyond*».

και συμπληρώνει ότι απουσιάζουν οι αναφορές σε αρχαίες πηγές. Ωστόσο, οι Price και Nixon⁵⁹¹ μελέτησαν αρχαία κείμενα και αρχαίες επιγραφές και υποστήριξαν ότι υπάρχει σημαντικός αριθμός γραπτών μαρτυριών για τα αρχαία πλατώματα, χωρίς η Foxhall να αποδεχτεί τη μελέτη τους.⁵⁹²

Ο ισχυρισμός της Foxhall αναφορικά με την χρονολόγηση των πλατωμάτων και των αναλημμάτων είναι προφανές ότι μπορεί να ισχύει για περιπτώσεις επιφανειακών τοίχων όπου δεν έχει πραγματοποιηθεί ανασκαφική έρευνα. Ωστόσο στην περίπτωση των αρχαίων αναλημμάτων και πλατωμάτων, δεν πρέπει να απορρίπτονται άρδην οι ανασκαφικές και στρωματογραφικές ενδείξεις για την χρονολόγηση των τοίχων που σχετίζονται με τον χρόνο κατασκευής τους και τη διάρκεια χρήσης τους.⁵⁹³ Υπάρχουν περιπτώσεις στις σωστικές ανασκαφές που ανασκάπτονται αναλημματικοί τοίχοι όπου η συλλεχθείσα κεραμική δεν είναι επιφανειακή και προέρχεται από τη θεμελίωση των τοίχων και τα γεμίσματα μεταξύ των λίθων, οπότε και είναι εφικτό να χρονολογηθούν, όπως στην περίπτωση της Βάρης.

⁵⁹¹ Price – Nixon 2005, 665-694.

⁵⁹² Foxhall 2007, 66-68

⁵⁹³ Προς αυτή την κατεύθυνση, ο Δημακόπουλος επισημάνει ότι για την χρονολόγηση των αρχαίων αναλημμάτων και κυρίως των πλατωμάτων θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και άλλοι παράγοντες. Δημακόπουλος 2017, 278, υποσημείωση: 1416.

8. «Αναγυροῦς»: Σύνθεση δεδομένων

Η πεδιάδα της Βάρης πλαισιώνεται από χαμηλούς λόφους, στις νότιες υπώρειες του Υμηττού και καταλήγει στη θάλασσα, στη σημερινή περιοχή της Βάρκιζας.

Πληθυσμοί εγκαθίστανται στα τέλη του 15^{ου} αι. π.Χ. στην περιοχή της Βάρης. Η περιοχή Καμίνι, από τον ομώνυμο λόφο έως και τη σύγχρονη οδό Θάσου, αποτέλεσε τον πυρήνα της μυκηναϊκής εγκατάστασης, η οποία εγκαταλείπεται στα μέσα του 12^{ου} αι. π.Χ.⁵⁹⁴ Η περίοδος που ξεκινά με την πτώση του Μυκηναϊκών Ανακτόρων, γύρω στο 1200 π.Χ., και εκτείνεται μέχρι τον 9^ο αι. π.Χ. χαρακτηρίζεται από απουσία ανθρώπινης δραστηριότητας στην περιοχή της Βάρης.

Από τα μέσα του 8^{ου} αι. π.Χ. νέοι οικιστικοί πυρήνες καλύπτουν μεγάλο μέρος της Αττικής, ως αποτέλεσμα μίας διαδικασίας μετακίνησης πληθυσμών προς εύφορες περιοχές.⁵⁹⁵ Η Βάρη αποτελεί πόλο έλξης για νέους πληθυσμούς, λόγω της ευνοϊκής θέσης της.⁵⁹⁶ Η παρουσία των νέων κατοίκων στην περιοχή αποδεικνύεται από τις ταφές της ΥΓΙ/II περιόδου που έχουν εντοπιστεί διάσπαρτες στην περιοχή σε μια ακτίνα 1,5 χλμ στον άξονα Β-Ν (25, 26, 45, 49, 58, 62α-β). (Χάρτης 5) Πρόκειται για ταφές ενηλίκων σε κιβωτιόσχημους τάφους και παιδιών (εγχυτρισμοί). Εντοπίζονται σε συστάδες ή πιο οργανωμένα, από την περιοχή Χέρωμα, στις υπώρειες του λόφου Μελίσσι έως τις ανατολικές υπώρειες της Λαθούριζας. Τα έστω και αποσπασματικά αρχιτεκτονικά κατάλοιπα (49, 58) που ανασκάφηκαν σε καθαρά στρωματογραφημένα στρώματα του 8^{ου} αι. π.Χ. στην περιοχή ανατολικά της Λαθούριζας-κατά μήκος της σύγχρονης οδού Μαρώτη - δεν μπορούν να αποδοθούν σε συγκεκριμένο/α κτίριο/α, αλλά αποτελούν επιπρόσθετα στοιχεία που πιστοποιούν την κατοίκηση στην περιοχή, ήδη από τα μέσα του 8^{ου} αι. π.Χ. και δηλώνουν έναν πυρήνα κατοίκησης, στη συγκεκριμένη θέση.

Η εύρεση επίσης ανάμεικτης γεωμετρικής κεραμικής μαζί με όστρακα του 7^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ. στην περιοχή ανατολικά της Λαθούριζας (49, 58), κάτω από την κλασική φάση του

⁵⁹⁴ Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 1988, 103-105. Σούτου-Κασίμη 2006, 228. Privitera 2013.

⁵⁹⁵ Η μετακίνηση των πληθυσμών ερμηνεύτηκε ως εσωτερική μετανάστευση από την Αθήνα στις περιοχές της αττικής υπαίθρου. Coldstream 1977, 135; Snodgrass 1980, 22-23, fig. 3-4. Whitehead 1986, 6-8, 11, 15; Whitley 1991, 55-59; Morris 2009, 68. Mersch 1996, 14-16. Osborne 1994, 152-154. Fachard 2021, 23. Rönnberg 2021, 267, κεφ. III 4. Rönnberg 2022, 69-70: με όλη τη σχετική βιβλιογραφία και την ιστορία της έρευνας αναφορικά με την «εσωτερική μετανάστευση της Αττικής» τον 8^ο αι. π.Χ. Ο Μαζαράκης Αινιάν προβάλλει, κατά τον 8^ο αι. π.Χ. την ύπαρξη μεγάλων και σταθερών οικιστικών πυρήνων και ταυτόχρονα μικρότερων πληθυσμών. Οι τελευταίοι μετακινούνται, εγκαθίστανται τελικά, κάπου μόνιμα και συγχωνεύονται μεταξύ τους ή συνενώνονται με τους μεγάλους οικιστικούς πυρήνες. Mazarakis Ainiian 2007-2007. 391. Ο Van de Eijnde υποστήριξε ότι δεν πρόκειται για μία μεγάλης κλίμακας μετακίνηση πληθυσμών από την Αθήνα στην υπαίθρο, αλλά για μία φυσική αύξηση του πληθυσμού που κατοικούσε ήδη σε περιφερειακές περιοχές της Αττικής. Van de Eijnde 2010, 360. Ομοίως ο Rönnberg, υποστήριξε την αύξηση του πληθυσμού σε υπάρχουσες κοινότητες, στην αττική υπαίθρο που προκάλεσε την μετακίνηση τους προς νέες θέσεις (village fission). Rönnberg 2022, 72-74.

⁵⁹⁶ Rönnberg 2022, 69 και εικ. 2 όπου απεικονίζονται όλες οι θέσεις στην Αττική που επαναχρησιμοποιούνται μετά τους μυκηναϊκούς χρόνους.

οικισμού, τεκμηριώνει τη χρήση και κατοίκηση της περιοχής κατά τον 7^ο και 6^ο αι. π.Χ., στην ίδια ακριβώς θέση που οργανώνεται ο κλασικός οικισμός.⁵⁹⁷

Η διασπορά των ΥΓ ταφών αποτελεί ένδειξη ότι η περιοχή της Βάρης, κατά τον 8^ο και τις αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ. ήταν οργανωμένη σε μικρούς οικιστικούς πυρήνες, με χαλαρά όρια μεταξύ οικιών και ταφών,⁵⁹⁸ περιμετρικά του λόφου της Λαθούριζας.⁵⁹⁹ Οι μικροί πυρηνικοί οικισμοί των γεωμετρικών χρόνων εξελίχθηκαν βαθμιαία σε μία ακμάζουσα κόμη της αρχαϊκής εποχής, ήδη από τα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ.⁶⁰⁰ Μάλιστα, οι διαφορές στα ταφικά έθιμα της αρχαϊκής εποχής, όπως προκύπτουν από τις ταφές στο Βόρειο και Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο, ερμηνεύτηκαν ως προσπάθειες για διαφοροποίηση και προβολή των πληθυσμιακών ομάδων που κατοικούν στην πεδιάδα της Βάρης και διεκδικούν την αυτοχθονία και την εδραίωση της ιδιοκτησίας τους, σε μία εποχή με εξαιρετική δυναμική και κοινωνικο-πολιτισμικές εξελίξεις και ανακατατάξεις.⁶⁰¹ Η Mersch υποστήριξε ότι ο οικισμός στην Βάρη κατά την αρχαϊκή εποχή ήταν ένα μεγάλο χωριό, με «αστικό» χαρακτήρα, δεδομένης της συγκέντρωσης πληθυσμού, της κοινωνικής διαστρωμάτωσης και της τοπικής παραγωγής κεραμικών υψηλής ποιότητας.⁶⁰²

Το ζήτημα της μορφής της αρχαϊκής κόμης και της ύπαρξης ενός ή περισσότερων οικιστικών πυρήνων παραμένει ανοιχτό με βάση τα σημερινά αρχαιολογικά δεδομένα.⁶⁰³ Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα στο λόφο της Λαθούριζας ερμηνεύτηκαν ως τμήματα οικισμού, με οικίες και ιερό (Θόλος), με διάρκεια χρήσης από το 700 π.Χ. έως και τα τέλη της Αρχαϊκής περιόδου. Στη γενικότερη βιβλιογραφία η Λαθούριζα αποτελούσε το μοναδικό παράδειγμα πυρηνικού οικισμού της αρχαϊκής εποχής στην Αττική και στην Ηπειρωτική Ελλάδα.⁶⁰⁴ Ωστόσο, τα νέα δεδομένα που προέκυψαν από τη συστηματική ανασκαφή στο λόφο, στο πλαίσιο της συνεργασίας της ΕΑΠΝ με τα Πανεπιστήμια της Θεσσαλίας και των Ιωαννίνων καταδεικνύουν ότι ο λόφος της Λαθούριζας δεν ήταν οικισμός, αλλά ένας χώρος λατρείας ήδη από το δεύτερο μισό του 7^{ου} αι. π.Χ. έως και τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ., με κύριο λατρευτικό οικοδόμημα τη Θόλο.⁶⁰⁵

⁵⁹⁷ Mersch 1997, 45-46.

⁵⁹⁸ Mazarakis Ainian 2007-2008, 391.

⁵⁹⁹ Οι οικισμοί του 8^{ου} αι. π.Χ. στην Αθήνα, για άγνωστους λόγους οργανώνονται στις υπώρειες και στις πεδινές εκτάσεις, περιμετρικά οχυρών θέσεων και λόφων. Mazarakis Ainian 2007-2008, 387-388.

⁶⁰⁰ Rönnberg 2021, 99-100. Σχετικά με οικιστικά του 7^{ου} αι. π.Χ. στην Αττική σε: Whitley 1994, 68-70. D' Onofrio 1997, 79-84.

⁶⁰¹ Alexandridou 2012. Rönnberg 2021, 266-270. Rönnberg 2022.

⁶⁰² Mersch 1997, 53-58. Alexandridou 2011, 87.

⁶⁰³ Οι Morris και Lauter υποστήριξαν ότι τα νεκροταφεία εξυπηρετούσαν τις ανάγκες διαφορετικών οικιστικών πυρήνων. Morris 1987, 68. Lauter 1985a, 66. Ο Osborne υποστήριξε ότι το Βόρειο (25) και Νοτιοανατολικό νεκροταφείο (122) ήταν ένα ενιαίο νεκροταφείο. Osborne 1985, 26.

⁶⁰⁴ Lauter 1985. Μαζαράκης Αινιάν 1994α, 1994β, 1995, 1997. Mazarakis Ainian 2007-8, 389

⁶⁰⁵ Alexandridou κ.α 2022 (προφορική ανακοίνωση). Η περίπτωση της Λαθούριζας θεωρήθηκε μαζί με τα Νιχώρια, το Λευκαντί, το Βαθύ Λιμενάρι, τη Ζαγορά, τις Κουκουναριές και το Εμποριό, περιπτώσεις οικιστικών ενοτήτων που εγκαταλήφθηκαν και δεν κατάφεραν να εξελιχθούν σε κλασικές πόλεις. Mazarakis Ainian 2007-8, 389. Τα νέα δεδομένα ανασκευάζουν αυτή την άποψη.

Η διασπορά των ταφικών συνόλων του 7^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ.⁶⁰⁶ υποδεικνύει την πιθανή οργάνωση μικρότερων οικιστικών πυρήνων, ανάμεσα σε ανοιχτούς χώρους, κτήματα και νεκροταφεία, όπως συμβαίνει και κατά τον 8^ο αι. π.Χ.⁶⁰⁷ Οι χώροι ταφής είναι πλέον συγκεκριμένοι και δεν υπάρχουν συστάδες τάφων, μεταξύ των οικιών, όπως στα τέλη 8^{ου} αι. π.Χ.⁶⁰⁸ Βαθμιαία, οι αρχαϊκοί πληθυσμοί αυξάνονται, αποκτούν στενότερους δεσμούς και συνενώνονται για να συγκροτήσουν τον Κλεισθένειο δήμο του Αναγυρούντος.⁶⁰⁹

Η μόνιμη εγκατάσταση συνεπάγεται και την ίδρυση χώρων άσκησης λατρείας που εξυπηρετούσαν τις θρησκευτικές ανάγκες των πληθυσμών σε τοπικό επίπεδο.⁶¹⁰ Υπαίθριες λατρείες αναπτύχθηκαν ήδη από τα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ. στην κορυφή των λόφων της Λαθούριζας και του Ξερόχαβου στη σημερινή περιοχή της Βάρκιζας. Η ύπαρξη εσχάρας στη Λαθούριζα και βωμού στο ιερό της Βάρκιζας επιβεβαιώνει την τέλεση λατρευτικών πρακτικών. Το κυκλικό κτίριο (Θόλος) που χτίζεται τον 6^ο αι. π.Χ. αποτελεί τη συνέχιση της υπαίθριας λατρείας του 7^{ου} αι. π.Χ. στο λόφο της Λαθούριζας. Πλήθος αναθημάτων (ειδώλια, μικκύλα αγγεία, κοσμήματα) συλλέχθηκαν από το εσωτερικό της Θόλου. Ο χαρακτήρας της λατρείας στο υπαίθριο ιερό στη Βάρκιζα είναι πιθανότατα χθόνιος. Η ολοκλήρωση της μελέτης του υλικού και των αναθημάτων από τη Θόλο θα προσδιορίσει τη λατρευόμενη θεότητα.⁶¹¹ Στη βόρεια πλευρά της Λαθούριζας υπήρχε ναῖσκος που θεωρείται περιαστικό ιερό με χρήση από τον 6^ο έως και τον 5^ο αι. π.Χ.

Ο *Αναγυροῦς* των κλασικών χρόνων μπορεί να αποκατασταθεί ως ένας «πολυπυρηνικός δήμος» υπό την έννοια ότι δεν έχουμε ένα πυκνά δομημένο κέντρο.⁶¹² Τουλάχιστον δύο πυρήνες κατοίκησης εντοπίζονται στην περιοχή ανατολικά και βορειοανατολικά του Λόφου της Λαθούριζας, γύρω από τους οποίους εκτείνεται μία πιο αραιή ζώνη κατοίκησης με αγροικίες, αποθηκευτικούς και λοιπούς χώρους, όπως εργαστήρια, κήπους και χώρους ταφής/νεκροταφεία. Ο κατοικημένος χώρος καλύπτει μία έκταση 2 χλμ. κατά προσέγγιση. Οι οικίες στην πλειοψηφία τους διαθέτουν αυλή, περιμετρικά της οποίας οργανώνονται τα

⁶⁰⁶ Βόρειο, Νότιο και Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο: ταφές 7^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ. Οικόπεδα Καρανικολού και Ζήνα-Γούλα: ταφές 6^{ου} αι. π.Χ.

⁶⁰⁷ Rönnberg 2021, 99.

⁶⁰⁸ Morris 1987, 65-69.

⁶⁰⁹ Osborne 1985, 34. Mersch 1997, 54. Rönnberg 2021, 98-99. Η σταδιακή συγχώνευση οικιστικών πυρήνων της αρχαϊκής εποχής παρατηρείται στην Αθήνα, στο Θορικό ήδη από τις αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ. και στην περίπτωση της Ελευσίνας και της Βάρης, από τον 6^ο αι. π.Χ. Rönnberg 2021, 143.

⁶¹⁰ Rönnberg 2022, 73, 86: εικ. 3

⁶¹¹ Παράβαλε και Κεφ. 5 της παρούσας εργασίας.

⁶¹² Ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί για τους αρχαίους δήμους όπου συστάδες οικιών και διάσπαρτες αγροικίες οργανώνονταν σε όλη την περιφέρεια του. Σταϊνχάουερ 2009, 69, υποσημείωση:122. Ο Osborne χαρακτήρισε τον οικισμό ως πυρηνικό. «*Voula and Vari are areas with a nucleated settlement*». Osborne 1985, 34. Ο Cavanagh υποστήριξε μία πιο χαλαρή διάρθρωση των οικισμών στους δήμους της αττικής υπαίθρου. Cavanagh 2009, 406: «*Although cases have been made both for extreme nucleation and for extreme dispersal of the population in Attica, the archaeological evidence increasingly points to a middle way—part of the population lived in the villages and small towns, but there were also isolated farmsteads in the countryside*».

δωμάτια και οι βοηθητικοί χώροι, καθώς και δεξαμενές και φρέατα για τη συλλογή νερού. Αγροικίες χτίζονται στην περιφέρεια του δήμου, μετά τον 4^ο αι. π.Χ. Το κέντρο του Αναγυρούντα, με πιθανά κάποια ιερά και δημόσια κτίρια, όπως η Αγορά, δεν έχουν εντοπιστεί.⁶¹³ Πιθανά δημόσια κτίρια είναι τα κτίρια Α και Β στη θέση (35), βορειοανατολικά της Λαθούριζας και μόλις 300μ νοτιοανατολικά από το Βόρειο Νεκροταφείο. Ο *Αναγυροῦς* διέθετε μία κεντρική αμαξιτή οδό, πιθανότατα τμήμα της αστικής οδού, στο βόρειο τμήμα της, από την οποία ξεκινούσαν και κατέληγαν διάφοροι οδοί και μονοπάτια που διακλαδίζονταν ανάμεσα στις οικίες και στην πεδιάδα της Βάρης.⁶¹⁴

Οι Αναγυράσιοι συνεχίζουν να χρησιμοποιούν και τον 5^ο αι. π.Χ. τη Θόλο, το ναῖσκο στη βόρεια πλευρά της Λαθούριζας και το υπαίθριο ιερό, στο λόφο Ξερόχαβο, στη σημερινή Βάρκιζα. Η λατρεία στο σπήλαιο του Πανός Νυμφολήπτου, στον Υμηττό, χρονολογείται τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. και οι επιγραφές στο σπήλαιο επιβεβαιώνουν τη συλλατρεία Πανός, Απόλλωνος Έρσου και Νυμφών. Οι λατρείες στον Αναγυρούντα σύμφωνα με επιγραφικές μαρτυρίες σχετίζονται με την αγροτική ζωή και τη φύση.⁶¹⁵

Στις παρυφές του οικισμού και συχνά δίπλα σε ρέματα οργανώνονται τρία Νεκροταφεία: Βόρειο, Νοτιοανατολικό και Νότιο Νεκροταφείο, με διάρκεια χρήσης από τον 8 αι. έως τον 5^ο αι. π.Χ. Έτερος χώρος ταφής κλασικών χρόνων (5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.) εντοπίζεται επί της οδού Τριπτολέμου. Στην περιοχή της Γούρνας, ανάμεσα στις παρυφές του λόφου της Λαθούριζας και του Λόφου Μελίσσι αναπτύσσεται Νεκροταφείο με Ταφικούς Περιβόλους (τέλη 5^{ου} – αρχές 4^{ου} αι. π.Χ.) εκατέρωθεν της αστικής οδού. Η τοπογραφία των μικρών λόφων και η διάταξη των Ταφικών Περιβόλων κλιμακωτά, σύμφωνα με το γεωμορφολογικό ανάγλυφο δημιουργούσε ένα επιβλητικό θέαμα για τους διερχόμενους που θα αντίκρυζαν τα Ταφικά Μνημεία με τα επιτύμβια γλυπτά, στην είσοδο του οικισμού. Πάνω από το νεκροταφείο, στην άκρη του λόφου της Λαθούριζας έστεκε ο μικρός Ναός.⁶¹⁶ Επίσης αξίζει να επισημανθεί η διαχρονική χρήση των νεκροταφείων από τον 8^ο έως τον 5^ο αι. π.Χ. τα οποία λειτουργούν ως φορείς μνήμης και σύνδεσης με το παρελθόν, αλλά και ως ιδεολογικό υπόβαθρο για την αυτοχθονία και τη διεκδίκηση της γης.

Η μορφολογία της Αττικής καθόρισε και τα όρια των εκτός άστεως τριττύων και των δήμων, σύμφωνα με ένα υπάρχον και σε χρήση οδικό δίκτυο, το οποίο οργανώθηκε και ενισχύθηκε

⁶¹³ Στη θέση (90), επί της οδού Παπαφώτη ανασκάφηκε ένας χώρος ορθογώνιας κάτοψης, οριζόμενος από τοιχία πρόχειρης κατασκευής, που χρονολογείται στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. Η ανασκαφεία πιθανολογεί ότι πρόκειται για υπαίθριο χώρο, με χρήση αγοράς, για τη συγκέντρωση των πολιτών του αρχαίου Δήμου Αναγυρούντος. Τα δημοσιευμένα στοιχεία δεν τεκμηριώνουν την ερμηνεία της ανασκαφείας. Σούτου 2006, 226

⁶¹⁴ Βλέπε και αντίστοιχο κεφάλαιο: Οδικό Δίκτυο της παρούσας εργασίας.

⁶¹⁵ Bultrighini 2015, 28, 48.

⁶¹⁶ Ταφικά μνημεία και Ταφικοί Περιβόλοι χωροθετούνταν σχεδόν σε όλο το μήκος της αρχαίας οδού που ένωνε τον Αναγυρούντα με τις Αιζωνίδες Αλές. Γιαμαλίδη- Νταϊφά 2019.

κατά την Κλεισθένεια πολιτική μεταρρύθμιση και αναπτύχθηκε ιδιαιτέρως τον 4^ο αι. π.Χ. προς ενίσχυση της άμυνας των συνόρων, με οικονομικές και θρησκευτικές παραμέτρους ⁶¹⁷

Οι κορυφογραμμές, μικροί λόφοι, ρεματιές και λοιπά φυσικά στοιχεία του αττικού τοπίου χρησιμοποιήθηκαν από τους Αθηναίους, ήδη από την αρχαϊκή εποχή και εν συνεχεία αξιοποιήθηκαν την εποχή της κλεισθένειας μεταρρύθμισης για τα εδαφικά όρια των αττικών δήμων.⁶¹⁸ Όροι του 4^{ου} αι. π.Χ. χαραγμένοι πάνω στο φυσικό ασβεστολιθικό έδαφος ακολουθούν την γραμμή του ορεινού όγκου του Υμηττού στις νότιες υπώρειες του προς τη θάλασσα και συγκεκριμένα στους λόφους Καμίνι, Πευκωτό και Ξερόχαβο και ερμηνεύτηκαν ως όρια ανάμεσα στους Δήμους των Αιξωνίδων Αλών και του Αναγυρούντος.⁶¹⁹ Η χάραξη της λέξης ΟΡΟΣ στην βραχώδη περιοχή «φελλεύς»⁶²⁰ όπου φύτεωναν φρύγανα, βότανα και αρωματικά φυτά κατάλληλα για βοσκή, μαρτυρεί την προσπάθεια των Αναγυρασίων και των Αλαιέων να διαφυλάξουν τα πολύτιμα για τα ζώα τους και την παραγωγή τους βοσκοτόπια.⁶²¹ Ο Trail συσχετίζει τη λάξευση των όρων με την προσθήκη των 2 νέων μακεδονικών φυλών το 307/6 π.Χ.⁶²² (*Χάρτης 7*)

Ενδιαφέρουσες επιγραφές του 6^{ου} αι. π.Χ. και χαράγματα επί του βράχου αναπτύσσονται στο λόφο Μπαράκο.⁶²³ Τρεις όροι του 1^{ου} αι. π.Χ. αναγράφουν ΖΩ-ΟΡΟΣ-ΒΑ και χωροθετούνται στο Λόφο της Λαθούριζας και στις υπώρειες του. Ερμηνεύονται δε ως όρια κτημάτων μεταξύ των Ζωστηρίων και αυτοκρατορικής ή βασιλικής γης (Ζωστηρίων όρος γης βασιλικής).⁶²⁴ (*Εικόνα 71*)

Η Ακρόπολη (46^α) στο δυτικό πλάτωμα της Λαθούριζας λειτουργούσε ως μία εν δυνάμει οχυρωματική θέση που εξασφάλιζε προστασία στους Αναγυράσιους σε ενδεχόμενη εχθρική απειλή, παρέχοντας τους τη δυνατότητα να διαμείνουν εκεί. (*Εικόνα 28-31*)

⁶¹⁷ Σταϊνχάουερ 2009, 37-38. Fachard 2015, 141, 148 και υποσημείωση: 33 με σχετική βιβλιογραφία

⁶¹⁸ Langdon 1985, 9. Lalonde 2006, 93. Ο καθορισμός των ορίων των αττικών δήμων αποτελεί σημαντική τοπογραφική πληροφορία η οποία συμβάλλει στην κατανόηση και στην αξιολόγηση της δυνητικής γεωργικής και κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης της γης στο πλαίσιο της αγροτικής και γενικότερης οικονομίας των δήμων. Fachard 2016, 192.

⁶¹⁹ Έχουν εντοπιστεί 5 όροι που αναγράφουν «ΟΡΟΣ» και χρονολογούνται τον 4^ο αι. π.Χ. Lauter 1982, 299-315. Langdon 1985, 10. Langdon 1988a, 49-50. Goette 1994, 121-4. Krasilnikoff 2010, 51-3. Bultrighini 2013. Fachard 2016, 201-3.

⁶²⁰ Krasilnikoff 2010, 52-3.

⁶²¹ Stanton 1994, 221. Παρόμοιοι όροι έχουν βρεθεί στην περιοχή Μεγάλο Μπάφι, κοντά στα Λεγγρενά: μέλη του δήμου της Ατήνης απευθύνονται σε μέλη του Δήμου της Αμφιτρόπης ή του Σουνίου να κρατηθούν μακριά από την εύφορη ορεινή κοιλάδα τους. Επίσης όμοιοι όροι, στην Καισαριανή, στο Λυκαβηττό, στην Ανάβυσσο. Stanton 1994, 221, υποσημείωση: 25, 26, 29. Παρόμοιοι όροι και στο Θορικό. Καπετάνιος 2013, 188. Οι αττικοί δήμοι ενδιαφέρονται για τον έλεγχο της γης, των πηγών νερού αλλά και για τα άγωνα βοσκοτόπια, από το δεύτερο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. Stanton 1994, 222. Fachard 2016, 192.

⁶²² Trail 1986, 116-118.

⁶²³ Langdon 2015, 49-58, Van de Moortel 2017, 382-405.

⁶²⁴ Eliot 1962, 41-42, υποσημείωση: 21, Lauter 1982, 300-315. Langdon 1988. (SEG XXXVIII. 169a, 169b, 169c).

Η καλλιέργεια, κυρίως δημητριακών, αμπελιών και ελιάς, καθώς και η κτηνοτροφία και η μελισσοκομία αποτελούσαν την κύρια πρωτογενή παραγωγή των Αναγυρασίων, οι οποίοι ασχολούνταν και με την αλιεία⁶²⁵ και την εξόρυξη και επεξεργασία αλατιού.⁶²⁶ Η εύρεση κεραμικού κλιβάνου της κλασικής εποχής (121) μαρτυρά τη λειτουργία κεραμικού εργαστηρίου και την τοπική παραγωγή κεραμικών που παρείχε μία σχετική αυτάρκεια σε τοπικό επίπεδο.⁶²⁷ Ενδείξεις για εγχώρια κεραμική παραγωγή και τοπικά εργαστήρια στην περιοχή της Βάρης, ήδη από τους αρχαϊκούς χρόνους παρέχουν τα κτερίσματα από τους τάφους στο Βόρειο και Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο.⁶²⁸ Εργαστηριακοί χώροι έχουν ανασκαφεί στις παρυφές του οικισμού.⁶²⁹

Τα ευρήματα από τις οικίες - τριβεία, τριπτήρες, ιγδία, αποθηκευτικά αγγεία, ληνοί, σφονδύλια και αγνύθες, λοπάδες κυψέλες, μολύβδινα βαρίδια, αγκίστρια κλπ. - αποδεικνύουν την αναπτυγμένη οικιακή οικονομία και την βιοτεχνική παραγωγή σε επίπεδο οικοτεχνίας, με σαφή αγροτοκτηνοτροφικό χαρακτήρα.

Συνοψίζοντας, η σημερινή εικόνα των ανασκαφών, παρά τις ελλειπείς δημοσιεύσεις καταδεικνύει ότι η ανθρώπινη δραστηριότητα και κατοίκηση οργανώνεται στην περιφέρεια της πεδιάδας της Βάρης, αφήνοντας την εύφορη γη ελεύθερη για καλλιέργεια και εκμετάλλευση.⁶³⁰ Συγκεκριμένα παρατηρούμε ότι η κατοίκηση ήδη από τον 8^ο αι. π.Χ. οργανώνεται στις υπώρειες της Λαθούριζας και βόρεια αυτής, στη νησίδα που αφήνει ελεύθερη για επικοινωνία ο Υμηττός προς τα δυτικά. Οι οικιστικοί πυρήνες και οι χώροι ταφής παραμένουν οι ίδιοι από

⁶²⁵ Λίθινες άγκυρες και αγκίστρια συγκαταλέγονται στα ευρήματα από τις σωστικές ανασκαφές, σε στρωματογραφημένες επιχώσεις του 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ. Σε αρχαία κείμενα γίνεται αναφορά σε δύο προϊόντα του αρχαίου Δήμου Αναγυρούντος: την αναγυράσια πέρκα και τον τόνο. Whitehead 1986, 331, υποσημείωση: 24, 25. Αθήναιος 7. 329γ, 8. 344ε.

⁶²⁶ Στον χάρτη του Kaupert, στην παραλία της Βάρκιζας σημειώνονται αλυκές (salzliche). Δυστυχώς δεν υπάρχουν ανασκαφικές και αρχαιολογικές αναφορές που να επικαιροποιούν τον Kaupert και να παρέχουν περαιτέρω πληροφορίες. Η διάνοιξη και κατασκευή του παραλιακού δρόμου κατά τη δεκαετία του 1960 πιθανότατα κατέστρεψε ή επιχώματώσε τις αλυκές, που είδε και επεσήμανε ο Kaupert. Ενδιαφέρουσα είναι η πληροφορία ότι η περιοχή ονομαζότανε Αλμύρα από τους ντόπιους. Μίτσος 1965, 163, υποσημείωση: 1. Εξάλλου η ύπαρξη αλυκών σχεδόν σε όλο το παραλιακό μέτωπο από τον Πειραιά μέχρι το Σούνιο και συγκεκριμένα στο γειτονικό δήμο των Αιζωνιδών Αλών και την Αιζωνή, όπου έχουν εντοπιστεί και ανασκαφεί αλυκές, αποτελεί ισχυρή ένδειξη ότι υπήρχαν αντίστοιχες κατασκευές και στον παράλιο Αναγυρούντα. Langdon 2010, 161-166.

⁶²⁷ Σούτου 2006, 227: Οικόπεδο Βασιλειάδη, Οδός Δεμέστιχα.

⁶²⁸ Καλλιπολίτης 1965, 115. Callipolitis-Feytmans 1979, 69. Mersch 1997, 53. Alexandridou 2008, 66. Alexandridou 2011, 45 κ.ε. Rönnberg 2021, 99, υποσημείωση: 767. Κεραμικά εργαστήρια στην περιφέρεια της Αττικής, συχνά κοντά σε κάποιο ιερό όπως στην Ελευσίνα ή κοντά σε κάποιο πλούσιο νεκροταφείο, όπως στη Βάρη υπάρχουν ήδη από το πρώτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Williams 1995, 143. Σχετικά με την ύπαρξη τεχνιτών αγγείων που δεν ήταν σταθερά μέλη ενός εργαστηρίου, αλλά μετακινούνταν περιστασιακά, σε περιοχές με αττικά εργαστήρια, κατά τη γεωμετρική και την πρώιμη αρχαϊκή εποχή. Βλάχου 2021.

⁶²⁹ Θέσεις (24) και (68): Δεν προσδιορίζεται το είδος της εργαστηριακής παραγωγής και διαδικασίας, από τους ανασκαφείς. Η ανασκαφή στις θέσεις (57) και (58) όπου έχει εντοπιστεί μεγάλος αριθμός οργυμάτων-δεξαμενών και συστήματα αγωγών των κλασικών χρόνων πιθανόν να σχετίζεται με επεξεργασία υφασμάτων (κναφείο) και δερμάτων.

⁶³⁰ Παράβαλε τον χάρτη με όρια καλλιεργήσιμων εδαφών, ανά αρχαίο Δήμο, σε Fachard 2016, 208: εικ. 9.8.

τον 8^ο αι. π.Χ. έως και τον 4^ο αι. π.Χ. Επίσης αναλημματικοί τοίχοι οργανώνονται στην περιφέρεια του δήμου, για να εξομαλύνουν τα επικλινή εδάφη, δημιουργώντας άνδηρα για εκμετάλλευση και αγροτική χρήση.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.⁶³¹

AA: Archäologischer Anzeiger

Acta Hyp: Acta Hyperborea

ΑΔ : Αρχαιολογικό Δελτίο

AE: Αρχαιολογική Εφημερίδα

AM: Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung

AntCl: Antiquité Classique

AntJ: The Antiquaries Journal

AntK: Antike Kunst

AJA: American Journal of Archaeology

AJP: American Journal of Philology

BABESCH: Annual Papers on Mediterranean Archaeology. (Bulletin Antieke

Beschaving: Annual Papers on Classical Archaeology)

BCH: Bulletin de correspondance hellénique

BICS: Bulletin of the Institute of Classical Studies of the University of London

BSA: British School at Athens Annual

CJ: Classical Journal

CIMed: Classica et mediaevalia: Revue danoise de philology et d'histoire

CQ: The Classical Quarterly

GRBS: Greek, Roman and Byzantine Studies

Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens

JMA: Journal of Mediterranean Archaeology

MarbWPr: Marburger Winckelmann-Programm

ΠΑΕ: Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας

RA: Revue archéologique

SymbOslo: Symbolae osloenses

ZPE: Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik.

⁶³¹ Σύμφωνα με τις οδηγίες από AJA (<https://www.ajaonline.org>).

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ.

A: Ανατολικά

B: Βορράς/βόρεια

Δ: Δυτικά

N: Νότια

ΕΑΜ: Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

ΕΑΠΝ: Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιώς & Νήσων.

ΕΠΚΑ: Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων

ΜΠ: Μουσείο Πειραιά

ΜΓ: Μέση γεωμετρική

ΥΓ: Υστερογεωμετρικός/ή

Φωτ.: φωτογράφιση

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alexandridou, A. 2009. «Offering Trenches and Funerary Ceremonies in the Attic Countryside. The Evidence from the North Necropolis of Vari». Στο *From Artemis to Diana. The Goddess of Man and Beast*, επιμ. T. Fischer-Hansen και B. Poulsen, 497–522. *ActaHyp* 12. Copenhagen.
- Alexandridou, A. 2012. «The North Necropolis of Vari Revisited». *AE* 151, 1–90.
- Alexandridou, A. 2013. «Destructions at the grave. Ritual burning and breaking in 7th century B.C. Attika». Στο *Destruction. Archaeological, philological and historical perspectives. Proceedings of the International Round Table, CEMA, 24-26 November 2011*, επιμ. J. Driessen, 271–286. Louvain à Neuve.
- Alexandridou, A. 2017α. «‘Sacred’ or Profane? Interpreting Late Geometric Edifices in proximity to burials in Attica». Στο *Constructions Social Identities in Early Iron Age and Archaic Greece*, επιμ. A. Tsingarida και I.S. Lemos, 43-72. Bruxelles.
- Alexandridou, A. 2017β. «Some Insights into the Early Attic Society (10th–7th centuries BC). Στο *Regional Stories towards a new perception of the early Greek world. Acts of an International Symposium in honour of Professor Jan Bouzek, Volos 18–21 June 2015*, επιμ. A. Mazarakis Ainian και A. Alexandridou, 155–167, Volos.
- Alexandridou, A. 2020. «Funerary Variability in Late Geometric Attica and its Implications: A Closer Look at the Neglected Late 8th – century Cremations». Στο *Mortuary Variability and Social Diversity in Ancient Greece death and burial*, επιμ. N. Dimakis και. T. Dijkstra, 32–49, Oxford.
- Alexandridou, A., A. Andreou, S., Chrysosoulaki, και A. Mazarakis Ainian. 2022. «‘He who inherits a hill must climb it’. Returning to the hill of Lathuriza at Vari». Ανακοίνωση στο Συνέδριο «Η Αθήνα και η Αττική κατά την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου και την Αρχαϊκή Περίοδο», 8–11 Δεκεμβρίου 2022. Αθήνα (προφορική Ανακοίνωση).
- Ανδρειωμένου, Α. 1961–1962. «Βάρη». *ΑΔ* 71: 37–39.
- Ανδρέου, Α., και Λ. Μακραδήμα. 2008. «Βάρη: Οδός Μαρώτη: οικόπεδο Ι. Γιαννόπουλου-Ε. Σαμόβα». *ΑΔ* 63: 177–178.
- Ανδρέου, Α. 2023. «Η τοπογραφία του αρχαίου Δήμου Αναγυρούντος: τα νεότερα στοιχεία από τις σωστικές ανασκαφές των ετών 2012–2017, στη Βάρη». Στο *Πρακτικά της 12^{ης} Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής, Μαρόπουλο 3–7/10/2018.*, 139-156, Καλύβια Θορικού Αττικής.
- Ανδρέου, Α. 2022. «Η πεδιάδα της Βάρης από τον 8^ο έως τον 6^ο αι. π.Χ.». Ανακοίνωση στο Συνέδριο «Η Αθήνα και η Αττική κατά την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου και την Αρχαϊκή Περίοδο», 8–11 Δεκεμβρίου 2022. Αθήνα. (προφορική ανακοίνωση).
- Ανδρέου, Ι. 1991. «Οδός Ελευθερίας 35 (ΟΤ. 3β). Οικόπεδο Κουστίνη». *ΑΔ* 46, Β1 Χρονικά, 59.

- Ανδρέου, Ι., 1994. «Ο δήμος των Αιξωνίδων Αλών». Στο *The Archaeology of Athens and Attica under the Democracy*, επιμ. W.Coulson, 191–210. Oxbow Monograph 37, London.
- Ανδρίκου, Ε., και Κ. Ντούνη 2008. «Κίτσι - Θήτι Κορωπίου: Το παρόν και το μέλλον ενός αρχαίου δήμου». Στο *Πρακτικά IB' Επιστημονικής Συνάντησης Ν.Α. Αττικής, Παλλήνη: 30.11.2006 – 3.12.2006*, 363–385, Καλύβια Θορικού Αττικής.
- Antonaccio, C.M., 1995. *The Archaeology of Ancestors, Tomb Cult & Hero Cult in Early Iron Age Greece*. Lanham.
- Αραπογιάννη. Ξ. 2000. «Τα Σπήλαια του Πανός». Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Βικέλα, Ε., 2011. «Τα μικρά ιερά της Αθήνας». *ΑΕ*, 150, 133–196.
- Βλάχου, Β., 2021. «Κεραμικά Εργαστήρια και κοινότητες πρακτικής στην Αττική κατά τους Γεωμετρικούς και Πρώιμους Αρχαϊκούς χρόνους: με αφορμή έναν νέο κρατήρα του Εργαστηρίου του Διπύλου από τον Μαραθώνα Αττικής». Στο *Έξοχος άλλων: τιμητικός τόμος για καθηγήτρια Εύα Σημαντώνη*, επιμ. Β. Λαμπρινουδάκης, Λ. Μενδώνη, Μ. Κουτσουμπού, 107 –126. Αθήνα.
- Baumer, L.E., 2004. *Kult im Kleinen. Ländliche Heiligtümer spätarchaischer bis hellenistischer Zeit, Attika – Arkadien – Argolis – Kynouria*, Rahden.
- Benson, L.V. 1999. «Hermonax: An Early Classical Vase-Painter». Διδ. Διατρ., University of Missouri Columbia.
- Βερδελής, Ν., και Κ. Δαβάρας., 1966. Ανασκαφή Βάρης . *ΑΔ* 21, 95–98, πιν. 90α–91α.
- Bergemann, J., 1997. *Demos und Thanatos. Untersuchungen zum Wertsystem der Polis in Spiegel der Attischen Grabreliefs des 4. Jahrhunderts v.Chr und zur Funktion der Gleichzeitigen Grabbauten*. München.
- Beschi, L., 1975. «Uno scavo del 1819 nel Demo di Aixone (Glyphada). Nuove Individuazioni». *ΑΔ* 39, Μελετήματα, 309–321.
- Blomley, A.M., 2022. *A landscape of conflict? Rural fortifications in the Argolid (400-146 BC)*.
- Boggess, E., 1973. *The Development of Attic Pithos*, Ann Arbor.
- Bradford J., 1956. «Fieldwork on Aerial Discoveries in Attica and Rhodes. 2. Ancient Field Systems on Mt. Hymettus, Near Athens». *AntJ* 36, 172–180.
- Brann, E.T.H., 1962. *Late Geometric and Protoattic Pottery: Mid 8th to Late 7th Century B.C. The Athenian Agora*, 8. Athens.
- Breder, J., 2013. «Zur Arcitektur Attischer Grabbezirke klassischer Zeit». Στο *Griechische Grabbezirke klassischer Zeit. Normen und Regionalismen. Akten des Internationalen Kolloquium am Deutschen Archäologischen Institut, Abteilung Athen, 20-21. November 2009 (München 2013)*, επιμ. K. Sporn, 29–41. München.
- Brenne, S., 2020. *Die Ostraka vom Kerameikos*. *Kerameikos* 20, 1.2.

- Brommer, F., 1979. «Antiken des Athener Instituts». *AM* 87, 255–294.
- Brückner, A., 1909. *Der Friedhof am Eridanos bei der Hagia Triada zu Athen*. Berlin:
- Bruit, L. και F. Lissarague., 2005. «*Les Théoxénies*». *Thesaurus cultus et rituum antiquorum*, Los Angeles.
- Bultrighini, I., 2015. «From Coast to Coast: Epigraphic Evidence for Cult and Religion in Coastal Demes of Attica». Στο *Ancient Documents and their Contexts, Proceedings of the First North American Congress of Greek and Latin Epigraphy (San Antonio, Texas, 5 January 2011)*, επιμ. J. Bodel και N. Dimitrova, 27–53. Leiden.
- Bultrighini, I., 2015α. *Demi attici della Paralia*. Lanciano. Carabba.
- Γαρδίκας, Γ., 1920. «Βάρη-Ανάγυρους». *ΠΑΕ*, 38–43.
- Γεωργάκα, Β., 2008. «Χειροποίητά ειδώλια αρχαϊκών χρόνων από την Ακρόπολη των Αθηνών και από το Ιερό της Νύμφης στη Νότια Κλιτύ Ακροπόλεως». Διδακτορική. Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Γεροφωκά, Ε., 2015. *Η αγροικία στη Θέση Τρία Πλατάνια του Νομού Πιερίας. Συμβολή στη μελέτη της αρχαίας αγροικίας*, Θεσσαλονίκη.
- Γιαμαλίδη, Μ., 2011. «Οδός Γληνού». *ΑΔ* 66, 134.
- Γιαμαλίδη, Μ., και Κ. Νταϊφά. 2013. «Νέα στοιχεία στην τοπογραφία του αρχαίου δήμου των Αλών Αιξωνίδων από την περιοχή της Βούλας». Στο *Πρακτικά ΙΔ΄ Επιστημονικής Συνάντησης Εταιρείας Μελετών ΝΑ Αττικής*, 113-126. Αθήνα.
- Γιαμαλίδη, Μ. και Κ. Νταϊφά. 2019. «Ταφικός Περίβολος του 5^{ου} αι. π.Χ., στον αρχαίο Δήμο των Αιξωνίδων Αλών». Στο *Σωστικές Ανασκαφές της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Ι. Τα νεκροταφεία. Χωροταξική Οργάνωση – Ταφικά Έθιμα – Τελετουργίες*, επιμ. Ε. Κουντούρη και Α. Γκαδόλου, 249–272. Αθήνα.
- Γιαμαλίδη, Μ., 2023. «Το οδικό δίκτυο του αρχαίου δήμου των Αιξωνίδων Αλών». Στο *Πρακτικά της ΙΖ΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής*, 3-7/10/2018, *Μαρκόπουλο*.
- Γιαμαλίδη, Μ., και Χρ. Κανελλόπουλος. Υπό έκδ. «Ο ναός του Απόλλωνος Ζωστήρος». Στο *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου 'Ιερά και Λατρείες στο (11ος αι. π.Χ. – 6ος αι. π.Χ.)'*, 11–15 Σεπτεμβρίου 2019. Λήμνος.
- Γουλάκος, Ο., 2015. «Αττικοί Τύμβοι Πρώιμων Χρόνων». Διδακτορική. Διατριβή Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Callipolitis-Feytmans, D., 1984. «Céramique de la petite nécropole de Vari». *BCH* 108, 27–36.
- Callipolitis-Feytmans, D., 1985. «Céramique de la petite nécropole de Vari (II)». *BCH* 109, 31–47.
- Coldstream, J.N. 1977. *Geometric Greece*. London.
- Chandler, R., 1776. *Travels in Greece: or an account of a tour made at the expenses of the Society of dilettanti*, Oxford.

- Chatzivasiliou, D. 2013. «Dispositifs rituels et urbanisation en Grèce archaïque. Le cas d'Athènes et de l'Attique». Διδακτορική Διατριβή, Brüssel.
- Crosby, M. 1950. «More fragments of mining leases from the Athenian Agora». *Hesperia* 26, 1–23.
- Clairmont, C.W., 1970. *Gravestone and Epigram. Greek Memorials from Archaic and Classical Period*, Mainz on Rhine.
- Closterman, W., 2007. «Family Ideology and Family History: The Function of Funerary Markers in Classical Attic Peribolos Tombs». *AJA* 111, 4, 633–652.
- Connor, W.R., 1988. «Seized by the Nymphs: Nympholepsy and Symbolic Expression in Classical Greece». *Classical Antiquity* 7, 155–189.
- Cook, J. M., 1947, «Athenian Workshops around 700». *BSA* 42, 139-155.
- Costaki, D., 2006. «The intra muros road system of ancient Athens». Διδακτορική Διατριβή, Toronto.
- Curtius, E., και J.A. Kaupert. 1883. *Karten von Attika*, Heft II *Erläuternder Text*. Berlin.
- Daux, G. 1958. «Chronique de fouilles». *BCH* 82, 672–673.
- Daux G., 1962. «Chronique de fouilles: Vari». *BCH* 86, 658.
- Daux G., 1963. «Chronique de fouilles: Vari». *BCH* 87, 715–717.
- Δημακόπουλος, Σ. 2017. «Αγροικίες της κλασικής και ελληνιστικής εποχής στην Αττική». Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Δημακόπουλος, Σ. 2019. «Η θέση του πύργου στο αγρόκτημα της κλασικής αρχαιότητας: χρήση και συμβολισμός». Στο *Τῷ διδασκάλῳ . Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Ιωάννη Ακαμάτη*, επιμ. Ν. Ακαμάτης, Α. Βουβουλής, Α. Λαφτσίδης και Ν. Ουλακάκης, 125-134, Θεσσαλονίκη.
- D' Onofrio, A.M. και B. D' Agostino., 1993. «Review of Burial and Ancient Society: The Rise of the Greek City-State», by I. Morris. *Gnomon* 65, 41–51.
- D' Onofrio, A.-M., 1997. «The 7th Century BC in Attica. The Basis of Political Organization». Στο *Urbanization in the Mediterranean in the 9th to 6th Centuries BC*, επιμ. H. Damgaard Andersen, 63–88. *Acta Hyperborea* 7. Copenhagen.
- Doronzio, A., 2018. *Athen im 7 Jahrhundert v. Chr. Räume und Funde der frühen Polis*. Berlin
- Dodwell, E., 1819. *A classical and topographical tour through Greece, during the years 1801, 1805, and 1806*. London:
- Dunham, M.E., 1903. «The cave at Vari: Inscriptions». *AJA* 7, 289–300.
- Eliot, C.W.J., 1962. «Coastal Demes of Attica. A Study of the policy of Kleisthenes». *Phoenix Suppl* 5, 35–46.
- Fachard, S., 2012. *La défense du territoire: étude la chôra èrètrienne et de ses fortifications*. Gollion: Infolio.

- Fachard, S., 2015. «Roads out of Attica». Στο *Autopsy in Athens. Recent Archaeological Work on Athens and Attica*, επιμ. M.M. Miles, 139–153.
- Fachard, S., 2016. «Modelling the territories of Attic Demes: a computational approach». Στο *The Archaeology of Greece and Rome. Studies in Honor of Anthony Snodgrass*, επιμ. J. Bintliff και N.K. Rutter, 192–222. Edinburgh.
- Fachard, S., 2021. «Asty and Chora: City and Countryside». Στο *The Cambridge Companion to Ancient Athens*, επιμ. J. Neils και D. Rogers, 21–34. Cambridge.
- Fagerström, K., 1988. *Greek Iron Age Architecture: Developments through Changing Times. SIMA 81*. Göteborg.
- Farnell, L.R., 1921. *Greek Hero Cults and Ideas of Immortality*. Oxford.
- Ficuciello, L. 2008. *Le strade di Atene*. Studi di Archeologia e di Topografia di Atene e dell'Attica 4. Atene.
- Foxhall L. 2007. *Olive Cultivation in Ancient Greece: Seeking the Ancient Economy*, Oxford
- Galiatsatou, P., 2016. «Mortuary Practices in the Ancient Rural Demoi of south-eastern Attica, under the light of recent evidence from fine cemeteries in Mesogaia». Στο *Mortuary Variability and Social Diversity in Ancient Greece death and burial*, επιμ. N. Dimakis και T. Dijkstra, 50–62. Oxford.
- Garland, R., 1982. «A first Catalogue of Attic Peribolos Tombs». *BSA* 77, 125–176.
- Garland, R., 1985. *The Greek Way of Death*. London.
- Giamalidi, M. και E. Tzovara., 2021. «A rock engraving of Pan at Faskomelia Hill in Vouliagmeni, Attica. The presence of the god Pan in the battle of Marathon». *AURA* 4, 27–41.
- Goette, H.R. 1994. “Neueattische Felsinschriften.” *Klio* 76:120–134.
- Goette, H.R. 2014. «The Archaeology of the Rural Dionysia in Attica». Στο *Greek Theatre in the fourth century B.C.*, επιμ. E. Csapo, H.R. Goette, και P. Wilson, 77–105. Berlin
- Ηλιόπουλος, Θ., 2001–2004. «Ηρακλειδών 40 Θησείο (οικόπεδο Χ. Νικολουτσόπουλου)». *ΑΔ* 56–59, 214–216.
- Hoepfner, W., 2005. *Ιστορία της κατοικίας*, μτφρ: Η. Τσιριγκάκης. Θεσσαλονίκη.
- Humphreys, S.C., 1980. «Family Tombs and Tomb Cult in Ancient Athens. Tradition or Traditionalism?». *JHS* 100, 96–126.
- Humphreys, S.C., 2019. *Kinship in Ancient Athens. An Anthropological Analysis*, New York.
- Jameson, M.H. 1990. «Domestic Space in the Greek City state σε Kent». Στο *Domestic Architecture and the use of space: an interdisciplinary cross-cultural study*, επιμ. S. Kent, 92–113. Cambridge.
- Jeffery, L.H., 1961. «The Inscribed Gravestones of Archaic Attica». *BSA* 57, 115–153.
- Jones, J.E., A.J. Graham, και L.H. Sackett., 1962. «The Dema House in Attica». *BSA* 57, 75–114.

- Jones, J.E., A.J. Graham και L.H. Sackett., 1973. «An Attic country House below the Cave of Pan at Vari». *BSA* 68, 354–452.
- Jones, J.E., 1975. «Another Country House». *Archaeology* 28 ,1, 6–15.
- Jones, N.F., 2004. *Rural Athens under the Democracy*. Philadelphia.
- Καζά-Παπαγεωργίου, Κ., Ο. Κακαβογιάννη, Ε. Ανδρίκου, και Α. Ντόβα., 2009. *Η «αστική Οδός» (οδός Αθηνών Σουνίου)*. Στο *Αττικής οδοί: αρχαίοι δρόμοι της Αττικής*, επιμ. Μ. Κορρές, 198–211. Αθήνα.
- Καζαζάκη, Χ., 2008. «Βάρη». *ΑΔ* 63, Β1, 178–185.
- Καζαζάκη, Χ., 2022. «Λαθούριζα Βάρης. Ανασκαφή Τάφων της Υστερογεωμετρικής περιόδου». Ανακοίνωση στο Συνέδριο «Η Αθήνα και η Αττική κατά την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου και την Αρχαϊκή Περίοδο», 8–11 Δεκεμβρίου 2022. Αθήνα (προφορική ανακοίνωση).
- Καζιάνης, Δ., 1982. «Λαθούριζα Βάρης: Οδός Βάκχου (Οικόπεδο Κοντομηνά)». *ΑΔ* 37, 58.
- Καλλιέρης, Δ., 2012. *Οι Σαρακατσάνοι της Αττικής*. Σύλλογος Σαρακατσαναίων Βάρης Αττικής. Βάρη
- Καλλιπολίτης, Β., 1963. «Ανασκαφή τάφων Αναγυρούντος». *ΑΔ* 18, Μελέτες, 115–132.
- Καλλιπολίτης, Β., 1965. «Ανασκαφή Τάφων Αναγυρούντος». *ΑΔ* 20, Χρονικά, 112–116.
- Καπετάνιος, Α., 2013. «Ο χώρος και οι άνθρωποι στην αρχαία τοπογραφία της Λαυρεωτικής». *Αρχαιολογικές Συμβολές*. Στο Τόμος Α: *Αττική. ΚΣΤ' και Β' Εφορείες Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων*, 183-198, Αθήνα.
- Karo, G., 1936. «Archäologische Funde von Sommer 1935 bis Sommer 1936». *AA*, 123–125.
- Καρούζου, Σ., 1963. *Τα Αγγεία του Αναγυρούντος*. Αθήνα.
- Karouzou, S., 1982. «Le peintre des Lions et son élève». *RA*, 33–44.
- Karouzou, S., 1985. «Le peintre de Pégase: une amphore de la tombe d'Anagyrous». *RA*, 67–76.
- Κασίμη-Σούτου, Μ., 1983. «Βάρη: Περιβόλια (Χώρος ΟΤΕ Βάρης/Βάρκιζας). Γούρνα (Οικόπεδο Γιαννακόπουλου)». *ΑΔ* 38, 52.
- Κασίμη-Σούτου, Μ. 1984. «Βλάχικα Βάρης: Οδός Ταυγέτου (Οικόπεδο Γιανναδάκη)». *ΑΔ* 39, 35–36.
- Κασίμη-Σούτου, Μ., 2006. «Βάρη – Βάρκιζα». *ΑΔ* 61, 222–229.
- Κασίμη-Σούτου, Μ., 2008. «Βάρη Βάρκιζα 2006–2008». *ΑΔ* 63, Β1, 185–194.
- Κουρίνου, Ε., 1981. «Βάρη. Βλάχικα: Οδός Σωκράτους & Ηρακλείου (Οικόπεδο Ζήνα-Γούλα)». *ΑΔ* 36, 54–55.
- Kirchner, J. και S. Dow., 1937. «Inscripfen vom attischen Lande.» *AM* 62, 1–12.
- Krasilnikoff, J., 2010. «Marginal land, its boundaries, and the rupestrial horoi of Attica». *CIMed* 61, 49–69.

- Kovacsovics, W.K. 1990. *Die Eckterrasse an der Gräberstrasse des Kerameikos*. Kerameikos 14. Berlin.
- Κόκκου-Βυριδής, Κ., 1999. *Έλενσις. Πρώιμες πυρές θυσιών στο Τελεστήριο της Ελευσίνας*. Αθήνα.
- Korres, Ch., και R.A. Tomlinson., 2002. «Sphettia Hodos – Part of the road to Kephale and Sounion». Στο *Ancient Roads in Greece, Proceedings of a Symposium organized by the Cultural Association Aigeas (Athens) and the German Archaeological Institute (Athens), with the support of the German School at Athens (Athens, 23 November 1998)*, επιμ. H.R. Goette, 43–57. Hamburg.
- Κουρουνιώτης, Κ., 1927–1928. «Το ιερόν του Απόλλωνος του Ζωστήρος». *ΑΔ*, Μελέτες, 2–53.
- Kurtz, D., και J. Boardmann., 1971. *Greek Burial Customs*. London.
- Lalonde, G., 2006. «IG I³ 1055 B and the Boundary of Melite and Kollytos». *Hesperia* 75, 1, 83–119.
- Lang, M.L, 1990. *Ostraka*. The Athenian Agora 25. Athens.
- Lang M., 2012 «Das Griechische Gehöft – Phänomen und Ausprägung». Στο *Griechen in Übersee und der historische Raum: Internationales Kolloquium Universität Göttingen, Archäologisches Institut, 13.–16. Oktober 2010*, επιμ. J. Bergemann, 39–50. Rahden.
- Langdon, M.K., 1985. «The territorial basis of the Attic demes». *SymbOslo* 60, 1, 5–15.
- Langdon, M.K., 1988. «The ΖΩ/ΒΑ Horoi at Vari in Attica». *GRBS* 29, 1, 75–81.
- Langdon, M.K., 1988α. «The Topography of Coastal Erechteis». *Chiron* 18, 43–54.
- Langdon M.K., 1991. «On the Farm in Classical Attica». *CIJ* 86, 209–213.
- Langdon, M.K., 2002. «Hymettiana IV: Ancient Routes through Hymettos». Στο *Ancient Roads in Greece, Proceedings of a Symposium organized by the Cultural Association Aigeas (Athens) and the German Archaeological Institute (Athens), with the support of the German School at Athens (Athens, 23 November 1998)*, επιμ. H.R. Goette, 61–71. Hamburg.
- Langdon M.K. 2005. «A new Greek ABECEDARIUM». *Kadmos* 44, 175–182.
- Langdon, M.K. 2010. «Attic Salt. A Survey of Ancient Salt Production in Attica». *Attika. Archäologie einer 'zentralen' Kulturlandschaft. Akten der internationalen Tagung vom 18.–20. Mai 2007 in Marburg*, επιμ. H. Lohmann και T. Mattern, 161–166, Philippika 37. Wiesbaden
- Langdon, M.K. 2015. «Herders' graffiti». Στο *ΑΞΩΝ: Studies in honor of Ronald S. Stroud*, επιμ. Α.Ρ. Matthaίου και Ν. Papazarkadas, 1: 49–58. Athens.
- Larson, J. 2007. «Ancient Greek Cults». London.
- Lauter, H. 1980. «Zu Heimstätten und Gutshäusern im klassischen Attika». Στο *Forschungen und Funde, Festschrift B. Neusch*, επιμ. F. Krinzinger, B. Otto, E. Walde-Spenner, 279–286. Innsbruck.

- Lauter, H. 1982. «Zwei-Horos Inschriften bei Vari. Zu Grenzziehung und Demeinlokalisierung in Südöst- Attika». *AA* 1, 299–315.
- Lauter, H., 1985. *Lathuresa. Beiträge zur Architektur und Siedlungsgeschichte in spätgeometrischer Zeit*. Mainz am Rhein.
- Lauter, H. και H., Lauter-Bufe. 1986. «Ein attisches Höhenheiligtum bei Varkiza». Στο *Festschrift zum 60. Geburtstag von Werner Boeser*, επιμ. R. Hanauer, D.O., Müller, H. Musall και G. Naubauer, 285–309. Karlsruhe.
- Lauter, H., 1987. «Die frühmykenische Burg von Kiarha-Thiti Attika». *MArbWPr* 7:
- Lauter, H. 1990. Βιβλιοκρισία. *Bildlexikon zur Topographie des antiken Attika* του John Travlos. *Gnomon* 62, 442–445.
- Lauter, H. 1993. *Attische Landgemeinden in klassischer Zeit*. Marburg/Lahn.
- Lauter, H., και H. Lauter-Bufe, ,2010. «Ein attisches Höhenheiligtum bei Varkiza». Στο *Attika. Archäologie einer 'zentralen' Kulturlandschaft. Akten der internationalen Tagung vom 18.–20. Mai 2007 in Marburg*, επιμ. H. Lohmann και T. Mattern, 73–85. Philippika 37. Wiesbaden.
- Lauter-Bufe, H., 1979. «Das Wehrdorf Lathouresa bei Vari. Ein Beitrag zum Dekeleischen Krieg». *AM* 4, 161–192.
- Λαζαρίδης, Δ., «Τυχαία Ευρήματα, Βάρη». *ΑΔ* 21, 106, πιν. 103γ.
- Leake, W.M., 1841. *The topography of Athens with some remarks on its antiquities*. London.
- Lemerle, P. 1937. «Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce, 1937». *BCH* 61, 451.
- Lemerle, P., 1939. «Chronique des fouilles 1939». *BCH* 63, 287–288.
- Lepsius, R. 1906. *Γεωλογία της Αττικής. Συμβολή εις την θεωρία επί της μεταμορφώσεως των Πετρωμάτων*. Μετάφραση Γ.Π. Βουγιούκας. Αθήνα.
- Loeschcke, G., 1879. «Altattische Grabstellen». *AM*, 288–306.
- Lohmann, H., 1992. «Agriculture and Country Life in Classical Athens». Στο *Agriculture in Ancient Greece, Proceedings of the 7th International symposium at the Swedish Institute of Athens 16–17 May 1990*, επιμ. B. Wells, 29–60. Stockholm.
- Lohmann, H., 1993. *Atene. Forschungen zu Siedlungs und Wirtschaftsstruktur des klassischen Attika*. Köln.
- Lohmann, H., 2021. *Teichos: vom endneolithischen Wehrdorf zum spätosmanischen Tambouri: 5000 Jahre Festungswesen in Attika*. Wiesbaden.
- Lolos, Y., 2003. «Greek Roads: A Commentary on the Ancient Terms». *Glotta* 79, 137–174.
- Lüdorf, G., 1998–1999. «Leitformen der attischen Gebrauchskeramik: Der Bienenkorb». *Boreas* 21–22, 41–169.
- Mazarakis-Ainian, A., 1985. «Contribution a l' étude de l'architecture religieuse grecque des Ages Obscurs». *AntCl* 54, 5–48.
- Mazarakis-Ainian, A., 1987. «Geometric Eretria». *AntK* , 30, 3–24.

- Mazarakis-Ainian, A., 1988. «Early Greek temples: their origin and function». Στο *Early Greek Cult Practice*, επιμ. R. Hagg, N. Marinatos και G.C. Nordquist, 105–119. Stockholm.
- Μαζαράκης Αινιάν, Α., 1994α. «Λαθούριζα. Συμβολή στη μελέτη ενός οικισμού των πρώιμων ιστορικών χρόνων». Στο *Ε΄ Επιστημονική Συνάντηση Νοτιανατολικής Αττικής*, 5–8 Δεκεμβρίου 1991, 237–244. Παιανία.
- Μαζαράκης Αινιάν, Α., 1994β. «Λαθούριζα. Μια αγροτική εγκατάσταση των πρώιμων ιστορικών χρόνων στη Βάρη Αττικής». Στο *Structures rurales et sociétés antiques. Actes du colloque de Corfu, 14–16 mai 1992*, επιμ. P. Doukellis και L.G. Mendoni, 65–80. Paris.
- Mazarakis Ainian, A., 1995. «New Evidence for the Study of the Late Geometric-Archaic Settlement at Lathouriza in Attica». Στο *Klados. Essays in Honor of J.N. Coldstream*, επιμ. C. Morris, 143–155. *BICS Suppl.* 63. London.
- Mazarakis Ainian, A., 1997. *From Rulers' Dwellings to Temples. Architecture, Religion and Society in Early Iron Age Greece 1100-700 BC*. *SIMA* 121. Jonsered.
- Mazarakis-Ainian, A., 2007–2008. «Buried among the living in Greece in Early Iron Age» Στο *Sepolti tra i vivi/ Buried among the living. Evidenza ed interpretazione di contesti funerari in abitato. Atti del Convegno Internazionale. Roma 26–29 Aprile 2006*, 365–398. Scienze dell' Antichità. Storia, Archeologia, επιμ. G. Bartoloni και M.G. Benedettini, 365–398, Rome.
- Μαζαράκης Αινιάν, Α., Α. Αλεξανδρίδου, και Στ., Χρυσουλάκη. 2023. «Ανασκαφή στο λόφο της Λαθούριζας στη Βάρη Αττικής κατά το 2022». Ανακοίνωση στο πλαίσιο της παρουσίασης για το ερευνητικό έργο του Τομέα Αρχαιολογίας για το 2022 του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας. Βόλος 5.4.2023.
- Μακραδήμα, Λ., 2008. «Βάρη: Οδός Φλέμινγκ: οικόπεδο Ι. Μιχαηλίδη». *ΑΔ* 63, 176–177.
- Μαλούχου, Γ.Ε. «Αρχείον των Μνημείων των Αθηνών και της Αττικής». *Εφημερίς Αρχαιολογική*, Ευρετήρια, Περίοδος Πρώτη 1837–1860: 400–402.
- Marchiandi, D., 2011. *I periboli funerari nell' Attica classica: lo specchio di una «borghesia»*. Atene.
- Μαστροκώστας, Ε., 1966. «Επιστήματα εκ Μυρρινούντος». Στο *Χαριστήριον εις Α.Κ. Ορλάνδον*, Τόμος ΙΙΙ, 281–299. Αθήνα.
- Ματθαίου, Α.Π., 1992–1998. «Αιξωνικά». *HOROS* 10–12, 133–169.
- Μαυροφρύδης, Γ., 2013. «Κυνέλες κινητής κηρήθρας στην αρχαία Ελλάδα». *ΑΕ* 152, 15–27.
- McCredie, J.R., 1966. *Fortified military Camps in Attica*. *Hesperia*, Suppl. 11.
- Mersch, A., 1996. *Studien zur Siedlungsgeschichte Attikas von 950 bis 400 v. Chr.* Frankfurt.
- Mersch, A., 1997. «Urbanization of the Attic Countryside from the late 8th century to the 6th Century B.C». Στο *Urbanization in the Mediterranean in the 9th to 6th centuries B.C.*, επιμ. Helle Bangaard κ.α, 45–62, Copenhagen.
- Mikalson, J.D., 1977. «Religion in the Attic Demes». *AJP* 98, 424–435.

- Milchhöfer, A., 1888. «Antikenbericht aus Attika». *AM* 13, 337–362.
- Milchhöfer, A., 1889. *Erläuternder Text zu den Karten von Attica, Heft III–VI*. Berlin.
- Μίτσος, Μ.Θ., 1965. «Χορηγική Επιγραφή εκ Βαρκίζης». *ΑΕ* 163–167.
- Moreno, A., 2007. *Feeding the Democracy. The Athenian Grain Supply in the Fifth and Fourth Centuries B.C.* Oxford.
- Morris, I., 1987. *Burial and Ancient Society*. Cambridge.
- Morris, I., 1992. *Death-Ritual and social structure in Classical Antiquity*. Cambridge.
- Morris, I., 1998. «Beyond Democracy and Empire». Στο *Democracy, empire and arts in fifth-century Athens*, επιμ. D. Boedeker και K. Raaflaub, 58–86. Harvard.
- Morris, S.P., και J.K. Papadopoulos., 2005. «Greek Towers and Slaves: An Archaeology of Exploitation». *AJA* 109, 155–225.
- Μπένγκστον, Χ., 1991. *Η Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος*. Αθήνα.
- Neumann, S., 2020. «In den Höhlen des Pan – eine Untersuchung zu den Kulturen in den attischen Panheiligtümern». Στο *Kulte Im Kult. Sakrale Strukturen Extraurbaner Heiligtümer. Internationale Tagung des Forschungsprojektes 'Kulte Im Kult' der Nordrhein-Westfälischen Akademie Der Wissenschaften Und Der Künste an der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg Vom 12. Bis 13. Februar 2016*, επιμ. H. Bumke, 67–101. Rahden/Westfalen.
- Ντόβα Χ., 2007. «Θέση Καμάριζα-Κοράκου (αγροτεμάχιο Ν. Περάκη)». *ΑΔ* 62, 214–216.
- Ντόβα Χ., 2010. «Πρόσφατες αρχαιολογικές έρευνες στα Καλύβια Αττικής». Στο *Πρακτικά ΙΓ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Παιανία, 29–31 Οκτωβρίου και 1–2 Νοεμβρίου 2008*, επιμ. Α.Δ. Στεφανής, 81–93. Καλύβια Θορικού
- Ντόβα Χ., 2022. «ΥΜΗΤΤΟΣ. Συμβολή στην Ιστορική Τοπογραφία και Αρχαιολογία της δυτικής πλευράς του». Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Oikonomou A., F. Bougiatioti, και P. Georgopoulos., 2018. «The course of building materials in historic buildings and monuments. From creation to reuse». Στο *10th International Symposium on the Conservation of Monuments in the Mediterranean Basin, Natural and Anthropogenic Hazards & Sustainable Preservation*, επιμ. M. Kouï, F. Zezza, και D. Kouï, 433 – 443. Springer.
- Osborne, R., 1985. *Demos: The discovery of Classical Attica*. Cambridge.
- Osborne, R., 1989. «A Crisis in Archaeological History? The 7th century BC in Attica», *BSA* 84, 297–322.
- Osborne, R., 1992. «Is it a farm? The definition of agricultural sites and settlements in ancient Greece». Στο *Agriculture in Ancient Greece: Proceedings of the Seventh International Symposium at the Swedish Institute of Athens, 16–17 May 1990*, επιμ. B. Wells, 21–25. Stockholm.
- Osborne, R., 2009. *Greece in the Making: 1200-479 B.C.* 2^η έκδ. London.

- Παπαγγελή, Κ., 2004. «Η Ελευσίνα κατά τους Πρώιμους Ιστορικούς Χρόνους». Στο *Το Αιγαίο στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου. Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου, Ρόδος 1–4 Νοεμβρίου 2002*, επιμ. Ν. Σταμπολίδης, Α. Γιαννικούρη, 1–9. Αθήνα.
- Papadopoulou, C., 2017–2018. «Attic sanctuaries». *AR* (64), *Archaeology in Greece* 2017–2018: 103–112.
- Paga, J., 2010. «Demes Theatres in Attica and the Trittyes System». *Hesperia* 79, 3, 351–384.
- Paga, J., 2016. «Attic Sanctuaries». Στο *A Companion to Greek Architecture*, επιμ. M. Miles, 178–193. Wiley.
- Papadopoulos, J., 1993. «To kill a cemetery. The Athenian Kerameikos & the Early Iron Age in the Aegean». *JMA* 6/2: 175–206.
- Parker, R., 1996. *Athenian Religion. A History*. Oxford.
- Patterson, O., 2006. «Citizen Cemeteries’ in Classical Athens?» *CQ* 56, 48–56.
- Pečirka, J., 1973. «Homestead Farms in Classical and Hellenistic Hellas». Στο *Problèmes de la terre en Grèce ancienne*, επιμ. M.I. Finley, 113–147. Paris.
- Pedley, J., 2006. *Sanctuaries and the Sacred in the Ancient world*. Cambridge.
- Πετράκος, Β., 1999. *Ο Δήμος του Ραμνούντος. Σύνοψη των ανασκαφών & ερευνών (1813–1998)*. Τόμος I–II. Αθήνα.
- Πετρίτση, Μ., 1979. «Βάρη. Οδός Ελπίδος (ΟΤ. 37). Οικόπεδο Κουστούκη». *ΑΔ* 34, 75.
- Πετρίτση, Μ., 1980 «Βάρκιζα. Οδός Σύρου & Αθηνάς. Οικόπεδο Κοντογιάννη». *ΑΔ* 35, 74.
- Πετρίτση, Μ., 1981. «Βάρη: Υποσταθμός ΔΕΗ», *ΑΔ* 36, 53–54.
- Πετρίτση, Μ., 2011. «Οδός Πειραιώς 180 και Λαμίας (ιδιοκτησία Ομίλου Θεοδωρίδη Group SA)». *ΑΔ* 66, 136–142.
- Pettegrew, D.K., 2001. «Chasing the Classical Farmstead: Assessing the Formation and Signature of Rural Settlement in Greek Landscape Archaeology». *JMA* 14.2, 189–209.
- Πίκουλας, Γ.Α., 1990–1991. «Πύργοι: Δίκτυο, χρήση, απορίες και ερωτήματα». Στο *Προσέγγιση μετὰ τὰ δεδομένα τῆς Ἀργολίδος, Ἀρκαδίας, Λακωνίας, Table Ronde: ‘Territoire des cités grecques’*, Ἀθήνα, *Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή* 31.10–3.11.1991, *HOROS* 8–9, 247–257
- Πλάτωνος-Γιώτα, Μ. 2004. *Αχαρναί. Ιστορική και τοπογραφική επισκόπηση των αρχαίων Αχαρνών, των γειτονικών δήμων και των οχυρώσεων της Πάρνηθας*.
- Platt, V.J., 2018. «Double Vision: Epiphanies of the Dioscuri in Classical Antiquity». *Archiv für Religionsgeschichte* 20, 229–256.
- Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα, Ν., 1988. «Το μυκηναϊκό νεκροταφείο της Βάρκιζας/Βάρης». *ΑΔ* 43, Α΄. Μελέτες, 1–108.
- Price S., και L. Nixon., 2005. «Ancient Greek Agricultural Terraces: Evidence from Texts and Archaeological Survey». *AJA* 109, 665–694.
- Privitera, S., 2013. *Principi, Pelasgi e pescatori: L’ Attica nella Tarda Età del Bronzo*. SATAA 7. Atene.

- Rackham, O. και J.A. Moody. 1992. «Terraces». Στο *Agriculture in Ancient Greece: Proceedings of the Seventh International Symposium at the Swedish Institute of Athens*, 16–17 May 1990, επιμ. Wells B., 123–130. Stockholm
- Richter, G.M.A., 1961. *The Archaic Gravestones of Attica*. London
- Riemann, H., 1937. «Archäologische Funde vom Sommer 1936 bis Sommer 1937». AA, 121–124.
- Rönnerberg, F.M., 2020. «Überlegungen zu Eleusis in geometrischer und früharchaischer Zeit Mit einem Anhang zu eleusinischen 'Stempelidolen' in Tübingen». *BABESCH* 95, 47–68.
- Rönnerberg, F.M., 2021. *Athen und Attika vom 11 bis zum frühen 6. Jh. V. Chr.: Siedlungsgeschichte, politische Institutionalisierungs- und gesellschaftliche Formierungsprozesse*. Rahden.
- Rönnerberg, F.M., 2022. «Internal Colonisation, Village Fission and the Emergence of Local Cults in Attica». Στο *Regions and Communities in Early Greece, 1200–550 BCE*, επιμ. M. Rönnerberg και V. Sossau, 69–87. Tübingen.
- Σαρρή, Ι., 1928. «Τα Τοπωνύμια της Αττικής». Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας 40, 77–178.
- G. Schörner και H. Rupprecht Goette., 2004. *Die Pan-Grotte von Vari, mit epigraphischen Anmerkungen von Klaus Hallof*. Mainz am Rhein.
- Seiler, F., 1986. *Die griechische Tholos: Untersuchungen zur Entwicklung, Typologie und Funktion kunstmässiger Rundbauten*. Mainz am Rhein.
- Shapiro, H.A., 1999. «Cult Warfare: The Dioskouroi between Sparta and Athens». Στο *Ancient Greek Hero Cult*, επιμ. R. Hägg, 99–107. Stockholm.
- Σκλάβος, Μ., Ε. Τσελεπή, Μ. Ανετάκης, και Σ. Μάρκου., 2009. «Αγροικίες και άλλα οικοδομικά συγκροτήματα στη Μερέντα στο Από τα Μεσόγεια στον Αργοσαρωνικό». 79–92.
- Smith J.T., 1997. *Roman villas. A Study in Social Structure*. London.
- Snodgrass, A.M., 1977. *Archaeology and the Rise of the Greek State*. Cambridge
- Snodgrass, A. M., 1980. *Archaic Greece: the Age of Experiment*. London
- Σούρλας, Δ., 2004–2009. «Ανάθεσις Διοσκούροις από την Αθήνα». *ΗΡΟΔΟΣ* 17–21, 153–158.
- Σουρμελής, Δ., 1854. *Αττικά, Περί Δήμων Αττικής ἐν οἷς καὶ περί τινῶν μερῶν τοῦ Ἀστεως*. Εν Αθήναις
- Sporn, K., 2007. «Höhlenheiligtümer in Griechenland». Στο *Kult und Kommunikation. Medien in Heiligtümern der Antike*, επιμ. Ch. Frevel και H. Hesberg., Schriften des Lehr- und Forschungszentrums für die antiken Kulturen des Mittelmeerraumes 4. 39–62, Wiesbaden.
- Sporn, K., 2013, «Grabbezirke und Grabmarker im Klassischen Griechenland. Typologie und Verbreitung». Στο *Griechische Grabbezirke klassischer Zeit. Normen und Regionalismen. Akten des Internationalen Kolloquium am Deutschen Archäologischen Institut, Abteilung Athen*, 20–21. November 2009 (München 2013) 24–44, επιμ. K. Sporn, 261–282. Athenaia Band 6.

- Στάινχαουερ, Γ., 1994. «Παρατηρήσεις στην Οικιστική Μορφή των αττικών δήμων». Στο *The Archaeology of Athens and Attica under the Democracy*, επιμ. W. Coulson, 175–190. London.
- Σταϊνχάουερ, Γ., 2008. «Αττικοί Δήμοι». Στο *Αρχαιολογία. Εύβοια και Στερεά Ελλάδα*, 156–173. Αθήνα.
- Στάινχαουερ, Γ. 2009. «Οδικό δίκτυο της Αττικής». Στο *Αττικής οδοί: αρχαίοι δρόμοι της Αττικής*, επιμ. Μ. Κορρές, 198–211.. Αθήνα.
- Στάης, Β. 1891. «Περί τῶ ἐν Βάρῃ ἀνασκαφῶν». *ΑΔ* 15–16 , 28–32, 96–104.
- Stanton, G.R., 1994. «The Rural Demes and Athenian Politics». Στο *The Archaeology of Athens and Attica under the Democracy*, επιμ. W. Coulson, 217–224. Oxbow Monograph 37. London.
- Traill, J.S., 1975. *The Political Organization of Attica. A study of the Demes Trittyes, and Phylai, and their Representation in the Athenian Council*. *Hesperia* Suppl. 14. Princeton.
- Traill, J.S., 1986. *Demos and Trittyes: Epigraphical and Topographical Studies in the Organization of Attica*. Toronto.
- Trinkl, E., 2009. «Sacrificial and profane use of Greek hydriai». Στο *Shapes and uses of Greek Vases (7th – 4th centuries B.C)*. *Proceedings of the Symposium held at the Universite libre de Bruxelles 27–29 April 2006*, επιμ. A. Tsingarida, 153–172. Bruxelles.
- Τσιριγώτη, Ι., 1981. «Βάρη: Δίλοφο». *ΑΔ* 36, 54.
- Thompson, H., 1950. «Excavations in the Athenian Agora: 1949». *Hesperia* 19, 313–337.
- Thompson, D.B., και. Griswold. R. E, 1963. *Garden Lore on ancient Athens*. ASCSA.
- Travlos, I., 1988, *Bildlexikon zur Topographie des antiken Attika*, Tübingen.
- Τραυλός, Ι., 1993, *Πολεοδομική Εξέλιξις των Αθηνών από των προϊστορικών χρόνων μέχρι των αρχών του 19^{ου} αιώνας*. Αθήνα
- Φουρίκη, Π.Α., 1929. «Συμβολή εις το Τοπωνύμιον της Αττικής». *Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας* 41: 117–160.
- Van de Moortel, A. και M.K. Langdon, 2017. «Archaic Ship Graffiti from Southern Attica, Greece: typology and preliminary contextual analysis». *IJNA* 46, 2, 382–405.
- Vikela, E., 2001. «Ikonographie und Bildtypologie der Meter-Cybelereleiefs». *AM* 116, 67–123.
- Van den Eijnde, F., 2010. «Cult and Society in Early Athens: Archaeological and Anthropological Approaches to State formation and group participation in Attica. Διδακτορική Διατριβή, University of Utrecht.
- Vizinou, O., 2019. «Attic Burial Types from the 11th to the 6th Century B.C.». Στο *Griechische Nekropolen. Neue Forschungen und Funde*, επιμ. H. Frielinghaus, J. Stroszeck και P. Valavanis, 11–34, Möhnesse.
- Vlanti, A.D., 2020. «The Burial Rite of Enchytrismos in Attica, Euboea and Boeotia during the Late Geometric and Archaic Periods. Towards an understanding of its social Significance». Διδακτορική Διατριβή Oxford University.

- Walter, O., 1940. "Archäologische Funde in Griechenland vom Frühjahr 1939 bis Frühjahr 1940". *AA*, 175–178.
- Weller, Ch.H., κ.α, 1903. «The Cavi at Vari». *AJA* 7, 263–349.
- Whitley, J., 1991. *Style and society in Dark Age Greece*. Cambridge.
- Whitley, J., 1994. «Protoattic Pottery. A contextual Analysis». Στο *Classical Greece. Ancient Histories and Modern Archaeologies*, επιμ. I. Morris, 51–70. Cambridge.
- Whitehead, D. 1986. *The Demes of Attica. 508/7 – ca. 250 B.C. A political and social study*. Princeton.
- Williams, D., 1995. «Potter, Painter and Purchaser». Στο, *Culture et cite :l'avenement d'Athenes a l'epoque archaique*. επιμ. A. Verbanck-Peirard και D. Viviers: actes du colloque international organise a l'Universit libre de Bruxelles du 25 au 27 avril 1991 par l'Institut des Hautes Etudes de Belgique et la Fondation Archeologique de l'U. L.B. 139-160. Bruxelles. Wycherley R.E. 1957. *The Athenian Agora III*. Princeton.
- Wrede, W., 1933. *Attische Mauern*, Athen,
- Xagorari-Gleissner, M., 2008. *Meter Theon: Die Götermutter beiden Griechen*. Mainz
- Χριστοφορίδου, Κ., 1904. *Λεξικόν Αλβανικής Γλώσσης*. Αθήναι.
- Ψαρρή, Σ., 2019. «Χωρική Οργάνωση των Νεκροταφείων στον αττικό Δήμου Αλιμούντος. Νέα ευρήματα συμπληρώνουν τον χάρτη των ταφικών θέσεων». Στο *Σωστικές Ανασκαφές της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Ι. Τα νεκροταφεία. Χωροταξική Οργάνωση – Ταφικά Έθιμα – Τελετουργίες*, επιμ. Κουντούρη Ε. και Α. Γκαδόλου, 275–311. Αθήνα.
- Young, R.S., 1939. *Late geometric graves and a seventh century well in the Agora. Hesperia*. Suppl. 2. Athens.
- Young, R.S. 1951. «Sepulturae intra urbem». *Hesperia* 20, 67–134.
- Young, J. H. 1956. «Studies in South Attica: Country Estates at Sounion». *Hesperia* 25, 122–146.
- Ωνάσογλου, Α., 1987. «Βάρη: Οικόπεδο Κέντρου Υγείας, Δημοτικό Σχολείο Βάρης, Λαθούριζα Βάρης: Οικόπεδο Π. Κοντομηνά. Οδός Λεύκης & Ηφαίστου (Οικόπεδο Π. Γυφτοπούλου), Βάρκιζα: Οδός Σύρου». *ΑΔ* 42, 91–96.

ΧΑΡΤΕΣ

ΧΑΡΤΗΣ 1. Κατάλογος με τις δημοσιευμένες ανασκαφικές θέσεις.

ΧΑΡΤΗΣ 2. Χάρτης -φύλλο VIII VARI από «Karten von Attica» των J. A. Kaupert και E. Curtius, 1889

ΧΑΡΤΗΣ 3. Εδαφικά όρια του Αναγυρούντα (Fachard 2016, 208: εικ. 9.8).

ΧΑΡΤΗΣ 4. Αναγυρούς: Νεκροταφεία, οικιστικά κατάλοιπα

ΧΑΡΤΗΣ 5. Θέσεις με ΥΓ ταφές.

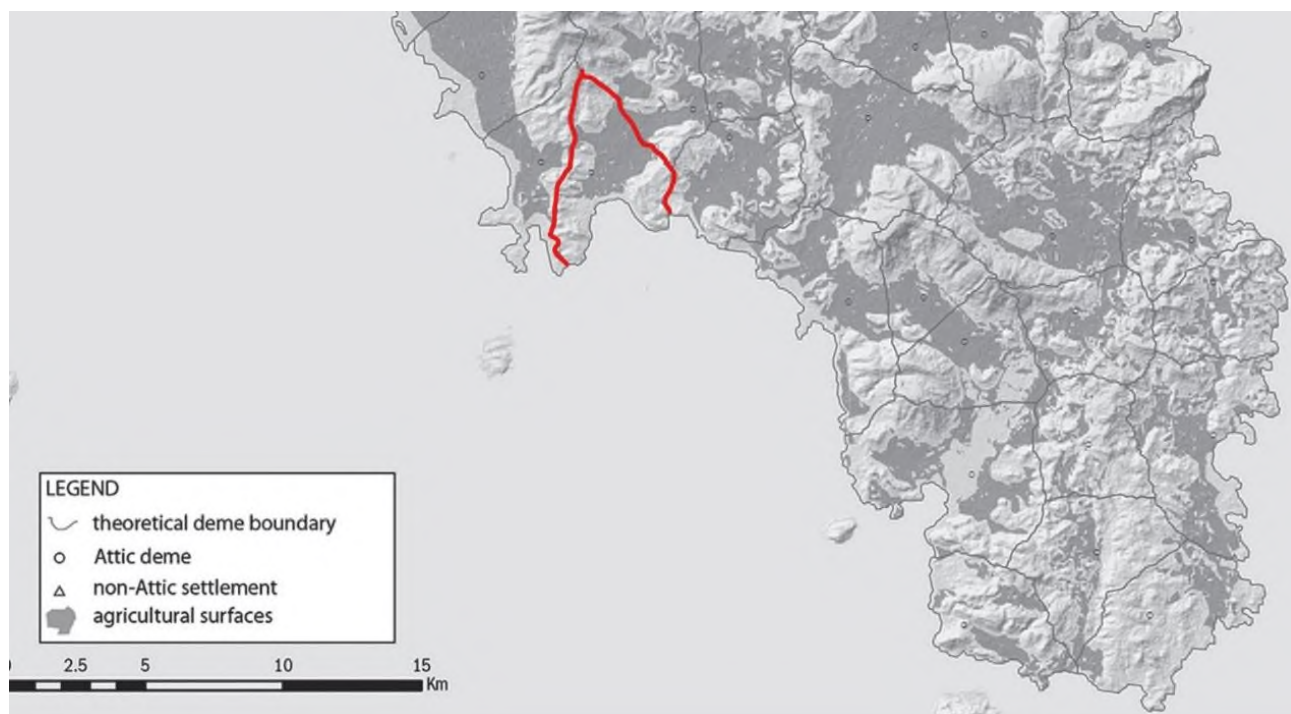
ΧΑΡΤΗΣ 6. Αρχαίο Οδικό δίκτυο

ΧΑΡΤΗΣ 7. Όροι

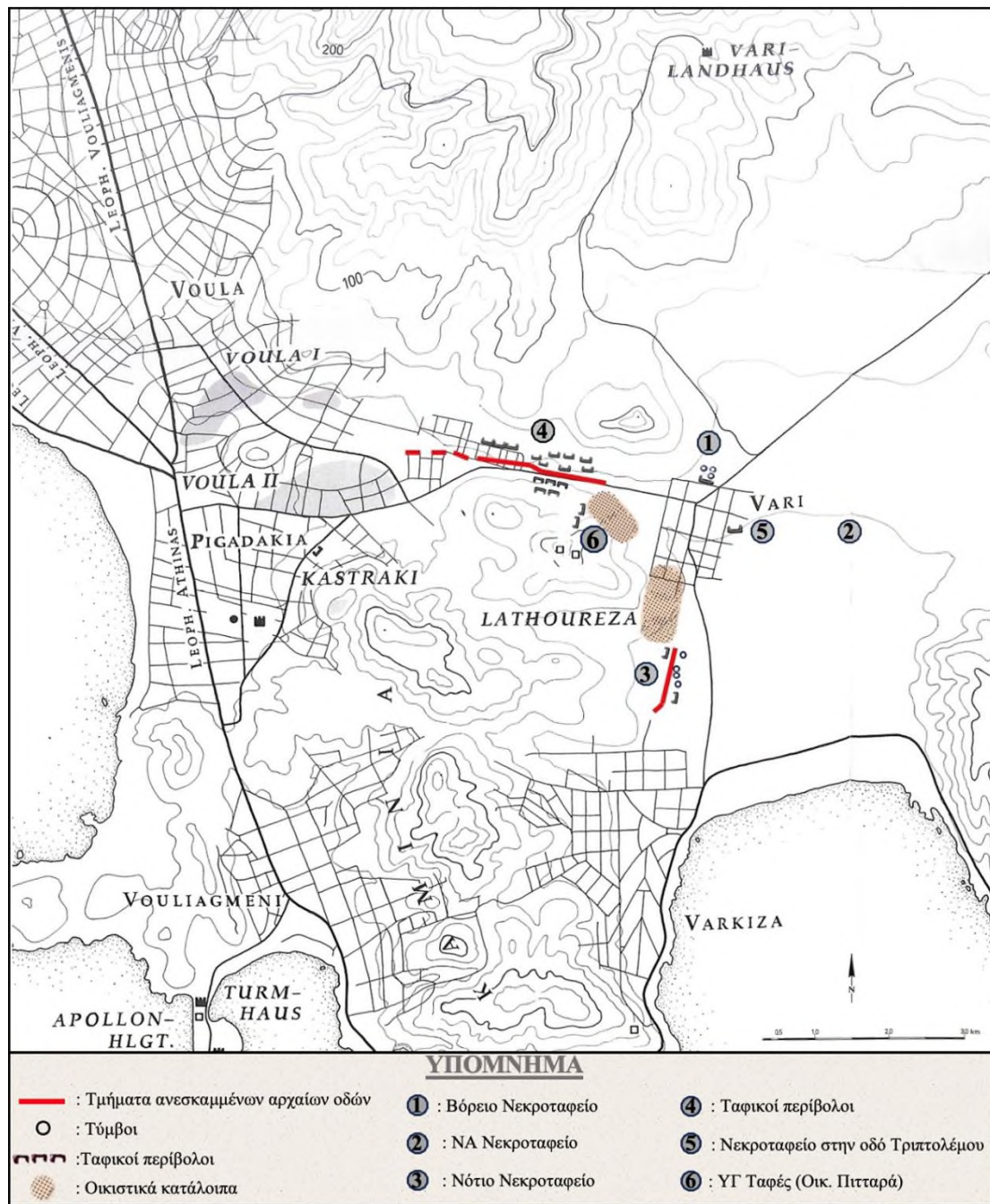
ΧΑΡΤΗΣ 8. Χώροι Λατρείας.

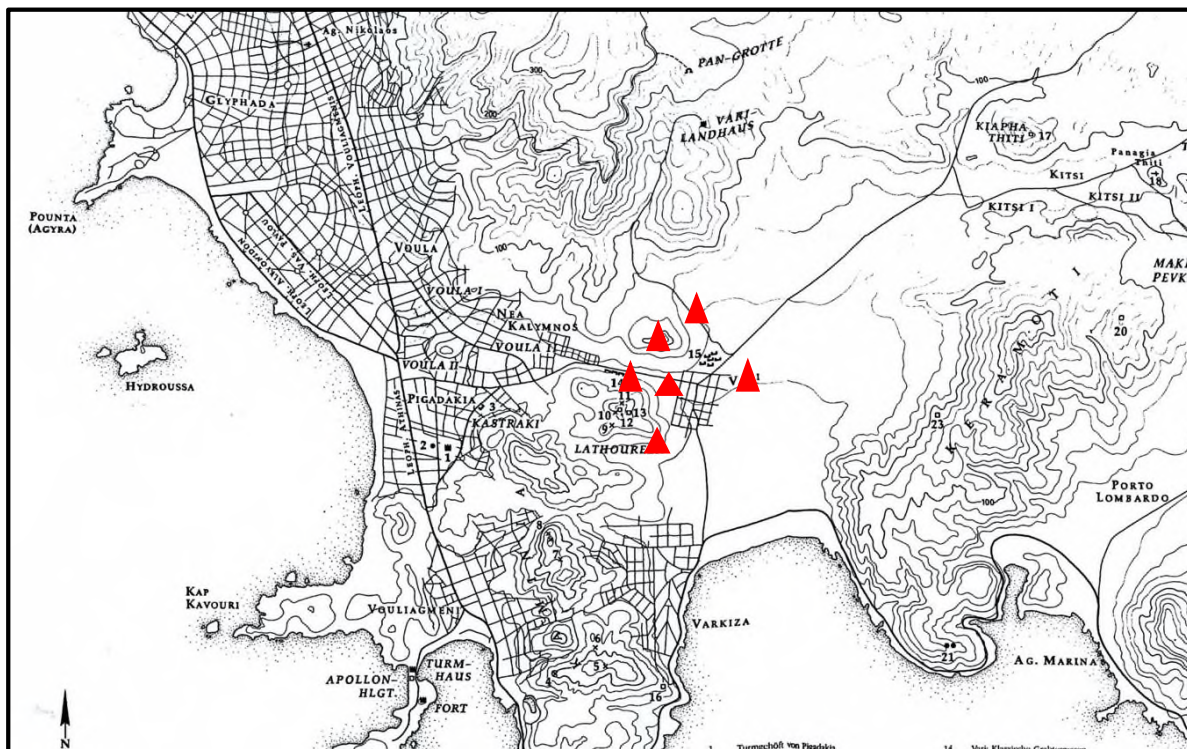
ΧΑΡΤΗΣ 2. Χάρτης -φύλλο VIII VARI από «Karten von Attica» των J. A. Kaupert και E. Curtius, 1889.

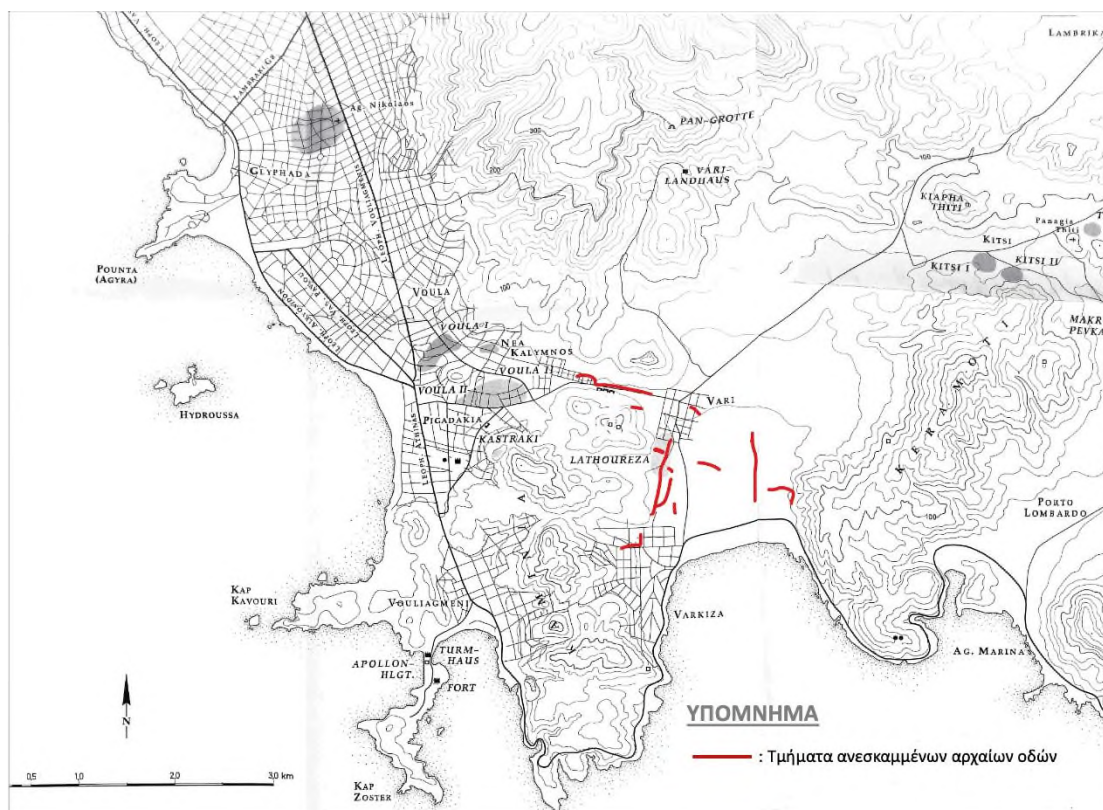
ΧΑΡΤΗΣ 3. Εδαφικά όρια του Αναγυρούντα (Fachard 2016, 208: εικ. 9.8).

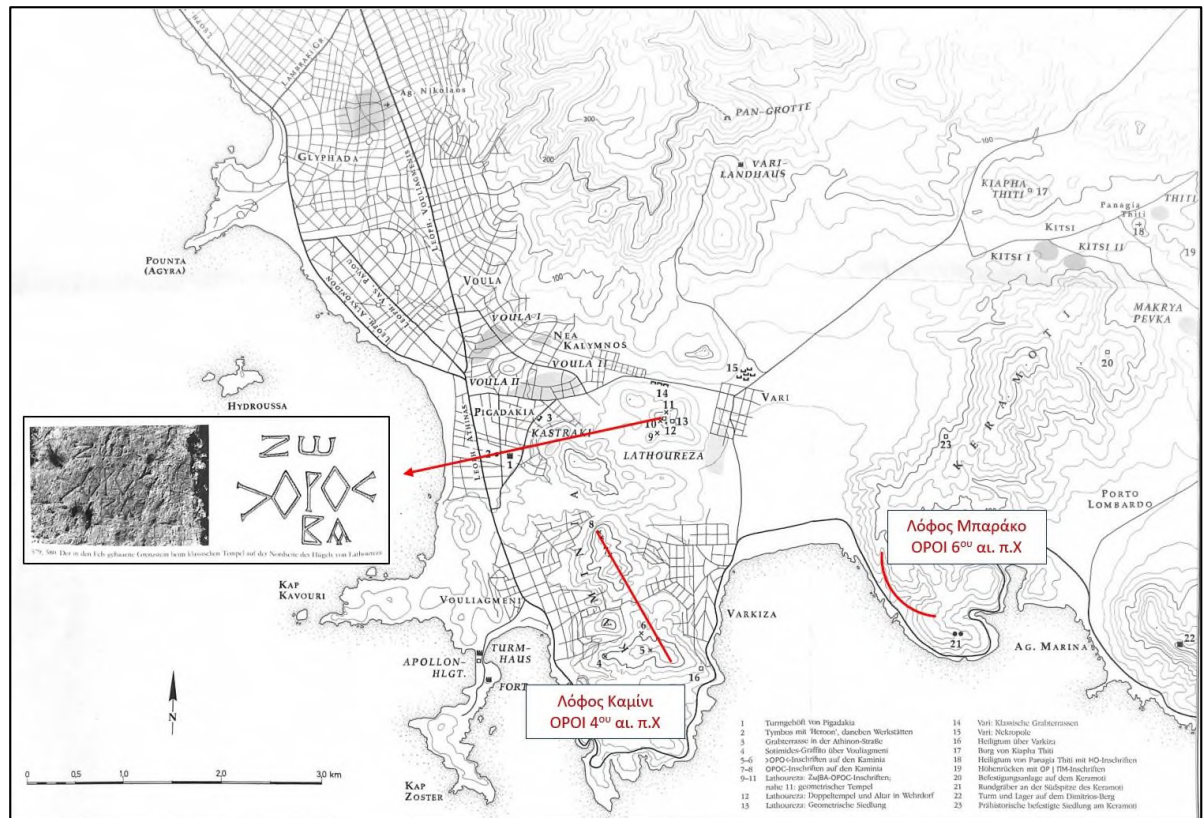
ΧΑΡΤΗΣ 4. Αναγυρός: Νεκροταφεία, οικιστικά κατάλοιπα

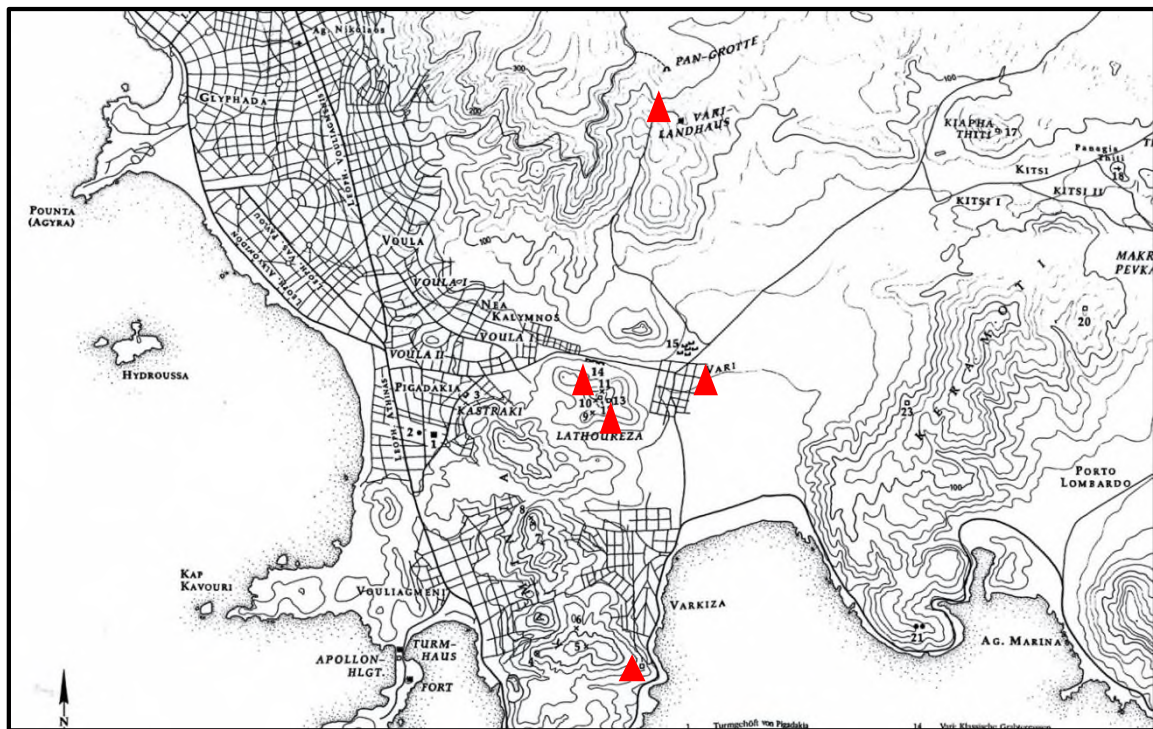
ΧΑΡΤΗΣ 5. Θέσεις με ΥΓ ταφές.

ΧΑΡΤΗΣ 6. Αρχαίο Οδικό δίκτυο

ΧΑΡΤΗΣ 7. Όροι

ΧΑΡΤΗΣ 8. Χώροι Λατρείας.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. Οι αρχαίοι δήμοι της Αττικής (Trail 1975, Χάρτης.1)

Εικόνα 2. Η πεδιάδα της Βάρης και ο κόλπος της Βάρκιζας από το λόφο της Λαθούριζας.
(φωτ.: Α.Ανδρέου)

Εικόνα 3. Η πεδιάδα της Βάρης και στο βάθος το Κίτσι και το Κορωπί. Άποψη από το λόφο της Λαθούριζας. (Φωτ.: Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 4. Σχεδιαστική απόδοση σε τομή του νότιου Υμηττού μέχρι τη θάλασσα
(Lepsius 1909, πιν. 1, σχ.1)

Εικόνα 5. Οικόπεδο Χρυσοσπάθης (58). Τμήματα ΥΓ τοίχων κάτω από επίπεδο της θεμελίωσης χώρου κλασικής εποχής. (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 6. Οικόπεδο Χρυσοσπάθης (58). ΥΓ όστρακα από τμήματα τοίχων κάτω από επίπεδο της θεμελίωσης χώρου κλασικής εποχής. (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 7. Οικόπεδο Χρυσοσπάθης (58). Τμήμα ΥΓ τοίχου και ταφική υδρία (Εγχυτρισμός).
(φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 8. Οικόπεδο Χρυσοσπάθης (58). Λεπτομέρεια της ΥΓ υδρίας της Εικόνας 7.
(φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 9. Οικόπεδο Μαγκλάρα (49). Όρυγμα κάτω από επίπεδο θεμελίωσης της κλασικής οικίας, πληρωμένο με χώμα και κεραμική (8^ο-7^ος-6^ος αι. π.Χ.). (φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 10. Οικόπεδο Μαγκλάρα (49). Τμήμα πρωτοαττικής λεκάνης από το όρυγμα της Εικόνας 9. (φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 11. Αεροφωτογραφία της περιοχής ανατολικά της Λαθούριζας με τις κύριες οικιστικές θέσεις της κλασικής εποχής (41, 42, 43, 44, 48, 49, 50, 51) (φωτ.: Γ. Ασβεστάς.)

Εικόνα 12. Οικόπεδο Γυφτοπούλου (41). Κάτοψη της οικίας. (Ωνάσογλου 1987, σχεδ.8).

Εικόνα 13. Οικόπεδο Γυφτοπούλου (41). Άποψη της οικίας, από βορειοανατολικά.
(Lauter 1993, πιν. 12).

Εικόνα 14. Οικόπεδο Κοντομηνά (51). Κάτοψη της οικίας, από βορειοανατολικά.
(Ωνάσογλου 1987, πιν. 47).

Εικόνα 15. Οικόπεδο Γιαννόπουλου (50). Κάτοψη της οικίας, από Βορειοανατολικά.
(φωτ.: Α. Ανδρέου).

Εικόνα 16. Οικόπεδο Ντούνη (40). Κάτοψη αρχιτεκτονικών καταλοίπων.
(Σούτου 2008, εικ. 42).

Εικόνα 17. Οικόπεδο Μαγκλάρα (49). Αεροφωτογραφία των οικιών Α και Β.
(φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 18. Οικόπεδο Μαγκλάρα (49). Αεροφωτογραφία της οικίας Α (φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 19. Οικόπεδο Μαγκλάρα (49). Αεροφωτογραφία της οικίας Β. (φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 20. Οικόπεδο Μαγκλάρα (49). Εγκαίνιο της οικίας Β. (φωτ.: Ε. Σιμέλη).

Εικόνα 21. Οικόπεδο Μαγκλάρα (49). Αγγεία από την οικία Β. (φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 22. Αεροφωτογραφία της Οικίας της Βάρης και της ευρύτερης περιοχής, στον Υμηττό (φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 23. Οικία της Βάρης. Α: κάτοψη. Β-С-D: οικοδομικές φάσεις. Ε-Ε: σχεδιαστική αποκατάσταση της οικίας (Jones 1975, 115, εικ.17)

Εικόνα 24. Οικόπεδο. Καλλιάνη (40). Κάτοψη της αγροικίας. (φωτ.: Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 25. Οικόπεδο Καλλιάνη (40). Άποψη του ληνού. (φωτ.: Κ. Νταϊφά)

Εικόνα 26. Οδός Περσεφόνης (28). Άποψη των οικιστικών καταλοίπων του 4^{ου} αι. π.Χ. (φωτ.: Κ. Νταϊφά)

Εικόνα 27. Λόφος της Λαθούριζας. Διακρίνονται το πλάτωμα της Θόλου, η Ακρόπολη και ο Ναϊσκος (Schörner Goette 2002, Χάρτης 2)

Εικόνα 28. Ακρόπολη Λαθούριζας (46^α). Κάτοψη (Lauter-Bufe 1979, σχεδ. 2)

Εικόνα 29. Ακρόπολη Λαθούριζας (46^α). Σχεδιαστική αποκατάσταση σύμφωνα με Lauter-Bufe (Lauter-Bufe 1979, σχεδ. 3)

Εικόνα 30. Ακρόπολη Λαθούριζας (46^α). Αεροφωτογραφία 2022. (φωτ.: Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 31. Ακρόπολη Λαθούριζας (46^α). Διακρίνονται οι παραστάδες στην πυλίδα της οχυρωμένης θέσης. (φωτ.: Α. Ανδρέου)

Εικόνα 32. Οικόπεδο Κοντεμίρη- Παυλάκη (100). Άποψη υπόσκαφου κτιρίου. (Σούτου 2008, εικ. 47)

Εικόνα 33. Οικόπεδο Πιτταρά (45). Κάτοψη ανασκαφής. (Καζαζάκη 2008)

Εικόνα 34. Οικόπεδο Πιτταρά (45). Κιβωτιόσχημη ταφή ΥΓ εποχής. (Καζαζάκη 2008)

Εικόνα 35. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). Περιοχή με ΥΓ ταφές. (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 36. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). ΥΓ ταφή (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 37. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). ΥΓ εγχυτρισμός και τα κτερίσματα (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 38. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). ΥΓ εγχυτρισμός in situ και μετά τη συντήρηση (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 39. Οικόπεδο Μαγκλάρα. ΥΓ εγχυτρισμός και τα κτερίσματα του (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 40. Βόρειο Νεκροταφείο. Αεροφωτογραφία 2022 (φωτ.: Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 41. Βόρειο Νεκροταφείο. Κάτοψη (Alexandridou 2012, σχεδ.2)

Εικόνα 42. Λουτροφόρος από το Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο (Ανδρειωμένου 1962, πιν.37)

Εικόνα 43. Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο. Κάτοψη των ταφών. Οι ΥΓ τάφοι δηλώνονται με χρώμα (Καλλιπολίτης 1963)

Εικόνα 44. Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο. Άποψη των ταφών κατά τη διάρκεια της ανασκαφής 1962-1964. (Καλλιπολίτης 1963)

Εικόνα 45. Νότιο Νεκροταφείο. Αεροφωτογραφία με τις ανεσκαμμένες θέσεις, σύμφωνα με την αρίθμηση του καταλόγου και Χάρτη 1. (φωτ.: Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 46. Νότιο Νεκροταφείο (63^α). Αεροφωτογραφία του Ταφικού Τύμβου (Ι) και της αρχαίας οδού. Οι αύλακες προσφορών δηλώνονται με τα κόκκινα βέλη. (φωτ.: Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 47α, β. Νότιο Νεκροταφείο (**63α**). Ταφικοί αύλακες προσφορών (φωτ.: Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 48. Νότιο Νεκροταφείο (**63α**). Τύμβος 1. Πινάκιο τύπου πυράς (ΜΠ. 21928) από την αύλακα προσφορών (φωτ. :Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 49α, β. Νότιο Νεκροταφείο (**63α**). Τύμβος 1. Κύλिका με μελανόμορφη παράσταση από την αύλακα προσφορών (φωτ. :Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 50. Νότιο Νεκροταφείο: Υδρία-Καλπίς με παράσταση Διονύσου σε σκηνή ερωτικής καταδίωξης (ΜΠ. 21944). (φωτ. : Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 51. Περιοχή Γούρνα- Ταφικός Περίβολος (**14**) εντός αρχαιολογικού χώρου επί της σύγχρονης οδού Λ. Βάρης-Κορωπίου (φωτ.:Α. Ανδρέου)

Εικόνα 52. Περιοχή Γούρνα- Ταφικός Περίβολος (**11**) που διατηρείται σε νησίδα επί της Λ. Βάρης-Κορωπίου, στο ρεύμα προς Κορωπί.(φωτ.:Α. Ανδρέου)

Εικόνα 53. Περιοχή Γούρνα-Νεκροταφείο με Ταφικούς Περιβόλους (**10**). Ταφική Κάλπη με χάλκινο τεφροδόχο αγγείο. Στο βάθος ο αρχαιολογικός χώρος με Ταφικό Περίβολο, κατά μήκος σύγχρονης οδού Λ. Βάρης-Κορωπίου. (φωτ.:Α. Ανδρέου).

Εικόνα 54. Νεκροταφείο επί της οδού Τριπτολέμου (**33, 34**). Γενική Άποψη (φωτ.:Α. Ανδρέου)

Εικόνα 55. Νεκροταφείο επί της οδού Τριπτολέμου (**33, 34**). Εγχυτρισμός με παιδική ταφή και ελεύθερη ταφή με αγγείο επί του κρανίου. (φωτ.:Α. Ανδρέου)

Εικόνα 56. Σκαρίφημα του Φ. Σταυρόπουλλου. Ο λόφος της Λαθούριζας με το πλάτωμα της Θόλου(++) και την Ακρόπολη (+) (Mazarakis Ainian 1997, εικ. 140)

Εικόνα 57. Λόφος Λαθούριζας 2022. Το πλάτωμα της Θόλου. (φωτ.:Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 58. Λόφος Λαθούριζας. Το πλάτωμα της Θόλου (**46**) και στο βάθος το Βόρειο Νεκροταφείο (**25**). (φωτ.:Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 59. Λόφος Λαθούριζας. Το πλάτωμα της Θόλου (**46**) .Κάτοψη αρχιτεκτονικών καταλοίπων Νότιας κορυφογραμμής, σύμφωνα με Α. Μαζαράκης Αινιάνα) (Mazarakis Ainian 1995, εικ. 1).

Εικόνα 60. Κάτοψη της Θόλου και της εσχάρας στο εσωτερικό της. (Μαζαράκης 1994, εικ.4)

Εικόνα 61. Αποκατάσταση της Θόλου υπό Seiler. (Seiler 1985, σχεδ.10)

Εικόνα 62. Λόφος Λαθούριζας. Κάτοψη του κτίσματος (I-IV) στο πλάτωμα της Θόλου (**46**) (Mazarakis Ainian 1995, εικ.14)

Εικόνα 63. Ειδώλια από τη Θόλο (Lauter 1985)

Εικόνα 64. Κάτοψη του Ναϊσκου στη βόρεια πλευρά της Λαθούριζας (Lauter 1985, σχεδ.8)

Εικόνα 65. Υπαίθριο Ιερό στην περιοχή της Βάρκιζας, στο λόφο Ξερόχαβο (Van de Eijnde 2010, 279, εικ. 164)

Εικόνα 66. Κάτοψη του Σπηλαίου Πανός Νυμφολήπτου (Weller 1903, πίν. 1)

Εικόνα 67. Σπηλαίου Πανός Νυμφολήπτου. Σχεδιαστική απόδοση σε τομή (Schörner – Goette 2004, πιν. 4)

Εικόνα 68. Σπηλαίου Πανός Νυμφολήπτου Σπηλαίου Πανός Νυμφολήπτου. Σχεδιαστική απόδοση σε τομή (Schörner – Goette 2004, πιν. 5)

Εικόνα 69. Οικόπεδο Αναστασίου (35). Κτίρια Α και Β. (Σούτου 2008, εικ. 49)

Εικόνα 70. Λίθος με επιγραφή [Φ]ανώ Έρμαφρω[δι]- τωι εὐξαμένη. (Kirchner 1937, πιν.4.3)

Εικόνα 71. Επιγραφή ΖΩ ΟΡΟC ΒΑ στην Ακρόπολη της Λαθούριζας. (φωτ.:Α. Ανδρέου.)

Εικόνα 72. Οικόπεδο Μπαγλατζή (13). Τμήμα αστικής οδού και παρόδιων ταφικών Περιβόλων (Αρχείο ΕΑΠΝ)

Εικόνα 73. Οικόπεδο Γκολφινόπουλου (57). Τμήμα αρχαίας οδού. (φωτ.:Ε. Μιχαλάκη)

Εικόνα 74. Τμήμα αναλήμματος αρχαίας οδού. (97). (φωτ.:Α, Ανδρέου)

Εικόνα 75. Νότιο Νεκροταφείο(63α). Τμήμα αρχαίας οδού με τα αναλήμματα της και ταφικοί τύμβοι. (φωτ.:Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 76. Νότιο Νεκροταφείο(63α). Τμήμα αρχαίας οδού με τα αναλήμματα της. (φωτ.:Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 77. Οικόπεδο. Lin Xu (66). Τμήμα αρχαίας οδού με τα αναλήμματα της. (φωτ.:Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 78. Θέση (106). Τμήμα αρχαίας οδού με τα αναλήμματα της. (φωτ. Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 79. Οικόπεδο Methyl Oil (81). Αναλημματικοί τοίχοι. (φωτ.:Α. Ανδρέου)

Εικόνα 80. Οικόπεδο Μαλέσκου (72). Αναλημματικός τοίχος. (φωτ.Α:Α. Ανδρέου)

Εικόνα 81. Οικόπεδο. Ζούμπου-Μανιάτη (30). Αναλημματικός τοίχος (φωτ.:Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 82. Δημοτικό Σχολείο – οδός Αττιδος (34). Αναλημματικοί τοίχοι με αντιπλημμυρική χρήση. (Lohmann 1992, εικ. 50).

Εικόνα 83. Οικόπεδο. Αδάμου (92). Αναλημματικός τοίχος αρχαίας οδού. (φωτ.:Τ. Σιδέρης).

Εικόνα 84. Οικόπεδο. Γληνού (87). Αναλημματικός τοίχος ως όριο ιδιοκτησίας. (φωτ.:Ε. Σιμέλη).

Εικόνα 85. Οικόπεδο. Κυρίτση (84). Αναλημματικός τοίχος ως όριο ιδιοκτησίας. (φωτ.:Α. Ανδρέου).

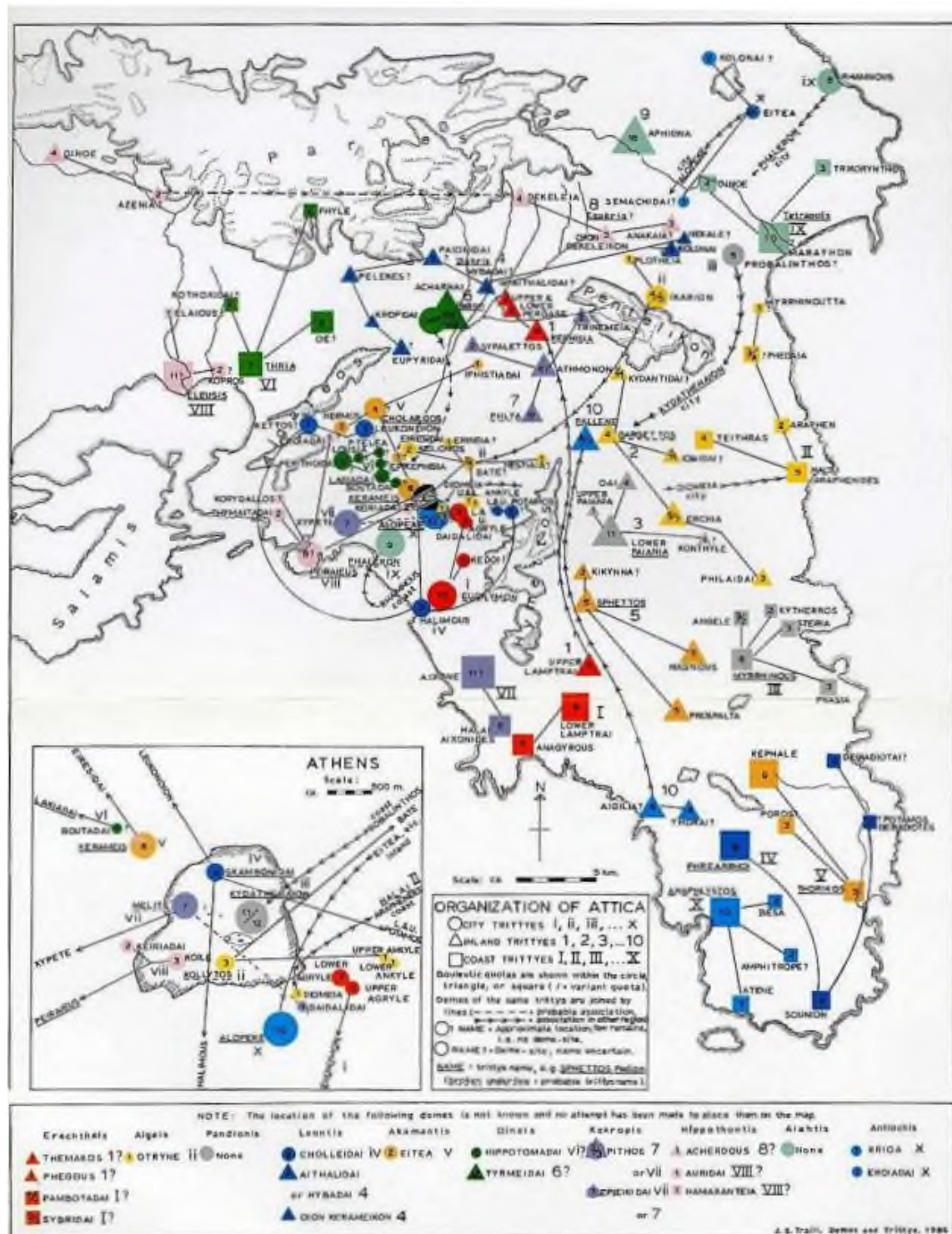
Εικόνα 86: Τμήμα επιτύμβιας στήλης από την αγροικία στη θέση (107). Βρέθηκε σε δεύτερη χρήση, ως οικοδομικό υλικό. (φωτ.: Α. Ανδρέου).

Εικόνα 87, Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). Ταφή βρέφους σε ταφικό αγγείο (εγχυτρισμός). (φωτ.:Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 88. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). Γυναικεία λακκοειδή ταφή. (φωτ.:Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 89. Νότιο Νεκροταφείο (63α). ΥΓ εγχυτρισμός με τα κτερίσματα του. (φωτ.:Α. Ανδρέου).

EIKONEΣ

Εικόνα 1. Οι αρχαίοι δήμοι της Αττικής (Trail 1975, Χάρτης.1)

Εικόνα 2. Η πεδιάδα της Βάρης και ο κόλπος της Βάρκιζας από το λόφο της Λαθούριζας. (φωτ.: Α. Ανδρέου)

Εικόνα 3. Η πεδιάδα της Βάρης και στο βάθος το Κίτσι και το Κορωπί. Άποψη από το Λόφο της Λαθούριζας. (Φωτ.: Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 4. Σχεδιαστική απόδοση σε τομή του νότιου Ύμμετου μέχρι τη θάλασσα (Lepsius 1909, πιν. 1, σχ.1)

Εικόνα 5. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). Τμήματα ΥΓ τοίχων κάτω από επίπεδο της θεμελίωσης χώρου κλασικής εποχής. (φωτ. Ε, Σιμέλη)

Εικόνα 6. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). ΥΓ όστρακα από τμήματα τοίχων κάτω από επίπεδο της θεμελίωσης χώρου κλασικής εποχής. (φωτ. Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 7. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). Τμήμα ΥΓ τοίχου και ταφική υδρία (Εγχυτρισμός). (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 8. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). Λεπτομέρεια της ΥΓ υδρίας της Εικόνας 7. (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

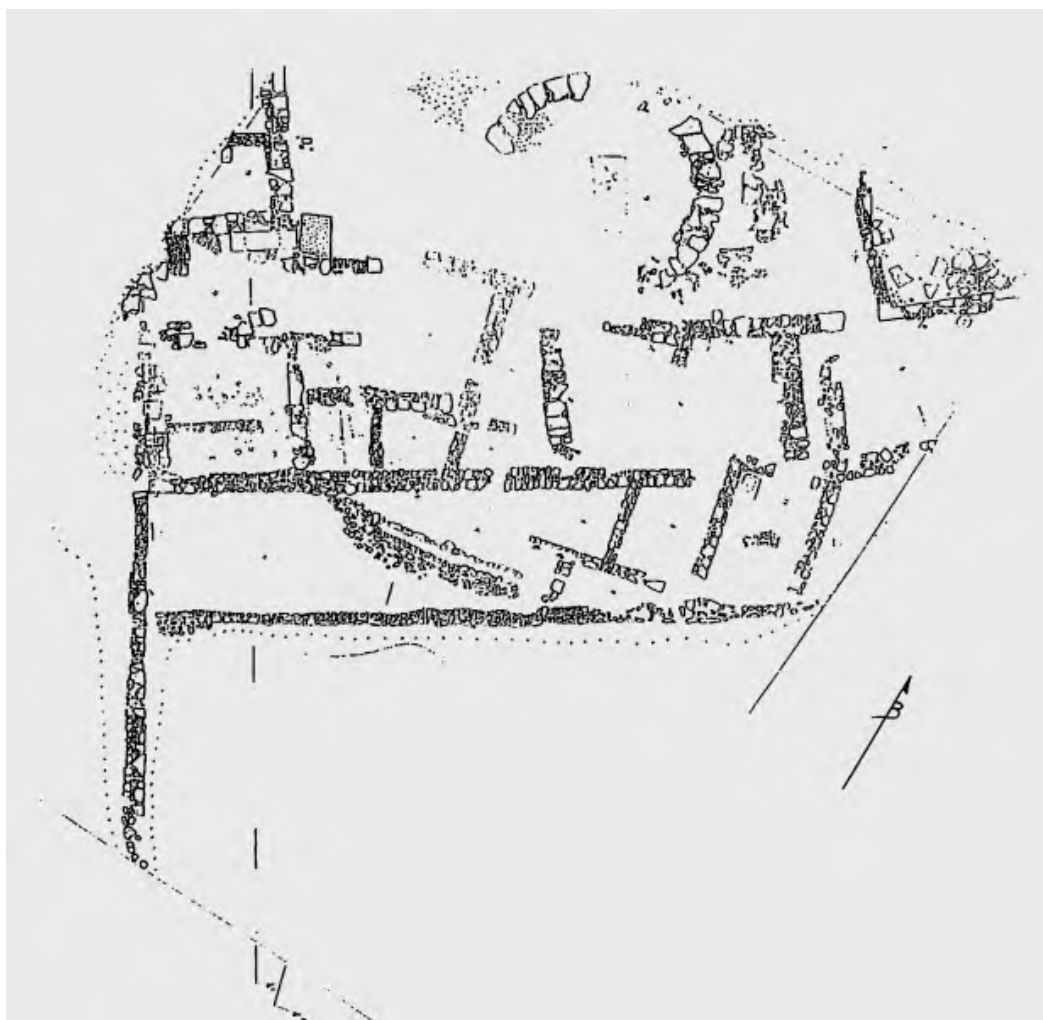
Εικόνα 9. Οικόπεδο Μαγκλάρα (49). Όρυγμα κάτω από επίπεδο θεμελίωσης της κλασικής οικίας, πληρωμένο με χώμα και κεραμική (8^ο-7^ο^ς-6^ο^ς αι. π.Χ.). (φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 10. Οικόπεδο Μαγκλάρια (49). Τμήμα πρωτοαττικής λεκάνης από το όρυγμα της Εικόνας 9 (φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 11. Αεροφωτογραφία της περιοχής ανατολικά της Λαθούριζας με τις κύριες οικιστικές θέσεις της κλασικής εποχής. (41, 42, 43, 44, 48, 49, 50, 51). Οι αριθμοί παραπέμπουν στον Χάρτη 1 και στον κατάλογο με τις θέσεις. (φωτ.: Γ. Ασβεστάς.)

Εικόνα 12. Οικόπεδο Γυφτοπούλου (41). Κάτοψη της οικίας. (Ωνάσογλου 1987, σχεδ.8.)

Εικόνα 13. Οικόπεδο Γυφτοπούλου (41). Αποψη της οικίας. (Lauter 1993, πιν. 12.)

Εικόνα 14. Οικόπεδο. Κοντομηνά (51). Κάτοψη της οικίας.(Ωνάσογλου 1987, πιν. 47.)

Εικόνα 15. Οικόπεδο Γιαννόπουλου (50). Κάτοψη της οικίας. (φωτ. Α. Ανδρέου).

Εικόνα 16. Οικόπεδο. Ντούνη (40). Κάτοψη αρχιτεκτονικών καταλοίπων.
(Σούτου 2008, εκ. 42.)

Εικόνα 17. Οικόπεδο. Μαγκλάρα (49). Αεροφωτογραφία των οικιών Α και Β. (Φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 18. Οικόπεδο Μαγκλάρα (49). Αεροφωτογραφία της οικίας Α (φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 19. Οικόπεδο Μαγκλάρα (49). Αεροφωτογραφία της οικίας Β. (φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

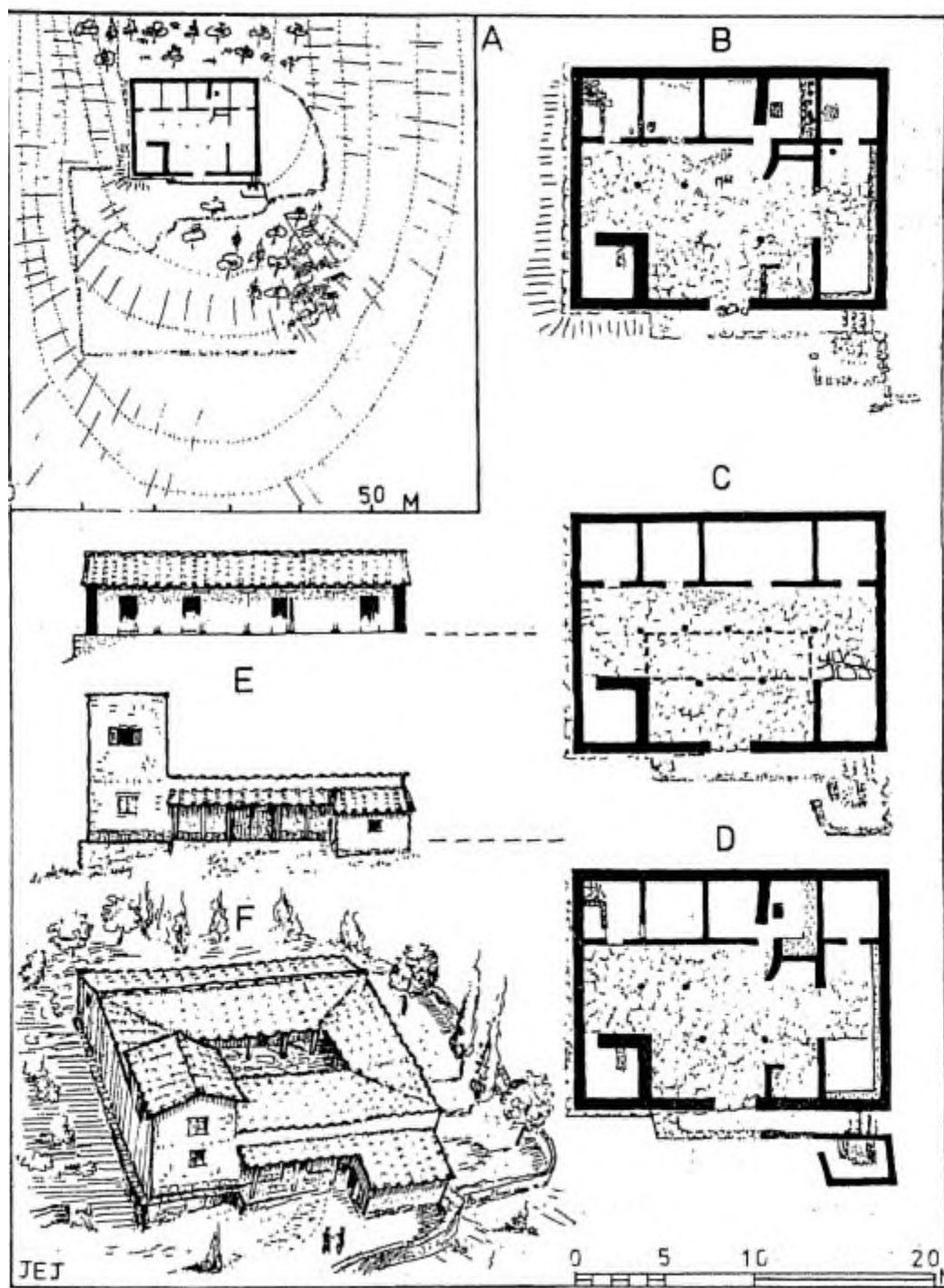
Εικόνα 20. Οικόπεδο. Μαγκλάρα (49). Εγκαίνιο της οικίας Β (φωτ.: Ε. Σιμέλη).

Εικόνα 21. Οικόπεδο. Μαγκλάρα (49). Αγγεία από την οικία Β. (φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 22. Αεροφωτογραφία της Οικίας της Βάρης και της ευρύτερης περιοχής στον Υμηττό. (φωτ.: Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 23. Οικία της Βάρης: Α: κάτοψη. Β-С-Д: οικοδομικές φάσεις. Ε-Ε: σχεδιαστική αποκατάσταση της οικίας (Jones 1975, 115, εικ.17)

Εικόνα 24. Οικόπεδο Καλλιάνη (40). Κάτοψη της αγροικίας. (φωτ. Γ. Ασβεστάς)

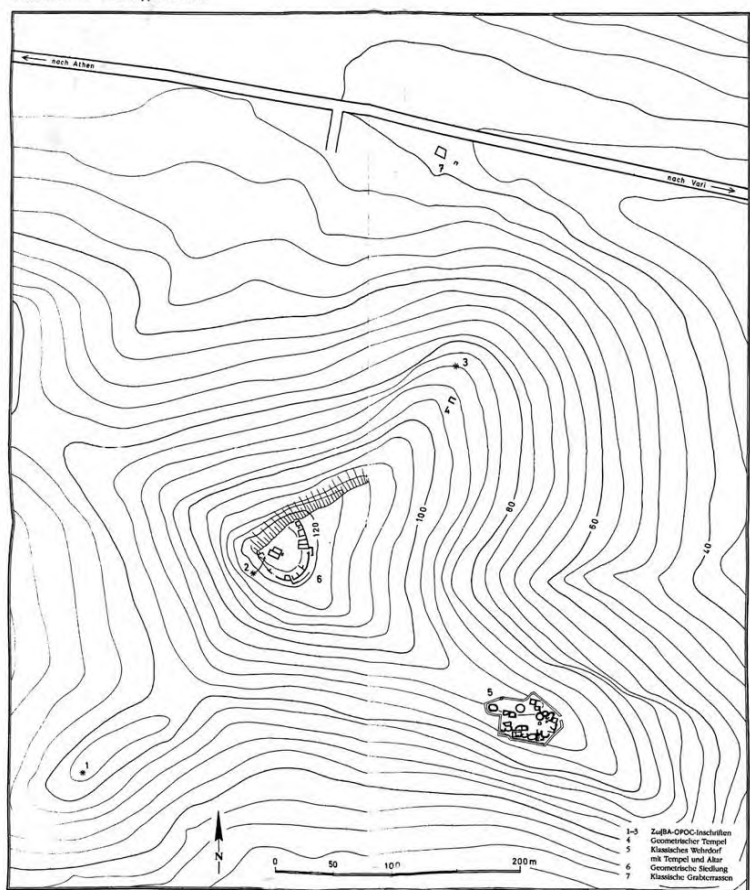
Εικόνα 25. Οικόπεδο Καλλιάνη (40). Άποψη του ληνού. (φωτ.: Κ. Νταϊφά)

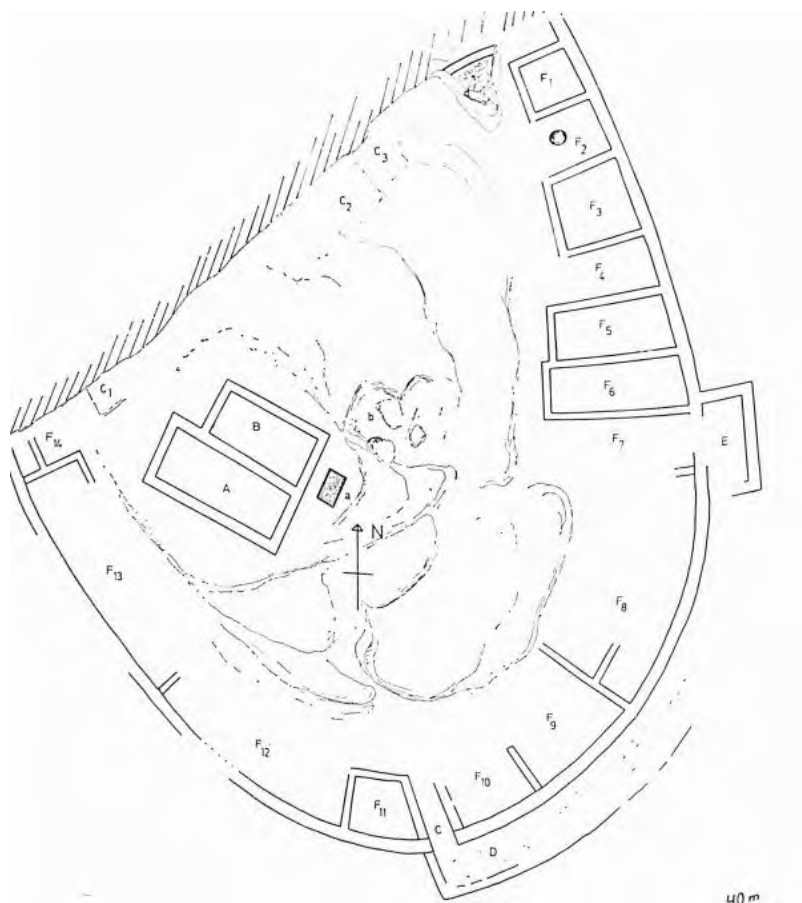
Εικόνα 26. Οδός Περσεφόνης (28). Άποψη των οικιστικών καταλοίπων του 4^{ου} αι. π.Χ. (φωτ.: Κ. Νταϊφά)

DIE PAN-GROTTE VON VARI
Günther Schörner – Hans Rupprecht Goette

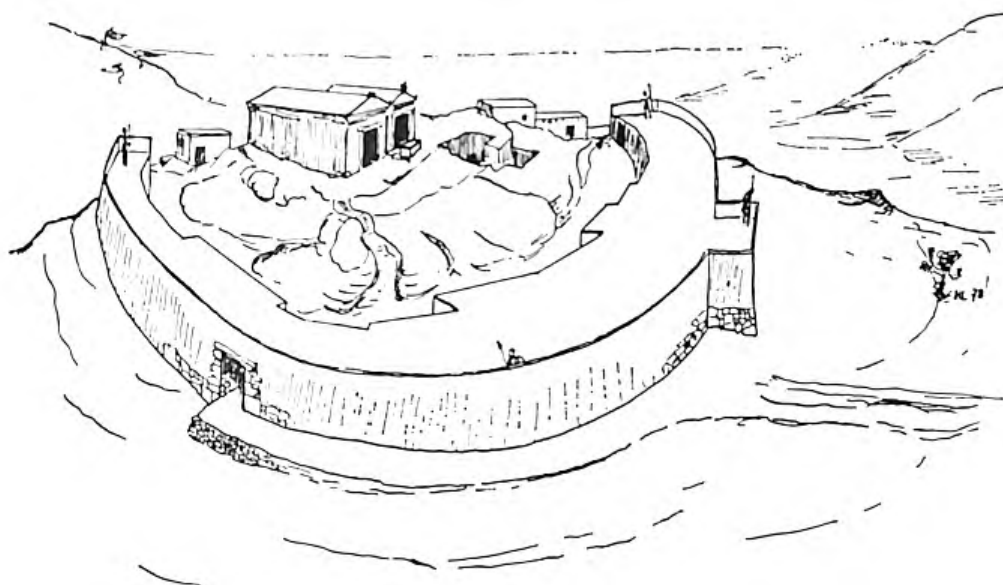
BEILAGE 2

Εικόνα 27. Λόφος της Λαθούριζας. Διακρίνονται το πλάτωμα της Θόλου, η Ακρόπολη και ο Ναῖσκος (Schörner Goette 2002, Χάρτης 2)

Εικόνα 28. Ακρόπολη Λαθούριζας (46°). Κάτοψη (Lauter-Bufe 1979, σχεδ. 2)

Εικόνα 29. Ακρόπολη Λαθούριζας (46°). Σχεδιαστική αποκατάσταση σύμφωνα με Lauter-Bufe (Lauter-Bufe 1979, σχεδ. 3)

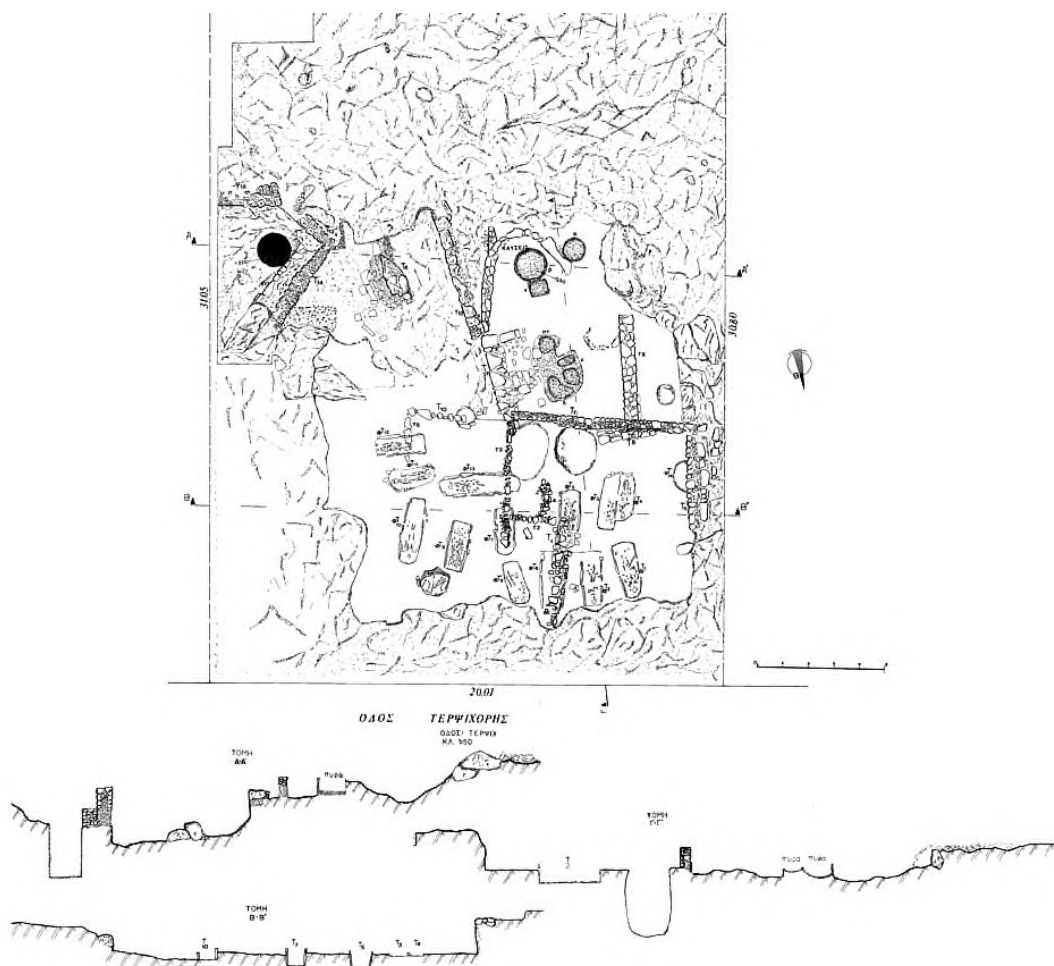
Εικόνα 30. Ακρόπολη Λαθούριζας (46α). Αεροφωτογραφία 2022. (φωτ.: Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 31. Ακρόπολη Λαθούριζας (46α). Διακρίνονται οι παραστάδες στην πυλίδα της οχυρωμένης θέσης. (φωτ.: Α. Ανδρέου)

Εικόνα 32. Οικόπεδο Κοντεμίρη- Παυλάκη (100). Άποψη υπόσκαφου κτιρίου.
(Σούτου 2008, εικ. 47)

Εικόνα 33. Οικόπεδο Πιτταρά (45). Κάτοψη ανασκαφής. (Καζαζάκη 2008)

Εικόνα 34. Οικόπεδο Πιτταρά (45). Κιβωτιόσχημη ταφή ΥΓ εποχής. (Καζαζάκη 2008)

Εικόνα 35. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). Περιοχή με ΥΓ ταφές. (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

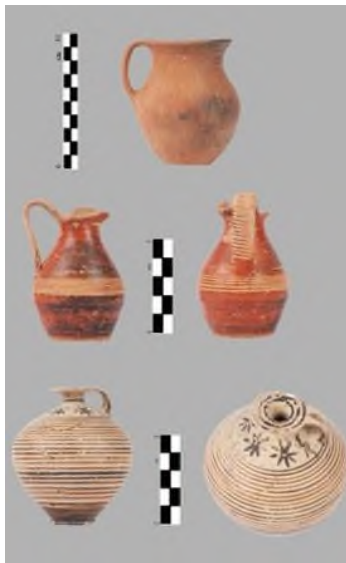
Εικόνα 36. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). ΥΓ ταφή (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 37. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). ΥΓ εγχυτρισμός και τα κτερίσματα (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

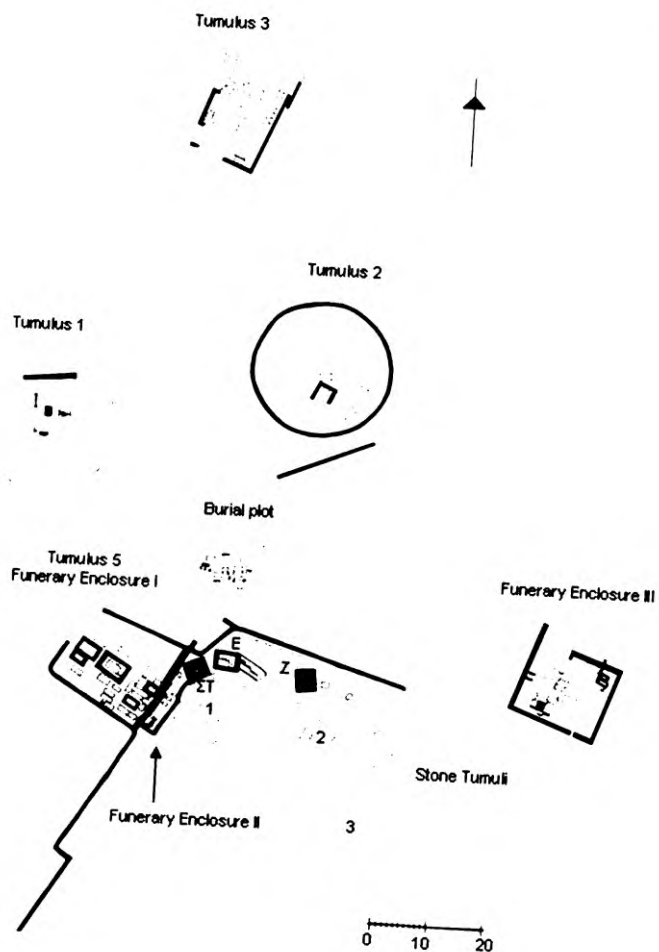
Εικόνα 38: Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). ΥΓ εγχυτρισμός in situ και μετά τη συντήρηση (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 39: Οικόπεδο Μαγκλάρα. ΥΓ εγχυτρισμός και τα κτερίσματα του (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

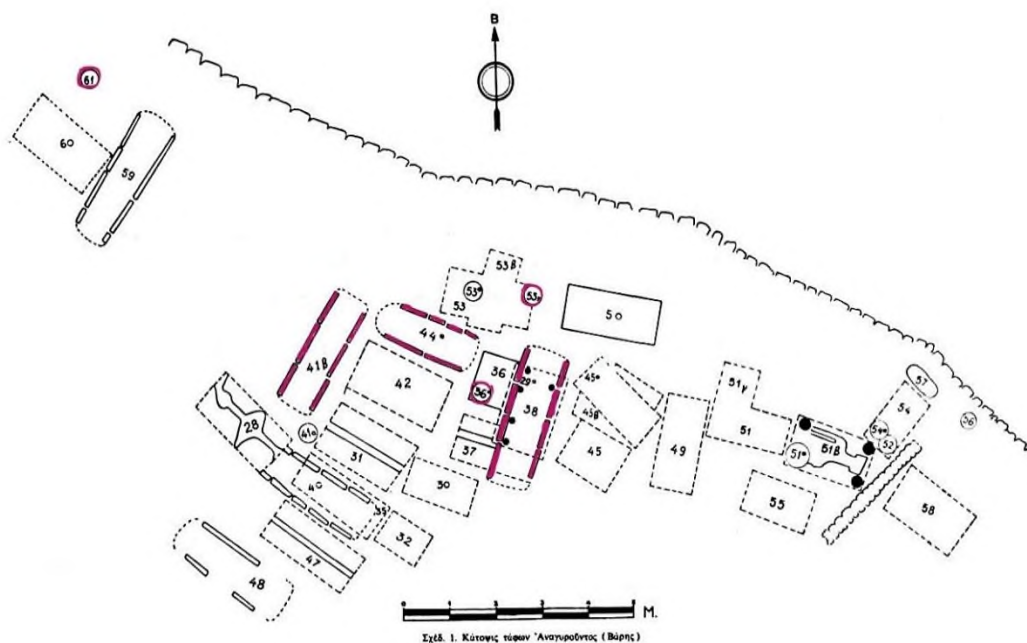
Εικόνα 40. Βόρειο Νεκροταφείο. Αεροφωτογραφία 2022 (φωτ.: Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 41. Βόρειο Νεκροταφείο. Κάτοψη (Alexandridou 2012, σχεδ.2)

Εικόνα 42. Λουτροφόρος από το Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο (Ανδρειωμένου 1962, πιν.37)

Εικόνα 43. Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο. Κάτοψη των ταφών. Οι ΥΓ τάφοι δηλώνονται με χρώμα (Καλλιπολίτης 1963)

Εικόνα 44. Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο. Άποψη των ταφών κατά τη διάρκεια της ανασκαφής 1962-1964. (Καλλιπολίτης 1963)

Εικόνα 45. Νότιο Νεκροταφείο. Αεροφωτογραφία με τις ανεσκαμμένες θέσεις, σύμφωνα με την αρίθμηση του καταλόγου και Χάρτη 1.

Εικόνα 46. Νότιο Νεκροταφείο (63α). Αεροφωτογραφία του Ταφικού Τύμβου (I) και (II) και της αρχαίας οδού. Οι αύλακες προσφορών δηλώνονται με τα κόκκινα βέλη. (Φωτ.:Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 47α, β. Νότιο Νεκροταφείο (63α). Ταφικοί αύλακες προσφορών (Φωτ. :Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 48. Νότιο Νεκροταφείο (63α). Τύμβος 1. Πινάκιο τύπου πυράς (ΜΠ. 21928) από την αύλακα προσφορών (Φωτ.:Γ. Ασβεστάς)

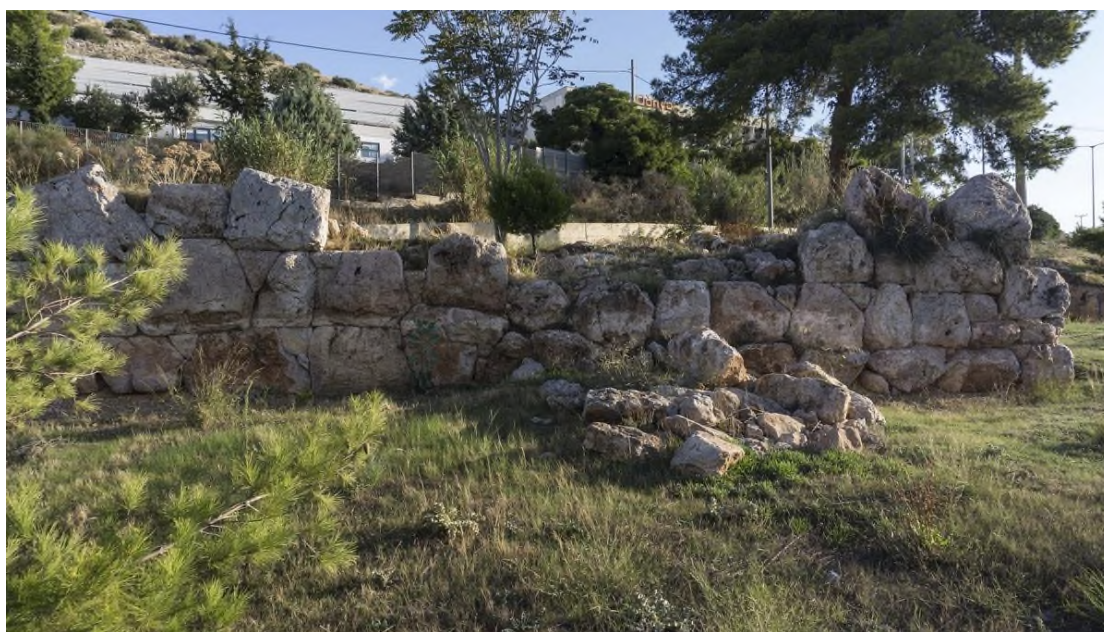
Εικόνα 49α, β. Νότιο Νεκροταφείο (63α). Τύμβος 1. Κύλικά με μελανόμορφη παράσταση από την αύλακα προσφορών (Φωτ.:Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 50: Νότιο Νεκροταφείο. Υδρία-Καλπίς με παράσταση Διονύσου σε σκηνή ερωτικής καταδίωξης (ΜΠ. 21944). (Φωτ.:Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 51. Περιοχή Γούρνα- Ταφικός Περίβολος (14) εντός αρχαιολογικού χώρου επί της σύγχρονης οδού Λ. Βάρης-Κορωπίου (φωτ.:Α. Ανδρέου)

Εικόνα 52. Περιοχή Γούρνα- Ταφικός Περίβολος (11) που διατηρείται σε νησίδα επί της Λ. Βάρης-Κορωπίου, στο ρεύμα προς Κορωπί.(φωτ.:Α. Ανδρέου)

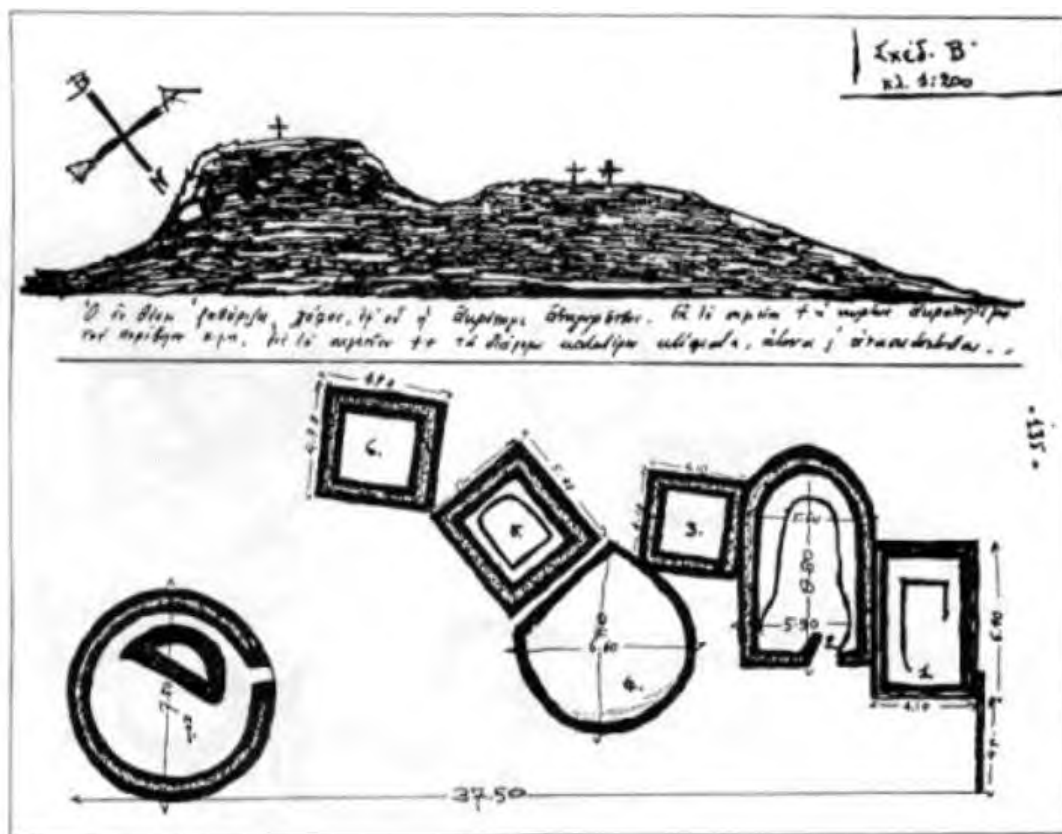
Εικόνα 53. Περιοχή Γούρνα-Νεκροταφείο με Ταφικούς Περιβόλους (10). Ταφική Κάλπη με χάλκινο τεφροδόχο αγγείο. Στο βάθος ο αρχαιολογικός χώρος με Ταφικό Περίβολο, κατά μήκος σύγχρονης οδού Λ. Βάρης-Κορωπίου. (φωτ.: Α. Ανδρέου).

Εικόνα 54. Νεκροταφείο επί της οδού Τριπολέμου (33, 34). Γενική Άποψη (φωτ.: Α. Ανδρέου)

Εικόνα 55. Νεκροταφείο επί της οδού Τριπολέμου (33, 34). Εγγυθρισμός με παιδική ταφή και ελεύθερη ταφή με αγγείο επί του κρανίου. (φωτ.: Α. Ανδρέου)

Εικόνα 56. Σκαρίφημα του Φ. Σταυρόπουλλου. Ο λόφος της Λαθούριζας με το πλάτωμα της Θόλου(++) και την Ακρόπολη (+) (Mazarakis Ainian 1997, εικ. 140)

Εικόνα 57. Λόφος Λαθούριζας 2022. Το πλάτωμα της Θόλου. (φωτ.:Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 58. Λόφος Λαθούριζας. Το πλάτωμα της Θόλου (46) και στο βάθος το Βόρειο Νεκροταφείο (25). (φωτ.:Γ. Ασβεστάς)

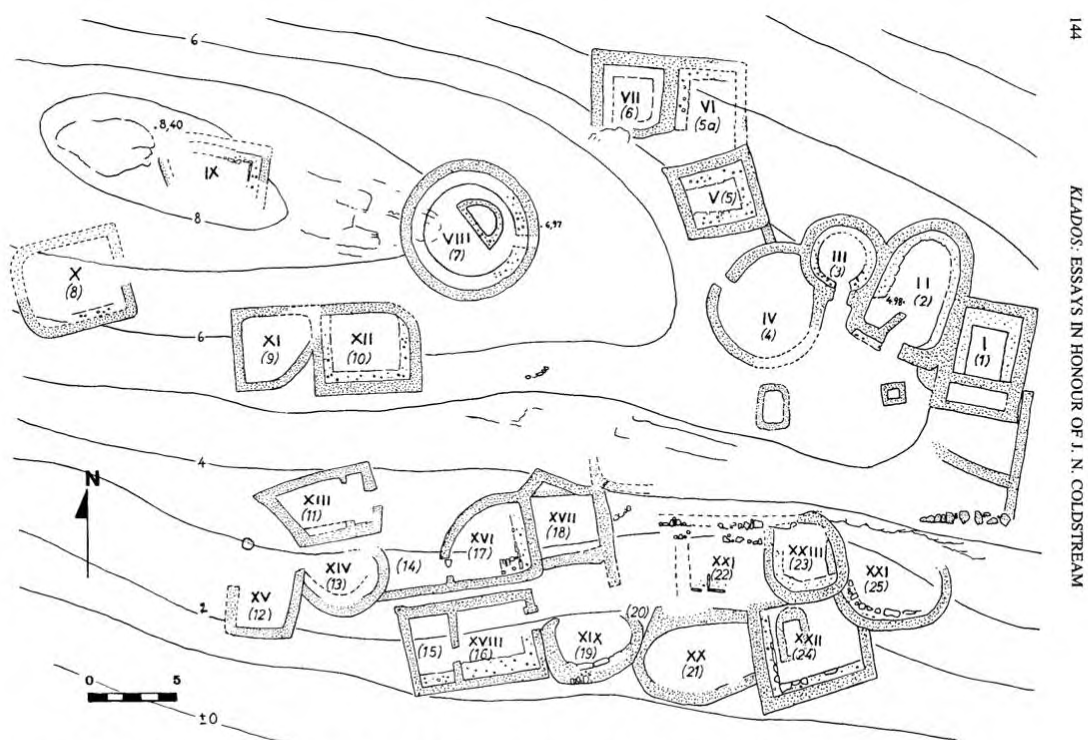
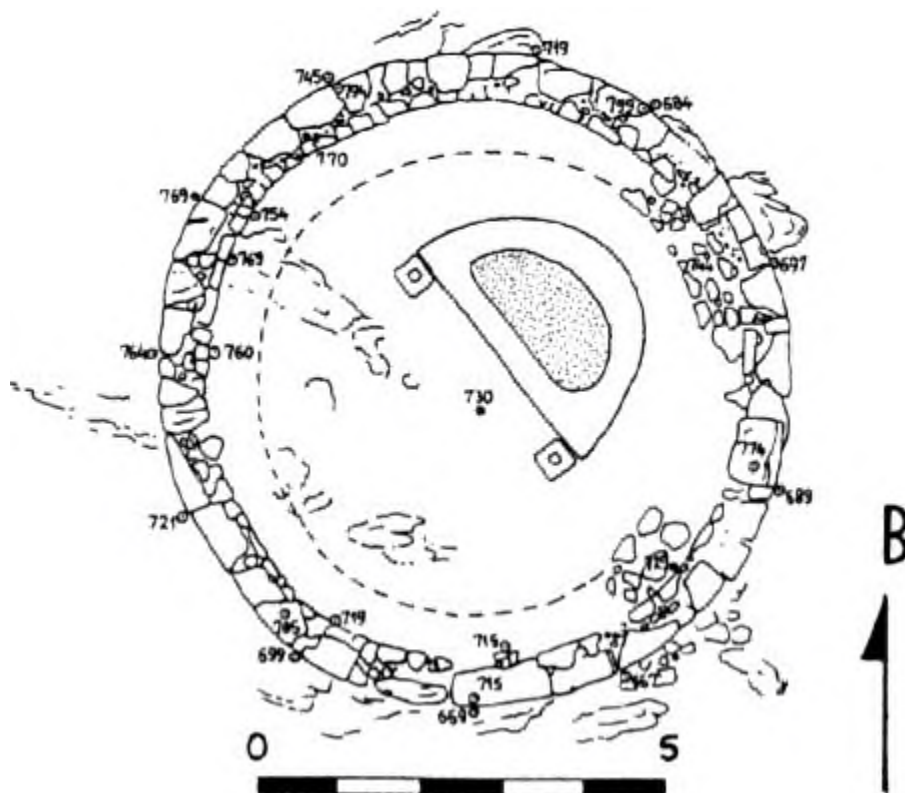

Fig. 1. Plan of the Late Geometric-Archaic settlement at Lathouriza. The numbers in brackets correspond to Stavropoulos' diary, those in roman to Lathuresa.

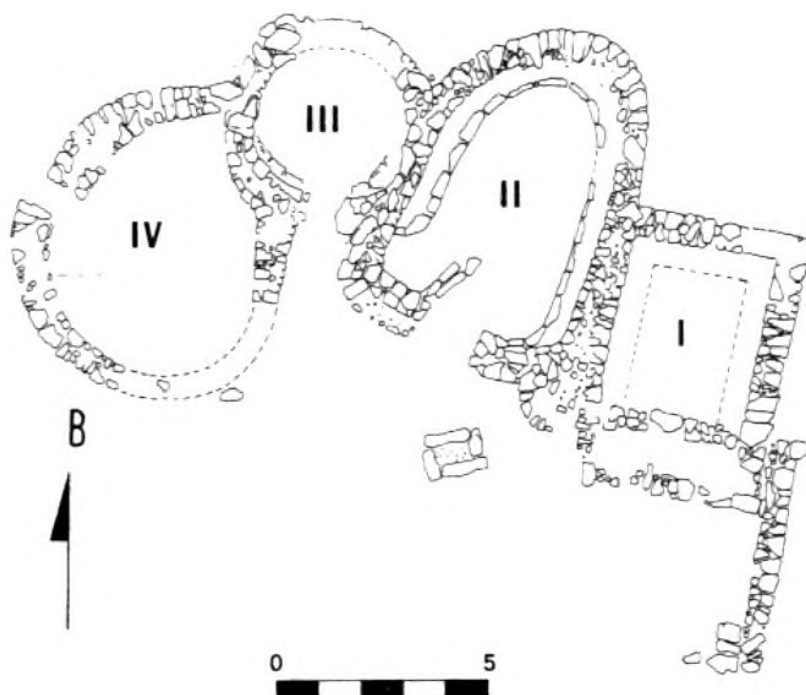
Εικόνα 59. Λόφος Λαθούριζας. Το πλάτωμα της Θόλου (46). Κάτοψη αρχιτεκτονικών καταλοίπων σύμφωνα με Α. Μαζαράκη Αινιάνα (Mazarakis Ainian 1995, εικ. 1)

Εικόνα 60. Κάτοψη της Θόλου και της εσχάρας στο εσωτερικό της. (Μαζαράκης 1994, εικ.4)

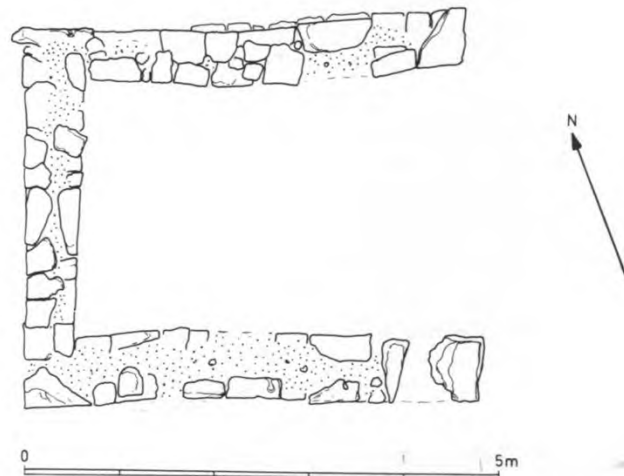
Εικόνα 61. Αποκατάσταση της Θόλου υπό Seiler. (Seiler 1985, σχεδ.10)

Εικόνα 62. Λόφος Λαθούριζας. Κάτοψη του κτίσματος (I-IV) στο πλάτωμα της Θόλου (46) (Mazarakis Ainian 1995, εικ.14)

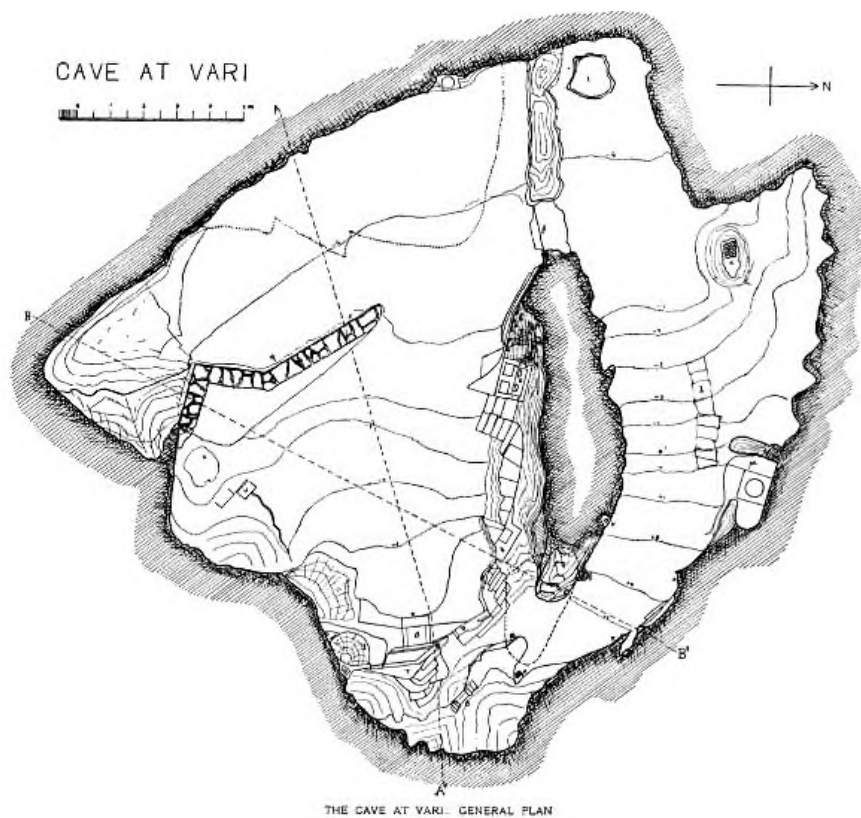

Εικόνα 63. Ειδώλια από τη Θόλο (Lauter 1985)

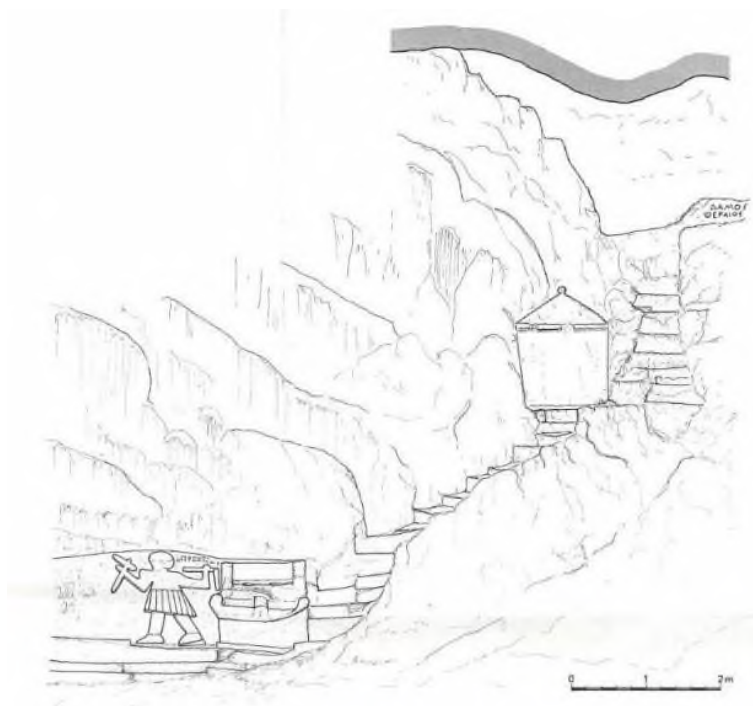

Εικόνα 64. Κάτοψη του Ναϊσκού στη βόρεια πλευρά της Λαθούριζας (Lauter 1985, σχεδ.8)

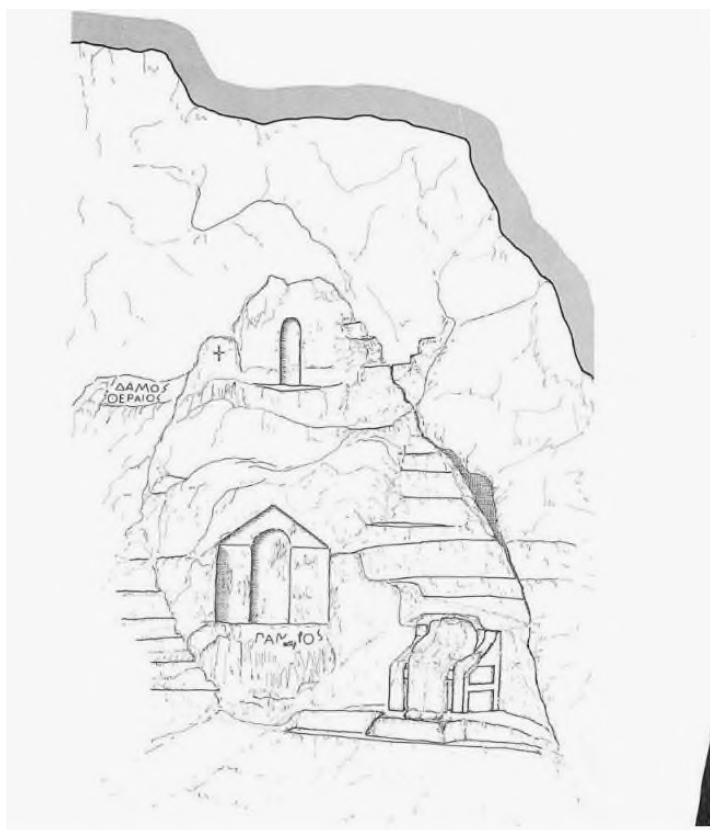
Εικόνα 65. Υπαίθριο Ιερό στην περιοχή της Βάρκιζας, στο λόφο Ξερόχαβο (Van de Eijnde 2010, 279, εκ. 164)

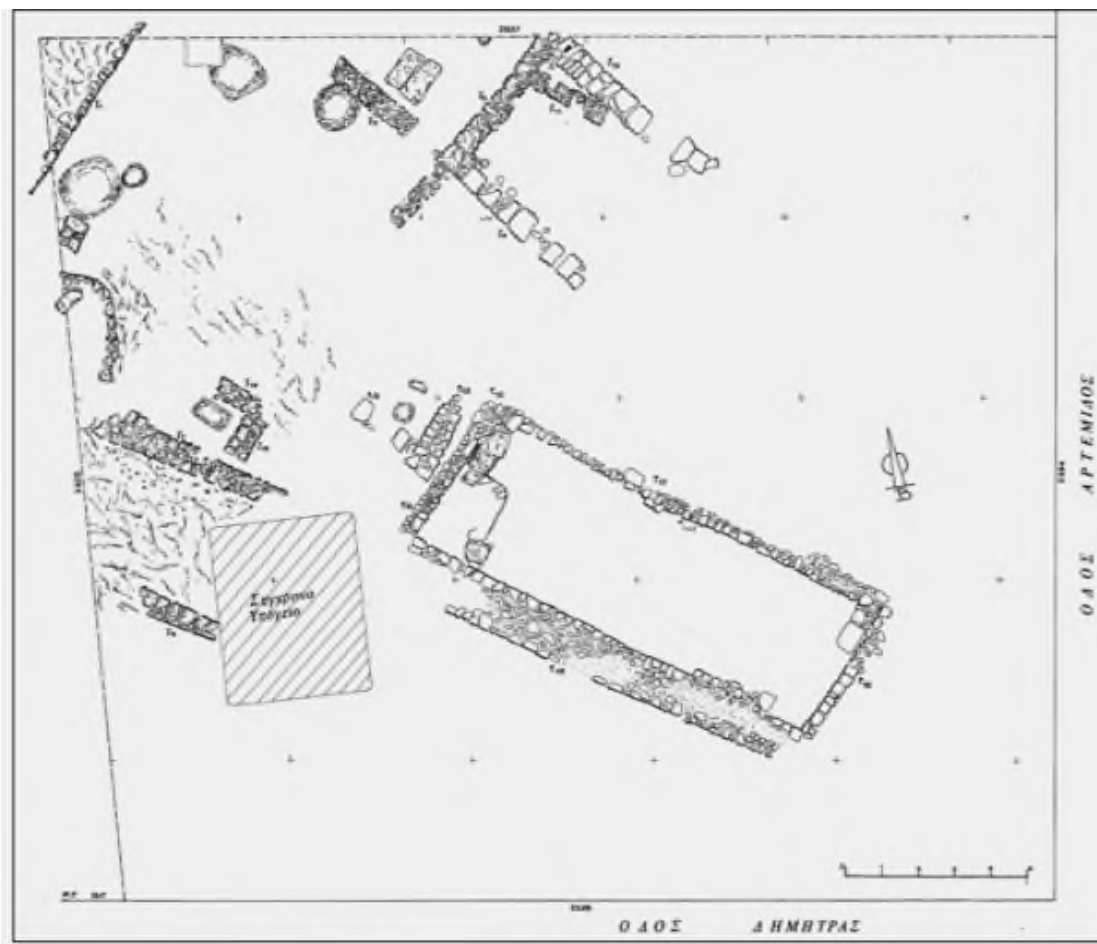
Εικόνα 66. Κάτοψη του Σπηλαίου Πανός Νυμφολήπτου (Weller 1903, πίν. 1)

Εικόνα 67. Σπηλαίου Πανός Νυμφολήπτου. Σχεδιαστική απόδοση σε τομή (Schörner – Goette 2004, πιν. 4)

Εικόνα 68. Σπηλαίου Πανός Νυμφολήπτου. Σχεδιαστική απόδοση σε τομή (Schörner – Goette 2004, πιν. 5)

Εικόνα 69. Οικόπεδο Αναστασίου (35). Κτίρια Α και Β. (Σούτου 2008, εικ. 49)

Εικόνα 70. Λίθος με επιγραφή [Φ]ανώ Έρμαφρω[δι]- τωι εϋξαμένη. (Kirchner 1937, πιν.4.3)

Εικόνα 71. Επιγραφή ΖΩ ΟΡΟC ΒΑ στην Ακρόπολη της Λαθούριζας. (φωτ.: Α. Ανδρέου.)

Εικόνα 72. Οικόπεδο Μπαγλατζή (13). Τμήμα αστικής οδού και παρόδιων ταφικών Περιβόλων (Αρχείο ΕΑΠΝ)

Εικόνα 73. Οικόπεδο Γκολφινπούλου (57). Τμήμα αρχαίας οδού. (φωτ.: Ε. Μιχαλάκη)

Εικόνα 74. Τμήμα αναλήμματος αρχαίας οδού. (97). (φωτ.: Α. Ανδρέου)

Εικόνα 75. Νότιο Νεκροταφείο (63α). Τμήμα αρχαίας οδού με τα αναλήμματα της και ταφικοί τύμβοι. (φωτ. Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 76. Νότιο Νεκροταφείο (63α). Τμήμα αρχαίας οδού με τα αναλήμματα της. (φωτ. Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 77. Οικ. Lin Xu (66). Τμήμα αρχαίας οδού με τα αναλήμματα της.(φωτ. Ε. Σιμέλη).

Εικόνα 78. Θέση (106). Τμήμα αρχαίας οδού με τα αναλήμματα της. (φωτ. Γ. Ασβεστάς).

Εικόνα 79. Οικόπεδο Methyl Oil (81). Αναλημματικοί τοίχοι. (φωτ.: Α. Ανδρέου)

Εικόνα 80. Οικόπεδο. Μαλέσκου (72). Αναλημματικός τοίχος. (φωτ.: Α. Ανδρέου)

Εικόνα 81. Οικόπεδο. Ζούμπου-Μανιάτη (30). Αναλημματικός τοίχος (φωτ.: Γ. Ασβεστάς)

Εικόνα 82. Δημοτικό Σχολείο –Οδός Αττιδος (34). Αναλημματικοί τοίχοι με αντιπλημμυρική χρήση. (Lohmann 1992, εικ. 50).

Εικόνα 83. Οικόπεδο. Αδάμου (92). Αναλημματικός τοίχος αρχαίας οδού (φωτ.: Τ. Σιδέρης)

Εικόνα 84. Οικόπεδο Γληνού (87). Αναλημματικός τοίχος ως όριο ιδιοκτησίας.
(φωτ.: Ε. Σιμέλη).

Εικόνα 85. Οικόπεδο Κυρίτση (84). Αναλημματικός τοίχος ως όριο ιδιοκτησίας.
(φωτ.: Α. Ανδρέου).

Εικόνα 86. Τμήμα επιτύμβιας στήλης από την αγροικία στη θέση (107). Βρέθηκε σε δεύτερη χρήση, ως οικοδομικό υλικό. (φωτ.: Α. Ανδρέου).

Εικόνα 87. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). Ταφή βρέφους σε ταφικό αγγείο (εγγυτρισμός) και τα κτερίσματα του. (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 88. Οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58). Γυναικεία λακκοειδή ταφή. (φωτ.: Ε. Σιμέλη)

Εικόνα 89. Νότιο Νεκροταφείο. Θέση (63α). ΥΓ εγγυτρισμός με τα κτερίσματα του. (φωτ.:Α. Ανδρέου).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΜΣ «Αρχαιολογία Πεδίου & Υλικός Πολιτισμός»

Διπλωματική Εργασία

«Η Τοπογραφία του αρχαίου δήμου Αναγυρούντος»

Παράρτημα: Κατάλογος Θέσεων

Αμυγδαλιά Ανδρέου
Α.Μ.: Μ031121002

Κύριος Επόπτης Καθηγητής: Αλέξανδρος Μαζαράκης Αινιάν

Δεύτερος Επόπτης Καθηγητής: Γιάννης Λώλος

Εξετάστρια Καθηγήτρια: Αλεξάνδρα Αλεξανδρίδου

Βόλος 2023

Παράρτημα: Κατάλογος Θέσεων

1. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΥΜΗΤΤΟΣ (ΖΩΝΗ Α)

Οδός:- ΣΠΗΛΑΙΟ ΠΑΝΟΣ ΝΥΜΦΟΛΗΠΤΟΥ.

Ιδιοκτησιακό Καθεστώς: Ζώνη Α΄ Υμηττού

Περιγραφή: Στην περιοχή του Υμηττού, 3 χλμ. ΒΑ της σύγχρονης Βάρης βρίσκεται το περίφημο **Σπήλαιο του Πανός ή Νυμφολήπτου**. Το Σπήλαιο είχε για πρώτη φορά επισκεφτεί ο R. Chandler το 1765. Το 1901 η Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή Κλασικών Σπουδών Αθήνας διενήργησε ανασκαφική έρευνα. Πρόκειται για ένα σπήλαιο που φέρει τουλάχιστον δύο λατρευτικούς χώρους. Οι επιγραφές στο σπήλαιο επιβεβαιώνουν τη λατρεία Πανός, Απόλλωνος Έρσου και Νυμφών και συμφωνούν με τις μαρτυρίες του Αιλιανού και του Ολυμπιόδωρου, οι οποίοι αναφέρουν την επίσκεψη του Πλάτωνα σε νηπιακή ηλικία στο ομώνυμο ιερό στον Υμηττό.⁶³²

Τα λαξεύματα, κόγχες, βωμοί και τα ανάγλυφα με επιγραφές επί του βράχου υποδηλώνουν τη θέση της κάθε λατρείας, ενώ σημαντικός ήταν και ο αριθμός των αναθημάτων που βρέθηκαν κατά την ανασκαφή.

Η είσοδος στο σπήλαιο γινόταν μέσω ωοειδούς ανοίγματος (διαστάσεις 4.00μ επί 2.00μ) και κλίμακας με 12 στενές βαθμίδες, λαξευμένες στο φυσικό βράχο. Το σπήλαιο διέθετε δύο θαλάμους, με συνολικές διαστάσεις: 21μ (Α-Δ) επί 23.75μ που επικοινωνούσαν μεταξύ τους και ήταν ορατοί από την είσοδο του Σπηλαίου. Στο πρώτο πλάτωμα υπήρχε κόγχη με αετωματική απόληξη και επιγραφή σχετική με λατρεία του Πάνα.⁶³³ Η καθιστή σε θρόνο γυναικεία μορφή, ακέφαλη σήμερα είναι λαξευμένη στην ίδια περιοχή. Σχετικά με τη λατρευόμενη θεότητα έχει διατυπωθεί η άποψη ότι απεικονίζει τη Δήμητρα ή την Κυβέλη. Ομφαλός με λαξευμένους βοστρύχους υπήρχε σε υψηλότερο επίπεδο και πίσω του διαμορφώνονταν κόγχες για αναθήματα.

Η χαμένη σήμερα επιγραφή Απόλλωνος Έρσου που αναφέρεται στο θεμελιώδες έργο των Curtius - Kaupert⁶³⁴ και δεν σωζότανε την περίοδο των ανασκαφών της Αμερικανικής Αρχαιολογικής Σχολής,⁶³⁵ σχετίζεται με βωμό λαξευμένο στο βράχο που έφερε κοιλότητες σε σχήμα D. Η μορφή του θηραίου Αρχεδήμου, του λιθοξόου, με τα εργαλεία της τέχνης του

⁶³² Αιλιανός Ποικίλη Ιστορία, X 21: «Ὅτι τὸν Πλάτωνα ἡ Περικτιόνη ἔφερεν ἐν ταῖς ἀγκάλαις· θάνατος δὲ τοῦ Ἀρίστωνος ἐν Ὑμητῷ ταῖς Μούσαις ἢ ταῖς Νύμφαις, οἱ μὲν πρὸς τὴν ἱερουργίαν ἦσαν, ἡ δὲ κατέκλινε Πλάτωνα ἐν ταῖς πλησίον μυρρίναις δασείαις οὖσαις καὶ πυκναῖς. καθεύδοντι δὲ ἑσμός μελιτῶν ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτοῦ καθεῖσαι ὑπῆδον, τὴν τοῦ Πλάτωνος εὐγλωττίαν μαντευόμεναι ἐντεῦθεν». Ολυμπιόδωρος, Πλάτωνος Βίος, 2, 24– 29. «...καὶ γεννηθέντα τὸν Πλάτωνα λαβόντες οἱ γονεῖς, βρέφος ὄντα, τεθείκασαν ἐν τῷ Ὑμητῷ, βουλόμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖ θεοῖς Πανὶ καὶ Νύμφαις καὶ Ἀπόλλωνι Νομίῳ θῆσαι. καὶ κειμένον αὐτοῦ μέλιττα προσελθοῦσαι πεπληρώκασιν αὐτοῦ τὸ στόμα κηρίων μέλιτος, ἵνα ἀληθὲς περὶ αὐτοῦ γένηται· “τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή».

⁶³³ Weller 1909. πίν. I α.

⁶³⁴ Curtius - Kaupert πίν. VIII, 2.

⁶³⁵ Weller 1903, 271.

(τυπίδα και γωνία) έχει λαξευτεί δίπλα στο βωμό. Ο Αρχέδημος, ο Θηραίος, ο νυμφόληπτος αναφέρει ότι διακόσμησε το χώρο με λαξεύματα και ανάγλυφα και διαμόρφωσε το Σπήλαιο σε ιερό Νυμφών.

Η διάρκεια χρήσης του Σπηλαίου πιστοποιείται από τον 5ο αι. π.Χ. έως τον 2ο αι. π.Χ. με επανάχρηση του χώρου κατά τον 4ο και 5ο αι. μ.Χ. Η συστηματική χρήση του Σπηλαίου, κατά τον 4ο αι. μ.Χ., όπως υποδηλώνει η πληθώρα νομισμάτων και λυχνariών, είναι πολύ πιθανό να συνδέεται με τον κύκλο των Νεοπλατωνιστών και με ιερουργίες που παραπέμπουν σε συγγραφικά έργα του νεοπλατωνιστή Πορφυρίου.⁶³⁶ Γύρω από το σπήλαιο δεν έχει πραγματοποιηθεί ανασκαφική έρευνα, αλλά υπάρχουν επιφανειακές αρχαιότητες, όπως λίθινα θεμέλια και πληθώρα οστράκων.

Χρονολόγηση: 5^{ος} αι. π.Χ. - 4^{ος} αι. π.Χ. Επανάχρηση του χώρου κατά τον 4ο και 5ο αι. μ.Χ.

Σχολιασμός: Το Σπήλαιο έχει κηρυχτεί ως αρχαιολογικός χώρος, με την υπ. αρ. ΥΠΠΕ/ΦΟ2/8617/323/11-3-1985 ΥΑ (ΦΕΚ163/Β/28-3-1985). Η κήρυξη περιλαμβάνει το Σπήλαιο - αρμοδιότητας της Εφορείας Παλαιοανθρωπολογίας και Σπηλαιολογίας Νοτίου Ελλάδος- και την περιοχή γύρω από αυτό σε απόσταση 500 μ, αρμοδιότητας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων.

Βιβλιογραφία: Milchhöfer 1889, 16–17. Weller et al, 1903. Lauter 1993, 153. Αραπογιάννη 2000, 93–137, 386 – 434. Schörner – Goette 2004, Sporn 2007, 49–51. Neumann 2020, 82-83. Ντόβα 2022.

2. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΥΜΗΤΤΟΣ

Οδός:- ΟΙΚΙΑ ΤΗΣ ΒΑΡΗΣ (Vari House)

Ιδιοκτησιακό Καθεστώς: Ζώνη Α΄ Υμηττού- Σχολή Ευελπίδων

Περιγραφή: Οικία της Βάρης. Σε απόσταση μόλις ένα χλμ, νοτιοδυτικά από το Σπήλαιο Πανός Νυμφολήπτου, βρίσκεται η λεγόμενη **Οικία της Βάρης** του 4 αι. π.Χ., που ερευνήθηκε από την Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή το 1966, από τους J. E. Jones, A.J. Graham. L.H. Sackett. Τα αρχαία κατάλοιπα ήταν ορατά καθώς σημειώνονται στο χάρτη του Kaupert. Η οικία είχε χτιστεί σε πλάτωμα, στις νοτιοανατολικές υπώρειες του Υμηττού και διέθετε καταπληκτική θέα και εποπτεία της πεδιάδας των Μεσογείων προς τα ανατολικά και της πεδιάδας της Βάρης, μέχρι την παραλία της Βάρκιζας. Χείμαρρος και μικρό ρέμα εκτείνονταν από τα δυτικά και ανατολικά, αντίστοιχα. Επίσης, στην ευρύτερη περιοχή διακρίνονται εξάρματα του φυσικού ασβεστολιθικού βράχου που φέρουν ίχνη λατόμευσης για την εξόρυξη οικοδομικού υλικού για την κατασκευή της οικίας.

⁶³⁶ Schörner – Goette 2004, 3. Lauter 1993, 153. υποσημείωση: 496

Η αρχαία αγροικία, ορθογώνιας κάτοψης (διαστάσεων: 17.6μ επί 13.7μ) καταλάμβανε έκταση 205τμ και ήταν χτισμένη από ευμεγέθεις λιθόπλινθους. Διέθετε πέντα δωμάτια (I-V) στο βόρειο τμήμα της τα οποία ανοιγόταν προς την πλακόστρωτη, περίστυλη αυλή (VIII), μέσω μίας στοάς - παστιάδας. Δύο ακόμα δωμάτια (VI-VIII) πλαισίωναν την αυλή στα νότια της. Όλα τα δωμάτια είχαν άνοιγμα προς την αυλή. Η οικία είχε είσοδο, μήκους 2.40μ στο κέντρο του νότιο τοίχου της και πιθανότατα να περιστοιχιζόταν από στοά. Εξωτερικά της οικίας, στο άνηδρο που υπήρχε μπροστά από αυτή, υπάρχει εξωτερικός τοίχος μήκους 38μ, που όριζε έναν υπαίθριο χώρο, πιθανότατα για την εκτέλεση αγροτικών εργασιών. Σε αυτόν τον υπαίθριο χώρο υπήρχε και ένας δεύτερος μικρότερος περίβολος, που όριζε μία μικρότερη περιοχή με πλάτος 6-10μ.

Το Δωμάτιο I διέθετε δύο δύο λίθινες κατασκευές στη νοτιοδυτική (1.80×1.25μ) και βορειοδυτική μεριά (0.90×0.85μ), αντίστοιχα που πιθανότατα είχαν αποθηκευτική και οικιακή χρήση. Μάλιστα η βορειοδυτική κατασκευή διέθετε πλακόστρωτο.

Σχισμή στο φυσικό βράχο, στη νοτιοδυτική γωνία του Δωματίου II απέδωσε κεραμική που χρονολογείται στον ύστερο 5^ο αι. π.Χ. και αποτελεί *terminus post quem* σχετικά με την πρωιμότερη ένδειξη χρήσης του χώρου.

Τα Δωμάτια III και IV αποτελούσαν ενιαίο χώρο στην πρώτη οικοδομική φάση της οικίας. Σε κάποια χρονική στιγμή χτίστηκε τοίχος, που διαίρεσε το δωμάτιο σε 2 επιμέρους χώρους (Δωμ. III - IV), που επικοινωνούσαν μεταξύ τους, αλλά διατηρούσαν κοινή θύρα προς την αυλή, πλάτους 1μ. Με τη διαίρεση των χώρων, κατά μήκος του ανατολικού τοίχου κατασκευάζεται ορθογώνια λιθόστρωτη κατασκευή πλάτους 0.80μ που λειτουργούσε ως θρανίο, ενώ έτερη κατασκευή (1.00μ επί 0.85μ), επιστρωμένη με θραύσματα πίθων και πλακοειδείς λίθους την οποία οι ανασκαφείς χαρακτήρισαν ως εστία χτίζεται στο ανατολικό άκρο του Δωματίου IV.

Η πρόσβαση στο Δωμάτιο V γινόταν μέσω του Δωματίου IX που λειτουργούσε ως προθάλαμος. Μάλιστα το Δωμάτιο IX, διέθετε κατά μήκος του ανατολικού τοίχου, χαμηλό θρανίο, πλάτους 0.45μ. Το Δωμάτιο VI, στη νοτιοανατολική γωνία της οικίας, είχε όλη τη βόρεια πλευρά του ανοικτή προς την αυλή.

Το Δωμάτιο VII, στη νοτιοδυτική γωνία της οικίας, ήταν τετράγωνο στην κάτοψη (εσωτερικές διαστάσεις: 2,95μ επί 3,00μ) και επικοινωνούσε με την αυλή μέσω θυράς, μήκους 0.85μ. Οι τοίχοι της οικίας σε αυτό το δωμάτιο ήταν ευμεγέθεις και ισχυροί, πλάτους 0.65.0.80μ. Οι ανασκαφείς, με βάση τα κατασκευαστικά του χαρακτηριστικά που συνηγορούν στην ύπαρξη δεύτερου ορόφου και σε αντίστοιχα παραδείγματα οικιών, ερμήνευσαν το Δωμάτιο VII, ως πύργο. Η εύρεση πεσμένων λίθων στο εσωτερικό του ερμηνεύτηκε ως βαθμίδες της κλίμακας για το δεύτερο όροφο.

Ο Χώρος XII λειτουργούσε ως εξωτερικός εξώστης, μήκους 13.75μ. και πλάτους 0.75/1.00μ., παράλληλα προς το νότιο εξωτερικό τοίχο της οικίας. Στη νοτιοανατολική άκρη

του Χώρου XII, διαμορφώνονταν ο Χώρος XIII (διαστάσεις 4.15μ επί 2.00μ.) στο εσωτερικό του οποίου υπήρχε λίθινη κατασκευή Χώρος XIII (2.00μ επί 1.30μ.) που ερμηνεύτηκε σύμφωνα με τα ευρήματα ως χώρος σχετικός με παραγωγή μελιού (μελίσσια)

Εξωτερικά της οικίας, στο άνδριο που υπήρχε μπροστά από αυτή, υπάρχει εξωτερικός τοίχος μήκους 38μ, που όριζε ένα υπαίθριο χώρο, πιθανότατα για την εκτέλεση αγροτικών εργασιών. Το άνδριο περιλάμβανε τους εξωτερικούς χώρους XII και XIII. Τα ευρήματα που συλλέχθηκαν ήταν σχετικά λιγοστά. Περιλάμβανε όστρακα από αποθηκευτικά αγγεία, κρατήρες, κανθάρους, πινάκια, λύχνους, λεκάνες, λοπάδες, χύτρες κλπ. Συλλέχθηκε σημαντικός αριθμός οστράκων από κυψέλες και 3 νομίσματα.

Η οικία της Βάρης κατοικήθηκε από το τρίτο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ. έως το πρώτο τέταρτο του 3ου αι. π.Χ. Μικρές περιόδους επανάληψης της οικίας μαρτυρούν τα λιγοστά υστερορωμαϊκά και βυζαντινά όστρακα. Σε μικρή απόσταση από την οικία εντοπίζεται «ΟΡΟΣ» χαραγμένος επί του βράχου, ενώ παρατηρούνται και επιφανειακές αρχαιότητες, βόρεια της οικίας, που δεν έχουν ερευνηθεί. Πρόκειται για αγροικία με οικονομική δραστηριότητα βασιζόμενη στην καλλιέργεια της γης, την κτηνοτροφία και τη μελισσοκομία.

Χρονολόγηση: τρίτο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ. έως το πρώτο τέταρτο του 3ου αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Η αρχαία αγροικία βρίσκεται εντός των περιφραγμένων ορίων της Σχολής Ευελπίδων, στη Ζώνη Α του Υμηττού. Ανήκε στον Οργανισμό Διοικήσεως Εκκλησιαστικής Περιουσίας, αλλά παραχωρήθηκε στη δεκαετία του 1970 στο ελληνικό Δημόσιο για την εγκατάσταση της Σχολής Ευελπίδων.

Βιβλιογραφία: Karten von Attika, VIII (Vari). Eliot, 1962, 38, 44. Jones et al 1973. Travlos 1988, 446-447., 273. Pettegrew 2001. Hoepfner, 2005. Δημακόπουλος 2017, 151-153, πίν. 27, 28α, 46α.

3. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ-ΛΟΦΟ ΜΕΛΙΣΣΙ

Οδός: -

Οικόπεδο: ΥΠΟΣΤΑΘΜΟΣ ΔΕΗ, ΠΛΗΣΙΟΝ ΣΧΟΛΗ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ

Περιγραφή: Σε έκταση δεκαπέντε στρεμμάτων ιδιοκτησίας της ΔΕΗ, εντοπίστηκαν δεκαέξι αναλημματικοί τοίχοι. Οργανώνονταν στα ριζά λόφου, με έντονη κλίση από βορρά προς νότο. Ήταν χτισμένοι με αργούς λίθους είτε με διπλή σειρά λίθων είτε με γέμισμα από μικρούς λίθους στην πίσω όψη. Η λιγοστή συλλεχθείσα κεραμική ήταν κλασικών χρόνων. Οι αρχαίοι τοίχοι θεωρήθηκαν από την ανασκαφέα ότι όριζαν κτήματα αγροικών για καλλιέργεια και τους συνέδεσε με επιφανειακά αρχαία επιφανειακά κτιριακά κατάλοιπα, πιθανόν αρχαίων αγροικών, σε ύψωμα μόλις 80μ από αυτούς. Δυτικά της ιδιοκτησίας που εντοπίστηκαν οι αναλημματικοί τοίχοι διέρχεται το ρέμα που οδηγεί στην Οικία της Βάρης. Επισημαίνεται ότι

στην πλαγιά στα βορειοανατολικά και εκτός της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων υπήρχαν ορατοί παρόμοιοι αναλημματικοί τοίχοι.

Χρονολόγηση: Κλασικοί χρόνοι

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία Πετριτάκη 1981, 53-54.

4. ΠΕΡΙΟΧΗ:

Οδός: ΡΟΔΟΥ

Οικόπεδο: επιφανειακές αρχαιότητες.

Περιγραφή: Στα σύνορα με τη ΔΕ Βούλας, βορειοδυτικά της σύγχρονης οδού Ρόδου, αναλημματικοί τοίχοι, οι οποίοι πιθανότατα σχετίζονται με γνωστό ένυδρο ρέμα με ροή Β – Ν.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 194.

5. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΔΙΛΟΦΟ

Οδός: Λ. ΒΑΡΗΣ - ΚΟΡΩΠΙΟΥ (ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΑΠΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ)

Οικόπεδο: -

Περιγραφή: Κατά τη διάρκεια εργασιών του ΟΤΕ εντοπίστηκαν έξι αρχαίοι τοίχοι που ανήκαν σε κάποιο κτίσμα το οποίο συνέχιζε επί της λεωφόρου. Οι τοίχοι ήταν με επιμέλεια χτισμένοι και είχαν δύο όψεις. Το πλάτος τους είναι 0.45μ/0.50μ και όριζαν χώρους, ένας εκ των οποίων ήταν υπαίθριος, σύμφωνα με την ανασκαφέα. Σε απόσταση 20μ από το σκάμμα με τους τοίχους συλλέχθηκε σπασμένος σπόνδυλος (0.29μ σωζόμενη διάμετρος και σωζόμενο ύψος 0.42μ).

Χρονολόγηση: -

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχει κάτοψη των ευρημάτων. Σήμερα το Αμερικανικό Σχολείο δεν υπάρχει. Το κτίριο που στέγαζε το σχολείο το 1981 θα πρέπει να συσχετιστεί με το κτίριο που σήμερα στεγάζει γυμναστήριο. Τέλος τα αρχαία κατάλοιπα πιθανότατα εντάσσονται στα όρια του Δήμου των Αιξωνίδων Αλών.

Βιβλιογραφία: Τσιριγώτη 1981, 54.

6. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΛΑΧΙΚΑ

Οδός: ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ & ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ, ΟΤ. 4

Οικόπεδο: ΖΗΝΑ-ΓΟΥΛΑ

Περιγραφή: Ανασκάφηκε τμήμα αρχαίου νεκροταφείου στο δυτικό τμήμα του ακινήτου. Ερευνήθηκαν συνολικά 22 ταφές: 1) 8 εγχυτρισμοί: Εντοπίστηκαν στο ανατολικό τμήμα του

ακινήτου, σε πυκνή διάταξη. Τα αγγεία που είχαν χρησιμοποιηθεί ήταν κυρίως χύτρες, μία υδρία, ένας πίθος και είχαν τοποθετηθεί εντός ορυγμάτων λαξευμένων στο φυσικό έδαφος. Ως πώματα είχαν χρησιμοποιηθεί βάσεις άλλων αγγείων, ενώ στον πίθο είχε τοποθετηθεί μία πλίθρα. Τα ταφικά αγγεία καλύπτονταν με χώμα και στρώση μικρών λίθων. 4 εγχυτρισμοί (Εγχ.1, 3, 6, 7) έφεραν κτερίσματα και οι λοιποί (Εγχ.2, 4, 5, 8) ήταν ακτέριστοι.

ΤΑΦΕΣ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ
Εγχ. 1	Χύτρα	Μελαμβαφής κοτύλη, μελαμβαφής σκύφος	Τέλη 6 ^{ου} αι. π.Χ.
Εγχ. 2	Χύτρα	Ακτέριστη	
Εγχ. 3	Υδρία με πώμα από βάση μελαμβαφούς αγγείου	Πυξίδα, μελαμβαφής σκύφος	Τέλη 6 ^{ου} αι. π.Χ.
Εγχ. 4	Χύτρα με πώμα από χονδροειδές όστρακο. Λίγα οστά	Ακτέριστη	
Εγχ. 5	Πίθος με πώμα από πλίθρα. Λίγα οστά	Ακτέριστη	
Εγχ. 6	Υδρία με πώμα από βάση αγγείου	Τριφυλλόσχημη οινόχνη, μόνωτο μελαμβαφές κυάθιο	
Εγχ. 7	Χύτρα	Μελαμβαφής σκύφος, μόνωτο μελαμβαφές κυάθιο	Τέλη 6 ^{ου} αι. π.Χ.
Εγχ. 8	Χύτρα. Λίγα οστά		

2) 12 ταφικές πυρές: 4 Πυρές (Πυρά 1-4) εντοπίστηκαν στο βόρειο τμήμα του ακινήτου και είχαν ολοκληρωτικά καταστραφεί από τα θεμέλια παλαιότερης οικίας. 8 Πυρές ανασκάφηκαν στο δυτικό τμήμα του ακινήτου. Τα ορύγματα είχαν λαξευτεί στη φυσική κιμηλιά, με προσανατολισμό βορειοανατολικό-νοτιοδυτικό, εκτός μίας πυράς (Πυρά 9). Η Πυρά 11 ήταν πιο επιμελημένη και πλούσια σε κτερίσματα.

ΤΑΦΕΣ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΕΥΡΗΜΑΤΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ
Πυρά 5	Λιγοστά απανθρακωμένα ξύλα και οστά. (Μηκ.:1.72μ, πλ.:0.87μ, βάθ.: 0,80μ)	Ελάχιστα όστρακα	Αρχές 6 ^{ου} αι. π.Χ.
Πυρά 6	Μηκ.:1.70μ, πλ.:0.85μ, βάθ.: 0.70μ	Αναφέρονται ευρήματα, χωρίς να προσδιορίζεται	6 ^{ος} αι. π.Χ

		το είδος του αγγείου και ο αριθμός τους.	
Πυρά 7	Το ταφικό όρυγμα διέθετε αγωγό εξαερισμού. Αρκετά οστά Μηκ.:1.75μ, πλ.:0.77μ, βάθ.: 0.45μ	1 άβαφο όστρακο	
Πυρά 8	Το ταφικό όρυγμα διέθετε αγωγό εξαερισμού. Αρκετά οστά. Μηκ.:1.72μ, πλ.:0.90μ, βάθ.: 0.50μ	Ελάχιστα όστρακα	6 ^{ος} αι. π.Χ
Πυρά 9	Το ταφικό όρυγμα διέθετε αγωγό εξαερισμού. Αρκετά οστά. Μηκ.:1.60μ, πλ.:0.90μ, βάθ.: 0.50μ	Καθόλου όστρακα	
Πυρά 10	Το ταφικό όρυγμα διέθετε αγωγό εξαερισμού. Στις 4 γωνίες έφερε κοιλότητες διαμέτρου 0.40μ άγνωστης χρήσης. Μηκ.:1.95μ, πλ.:0.73μ, βάθ.: 0.52μ	Όστρακα με μελανόμορφη διακόσμηση	6 ^{ος} αι. π.Χ
Πυρά 11	Το ταφικό όρυγμα ήταν μεγάλων διαστάσεων και οριζότανε υπέργεια στις 3 πλευρές του από πρόχειρα τοιχία με αργούς λίθους. Βόρεια του Ταφικού ορύγματος ανασκάφηκε λιθόστρωτο πρόχειρης κατασκευής. Μηκ.:2.30μ, πλ.:1.07μ, βάθ.: 1.65μ	9 μελανόμορφες λήκυθοι με ανθέμια και παραστάσεις όπως: ηνίοχοι με άρματα, πομπές, αρπαγή δελφικού τρίποδα κλπ.	Αρχές 5 ^{ου} αι. π.Χ.
Πυρά 12	Ολοσχερώς κατεστραμμένο το ταφικό όρυγμα.	2 μικρά αρυβαλλοειδή ληκύθια	Κλασικοί χρόνοι

3) 2 Σαρκοφάγοι: Η μία σαρκοφάγος ήταν από πωρόλιθο και ήταν συλημμένη. Η έτερη σαρκοφάγος (μήκος: 1.70μ, πλάτος: 0.82μ) ήταν τοποθετημένη σε ταφικό όρυγμα σε βάθος - 1.30μ και ήταν από ωμό πηλό.

Χρονολόγηση: 6^{ος}-5^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για το σκελετικό υλικό. Το υλικό έχει δοθεί προς μελέτη στην κ. Δάφνη Βλαντή και έχει συμπεριληφθεί στην αδημοσίευτη Διδ. Διατριβή της με θέμα: «The Burial Rite of Enchytrismos in Attica, Euboea & Boeotia during the Late Geometric & Archaic Periods. Towards an understanding of its social Significance».

Βιβλιογραφία: Κουρίνου, ΑΔ 1981, 54. Πιν. 21γ. α/α27. Vlanti 2020 (αδημοσίευτη διατριβή)

7. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΛΑΧΙΚΑ

Οδός: ΤΑΥΓΕΤΟΥ

Οικόπεδο: ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗ

Περιγραφή: Το ακίνητο βρίσκεται βόρεια της Λ. Βάρης-Κορωπίου (πρώην επαρχιακός δρόμος Βάρης-Βάρκιζας) σε περιοχή όπου το 1984 αναφέρεται ότι είναι διάσπαρτη από αρχιτεκτονικά λείψανα και ταφικούς περιβόλους. Το οικοπέδο τοποθετείται στα όρια των Δήμων Αναγυρούντος και Αιξωνίδων Αλών. Στη δυτική πλευρά του οικοπέδου αποκαλύφθηκε κατασκευή από την οποία διατηρούνταν ημικυκλικό τμήμα, συνολικού μήκους 9,30 μ. Ήταν κατασκευασμένο από μικρούς και μεγάλους αργούς λίθους, με κυμαινόμενη διάμετρο από 1.00/0,25 μ, ενώ κατά τόπους διατηρούνταν 2 σειρές δόμων έως ύψος 0,78 μ. Η ανασκαφεί παρατηρεί ότι είχε χρησιμοποιηθεί η εγχώρια πέτρα της Βάρης (κοκκινόπετρα). Ανατολικότερα της κατασκευής, σε απόσταση 3μ, εντοπίστηκαν 2 έτεροι λίθοι. Δεν συλλέχθηκαν όστρακα και η ανασκαφεί θεώρησε ότι πρόκειται για κατασκευή με αγροτικό χαρακτήρα.

Χρονολόγηση: -

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Πιθανόν να πρέπει να συσχετιστεί με τις εγκαταστάσεις των Σαρακατσάνων στην περιοχή.

Βιβλιογραφία: Σούτου 1984, 35-36.

8. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΛΑΧΙΚΑ

Οδός: ΔΙΑΝΟΙΞΗ ΟΔΟΥ (πιθανότατα μεταξύ σύγχρονων οδών Πρεβέζης, Λευκάδος και Σωκράτους)

Οικόπεδο: -

Περιγραφή: Συλλέχθηκαν: 1) Μαρμάρινη λήκυθος (ΜΠ. 4252) με ανάγλυφη παράσταση δεξιώσης. Γυναικεία καθισμένη μορφή, με ιμάτιο και χιτώνα δεξιώνεται όρθια ανδρική μορφή. Φέρει την επιγραφή: ΔΗΜΟΣΤΡΑΤΗ / ΑΙΣΧΡΩΝΟΣ / ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ / ΚΑΛΛΑΙΣΧΡΟΥ. 2)

Επιτύμβια ανθεμωτή στήλη (ΜΠ. 4253). Σώζεται μόνο το άνω τμήμα της. Διακρίνεται σε πρόστυπο ανάγλυφο λουτροφόρος και άνωθεν αυτής δύο σχηματοποιημένοι ρόδακες. Σώζει την επιγραφή: ΚΑΛΛΑΙΣΧΡΟΣ / ΚΑΛΛΩΝΟΣ / ΑΛΑΙΕΥΣ.

Χρονολόγηση: α' μισό 4^{ου} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Η ανασκαφέας σημειώνει ότι τα επιτύμβια σήματα ήταν επιφανειακά ευρήματα και πιθανότατα προέρχονταν από παρακείμενη εκσκαφή. Επίσης επισημαίνει ότι προέρχονταν από το Δήμο των Αιξωνιδών Αλών. Οι Bergemann και Marchiandi έχουν υποστηρίξει ότι οι 2 στήλες που ανήκαν σε 2 μέλη της ίδιας οικογένειας προέρχονταν από Ταφικό Περίβολο που δεν διασώθηκε. (Ταφικός Περίβολος του Καλλιάδη).

Βιβλιογραφία: ΑΔ 1978, 59. 433-434. Bergemann 1997, 206, U5a Marchiandi 2011, [Hal.Aix.25]:433-434.

9. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΔΙΛΟΦΟ- ΓΟΥΡΝΑ

Οδός: Λ. ΑΘΗΝΩΝ- ΒΑΡΗΣ

Οικόπεδο: ΧΑΡ. ΒΛΑΧΟΥ, ΙΩ. ΒΑΤΙΣΤΑ

Περιγραφή: Ταφικοί Περίβολοι και αρχαία οδός. Η αρχαία οδός διέρχονταν με κατεύθυνση ανατολή-δύση και αποκαλύφθηκε σε μήκος 30μ. Είχε πλάτος 5.30μ και σώζονταν τμήμα από τα αναλήμματα της. Συγκεκριμένα, το νότιο ανάλημμα της οδού είχε πλάτος 1.00/1.20μ και ήταν χτισμένο από αργούς λίθους. Στο εσωτερικό της οδού συλλέχθηκε πώρινο βάζο με τόρμο για την τοποθέτηση στήλης. Τρεις ταφικοί Περίβολοι οργανώνονταν σε παράταξη, κατά μήκος του βόρειου τμήματος της αρχαίας οδού.

Ταφικός περίβολος 1 (στα ανατολικά): Σωζόταν μόνο η πρόσθια όψη του περιβόλου, χτισμένου από ορθογώνιους πωρόλιθους, σε μήκος 7.90μ, σε ύψος 0.60μ και πλάτος 0.40μ, ενώ οι πλευρικοί τοίχοι ήταν κατεστραμμένοι. Στο εσωτερικό του Περιβόλου εντοπίστηκε πώρινη σαρκοφάγος με αετωματική απόληξη (διαστάσεις: 1.90μ επί 0.51μ, ύψος: 0.70μ), από το εσωτερικό της οποίας συλλέχθηκαν οστά, σχεδόν διαλυμένα. Μπροστά από την σαρκοφάγο, σχεδόν στο μέσο της όψης του περιβόλου, αναφάνηκε η χτιστή θεμελίωση από αργούς λίθους, ορθογώνιου σχήματος (διαστάσεων: 1.10μ επί 1.20μ, ύψος: 0.24μ) για την τοποθέτηση βάζου, το οποίο δεν σωζότανε.⁶³⁷

Ταφικός περίβολος 2: Σωζότανε μόνο η πρόσθια όψη του περιβόλου, χτισμένου από ορθογώνιους πωρόλιθους, σε μήκος 4.20μ, σε ύψος 1.00μ. ενώ οι πλευρικοί τοίχοι ήταν κατεστραμμένοι.⁶³⁸

⁶³⁷ Ο U7 στην αρίθμηση του Garland. Garland 1982, 173. Bergemann 1997, 206 : ακολουθεί την ίδια αρίθμηση με Garland 1982 Bergemann 1997, 206 : ακολουθεί την ίδια αρίθμηση με Garland 1982

⁶³⁸ Ο U8 στην αρίθμηση του Garland. Garland 1982, 173: U8. Bergemann 1997, 206 : ακολουθεί την ίδια αρίθμηση με Garland 1982

Ταφικός περίβολος 3: Αποκαλύφθηκε σε μήκος 3.50μ και τμήμα αυτού συνεχιζότανε εκτός οικοπέδου. ⁶³⁹

Χρονολόγηση: 4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για το σκελετικό υλικό. Δεν δίνονται πληροφορίες για τις ταφές στο εσωτερικό των Ταφικών Περιβόλων 2 και 3, καθώς και για τα ευρήματα. Οι Garland και Bergemann σημειώνουν ότι πρόκειται για την οδό που ένωνε τον Αναγυρούντα με το Δήμο των Αιξωνιδών Αλών. ⁶⁴⁰

Βιβλιογραφία: ΑΔ 1973-74, 160-62.πιν. 117 α-β. (Ο. Αλεξανδρή). Garland 1982, 173. Bergemann 1997, 206. Marchiandi 2011.

10. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΓΟΥΡΝΑ /ΣΕΟ

Οδός: Λ. ΒΑΡΗΣ - ΚΟΡΩΠΙΟΥ (ρεύμα προς Αεροδρόμιο)

Οικόπεδο: -

Περιγραφή: Το 2012, κατά τη διάρκεια εκσκαφικών εργασιών διαμόρφωση οικοπέδου, στη θέση Γούρνα, απέναντι από τον Ταφικό Περίβολο, επί τη Λ. Βάρης –Κορωπίου, από την πλευρά προς Αθήνα, εντοπίστηκε λίθινη ταφική κάλπη, Η κάλπη περιείχε χάλκινο τεφροδόχο αγγείο, με τα οστά του νεκρού, άνευ έτερων κτερισμάτων.

Χρονολόγηση: Κλασικοί χρόνοι

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό.

Βιβλιογραφία:

11. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΓΟΥΡΝΑ /ΣΕΟ.

Οδός: Λ. ΒΑΡΗΣ- ΚΟΡΩΠΙΟΥ (ρεύμα προς Αεροδρόμιο).

Οικόπεδο: Έμπροσθεν του πρώην ΣΕΟ (Σώμα Ελλήνων Οδηγών), νυν ΑΚΤΟ, στις παρυφές του Λόφου Μελίσσι. 300μ από τον περιφραγμένο χώρο με Ταφικούς Περιβόλους Περιβόλους. (14)

Περιγραφή: Ταφικός Περίβολος, σχήματος Π, πολυγωνικής τοιχοποιίας, χτισμένος με ευμεγέθεις λιθόπλινθους από ασβεστόλιθο. Διαστάσεις: 16.60μ (Ν) επί 8μ (Α) επί 3.9μ (Δ). Σώζεται σε μέγιστο ύψος 2.45μ, ενώ τμήμα των λίθων της πρόσθιας νότιας όψης του έχει καταπέσει. Σώζονται 2 βάσεις για στήλες, in situ, στην νότια πρόσοψη του μνημείου.

Χρονολόγηση: 5^{ος} / 4^{ος} αι. π.Χ.

⁶³⁹ Ο U9 στην αρίθμηση του Garland. Garland 1982, 173: U9. Bergemann 1997, 206 : ακολουθεί την ίδια αρίθμηση με Garland 1982

⁶⁴⁰ Garland 1982, 173.

Σχολιασμός: Ο Ταφικός Περίβολος αναφέρεται από το Wrede, ο οποίος παραθέτει κάτοψη και σχεδιαστική τομή, καθώς και φωτογραφίες. Ανασκάφηκε το 2002-3, στο πλαίσιο διάνοιξης του ρεύματος προς Κορωπί και παραμένει αδημοσίευτο υλικό. Ο Ταφικός Περίβολος είναι ορατός, στο ρεύμα της Λ. Βάρης-Κορωπίου προς Αεροδρόμιο. Ο Garland (1982, 173. U5) παρατηρεί ότι στην περιοχή του Ταφικού περιβόλου, υπάρχουν ενδείξεις για έτερα ταφικά μνημεία, χωρίς να δίνει περαιτέρω πληροφορίες.

Βιβλιογραφία: Milchhöfer, 1881, Heft III-VI, 15. Wrede, 1933, 36: no. 99. Abb. 9. Garland 1982, 172-173: U5. Bergemann 1997, 206. Marchiandi 2011, 434.

12. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΓΟΥΡΝΑ

Οδός: Λ. ΒΑΡΗΣ - ΚΟΡΩΠΙΟΥ (Ρεύμα προς Αεροδρόμιο)

Οικόπεδο: (πρώην Καμπέρη)

Περιγραφή: 2 Ταφικοί Περίβολοι στον ίδιο προσανατολισμό. Βρέθηκαν συλημένοι. Κείτονταν στα δυτικά του Ταφικού Περιβόλου (11).

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό.⁶⁴¹

Βιβλιογραφία: Αρχείο Υπηρεσίας. Ανασκάφηκαν το 2002-2003, στο πλαίσιο διάνοιξης του ρεύματος προς Κορωπί και παραμένει αδημοσίευτο υλικό. Αποδομήθηκαν στο πλαίσιο του έργου.

13. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΓΟΥΡΝΑ

Οδός: ΔΙΑΝΟΙΞΗ ΟΔΟΥ (Λ. ΒΑΡΗΣ - ΚΟΡΩΠΙΟΥ)

Οικόπεδο: ΜΠΑΓΛΑΤΖΗ.

Περιγραφή: Στο ακίνητο, απέναντι από τη θέση (11) ανασκάφηκαν ταφικά σύνολα και τμήμα αρχαίας οδού. Η οδός με κατεύθυνση βορειοδυτική-νοτιοανατολική, πλάτους 3-4μ, διέθετε αναλήμματα τα οποία σώζονταν κατά τόπους. Οι περισσότερες ταφές χωροθετούνταν σε έναν τριγωνικό χώρο που οριζότανε από το ανάλημμα της αρχαίας οδού και δύο έτερους τοίχους. Δύο μικρότεροι Ταφικοί Περίβολοι έφεραν στο εσωτερικό τους από δύο ταφές ο καθένας.

Συγκεκριμένα εντοπίστηκαν 28 τάφοι: 6 πυρές, 6 κεραμοσκεπείς, 5 λακκοειδείς, 4 κιβωτιόσχημοι εντοιχισμένοι με ορθογώνιες πλάκες στις πλευρές τους, 4 κιβωτιόσχημοι με χτιστά τοιχώματα, 1 πώρινη σαρκοφάγος, 1 εγχυτρισμός, 1 πήλινη λάρνακα.

Συλλέχθηκαν επίσης: 1) αττικό χάλκινο νόμισμα με παράσταση Αθηνάς και αντωπές κουκουβάγιες 2) Τμήμα ενεπίγραφης επιτύμβιας στήλης με αετωματική επίσταση (ΜΠ.3743)

⁶⁴¹ Ευχαριστώ την κα Μ. Κασίμη - Σούτου που μου επέτρεψε να αναφέρω αυτή την πληροφορία.

που σώζει την επιγραφή: *KΥΛΩΝΙΣ/ΑΝΤΙΦΑΝΗΣ* 3) Δύο συνανήκοντα τμήματα αετωματικής επιτύμβιας στήλης (ΜΠ.4369).

Χρονολόγηση: Κλασικών χρόνων

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για το σκελετικό υλικό. Η ανασκαφέας παραθέτει ένα συγκεντρωτικό κατάλογο των ταφών. Η Magliandi τοποθετεί την θέση στα σύνορα Αναγυρούντος και των Αιζωνιδών Αλών.

Βιβλιογραφία: ΑΔ 1978, 59-60. Marchiandi 2011, [Hal.Aix./Anag.4-6]: 435.

14. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΓΟΥΡΝΑ.

Οδός: Λ. ΒΑΡΗΣ - ΚΟΡΩΠΙΟΥ (ρεύμα προς Βάρκιζα).

Οικόπεδο: ΑΓΡΟΤΕΜΑΧΙΟ ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Περιγραφή: Ταφικός Περιβόλος σχήματος Π, πολυγωνικής τοιχοποιίας, χτισμένος με ευμεγέθεις λιθόπλινθους από ασβεστόλιθο. Διαστάσεις: 14.74μ (Β) επί 13.5μ (Α) επί 10.00μ (Δ). Ο βόρειος τοίχος της πρόσοψης του μνημείου σώζεται σε μέγιστο ύψος 3.05μ. Στην εσωτερική του όψη ο βόρειος τοίχος είχε ενισχυθεί με την κατασκευή αμελούς τοιχαρίου από μικρούς αργούς λίθους που εδραζότανε στο φυσικό έδαφος. Ο εσωτερικός τοίχος, σχεδόν στο κέντρο του, σε δύο σημεία, με απόσταση μεταξύ τους 1.45μ, σώζει τα λίθινα υπόβαθρα για την τοποθέτηση δύο επιτύμβιων στηλών. Οι διαστάσεις των βάσεων είναι 2.00μ επί 1.80μ και 1.30μ επί 1.20μ, αντίστοιχα.⁶⁴² Σημειώνεται ότι συλλέχθηκαν λίθινα αποτμήματα από επίστεψη μαρμάρινης στήλης, που θα πρέπει να συσχετιστούν με τις προαναφερθείσες βάσεις στηλών στην πρόσθια όψη του μνημείου.

Η ανασκαφή στο εσωτερικό του μνημείου το 1966 πιστοποίησε ότι το μνημείο είχε δεχθεί εκτεταμένη σύληση και αποκάλυψε έτερο ταφικό μνημείο. Πρόκειται για τμήμα κυκλικού περιβόλου, από ωμούς πλίνθους του οποίου η βόρεια ακτίνα που κείται στο εσωτερικό βόρειο τμήμα του Ταφικού Περιβόλου, σχεδόν στο ύψος της θεμελίωσης του και το υπόλοιπο τμήμα του υπολογίζεται ότι εκτείνεται πέραν των πλευρικών τοίχων του Ταφικού Περιβόλου. Ο κυκλικός περίβολος δεν αποκαλύφθηκε ολόκληρος και δεν ανασκάφηκε το εσωτερικό του. Η διάμετρος του υπολογίστηκε στα 17μ.⁶⁴³ Ο ανασκαφέας σχετίζει τον κυκλικό περίβολο με τμήμα τάφρου που ανασκάφηκε σε τομή, 2μ βόρεια του Ταφικού Περιβόλου, η οποία βαίνει στην ίδια κατεύθυνση με τον κυκλικό περίβολο.⁶⁴⁴ Ο Lauter χρονολογεί τον κυκλικό περίβολο τον 7^ο αι. π.Χ, χωρίς όμως ανασκαφικά στοιχεία και προτείνει ότι έχουμε επανάχρηση του

⁶⁴² Δαβάρας 1966, 96 και πιν. 90β. Lauter 1985, 65:Abb. 9.

⁶⁴³ Δαβάρας 1966, 96 και πιν. 91α. Lauter 1985, 65:Abb. 9.

⁶⁴⁴ Δαβάρας 1966, 96. Lauter 1985, 65:Abb. 9.

χώρου από την ίδια οικογένεια.⁶⁴⁵ Δοκιμαστικές τομές πραγματοποιήθηκαν στις 3 πλευρές του Ταφικού Περιβόλου.

Βόρεια πλευρά μνημείου: Η τομή, κατά μήκος του βόρειου τοίχου του μνημείου απέδωσε τμήματα επιτύμβιας στήλης που χρονολογείται τον 4^ο αι. π.Χ. και θα πρέπει να συσχετιστεί με τα βάθρα που έχουν εντοπιστεί στο βόρειο τοίχο του Περιβόλου.⁶⁴⁶ Επίσης, ανασκάφηκαν 3 πυρές.⁶⁴⁷ Η πρώτη πυρά (1.30μ επί 1.15μ) δεν απέδωσε ευρήματα. Η δεύτερη πυρά, σε απόσταση 0.90μ από το βόρειο τοίχο του Περιβόλου, απέδωσε όστρακα του 4^{ου} αι. π.Χ. Η τρίτη πυρά (5.40μ επί 0.50/0.80μ) απείχε 2μ από το βόρειο τοίχο και απέδωσε όστρακα του 4^{ου} αι. π.Χ., πινάκιο, ερυθρόμορφη υδρία,⁶⁴⁸ χάλκινη στλεγγίδα κ.α.

Ανατολική πλευρά μνημείου: Η τομή κατά μήκος του ανατολικού τοίχου του μνημείου απέδωσε μία συλημένη πυρά (0.90μ επί 0.45μ), πλησίον της οποίας συλλέχθηκαν τμήματα από λευκές ληκύθους.⁶⁴⁹ Επιπροσθέτως, η εύρεση του φυσικού εδάφους από -1.00μ, βόρεια και -0.30μ, νότια, υποδηλώνει ότι το ταφικό μνημείο θεμελιώθηκε, ακολουθώντας το φυσικό ανάγλυφο, στις υπώρειες της Λαθούριζας.

Δυτική πλευρά μνημείου: Η τομή κατά μήκος της δυτικής πλευράς του μνημείου δεν απέδωσε κανένα εύρημα.

Έτερο Ταφικό Μνημείο εντοπίστηκε 30μ ανατολικά του Ταφικού Περιβόλου. Πρόκειται για ορθογώνιου σχήματος μνημείο, διαστάσεων 3.25μ (Α-Δ) και 2.10μ (Β-Ν), με λίθινη θεμελίωση και ανωδομή από ωμές πλίνθους.⁶⁵⁰ Νότια του μνημείου εντοπίστηκε λάκκος, διαστάσεων 2.28μ επί 0.80μ και βάθους 1.10μ που είχε πληρωθεί με μελανές επιχώσεις και τέφρα. Η έρευνα στο ορθογώνιο μνημείο και στο λάκκο δεν απέδωσε ευρήματα. Ο ανασκαφέας χρονολογεί το ταφικό μνημείο στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. με βάση τον τρόπο κατασκευής του και θεωρεί ότι ο λάκκος θα πρέπει να συσχετιστεί με τις επανειλημμένες καύσεις των νεκρών της οικογένειας που ανήκε το ταφικό μνημείο. Περιμετρικά του ορθογώνιου μνημείου ανασκάφηκαν πυρές που είχαν συληθεί ολοκληρωτικά.

Ανάμεσα στον Ταφικό Περίβολο και το ορθογώνιο Μνημείο ο Garland αναφέρει την ύπαρξη έτερου Ταφικού Περιβόλου σχήματος Π. Σώζεται σε μονή σειρά λίθων, στην ίδια κατεύθυνση με το βόρειο τοίχο του Ταφικού Περιβόλου.⁶⁵¹ Ομοίως σημειώνει ότι νότια, από

⁶⁴⁵ Lauter 1985, 64, 65: Abb. 9.

⁶⁴⁶ Διαστάσεις Τομής: μήκος 14.50μ και πλάτος 4.50μ.

⁶⁴⁷ Οι πυρές αποτυπώνονται στο σχέδιο που παραθέτει ο Lauter 1985, 65: Abb. 9.

⁶⁴⁸ Η υδρία – καλπίς με ερυθρόμορφη παράσταση χρονολογείται στο β' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ., σύμφωνα με τη φωτογραφία του αγγείου που δημοσιεύεται σε Δαβάρας 1966, 96, πιν. 90^α. Ο Garland εκ παραδρομής αναφέρει ότι πρόκειται για ερυθρόμορφο αμφορέα. Garland 1982, 173: U1.

⁶⁴⁹ Διαστάσεις Τομής: μήκος 16.60μ και πλάτος 3.45μ.

⁶⁵⁰ Δαβάρας 1966, 96, πιν. 91β. Garland 1982, 173: U3.

⁶⁵¹ Garland 1982, 173: U2. Τα λείψανα αυτού του μνημείου δεν είναι ορατά σήμερα και δεν αναφέρονται από το Δαβάρα το 1966.

τον κύριο Ταφικό Περίβολο και παράλληλα με αυτόν σώζονται 5 λιθόπλινθοι, σε μονή σειρά, μήκους 5μ οι οποίοι σύμφωνα με το Garland αποτελούν έτερο Ταφικό Περίβολο.⁶⁵²

Χρονολόγηση: 5^{ος} - 4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για το σκελετικό υλικό. Οι Ταφικοί Περίβολοι είναι ορατοί, σε περιφραγμένο χώρο, κατά μήκος της σύγχρονης οδού Λ. Αναγυρούντος. Οι ανασκαφικές εργασίες στον χώρο πραγματοποιήθηκαν από τους Δαβάρια το 1966 και τα προκαταρκτικά συμπεράσματα δημοσιεύτηκαν στο ΑΔ 1966. Ωστόσο, το ανασκαφικό σχέδιο των εργασιών της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας του 1966, δημοσιεύεται από τον Lauter σε συνεργασία με το G. Gruben, το 1985.⁶⁵³

Βιβλιογραφία: Kaupert VIII 4, Milchhöfer, 1881, Heft III-VI, 15. Wrede, 1933, 36: no. 98. Eliot, 43. Δαβάρια 1966, 95-97, πιν. 89, 90 α-β, 91α, β. Garland 1982, 172-173: U1. Lauter 1985, 64, Abb. 9. Travlos 1988, 447, Abb. 578. Bergemann 1997, 206. Marchiandi 2011, 434, Breder 2013, 32. Ann. 2-3.

15. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΓΟΥΡΝΑ

Οδός: Λ. ΑΝΑΓΥΡΟΥΝΤΟΣ

Οικόπεδο: ΚΑΜΠΕΡΗ

Περιγραφή: Ταφικός Περίβολος. Δεν πραγματοποιήθηκε ανασκαφική έρευνα.

Χρονολόγηση: Κλασικών χρόνων

Σχολιασμός: Η αναφορά ύπαρξης Ταφικού Περιβόλου στην ιδιοκτησία γίνεται χωρίς περαιτέρω πληροφορίες. Δυστυχώς σήμερα τα λείψανα του Ταφικού Περιβόλου δεν είναι ορατά, λόγω σύγχρονων επιχώσεων, που κατάχωσαν τον περίβολο, χωρίς τη σύμφωνη γνώμη της αρχαιολογικής Υπηρεσίας.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 196.

16. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΓΟΥΡΝΑ

Οδός: Λ. ΑΝΑΓΥΡΟΥΝΤΟΣ

Οικόπεδο: ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Περιγραφή: Ταφικός Περίβολος. Αναλημματικοί τοίχοι όριζαν αρχαία οδό με κατεύθυνση Α-Δ, η οποία αποκαλύφθηκε σε μήκος 16.40μ και βαίνει παράλληλα με τη σύγχρονη οδό, σε απόσταση μόλις 4μ, βόρεια από αυτήν. Ανασκάφηκαν και έτερα τοιχία αμελούς κατασκευής, χωρίς να προσδιορίζεται η πιθανή χρήση τους.

Χρονολόγηση: 5^ο / 4^ο αι. π.Χ.

⁶⁵² Garland 1982, 173: U4. Σήμερα δεν είναι ορατός.

⁶⁵³ Lauter 1985, 65: Abb. 9.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για τις ταφές, τα πιθανά ευρήματα και το σκελετικό υλικό.

Βιβλιογραφία: Σούτου 1983, 53-54.

17. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΓΟΥΡΝΑ

Οδός: Λ. ΑΝΑΓΥΡΟΥΝΤΟΣ

Οικόπεδο: ΤΟΥΡΝΑΚΗ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκε ορθογώνιος χώρος, διαστάσεων 6.80μ επί 3.90μ, με προσανατολισμό ΒΑ-ΝΔ ο οποίος οριζότανε στις τρεις πλευρές από τοίχους αποσπασματικά σωζόμενους, σε ύψος μόλις 0.20μ. Σε μία πλευρά του χώρου, σε επαφή με τον τοίχο διαπιστώθηκε κατασκευή, διαστάσεων 1.40μ επί 0.90μ, που χαρακτηρίστηκε ως βάθρο. Ο χώρος συνέχιζε στα όρια του όμορου ακινήτου. Οι επιχώσεις που ερευνήθηκαν ήταν μόλις 0.20μ πάχους και απέδωσαν ελάχιστα ευρήματα (κεραμίδες και 2 λαβές από μεγάλα αγγεία).

Χρονολόγηση: Δεν δίνεται χρονολόγηση

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Το ακίνητο βρίσκεται απέναντι και ανατολικά από τον Ταφικό Περίβολο στον περιφραγμένο αρχαιολογικό χώρο. Πιθανότατα τα τοιχεία να πρέπει να θεωρηθούν ως υπολείμματα Ταφικού Περιβόλου, ο οποίος είχε ισοπεδωθεί και συληθεί στους νεότερους χρόνους. Η ύπαρξη κατασκευής-βάθρου συνηγορεί προς αυτή την ερμηνευτική προσέγγιση.

Βιβλιογραφία: Ι. Τσιριγώτη 1983, 54.

18. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΣΕΟ

Οδός: Λ. ΒΑΡΗΣ - ΚΟΡΩΠΙΟΥ- ΟΤ. 251:

Οικόπεδο: ΟΙΚ. ΚΑΡΑΜΕΛΗΣ

Περιγραφή: Οικιστικά κατάλοιπα

Σχολιασμός:

Χρονολόγηση:

Βιβλιογραφία: Αδημοσίευτο υλικό. Αρχείο ΕΑΠΝ

19. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΣΕΟ

Οδός: Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ (ΟΤ.253)

Οικόπεδο: -

Περιγραφή: Οικιστικά κατάλοιπα κλασικών χρόνων.

Σχολιασμός: -

Χρονολόγηση: Κλασικοί χρόνοι

Βιβλιογραφία: Αδημοσίευτο υλικό

20. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΣΕΟ

Οδός: ΝΗΡΗΙΔΩΝ-ΠΑΡΟΔΟΣ ΔΥΡΡΑΧΙΟΥ (ΟΤ.251)

Οικόπεδο: ΠΑΓΚΟΥ

Περιγραφή: Στη νότια κλιτύ του λόφου Μελίσσι, αποκαλύφθηκε αναλημματικός τοίχος, με κατεύθυνση Α-Δ, μήκους 12.85μ, πλάτους 0.50/1.00μ, ύψους 0.70/0.90μ. για τη συγκράτηση των χωμάτων και πρανών από τον υπερκείμενο λόφο Μελίσσι. Ελάχιστα όστρακα.

Χρονολόγηση: 4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 223.

21. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΣΕΟ

Οδός: ΔΥΡΡΑΧΙΟΥ

Οικόπεδο: ΤΣΑΠΑΤΣΑΡΗ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος, αμελούς κατασκευής, με κατεύθυνση Α-Δ, μήκους 11μ, πλάτους 0.60/1.00μ, ύψους 0.70μ για τη συγκράτηση των πρανών, στο λόφο Μελίσσι.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 223.

22. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΣΕΟ

Οδός: ΔΥΡΡΑΧΙΟΥ

Οικόπεδο: ΚΟΥΜΑΝΤΑΚΗ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος, μήκους 15μ, πλάτους 0.70/0.90μ, ύψους 0.40/0.90μ. Αμελούς κατασκευής και με κακή διατήρηση.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 223.

23. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΣΕΟ

Οδός: Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Οικόπεδο: ΜΗΛΕΟΥΝΗ

Περιγραφή:

Εντοπίστηκε και ανασκάφηκε κιβωτίοσχημος τάφος που έφερε πήλινες καλυπτήριες πλάκες. Η ταφή είχε διανοιχθεί εντός δωματίου οικίας κλασικών χρόνων, όταν η οικία είχε πλέον εγκαταλειφθεί.

Σχολιασμός: -

Χρονολόγηση: Κλασική οικία και Ταφή Ρωμαϊκών χρόνων.

Βιβλιογραφία: Αδημοσίευτο υλικό.

24. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΣΕΟ

Οδός: Λ. ΑΝΑΓΥΡΟΥΝΤΟΣ, (ΟΤ.252)

Οικόπεδο: ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΥ

Περιγραφή: Ανασκάφηκαν κατάλοιπα εργαστηριακής εγκατάστασης. Συγκεκριμένα: εντοπίστηκαν 8 αβαθείς κατασκευές (6 κυκλικές, 1 ελλειψοειδής, 1 ορθογώνιου σχήματος) λαξευμένες στο φυσικό βράχο, με κάθετα τοιχώματα. Μία κυκλική κατασκευή είχε επενδυθεί με υδραυλικό κονίαμα και από το εσωτερικό της συλλέχθηκε ατρακτόσχημο μυροδοχείο του 3^{ου} αι. π.Χ. Η συλλεχθείσα κεραμική από τις λοιπές κατασκευές απέδωσε αβαφή και μελαμβαφή όστρακα.

2 αύλακες λαξευμένες στο φυσικό βράχο, μέγιστου μήκους 15.50μ, πλάτους 0.70/0.90μ, σε μικρή απόσταση (μεταξύ τους (από 0.75μ έως 1.20μ), διατρέχουν το νότιο τμήμα του οικοπέδου. Οι αύλακες ερμηνεύονται από την ανασκαφέα ως αύλακες υπερχειλίσης, εξαιτίας αμελούς τοίχου, μήκους 1.40μ, πλάτους 0.40μ, ύψους 0.70μ στα ανατολικά μίας εκ των αυλάκων, που λειτουργούσε ως φράγμα.

Στα ΒΑ και δυτικά του ακινήτου εντοπίστηκαν 2 αμελούς κατασκευής τοιχία, που συνεχίζουν, όπως και οι αύλακες στα όμορα ακίνητα. Ο τοίχος στα ΒΑ είχε διαστάσεις: μήκος 1.18μ, πλάτος 0.50μ, ύψος 0.50μ. Ο τοίχος στα Δ είχε διαστάσεις: μήκος 1.95μ, πλάτος 0.59μ, ύψος 0.40μ. Συλλέχθηκε λιγοστή κεραμική.

Χρονολόγηση: Τέλη κλασικής εποχής και ελληνοιστικοί χρόνοι (3^{ος} αι. π.Χ.).

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Η απουσία λοιπών στοιχείων και ανασκαφικού σχεδίου δεν επιτρέπει περαιτέρω επισημάνσεις. Στο ΑΔ η αναφορά στο ΟΤ. 352 είναι λανθασμένη, με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουμε την ακριβή θέση του ακινήτου. Πιθανόν να είναι ΟΤ. 252.

Βιβλιογραφία: Καζαζάκη 2008, 181.

25. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΧΕΡΩΜΑ. Βόρειο Νεκροταφείο.

Οδός: Λ. ΒΑΡΗΣ - ΚΟΡΩΠΙΟΥ

Οικόπεδο: Απαλλοτριωμένη έκταση από ΥΠΠΟΑ.

Περιγραφή: Η αρχαιοκαπηλική δράση, το 1934 σε αγροτεμάχιο στην περιοχή της Βάρης θα αποδώσει σημαντικό αριθμό αγγείων τα οποία με τη σωτήρια παρέμβαση του Μ. Βλαστού, Προέδρου της Εταιρείας των Φίλων του ΕΑΜ, θα αποκτήσει το ΕΑΜ. Στην περιοχή εύρεσης των αγγείων θα πραγματοποιηθεί συστηματική ανασκαφική έρευνα κατά τα έτη 1936-1939, από τους Φ. Σταυρόπουλλο και Γ. Οικονόμου και θα αποκαλυφθεί ένα σημαντικό νεκροταφείο.

Τα αποτελέσματα της ανασκαφής θα παραμείνουν αδημοσίευτα για δεκαετίες. Η Σέμνη Καρούζου θα δημοσιεύσει τα έτη 1963, 1982, 1985, μεγάλο μέρος από τα αγγεία που είχαν συλλεχθεί από τους αρχαιοκάπηλους. Η Α. Αλεξανδρίδου θα μελετήσει τα ημερολόγια του ανασκαφέα και θα προχωρήσει σε δύο σημαντικότερες δημοσιεύσεις (2009, 2012) του νεκροταφείου το οποίο στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως Βόρειο Νεκροταφείο.

Το Βόρειο Νεκροταφείο ήταν μία νεκρόπολη με Ταφικούς τύμβους και λοιπές ταφές, σε συστάδες και μεμονωμένα. Η διάρκεια χρήσης του νεκροταφείου τοποθετείται από το τελευταίο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. έως τα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ. Οι Φ. Σταυρόπουλλος και Γ. Οικονόμου ανέσκαψαν 4 Τύμβους και ένας δεν ερευνήθηκε, ενώ σημαντικό τμήμα των ταφών είχε συληθεί.

Ο **Τύμβος 1** είχε διάμετρο 25μ. Τα αγγεία της λαθρανασκαφής προέρχονταν από την κορυφή του τύμβου, όπως πιστοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της συστηματικής ανασκαφής. Στο εσωτερικό του τύμβου υπήρχε μία μόνο λακκοειδής ταφή ενηλίκου, με κατεύθυνση ανατολή-δ και το κεφάλι στραμμένο στα Δ. Στο εσωτερικό του τάφου, στη νοτιοδυτική γωνία συλλέχθηκαν 2 σπασμένα αγγεία και οστά από μικρό ζώο. Η ταφή χρονολογείται στο τελευταίο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. και είχε καλυφθεί με καθαρό χώμα που απέδωσε όστρακα αγγείων και στη συνέχεια σφραγίστηκε με λιθολόγημα.

Επί του τύμβου εντοπίστηκε επιμήκης αύλακα, από ωμές πλίνθους, μήκους 14μ, με κατεύθυνση Β-Ν, από την οποία συλλέχθηκαν 14 αγγεία, 1 χάλκινο ζευγάρι ενώτια και 1 τμήμα ειδωλίου με γκράφιτι (I I E). Η αύλακα στο βόρειο τμήμα της δεν έσωζε ίχνη πυράς. Τα κατασχεθέντα αγγεία που συνδέονται με την αύλακα προσφορών και τα λοιπά αγγεία της αύλακας από την περίοδο της συστηματικής ανασκαφής, είναι μεγάλα αγγεία, χωρίς ίχνη πυράς που ήταν ηθελημένα θραυσμένα. Η αύλακα προσφορών είναι σύγχρονη με την ταφή του Τύμβου.

Τελετουργική πυρά εντοπίστηκε στη δυτική άκρη της αύλακας προσφορών, η οποία περιείχε άνθρακες, στάχτες, οστά μικρών ζώων και πτηνών και 9 καμένα και αποσπασματικά σωζόμενα αγγεία (2 μεγάλοι με διακόσμηση πίθοι, 2 πινάκια τύπου πυράς και δίπλα τους 1 σιδερένιο μαχαίρι, 2 πυξίδες ή λεκανίδες και 2 πινάκια ή λεκανίδες). Ο Σταυρόπουλλος χρονολόγησε τα αγγεία μεταξύ των ετών 575-550 π.Χ. Στα μέσα του 6^{ου} αι. π.Χ. τμήμα χτιστού περιβόλου περιβάλλει τον Τύμβο 1 στη βόρεια πλευρά και ο τύμβος καλύπτεται μερικώς από παχύ στρώμα αργών λίθων, μέρος των οποίων καλύπτει και την τελετουργική πυρά.

Η αύλακα προσφορών στο τελευταίο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. και η μεταγενέστερη τελετουργική πυρά, του δεύτερο μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. μαρτυρούν δύο διαφορετικές ταφικές πρακτικές που είχαν όμως ως κοινό στοιχείο, την απόδοση τιμών στο νεκρό ο οποίος έχει θεωρηθεί ως «γενάρχης». Η μεταγενέστερη τελετουργική πυρά υποδηλώνει προγονική λατρεία.

Ο **Τύμβος 2** είχε διάμετρο 24 -25μ και διατηρούνταν σε ύψος 0.95μ. Οριζότανε από τοίχο πολυγωνικής τοιχοποιίας, στον οποίο είχε συμπεριληφθεί τμήμα αρχαϊκού αγάλματος ως οικοδομικό υλικό, σε δεύτερη χρήση. Στο εσωτερικό του Τύμβου υπήρχαν 5 συλημένες ταφές τις οποίες ο Σταυρόπουλλος απέδωσε στα μέλη μίας οικογένειας. Εντός χτιστής κατασκευής κείτονταν η Τφ.1 η οποία ήταν πρωτογενής καύση και θεωρήθηκε ότι ανήκε στον αρχηγό του οίκου (γενάρχης). Οι Τφ.2-3 ήταν επίσης πρωτογενείς καύσεις. Υπήρχαν ενδείξεις για τελετουργικές πυρές που απέδωσαν όστρακα. Ο Σταυρόπουλος χρονολογεί τις ταφές του Τύμβου στον 6^ο αι. π.Χ. χωρίς να δίνει περισσότερα στοιχεία. Η Αλεξανδρίδου επισημαίνει ότι ένα από τα συλλεχθέντα όστρακα σύμφωνα με την περιγραφή του Σταυρόπουλλου έφερε διακοσμητική ζώνη με ζώα και προτείνει ως πιθανή χρονολόγηση το πρώτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (Alexandridou 2012, 10, υποσημ.: 31). Ο Γουλάκος θα προτείνει ότι η εύρεση τμήματος αρχαϊκού αγάλματος (κούρου) ως οικοδομικό υλικό σε δεύτερη χρήση, πιθανόν να τοποθετεί τη χρονολόγηση του τύμβου μετά τον 6^ο αι. π.Χ. (Γουλάκος 2015, 153).

Νότια του Τύμβου 2 ανασκάφηκε συστάδα 9 τάφων και 7 εγχυτρισμών (κυρίως αμφορείς και 1 ανάγλυφος πίθος). Οι εγχυτρισμοί διαχωρίζονταν μεταξύ τους με μικρό τοίχιο. Μόνο οι 3 εγχυτρισμοί έχουν χρονολογηθεί από την Αλεξανδρίδου με βάσει τα στοιχεία του ημερολογίου του Σταυρόπουλλου στα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ και στο πρώτο μισό του 7ου αι. π.Χ. Τα αγγεία των εγχυτρισμών στηρίζονταν σε μικρούς αργούς λίθους. Οι ταφές ήταν πρωτογενείς καύσεις, περιείχαν στάχτες, άνθρακες και είχαν καλυφθεί με μεγάλους λίθους. 2 μόνο τάφοι (Τφ. 15-16) απέδωσαν ευρήματα που χρονολογούνται στον 6^ο αι. π.Χ. Οι λοιπές ταφές δεν μπορούν να χρονολογηθούν λόγω απουσίας ευρημάτων.

Ο **Τύμβος 3** ήταν επιμήκης και είχε μήκος 23μ και πλάτος 18μ. Σωζότανε σε ύψος 4μ και κάλυπτε 33 ταφές, εκ των οποίων μόνο οι 10 ήταν ασύλητες. 8 τάφοι (Τφ. 1, 5, 6, 7, 8, 29, 30, 31) χωροθετούνταν σε σειρές με προσανατολισμό B-N (το κεφάλι προς B), εντός περιοχής, διαστάσεων 20μ επί 14.70μ, με τοίχια στα ανατολικά και νότια και είχαν καλυφθεί με στρώση από αργούς λίθους.

Στο σύνολο των 33 ταφών, μόνο 3 ταφές ήταν ενταφιασμοί (Τφ. 11, 19, 31) και οι λοιπές ήταν πρωτογενείς πυρές. Υπήρχαν επίσης 8 παιδικές ταφές (Τφ. 14, 18, 20, 21, 22, 23, 30, 32), από τις οποίες οι 4 ήταν σε λουτήρες και 3 εγχυτρισμοί (Τφ. 5, 13, 26). Οι ταφές του Τύμβου 3 χρονολογούνται από το δεύτερο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. έως τον ύστερο 5^ο αι. π.Χ. με τις περισσότερες να καλύπτουν τον ύστερο 6^ο αι. και τις πρώτες δεκαετίες του 5^{ου} αι. π.Χ.

Ο **Τύμβος 5**, περιλάμβανε έναν Ταφικό Περίβολο I διαστάσεων 15μ επί 19μ. που περιέκλειε χτιστές ταφές και στην ανατολική του πλευρά είχε προστεθεί και έτερος Περίβολος II. Ο Ταφικός περίβολος II, 2 Βάθρα (ΣΤ, Ζ), ταφές (25/Ε, 26, 42) και 3 τύμβοι από μικρούς λίθους ορίζονταν από τοίχους στα βόρεια και δυτικά τους.

Ο **Ταφικός Περίβολος I** περιλάμβανε 24 ορθογώνιες ταφές, στην πλειονότητα τους καύσεις, εκ των οποίων οι 5 (Α1 (22), Α2(21), Β(24), Γ(8), Δ(23), είχαν σημειωθεί με λίθινες

χτιστές κατασκευές, 3 ενταφιασμοί (3,4, B(24)), 2 παιδικές ταφές σε αγγεία (10, 14) και μία καύση μεγάλου παιδιού ή εφήβου (11).

Η πρωιμότερη ταφή χρονικά (Γ(8)) ήταν καύση ενήλικα και χρονολογείται στο τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Λίθινη κατασκευή από αργούς λίθους στις 3 πλευρές του, ύψους 0.50μ, άνωθεν του τάφου είχε κατασκευαστεί σε μεταγενέστερη φάση από την καύση, σύμφωνα με τον Σταυρόπουλλο και είχε πληρωθεί με χώμα. 3 ταφές (20, Δ (23), 7) χρονολογούνται στις πρώτες δεκαετίες του 6^{ου} αι. π.Χ. , στα μέσα του 6^{ου} αι. και στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ., αντίστοιχα. Οι λοιπές ταφές, σύμφωνα με τις περιγραφές από τα ημερολόγια του Σταυρόπουλου χρονολογούνται από την Αλεξανδρίδου στις πρώτες δεκαετίες του 5^{ου} αι. π.Χ.

Ο πιο μνημειακός τάφος του Περιβόλου Ι κείτονταν στο κέντρο (B(24) και περιείχε συλημένο ενταφιασμό ενηλίκου. Ο τάφος είχε καλυφθεί με κατασκευή από αργούς λίθους στο κατώτερο τμήμα και από ωμές πλίνθους στο ανώτερο, με πυραμοειδή απόληξη, ύψους 0.60μ. Στο χαμηλότερο επίπεδο της κατασκευής εντοπίστηκε ταφική πυρά, που περιείχε αγγεία που χρονολογούνται στον ύστερο 6^ο ή αρχές 5^{ου} αι. π.Χ.

Η καύση παιδιού ή εφήβου (11) δεν έφερε κτερίσματα, αλλά στην επιφάνεια του τάφου βρέθηκαν σπασμένα και καμένα αγγεία (μελαμβαφής χους, 2 πινάκια τύπου πυράς, 2 μεγάλου σκύφοι, 1 μελαμβαφής κοτύλη, 1 μικρή ερυθρόμορφη λουτροφόρος) που χρονολογούνται στο 430 π.Χ. Ενδιαφέρον αποτελεί η συλλογή πόρινων τμημάτων από το σώμα, τα πόδια και τα φτερά 2 αρχαϊκών σφιγγών και 1 κίονα, κοντά σε ταφή (3).

4 τελετουργικές πυρές (Α-Α, Β-Β, Γ-Γ, Δ-Δ) περιέτρεχαν τη βόρεια, νότια και ανατολική πλευρά του Περιβόλου, τις οποίες ο Σταυρόπουλος ονομάζει «ΘΥΣΙΑΙ». Περιείχαν καμένα και θραυσμένα αγγεία, αναμειγμένα με οστά μικρών ζώων και πτηνών. Τα αγγεία ήταν ηθελημένα σπασμένα, δεν είχαν διασκορπιστεί μακριά και είχαν εναποτεθεί απευθείας επί του εδάφους. Υπάρχει ποικιλία σχημάτων, κυρίως μικρού μεγέθους ανοιχτά αγγεία, οι λήκυθοι και οι λουτροφόροι περιέχονταν σε όλες τις πυρές, ενώ η υδρία (πυρά Β-Β) και η λουτροφόρος (πυρά Γ-Γ) ήταν τα μεγαλύτερα σχήματα. Τα αγγεία από κάθε πυρά ήταν σύγχρονα μεταξύ τους. Οι πυρές είχαν διάρκεια χρήσης από το δεύτερο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. έως τις πρώτες δεκαετίες του 5^{ου} αι. π.Χ. ⁶⁵⁴

Βάθρο (ΣΤ): Πρόκειται για λίθινη ορθογώνια πυραμοειδή κατασκευή, διαστάσεων 3.75μ επί 3μ. χτισμένη από αργούς λίθους, με 3 βαθμίδες. Το εσωτερικό της είχε πληρωθεί με χώμα και αργούς λίθους, ενώ διακρίνεται η κοιλότητα για την τοποθέτηση αγάλματος. Στην ευρύτερη περιοχή συλλέχθηκαν μαρμάρινα αποτμήματα αγαλμάτων (σφίγγα, γόνατο ζώου, πόδι και δάχτυλο κούρου).

⁶⁵⁴ Πυρά Α-Α: μέσα 6^{ου} αι. π.Χ. Πυρά Β-Β: τέλη 6^{ου} αι. π.Χ. Πυρά Γ-Γ: γύρω στο 500π.Χ., Πυρά Δ-Δ: πρώιμος 5^{ος} αι. π.Χ. 2 λεκάνες με ζώονες ζώων χρονολογούνται στο πρώτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Ανατολικά του Βάθρου ΣΤ, υπήρχε μεγάλος **τάφος (25-E)**, διαστάσεων 4.30μ επί 2.75μ, βάθους: 0.40/0.50μ, που έφερε ενταφιασμό ενηλίκου. Ο νεκρός είχε καλυφθεί με χώμα και λίθους. Κάτω από στο στρώμα των λίθων συλλέχθηκε αμφορέας με αδιάγνωστη παράσταση που ο Σταυρόπουλλος χρονολογεί στον 7^ο αι. π.Χ. Η εύρεση πώρινου αποτμήματος με ίχνη κόκκινου, λευκού και μαύρου χρώματος ερμηνεύτηκε ως τμήμα της σαρκοφάγου. Μεγάλη αύλακα προσφορών, με τετραπλά ορύγματα βρέθηκε ανατολικά του Τάφου 25/E, μέγιστου μήκους 4μ, η οποία κατέληγε στην ανατολική στενή πλευρά του τάφου και συνέχιζε και κάτω από αυτόν. Η αύλακα ήταν προγενέστερη του τάφου και μάλιστα η αύλακα προστατεύτηκε κατά την κατασκευή του τάφου. Τα ορύγματα της αύλακας προσφορών περιείχαν πληθώρα θραυσμένων αττικών και κορινθιακών αγγείων μαζί με οστά μικρών ζώων και πτηνών. Τα αγγεία χρονολογούνται στον ύστερο 7^ο αι. π.Χ. έως το δεύτερο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. και δεν συνιστούν μία τελετή, αλλά συχνές επισκέψεις των συγγενών με ταφικές πρακτικές αντίστοιχες με εκείνες από τον Τύμβο 1. Στην περιοχή συλλέχθηκαν το πόδι και δάχτυλο από μαρμάρινο κούρο.

Βάθρο (Z): Πρόκειται για λίθινη κατασκευή, διαστάσεων 3.94μ επί 3.10μ, ύψους 0.50μ, χτισμένη από καλά δουλεμένους λίθους. Ο Σταυρόπουλλος είχε θεωρήσει ότι πρόκειται για κενοτάφιο. Ωστόσο, η εύρεση μαρμαρίνων αποτμημάτων από αγάλματα (πόδι αλόγου, πλάτη γυναικείου αγάλματος, τμήμα σφίγγας) οδήγησε την Αλεξανδρίδου να το ταυτίσει με βάθρο.

Τελετουργική πυρά⁶⁵⁵ εντοπίστηκε κάτω από την περιοχή του Βάθρου Z, γεμάτη με σπασμένα και καμένα όστρακα αγγείων, ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζει κύπελλο με την επιγραφή ΠΡΟΠΟΣΙΣ και ένα πήλινο ομοίωμα παπουτσιού. Τα αγγεία χρονολογούνται από το πρώτο τέταρτο έως το τρίτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Ανατολικά του Βάθρου συλλέχθηκαν τμήματα από μαρμάρινα αγάλματα και εντοπίστηκε μία τελετουργική πυρά που χρονολογείται στον πρώιμο 5^ο αι. π.Χ.

Παιδική ταφή (26) ανασκάφηκε 1.30μ ανατολικά του Βάθρου Z. Η ταφή είχε διαστάσεις 1.45μ επί 1.10μ και ήταν πλούσια κτερισμένη. Τα αγγεία χρονολογούνται στο τρίτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Η Αλεξανδρίδου επισημαίνει ότι ανάμεσα στα συλλεχθέντα αγγεία υπήρχε και ένα πινάκιο, τύπου ΑΠ της ομάδας Gecko και του εργαστηρίου της Ν. Υόρκης το οποίο σύμφωνα με την Callipolitis- Feytmans χρονολογείται στον πρώιμο 5^ο αι. π.Χ.⁶⁵⁶ Έτερη **παιδική ταφή (42)** εντοπίστηκε 3.05μ ανατολικότερα της ταφής 26.

Κατά μήκος του βόρειου τοίχου που όριζε από βορρά τα Βάθρα Z-ΣΤ, τις ταφές 25/E, 26, 42, παράλληλα και σε απόσταση 1.00μ από αυτόν εντοπίστηκε **ταφική πυρά α-α** «sacrifice», πλάτους 1.00μ. Τα αγγεία κείτονταν απευθείας στο έδαφος, πάνω από στρώση με στάχτες και άνθρακες. Ο Σταυρόπουλλος αναφέρει τα αγγεία ως «ανατολίζοντα». Λεκάνες και υδρίες

⁶⁵⁵ Η πυρά συνέχιζε για 7μ πέρα από το Βάθρο Z και έφτανε μέχρι την παιδική Ταφή 42.

⁶⁵⁶ Alexandridou 2012, 32, note: 109.

κυριαρχούν στα σχήματα, ενώ ανάμεσα στα αγγεία ξεχωρίζουν: υδρία στην τεχνοτροπία του Σοφίλου φέρει την πρωιμότερη παράσταση της κρίσης του Πάρη, ενώ εκείνος ετοιμάζεται να αποδράσει. 2 μελανόμορφες υδρίες με παράσταση νιόπαντρου ζεύγους – πιθανόν Πηλέας και Θέτις - που συνοδεύονται από τον Ποσειδώνα και τον Απόλλωνα. Όστρακο με επιγραφή ΦΑΙΝΕ.⁶⁵⁷ Τα αγγεία χρονολογούνται τον πρώιμο 6^ο αι. π.Χ. και τον τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ., ενώ η λευκή λήκυθος που εντοπίστηκε ανάμεσα στα αγγεία παραπέμπει στον 5^ο αι. π.Χ. Η μεγάλη χρονολογική διάρκεια χρήσης της πυράς υποδεικνύει ταφικές λατρείες, αντίστοιχες με τον Τύμβο 1, δηλαδή προγονική λατρεία.

Ο **Ταφικός Περιβόλος II** περιλάμβανε 9 ταφές (**27-31, 33, 39-41**) και 6 εγχυτρισμούς (**32, 34-38**), συγκεντρωμένους σε μία μικρή περιοχή. Η **Ταφή 33**, εντός ορθογώνιου ορύγματος διαστάσεων 1.60μ επί 0.70μ περιείχε τον σκελετό ενός άνδρα και οι λοιπές ταφές ήταν πρωτογενείς καύσεις (**27-31**), μερικές από τις οποίες είχαν καλυφθεί από τον μεταγενέστερο ανατολικό τοίχο του Ταφικού Περιβόλου I. Μόνο οι ταφές **29, 30** ήταν κτερισμένες με έναν αρύβαλλο, η καθεμία. Οι ακτέριστες πρωτογενείς καύσεις (39, 40, 41) εντός ορθογώνιων ορυγμάτων (διαστάσεις: 1.70, επί 0.50μ (39), 0.95μ επί 0.50μ (40), 1.15μ επό 0.60μ (41)) ανασκάφηκαν κάτω από το νότιο τοίχο του Ταφικού Περιβόλου και δεν είχαν συμπεριληφθεί στο ανασκαφικό σχέδιο του Σταυρόπουλου. Οι ταφές 27, 33, 39 ανήκαν σε ενήλικες και οι λοιπές αφορούσαν κυρίως παιδιά ή εφήβους. Μεγάλος αριθμός προσφορών (**β-β**) εντοπίστηκε σε επιχώσεις άνωθεν των τάφων **27, 31, 33** και κάτω από τον τοίχο του περιβόλου II. Ο Σταυρόπουλος παραθέτει πλήρη κατάλογο των αγγείων και λοιπών ευρημάτων από τα οποία ξεχωρίζουν: πήλινη άμαξα με ειδώλια θρηνωδών που τη σέρνει άλογο με αναβάτη, μεγάλος αριθμός κορινθιακών αλάβαστρων και αρυβάλλων, μικκύλες οινοχόες, υποστατά, δίνος με υποστατό που φέρει ειδώλια θρηνωδών στο χέιλος, κυλινδρικές πυξίδες με παραστάσεις αλόγων ανάμεσα σε σβάστιγκες, σημαντικός αριθμός ειδωλίων σε ποικιλία τύπων, πήλινες ασπίδες και πήλινοι τροχοί. Κάποια από τα ευρήματα, όπως η άμαξα, υποστατά ο δίνος, με τους θρηνωδούς είναι προϊόντα τοπικής παραγωγής και φέρουν χαρακτηριστικό υπόλευκο επίθετο επίχρισμα. Αντίστοιχα αγγεία έχουν βρεθεί και στο Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο.

Η επίχωση των θυσιών-προσφορών (**β-β**) χρονολογείται στο δεύτερο και τρίτο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ., σύμφωνα με τα δεδομένα των ημερολογίων. Η αναφορά του Σταυρόπουλου σε κυλινδρικές πυξίδες παραπέμπουν σε αττικά εργαστήρια της ΥΠΙ-Π εποχής, σύμφωνα με την Αλεξανδρίδου η οποία ωστόσο δεν είχε πρόσβαση στα αγγεία. Σύμφωνα με την ίδια, αν οι πυξίδες είναι του 8^{ου} αι. π.Χ. πρόκειται για τα πρωιμότερα ευρήματα στο νεκροταφείο και πιθανόν να αποτελούν οικογενειακά κειμήλια.

Τρεις **Τύμβοι από αργούς λίθους (1, 2, 3)** κείτονταν στα ανατολικά του Ταφικού Περιβόλου II και περικλείονταν βόρεια και δυτικά από ευμεγέθεις τοίχους. Ο Σταυρόπουλος

⁶⁵⁷ Alexandridou 2012, 32-33, note: 115, 117.

πραγματοποίησε μικρή έρευνα στον Τύμβο 2 και συνέλεξε μόνο όστρακα από μεγάλα αγγεία του πρώιμου 6^{ου} αι. π.Χ. 2 εγχυτρισμοί χωρίς κτερίσματα εντοπίστηκαν στην ευρύτερη περιοχή των Τύμβων 1-2-3 και κοντά σε αυτούς. Στη βόρεια πλευρά του Τύμβου 2 συλλέχθηκαν αγγεία και μία μεμονωμένη ταφή που περιείχε οστά, μικκύλα αγγεία και 1 λήκυθος που χρονολογούνται γύρω στο 550 π.Χ. Ο Σταυρόπουλλος υποστήριξε ότι ο Τύμβος 1 ήταν ο πρωιμότερος.

Ο **Ταφικός Περίβολος III** εντοπίστηκε ανατολικά του νεκροταφείου και περιλάμβανε 21 ταφές οι οποίες ανήκαν, σύμφωνα με τον Σταυρόπουλλο σε μία οικογένεια. 5 τάφοι είχαν συληθεί (Τφ. 3, 5, 10, 13). Η πλειοψηφία των τάφων ήταν συγκεντρωμένοι στο κέντρο και είχαν προσανατολισμό Δ-Α, χωρίς όμως να υπάρχουν ενδείξεις για κάποιο γενικό κανόνα, όπως επισημαίνει η Αλεξανδρίδου. Οι Τφ. 19, 20, 21 (εγχυτρισμός) συνιστούσαν μία μικρή συστάδα στη βορειοανατολική γωνία του περιβόλου, πίσω από ένα τοιχίο και προφανώς ανήκαν στα μέλη της ίδιας οικογένειας.

Οι ταφές ενηλίκων ήταν κυρίως πρωτογενείς καύσεις, εκτός από δύο ενταφιασμούς (Τφ.1, 9), από τους οποίους ο ένας σημαίνονταν με χτιστή κατασκευή (Τφ.9). Ο Τφ.1 βρισκότανε μπροστά από το τοιχίο- όριο των Τφ. 19-20 και νοτιοδυτικά του εντοπίστηκε στρώμα, πλάτους 0.80/0.90μ που περιείχε θραυσμένα όστρακα από μελανόμορφα μικκύλα αγγεία, πινάκια, πυξίδα, αλατοδοχεία, λήκυθοι, αναμειγμένα με οστά μικρών ζώων και πτηνών. Στην ίδια περιοχή και σε μεγαλύτερο βάθος υπήρχε έτερη πυρά με όστρακα από 3 λευκές ληκύθους, 2 πίθους, 2 πινάκια, μία λεκάνη, μικκύλα αγγεία και ένα μαχαίριδιο.

Οστά ενήλικα άνδρα βρέθηκαν εντός λουτήρα (Τφ. 20). 2 ταφές γυναικών (Τφ. 2, 18) ήταν οι πιο πλούσια κτερισμένες. Η Τφ. 2 αφορούσε καύση ενήλικης γυναίκας και περιείχε τα εξής κτερίσματα: 2 λήκυθοι με φύλλα κισσού, κυλινδρική πυξίδα με ερυθρόμορφη διακόσμηση, 4 γυναικεία ειδώλια, χάλκινος καθρέφτης, χάλκινο δαχτυλίδι, 11 μελαμβαφή κωνικά σφονδύλια, λήκυθος και μία λήκυθος με ερυθρόμορφη παράσταση φτερωτής Νίκης. Η Τφ. 18 ήταν ενταφιασμός νεαρής γυναίκας που είχε τοποθετηθεί σε ξύλινο νεκροκρέβατο εντός ορθογώνιου ορύγματος (1.40μ επί 0.60μ). 3 καθιστά γυναικεία ειδώλια με πόλους, 5 μελαμβαφείς λήκυθοι, 2 πήλινα ειδώλια ζώων (γουρούνι-χελώνα), σκύφος, 1 κύπελο, 2 μικκύλα εξάλειπτρα, 5 μελαμβαφείς μικροί σκύφοι, 1 κορινθιακή κοτύλη, 1 μικρό πινάκιο με οπή και ένα μελαμβαφές θήλαστρο ήταν τα κτερίσματά του Τφ.18. Πάνω από το τάφο, ο Σταυρόπουλλος αναφέρει πυρά με θραύσματα μελαμβαφών ληκύθων και σκύφου. Έτερη πυρά εντοπίστηκε πλησίον της Τφ. 6. Οι Τφ. 7,8,11 απέδωσαν μελανόμορφες ληκύθους.

Στις ανώτερες επιχώσεις του Τφ.8 συλλέχθηκαν όστρακα από πινάκιο του 7^{ου} αι. π.Χ. οδηγώντας τον Σταυρόπουλλο στην εικασία ότι η περιοχή είχε χρησιμοποιηθεί και για πρωιμότερες ταφές. Επίσης, η Τφ. 14 περιείχε ένα θραυσμένο πινάκιο του 6^{ου} αι. π.Χ. όστρακα από λεκάνες και άλλα αγγεία που ο ανασκαφέας χαρακτήρισε ως «ανατολίζοντα» και η Αλεξανδρίδου παρατηρεί ότι πρόκειται για τον πρωιμότερο τάφο του Ταφικού Περιβόλου III.

Οι λοιπές ταφές θα πρέπει να χρονολογηθούν στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. ή στον πρώιμο 5^ο αι. π.Χ. Οι Τφ.2-4 χρονολογούνται στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ και η Τφ 12 ανήκει στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. ή και λίγο μεταγενέστερα.

Βόρεια του Ταφικού Περιβόλου III εντοπίστηκαν 2 πώρινα και 1 λίθινο βάθρο και συλλέχθηκαν λίθινα αλάβαστρα.

Χρονολόγηση: 8^{ος} αι. π.Χ. έως 5^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός:

Βιβλιογραφία: Karo 1936, 123–125. Lemerle 1937, 45. Lemerle 1939, 287–288. Riemann 1937, 121–124. Walter 1940, 175–17. Καρούζου 1963. Karouzou 1982, Karouzou 1985. Alexandridou 2008. Alexandridou 2009. Alexandridou 2012. Γουλάκος 2015, 137-139, 150-154. Rönnerd 2021, 313-315: AW-VA-N-01313-315.

26. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΧΕΡΩΜΑ. 500μ βόρεια του Βόρειου Νεκροταφείου.

Οδός: ΑΓΝΩΣΤΗ

Οικόπεδο: ΑΓΝΩΣΤΟ

Περιγραφή: Το 1958 ανασκάφηκαν 8 κιβωτιόσχημοι τάφοι, που περιείχαν 25 αγγεία. Στο BCH 1984 αναφέρεται ότι ανασκάφηκαν 6 κιβωτιόσχημοι τάφοι. Τα μοναδικά 3 αγγεία που παρουσιάζονται στο BCH 82, 1958 και χρονολογούνται στην ΥΓΙα-ΙΙβ περίοδο.⁶⁵⁸ Επίσης, ο τάφος 2 περιείχε έναν αμφορέα του Ζωγράφου του Εμπεδοκλέα,⁶⁵⁹ μία πρόμη πρωτοκορινθιακή κοτύλη⁶⁶⁰ και ένα πινάκιο με γεωμετρική διακόσμηση που χρονολογείται στην ΥΓ ΙΙβ και στα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ.⁶⁶¹

Χρονολόγηση: ΥΓΙα-ΙΙβ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για το σκελετικό υλικό. Σχετικά με το αριθμό των ταφών, θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο Coldstream αριθμεί τον αμφορέα της εικ. 7, που δημοσιεύεται στο BCH 1958, ως κτέρισμα του Τάφου 7 και ως εκ τούτου πιθανότατα η αναφορά σε 6 τάφους στο BCH 1984 θα πρέπει να θεωρηθεί ως λάθος εκ παραδρομής.

Βιβλιογραφία: Daux 1958, 672 -3, figs. 7-8. Callipolitis- Feytmans 1984, 27-28. Alexandridou 2012, 64

27. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ

Οδός:- ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ

⁶⁵⁸ Τάφος 7: Αμφορέας, BCH 82, 1958, 673, fig. 7 (δεξιά φωτό) χρονολογείται στην ΥΓΙα και ανήκει στην πρόμη φάση του Εργαστηρίου του Διπύλου: Coldstream 1968, 46.

⁶⁵⁹ Τάφος 2: Coldstream 1968, 77, no. 4. 83, 403.

⁶⁶⁰ Τάφος 2: Coldstream 1968, 83, 109, 435.

⁶⁶¹ Callipolitis- Feytmans, 1984, 27, no.3.

Ιδιοκτησιακό Καθεστώς: ΔΟΥΡΟΥ

Περιγραφή: Δύο ορθογώνιοι Χώροι και φρέαρ με χτιστά τοιχώματα.

Χρονολόγηση: Κλασικοί χρόνοι

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο

Βιβλιογραφία:

28. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΜΗΛΑΔΕΖΑ

Οδός: ΠΕΡΣΕΦΟΝΗΣ (ΕΡΓΟ ΟΔΟΠΟΙΑΣ)

Οικόπεδο: -

Περιγραφή: Κατά τη διάρκεια εκσκαφικών εργασιών για την κατασκευή και τη βελτίωση του οδικού δικτύου στην περιοχή της Μηλαδέζας, στη Δ.Ε Βάρης εντοπίστηκαν αρχαιότητες επί της οδού Περσεφόνης (πρώην Κρήνης) μεταξύ των ιδιοκτησιών αρ.10 και αρ.12. Πραγματοποιήθηκε ανασκαφική έρευνα σε περιοχή εμβαδού 73 τ.μ. (25,00μ. στον άξονα Β-Ν x 1,00-5,50μ. στον άξονα Α-Δ). Συγκεκριμένα, ανασκάφηκαν οικιστικά κατάλοιπα εκτεταμένου κτιριακού συγκροτήματος εντός των ορίων του αρχαίου δήμου Αναγυρούντος. Αποκαλύφθηκαν εννιά τοίχοι (Τχ1-Τχ9), οι οποίοι ορίζουν τουλάχιστον 4 χώρους.⁶⁶² Σώζονται αρκετά αποσπασματικά, αφού καθ' όλο το μήκος του σύγχρονου δρόμου, περίπου στο μέσον του, διέρχεται η τάφος της αποχέτευσης πλάτους 1,20μ., η διάνοιξη της οποίας έχει προκαλέσει σημαντική καταστροφή. Φθορά, μικρότερης όμως κλίμακας, έχει προκληθεί και στο ανατολικό όριο του σκάμματος από τη διάνοιξη τάφου σωλήνα ύδρευσης πλάτους 0,40μ.

Ο Χώρος 4 καλυπτόταν σχεδόν εξ' ολοκλήρου με λιθόστρωτο από μικρού μεγέθους αργούς λίθους σε πυκνή διάταξη, το οποίο είχε καταστραφεί από τις τάφους της αποχέτευσης και της ύδρευσης, στο μέσον και στο ανατολικό τμήμα του αντίστοιχα. Εξαιτίας της παραβίασης από την αποχέτευση, δεν είναι σαφές αν ο Χώρος 4 ήταν ενιαίος ή αν υπήρχε εγκάρσιος τοίχος που διαιρούσε τον χώρο σε δύο δωμάτια. Πάνω στο λιθόστρωτο βρέθηκε θραύσμα πήλινης επίπεδης κεραμίδας, στοιχείο που συνηγορεί στην πιθανή ταύτισή του ως υποστρώματος δαπέδου από πήλινες κεραμίδες.

Κατά την ανασκαφή περισυλλέχθηκε αρκετή ποσότητα οστράκων από άβαφα χρηστικά και αποθηκευτικά αγγεία. Με βάση τα ευρήματα, τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα χρονολογούνται από τις αρχές έως τα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ. (400-325π.Χ.) Η ιδιαίτερα αποσπασματική κατάσταση διατήρησης των αρχιτεκτονικών καταλοίπων δεν διευκολύνει τη διεξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για τη χρήση των επιμέρους χώρων του συγκροτήματος, ωστόσο

⁶⁶² Χώρος 1: ορατές διαστάσεις 4,70μ. (Β-Ν) επί 0,90μ. (Α-Δ) και εκτείνεται δυτικά στο όμορο οικόπεδο. Χώρος 2: ορατές διαστάσεις 4,60μ. (Β-Ν) επί 1,50-2,30μ. (Α-Δ). Χώρος 3: ασαφή τα όρια του. Χώρος 4: ορατές διαστάσεις 1,90 (Β-Ν) επί 5,50μ.

από το πλήθος και το είδος των ευρημάτων είναι σαφές ότι πρόκειται για εκτεταμένο κτιριακό συγκρότημα οικιστικού χαρακτήρα, εντός των ορίων του αρχαίου δήμου του Αναγυρούντος.

Χρονολόγηση: 4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο

Βιβλιογραφία:

29. ΠΕΡΙΟΧΗ: Βόρεια Μηλαδέζας (στα σημερινά όρια με την περιοχή Κίτσι).

Οδός: ΟΝΕΙΡΩΝ & ΚΝΩΣΟΥ

Οικόπεδο: επιφανειακές αρχαιότητες

Περιγραφή: Επιφανειακά λείψανα

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 194.

30. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΚΟΡΜΠΙ-ΛΟΦΟΣ ΜΠΑΡΑΚΟ

Οδός: ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ & ΑΓ. ΣΥΛΛΑ & ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ (ΟΤ. 409)

Οικόπεδο: ΖΟΥΜΠΙΟΣ- ΜΑΝΙΑΤΗΣ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος από αργούς λίθους αποκαλύφθηκε σε μήκος 28μ (πλάτος: 0.60μ) με κατεύθυνση που ακολουθούσε την φυσική κλίση του λόφου. Η κύρια όψη του ήταν χτισμένη αργούς λίθους και η πίσω παρειά του έφερε γέμισμα από αργούς λίθους.

Χρονολόγηση: Κλασικοί χρόνοι.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία:

31. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΚΟΡΜΠΙ-ΛΟΦΟΣ ΜΠΑΡΑΚΟ

Οδός: Κολοκοτρώνη 40 και Άνδρου 6^α Ο.Τ. Γ292,

Οικόπεδο: ΚΟΝΤΟΣΤΕΡΓΙΟΥ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος

Χρονολόγηση: Κλασικοί Χρόνοι

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό.

Βιβλιογραφία:

32. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΤΡΙΠΤΟΛΕΜΟΥ

Οικόπεδο: ΚΕΝΤΡΟ ΥΓΕΙΑΣ

Περιγραφή: Ανασκάφηκε τοίχος, σε μήκος 84μ. με κατεύθυνση ΒΑ-ΝΔ ο οποίος λειτουργούσε ως περίβολος νεκροταφείου. Ο τοίχος ήταν χτισμένος από αργούς λίθους με ενδιάμεσα βύσματα και χρονολογείται στο α' μισό του 5ου αι. π.Χ. Στο βόρειο άκρο του τοίχου εντοπίστηκε τετράπλευρος χώρος εντός του οποίου κείτονταν σαρκοφάγος από ασβεστόλιθο. Η σαρκοφάγος έφερε καλυπτήρια πλάκα με αετωματική απόληξη και βρέθηκε συλημένη. Δυτικά του τοίχου ανασκάφηκε κατεστραμμένη πυρά, από την οποία συλλέχθηκαν 2 μελανόμορφες λήκυθοι του α' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. Συλλέχθηκε τμήμα μαρμάρινης επιτύμβιας ληκύθου.

Χρονολόγηση: 5^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Ωνάσογλου 1987, ΑΔ 1987, 91.

33. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΤΡΙΠΤΟΛΕΜΟΥ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΑΓΩΓΟΥ ΟΜΒΡΙΩΝ

Οικόπεδο: -

Περιγραφή: Ανασκάφηκε νεκροταφείο κλασικών χρόνων. Η ανασκαφή πραγματοποιήθηκε σε χαντάκι για την τοποθέτηση αγωγού ομβρίων υδάτων, επί της οδού Τριπτολέμου και περιορίστηκε σε αυτό το σκάμμα. Το νεκροταφείο συνεχίζει προς νότο και βορρά σε άσκαφες περιοχές. Ανασκάφηκαν 7 εγχυτρισμοί, 2 παιδικές ταφές σε κτιστούς τάφους, 1 παιδική ταφή σε λουτήρα, 2 κιβωτίοσχημοι χτιστοί τάφοι ενηλίκων, 6 ελεύθερες ταφές, 2 λακκοειδείς τάφοι και 5 πυρές εντός ορυγμάτων. Εντοπίστηκαν και άλλες 20 πυρές στις παρειές του σκάμματος που δεν κατέστη δυνατόν να ανασκαφούν, καθώς συνέχιζαν στο άσκαφο. Η πλειονότητα των ταφών δεν περιείχε κτερίσματα. Οι ταφές είχαν τοποθετηθεί στην πλειονότητα τους σε ορύγματα λαξευμένα στον μαλακό κροκαλοπαγή βράχο και ήταν αλληπάλληλες. Υπήρχε σχετική προσπάθεια να μην διαταραχθούν οι προγενέστερες ταφές, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις εντοπίστηκαν ελεύθερες ταφές που είχαν κυριολεκτικά στριμωχτεί στον ελεύθερο διαθέσιμο χώρο.

Χρονολόγηση: 5^{ος} -4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Η συγκεκριμένη θέση θα πρέπει να συσχετιστεί με τα ευρήματα από την ανασκαφή στο όμορο ακίνητο του Κέντρου Υγείας (32).

Βιβλιογραφία: -

34. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ

Οδός: ΑΤΤΙΔΟΣ 7

Οικόπεδο: ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΑΡΗΣ

Περιγραφή: Στον προαύλιο χώρο του Δημοτικού Σχολείου Βάρης εντοπίστηκαν 2 ισχυροί αναλημματικοί τοίχοι, παράλληλοι, σε απόσταση 3.30/3.50μ μεταξύ τους και με κατεύθυνση Β-Ν. Αποκαλύφθηκαν σε μήκος 37μ/39μ και ήταν χτισμένοι από ευμεγέθεις ογκόλιθους, αδρά δουλεμένους που είχαν τοποθετηθεί με επιμέλεια και με τρόπο πολυγωνικό, κατά τόπους. Αξιοσημείωτο είναι το πλάτος των τοίχων που φτάνει το 1.00μ και η κύρια όψη τους είναι η εσωτερική. Η πίσω όψη των τοίχων είναι χτισμένη από κροκάλες εν είδει γεμίματος και σώζονταν έως ύψος 2.05μ και 1.60μ, αντίστοιχα. Οι τοίχοι ερμηνεύτηκαν από την ανασκαφέα ως αναλημματικοί που είχαν εγκιβωτίσει τις όχθες διερχόμενου ρέματος, προκειμένου να ελέγχεται η πορεία του και τυχόν έντονα πλημμυρικά φαινόμενα. Οι επιχώσεις που ανασκάφηκαν απέδωσαν στρώμα με κροκάλες, πάχους 0.70μ που αποτύπωνε έντονο πλημμυρικό επεισόδιο. Κάτω από το στρώμα με τις κροκάλες, ανασκάφηκαν καθαρές, αμμώδεις επιχώσεις με ελάχιστα όστρακα. Αρχαίο πηγάδι με χτιστά τοιχώματα που δεν ερευνήθηκε, βρισκότανε νότια των αναλημματικών τοίχων.

Η συλλεχθείσα κεραμική από το θεμέλιο και το γέμισμα της οπίσθιας όψης των τοίχων περιλάμβανε όστρακα μελαμβαφή και όστρακα από μελανόμορφες ληκύθους του 5^{ου} αι. π.Χ.

Χρονολόγηση: κλασικών χρόνων. Ο Lauter αναφέρει ότι η ανασκαφή στο Δημοτικό σχολείο από την Ωνάσογλου απέδωσε και αρχαϊκά όστρακα, οπότε έχουμε ένα terminus ad quem.⁶⁶³ Ωστόσο, η Ωνάσογλου (1987) δεν αναφέρει την πρώιμη αρχαϊκή χρονολόγηση.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Ωνάσογλου 1987, 91. πίν. 46β - 47^α. Lauter 1992, 75-77.

35. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ

Οδός: ΔΗΜΗΤΡΑΣ & ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ 20, ΟΤ.12.

Οικόπεδο: Ε. & Δ.ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Περιγραφή: Ανασκάφηκαν δύο κτίρια Α και Β, στα βόρεια και νότια του ακινήτου, αντίστοιχα. Μεταξύ τους διαμορφώνεται υπαίθριος χώρος. Αρχαία οδός διερχόταν, νοτίως του κτιρίου Β. Φρέατα, λαξευμένα στο φυσικό έδαφος, εντοπίστηκαν στην περιοχή του κτιρίου Α, όπως και 2 βάθρα.

Χρονολόγηση: Κλασικών χρόνων

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 189-194, εικ.49-52. Rönnerd 2021, 316: AW-VA-S-03. Papadopoulou 2017-2018, 109.

36. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ

Οδός: ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ 16-18

⁶⁶³ Lauter 1992, 75-77.

Οικόπεδο: ΕΡΓΑ ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΗΣ

Περιγραφή: Επί του οδοστρώματος της οδού Αρτέμιδος 16-18, έμπροσθεν του ακινήτου Αναστασίου (Θέση:35) , αποκαλύφθηκαν οικιστικά κατάλοιπα του 4^{ου} αι. π.Χ. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τρία δωμάτια, στο εσωτερικό των οποίων εντοπίστηκε στρώμα καταστροφής με πολλούς κεράμους στέγης. Στα βόρεια, η οικία οριοθετούνταν με αναλημματικό τοίχο. Η ανασκαφείας συσχετίζει τα ευρήματα με τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα που ανασκάφηκαν στο ακίνητο Αναστασίου και τα εντάσσει στο ίδιο συγκρότημα.

Χρονολόγηση: 4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 194.

37. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΣΕΟ

Οδός: ΑΓ. ΛΑΥΡΑΣ 16 (ΟΤ. 254)

Οικόπεδο: Π. ΛΥΓΝΟΥ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκε αναλημματικός τοίχος, σε μήκος 14.70μ, πλάτους 1.20μ/1.50μ που εδραζότανε ακολουθώντας τη φυσική κλίση του εδάφους. Είναι χτισμένος από μεσαίους και μικρούς αργούς λίθους χωρίς ιδιαίτερη επιμέλεια. Βόρεια του τοίχου εντοπίστηκε η πορεία ρέματος με κατεύθυνση ανατολικά-δυτικά Συλλέχθηκαν κυρίως άβαφα και μελαμβαφή όστρακα κλασικών χρόνων και λιγοστά αρχαϊκών χρόνων. Σε βαθύτερα στρώματα, κάτω από επίπεδο έδρασης του τοίχου συλλέχθηκαν 5 προϊστορικά όστρακα.

Χρονολόγηση: Αρχαϊκή- Κλασική εποχή

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 188, εικ.48.

38. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΑΓ. ΛΑΥΡΑΣ 23

Οικόπεδο: ΤΣΑΒΑΚΟΥ

Περιγραφή: Ταφικός Περίβολος και τμήμα αρχαίας οδού.

Ο Ταφικός Περίβολος σωζότανε αποσπασματικά και περιείχε 6 ορθογώνιες, λακκοειδείς ταφές, οι οποίες διατάσσονταν με κατεύθυνση Α-Δ και Β-Ν.

Τάφος 1: Λακκοειδής λαξευμένος στο φυσικό έδαφος, με κατεύθυνση Β-Ν. Τα πλευρικά τοιχώματα έφεραν πλακοειδείς πέτρες. Συλημένος. (διαστάσεις: 1.85μ επί 0.59μ και ύψος 0.65μ).

Τάφος 2: Λακκοειδής λαξευμένος στο φυσικό έδαφος, με κατεύθυνση Α-Δ, κάθετα στον Τάφο 1. Οι μακρές πλευρές ήταν χτισμένες με αργούς λίθους. τα πλευρικά τοιχώματα έφεραν πλακοειδείς πέτρες. Στο δάπεδο του τάφου εντοπίστηκε στρώμα πυράς και συλλέχθηκε καμένο ληκύθιο. (Διαστάσεις: 1.57μ επί 1.00μ και ύψος 0.88μ).

Τάφος 3: Λακκοειδής λαξευμένος στο φυσικό έδαφος, με κατεύθυνση Α-Δ. Στο δάπεδο του τάφου εντοπίστηκε στρώμα πυράς. Κενός λοιπών ευρημάτων. (διαστάσεις: 1.85μ επί 0.96μ και ύψος 1.11μ).

Τάφος 4: Λακκοειδής λαξευμένος στο φυσικό έδαφος, με κατεύθυνση Β-Ν. Στο δάπεδο του τάφου εντοπίστηκε στρώμα πυράς και συλλέχθηκε καμένο ληκύθιο. (διαστάσεις: 1.55μ επί 1.00μ και ύψος 0.80μ).

Τάφος 5: Λακκοειδής λαξευμένος στο φυσικό έδαφος, με κατεύθυνση Β-Ν. Στο δάπεδο του τάφου εντοπίστηκε στρώμα πυράς και συλλέχθηκε καμένο ληκύθιο. (διαστάσεις: 2.30μ επί 1.00μ και ύψος 0.85μ).

Τάφος 6: Λακκοειδής λαξευμένος στο φυσικό έδαφος, με κατεύθυνση Β-Ν. (διαστάσεις: 1.60μ επί 0.87μ και ύψος 0.80μ). Κενός ευρημάτων.

Τα αναλήμματα της αρχαίας οδού ήταν χτισμένα από αργούς λίθους. Το ανατολικό όριο του δρόμου λειτουργούσε και ως ο δυτικός τοίχος του Ταφικού Περιβόλου. Το πλάτος της οδού ήταν περίπου 2.75μ και αποκαλύφθηκε σε μέγιστο μήκος 13.30μ. Το ανατολικό ανάλημα της οδού αποκαλύφθηκε σε μήκος 13.30μ, ενώ το δυτικό σε 7.60μ. Το πλάτος των τοίχων ήταν 0.50/0.60μ και σώζονταν σε ύψος 0.40/0.80μ.

Χρονολόγηση: Κλασικών χρόνων.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για το σκελετικό υλικό.

Βιβλιογραφία: Τσιριγώτη Ιω. ΑΔ 1980, 74-75, πιν. 22β α/α1. Marchiandi 2011, 436: Anag.1. Clostermann 1999, 430, Vari 17

39. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΔΗΜΗΤΡΑΣ & ΑΓ, ΛΑΥΡΑΣ

Οικόπεδο: ΚΟΥΣΙΑΚΗ

Περιγραφή: Το ακίνητο βρίσκεται στο υψηλότερο σημείο, απόληξης του υψώματος της Λαθούριζας, όπου παρατηρήθηκε αναμόχλευση του εδάφους, λόγω σύγχρονων γεωργικών εργασιών και διερχόμενου ρεύματος, κατεύθυνσης Α-Δ. Ανασκάφηκαν: **1.** Αναλημματικός τοίχος, μήκους 40μ, με κατεύθυνση ΒΔ-ΝΑ, πρώιμων κλασικών χρόνων. **2.** Επτά (7) χώροι πρόχειρης και αμελούς κατασκευής του 4^{ου} αι. π.Χ., στα νότια του ακινήτου. **3.** 4 αναμοχλευμένες ταφές, μία πυρά, 1 ορθογώνιος λακκοειδής τάφος απέδωσαν λιγοστά υστεροαρχαϊκά όστρακα.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 227.

40. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΗΦΑΙΣΤΟΥ 34 (ΟΤ21)

Οικόπεδο: ΝΤΟΥΝΗ

Περιγραφή: Στις βορειοανατολικές υπώρειες του λόφου της Λαθούριζας αποκαλύφθηκαν αρχιτεκτονικά κατάλοιπα. Στο νότιο τμήμα του ακινήτου εντοπίστηκε ο φυσικός βράχος ο οποίος λειτουργούσε ως πλάτωμα. Τμήμα αγωγού είχε λαξευτεί επί του φυσικού βράχου, με κατεύθυνση Β-Ν. Τετράπλευροι χώροι και μεμονωμένοι τοίχοι με ίχνη λίθινων κατασκευών οργανώνονταν κάθετα και παράλληλα με το βραχώδες πλάτωμα. Συγκεκριμένα, αποκαλύφθηκε ορθογώνιος υπόσκαφος χώρος με διαστάσεις 4.40μ επί 3.70μ. Διέθετε ισχυρά τοιχία που σώζονταν μέχρι ύψος 2μ στις 3 πλευρές του, ενώ στα νότια είχε χρησιμοποιηθεί ως όριο του ο φυσικός βράχος. Η πρόσβαση στο χώρο γινότανε από τη ΝΑ γωνία μέσω κλίμακας με 5 αναβαθμούς. Από το εσωτερικό του συλλέχθηκαν μεγάλες επιχώσεις που περιείχαν όστρακα από αποθηκευτικούς πίθους, όστρεα και πλήθος ελαιοπυρήνων. Ρηχός λάκκος επί του δαπέδου θεωρήθηκε ότι διανοίχτηκε για τη στερέωση πιθαριών. Ο δυτικός τοίχος του υπόσκαφου χώρου συνέχιζε βορειότερα και σχημάτιζε έναν έτερο χώρο, δυτικά του οποίου εντοπίστηκε φρεατόσχημη κατασκευή. Έτερος ορθογώνιος χώρος, μικρότερων διαστάσεων χωροθετούνταν ανατολικά του υπόσκαφου, σύμφωνα με το ανασκαφικό σχέδιο.⁶⁶⁴

Χρονολόγηση: Η ανασκαφείας δεν αναφέρει χρονολόγηση.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 186-187, εικ. 42-45.

41. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΛΕΥΚΗΣ & ΗΦΑΙΣΤΟΥ (ΟΤ. 22)

Οικόπεδο: ΓΥΦΤΟΠΟΥΛΟΥ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκαν οικιστικά κατάλοιπα που ανήκανε σε οικία με τουλάχιστον δύο οικοδομικές φάσεις. Στην πρώτη οικοδομική φάση ανήκανε οι Χώροι 17,5,9, 4-6, 3,7, 14 και ο χώρος 10 που ήταν υπαίθριος καθώς τον διέσχισε αγωγός. Στο δυτικό τμήμα του συγκροτήματος υπήρχε αυλή, στο εσωτερικό της οποίας βρισκόταν ένας κυκλικός πύργος διαμέτρου 8 μ. Οι τοίχοι της πρώτης φάσης είχαν προσανατολισμό Β-Ν και Α-Δ, ενώ στη δεύτερη οικοδομική φάση το κτίριο έχει προσανατολισμό ΝΔ-ΒΑ και νέα δωμάτια προστίθενται. Συλλέχθηκαν τμήμα ασαμίνθου, οξυπύθμενοι αμφορείς, μελαμβαφής φιάλη, τμήμα πήλινης πλαγγόνας, χάλκινη πόρπη και θραύσματα κεράμων. Η ανασκαφείας χαρακτήρισε το κτίριο ως αγροικία και το συσχέτισε, λόγω του πύργου, με τα οικιστικά κατάλοιπα στη θέση (51).

Χρονολόγηση: κλασικοί χρόνοι.

⁶⁶⁴ Σούτου 2008, 186, εικ. 42

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Η Οικία βρίσκεται 200μ βόρεια από την οικία της θέσης (51).

Βιβλιογραφία: Ωνάσογλου 1987, 92-94. σχεδ.8, πιν. 48^α. Lauter 1993, πιν. 12, 15. Δημακόπουλος 2017, 154-155, πιν. 29γ.

42. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΤΕΡΨΙΧΟΡΗΣ & ΗΦΑΙΣΤΟΥ

Οικόπεδο: ΜΩΡΑΪΤΗ

Περιγραφή: Ανασκάφηκαν οικιστικά κατάλοιπα κλασικών χρόνων. Συγκεκριμένα αποκαλύφθηκαν σπαράγματα τοίχων και ορύγματα επί του φυσικού εδάφους για συλλογή υδάτων. Η ανασκαφείας ερμηνεύει τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα ως κατάλοιπα κλασικών οικιών του 5^{ου} αι. π.Χ. στο τμήμα του οικισμού που αναπτύσσονταν στα ΒΑ του λόφου της Λαθούριζας

Χρονολόγηση: 5^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 187.

43. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΤΕΡΨΙΧΟΡΗΣ, (ΟΤ. 631)

Οικόπεδο: Α.Μ. ΚΟΛΑΪΤΗ

Περιγραφή: Ανασκάφηκαν οικιστικά κατάλοιπα. Συγκεκριμένα αποκαλύφθηκε ορθογώνιος χώρος διαστάσεων 14.50μ (Β-Ν) επί 4.60/5.10μ, (Α-Δ) γύρω από τον οποίο οργανώνονται μικρότερα δωμάτια. Η ανασκαφείας ερμήνευσε τον ορθογώνιο χώρο ως κοινόχρηστη αυλή. Οι τοίχοι των δωματίων θεμελιώνονται επί του φυσικού βράχου που αποκαλύφθηκε σε όλο το ακίνητο και ήταν αμελούς κατασκευής. Ο φυσικός βράχος λειτουργούσε ως το δάπεδο των χώρων.

Χρονολόγηση: 5^ο-4^ο αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. **Βιβλιογραφία:** Σούτου 2006, 224.

44. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΤΕΡΨΙΧΟΡΗΣ-ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΠΕΖΟΔΡΟΜΟΣ (ΟΤ.631)

Οικόπεδο: ΑΦΟΙ ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ

Περιγραφή: Ανασκάφηκαν χώροι και σπαράγματα τοίχων. Η ανασκαφείας θεωρεί ότι είχαν αποθηκευτική χρήση. Συλλέχθηκε λιγοστή κεραμική.

Χρονολόγηση: 5^{ος}-4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

45. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΟΔΟΣ ΤΕΡΨΙΧΟΡΗΣ 15

Οικόπεδο: ΠΠΤΑΡΑ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκε νεκροταφείο υστερογεωμετρικών χρόνων.

Οι ταφές της ΥΓ I-II οργανώνονταν στο βόρειο τμήμα του ακινήτου σε περιοχή που οριοθετούνταν από περίβολο σχήματος Π, χτισμένο από αργολιθοδομή. Πρόκειται για 25 συνολικά τάφους και συγκεκριμένα για 5 απλούς λακκοειδείς χωρίς καλυπτήριες πλάκες, 9 ορθογώνιους λακκοειδείς με σχιστολιθικές πλάκες μόνο στις μακριές πλευρές και καλυπτήριες πλάκες και 11 εγχυτρισμούς. Οι ταφές των ενηλίκων οργανώνονταν σε 3 σειρές, με σαφή προσανατολισμό Β-Ν και Α-Δ και τα σώματα των νεκρών κείτονταν σε ύπτια θέση, πλην 3 περιπτώσεων όπου το σώμα είχε τοποθετηθεί σε συνεσταλμένη στάση. Σε 3 τάφους είχαμε διαδοχικές ταφές. Η ανασκαφείας θεωρεί ότι στον κιβωτιόσχημο Τάφο 13, μήκους 3μ υπήρχε πιθανή ταυτόχρονη ταφή, μαζί με μία ανακομιδή, αν και δεν έχει γίνει οστεολογική μελέτη. Τα κτερίσματα - αγγεία τοποθετούνταν κατά μήκος των σωμάτων και στο κάτω μέρος των ποδιών. (πρόχοι, κάνθαροι, τριφυλλόσχημες οινοχόες, πινάκια, σκύφοι, απλές πυξίδες και πυξίδα με ίππους στο πόμα). Σε 4 τάφους, το δάπεδο είχε καλυφθεί με ποταμίσις βότσαλα (Τάφος 1, 4, 6, 9).

11 εγχυτρισμοί ήταν διάσπαρτοι μεταξύ των κιβωτιόσχημων ταφών και κάποιοι άνωθεν αυτών. Τα ταφικά αγγεία, κυρίως αμφορείς είχαν τοποθετηθεί σε πλάγια θέση και το στόμιο τους είχε σκεπαστεί με σχιστολιθικές πλάκες ή άωτες φιάλες. Τα κτερίσματα κείτονταν εντός των ταφικών αγγείων ή περιμετρικά αυτών, εντός του λάκκου-ορύγματος που είχε διανοιχθεί για την τοποθέτηση του εγχυτρισμού και αφορούσε κυρίως κύπελλα τύπου Φαλήρου.

Η ανασκαφείας χρονολογεί την κατασκευή του περιβόλου που οριοθετεί τις ΥΓ ταφές στις αρχές του 7^{ου} αι. π. Χ. και θεωρεί ότι δέχτηκε επισκευές τον 5^ο αι. π. Χ. οπότε και χρονολογεί 2 έτερους μικρότερους χώρους. Στον ένα χώρο συλλέχθηκαν ακέραιοι αμφορείς, τοποθετημένοι σε πλάγια θέση, σε επίχωση ανάμεικτη με χρηστική κεραμική, οστά και όστρεα. Στον έτερο χώρο με πλακόστρωτο δάπεδο συλλέχθηκε σημαντική ποσότητα κεραμικής, όστρεα, οστά, χάλκινα αντικείμενα σε επίχωση με έντονα ίχνη καύσης. Η ανασκαφείας ταυτίζει τον δεύτερο χώρο ως χώρο προσφορών στους νεκρούς.

Στο ΝΔ τμήμα του οικοπέδου εντός ημικυκλικής κατασκευής ανασκάφηκαν 6 πυρές, από τις οποίες μόνο η μία περιείχε 6 κορινθιακούς αρύβαλλους. Γύρω από τις πυρές ανασκάφηκαν 2 αβαθείς λάκκοι που περιείχαν κορινθιακούς αρύβαλλους, ζωόμορφα ειδώλια και 1 ειδώλιο ένθρονης γυναικείας μορφής. Στα ΝΑ υπήρχε φρέαρ. Η ανασκαφείας ερμηνεύει το νότιο χώρο με τις πυρές, τους αβαθείς λάκκους και το φρέαρ ως περιοχή, όπου τελούνταν ταφικές πρακτικές από τα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. έως και τους κλασικούς χρόνους.

Χρονολόγηση: Από τον 8^ο έως τον 5^ο αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για το σκελετικό υλικό.

Βιβλιογραφία: Καζαζάκη 2008, 182-185 (εικ36-41), α/α 87,88. Alexandridou 2017, 164, fig. 9. Καζαζάκη 2022, Συνέδριο Αρχαϊκής Αττικής (προφορική ομιλία).

46. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: Επί του Λόφου

Οικόπεδο: Δημόσια Έκταση-Πλάτωμα Θόλου

Περιγραφή: Ο λόφος της Λαθούριζας είναι ένας επιμήκης λόφος που δεσπόζει στην περιοχή της Βάρης 132μ από τη θάλασσα. Στο ανατολικό έξαρμα του λόφου ανασκάφηκαν αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, τα οποία ταυτίστηκαν από τους Σταυρόπουλλο, Lauter και Μαζαράκη Αινιάνα ως τμήματα οικισμού που διέθετε και ιερό, με διάρκεια από τα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. έως και τέλη της Αρχαϊκής περιόδου. Το σύμπλεγμα των δωματίων I-IV ταυτίστηκε ως οικία του άρχοντα που χρησιμοποιήθηκε για την στέγαση των ενοίκων του αλλά και για την τέλεση λατρευτικών και κοινόχρηστων δειπνων, η τέλεση των οποίων μεταφέρθηκε τον 6^ο αι. π.Χ. στο κυκλικό κτίριο VIII, τη Θόλο.

Η Θόλος χτίζεται τον 6^ο αι.π.Χ. και συμπεριέλαβε την υπαίθρια λατρεία, που υπήρχε στο ίδιο σημείο, ήδη από τα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ. Η Θόλος ήταν ένα κυκλικό κτίριο, με εξωτερική διάμετρο 7.75μ και λίθινους τοίχους πλάτους 0.50/0.60μ, χτισμένους σύμφωνα με το πολυγωνικό σύστημα. Λίθινη βάση πλάτους 0.75μ/0.70μ, περιέτρεχε την εσωτερική πλευρά της Θόλου και λειτουργούσε ως θρανίο. Η Θόλος, στο ανατολικό-νοτιοανατολικό της τμήμα διέθετε ημικυκλική εσχάρα, χτισμένη με το πολυγωνικό σύστημα που σωζόταν σε ύψος 0,65/0,70μ και βρέθηκε πληρωμένη με στάχτες, ξυλάνθρακες και οστά ζώων. Μεγάλος ήταν και ο αριθμός των αφιερωμάτων που βρέθηκαν από την ανασκαφή της Θόλου (πήλινα ειδώλια κυρίως γυναικεία, σκουλαρίκια, περόνες, κοσμήματα, μικκύλα αγγεία κ.α). Σχετικά με τη λατρευόμενη θεότητα στο λόφο της Λαθούριζας έχει υποστηριχτεί ότι πρόκειται για λατρεία προς ενός ήρωα (Lauter 1985) μίας χθόνιας γυναικείας θεότητας σχετικής με την καλλιέργεια και την ευφορία της γης (Mazarakis 1994, 1995, 1997).

Το 2022, ξεκίνησε Πενταετής συστηματική έρευνα, σε συνεργασία της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς & Νήσων, με τα Πανεπιστήμια της Θεσσαλίας και των Ιωαννίνων ήταν επιβεβλημένη για την συνολική μελέτη της θέσης και των ευρημάτων, την επικαιροποίηση και την εξαγωγή τελικών συμπερασμάτων. Οι διετείς μέχρι σήμερα έρευνες στο πλάτωμα της Θόλου επιβεβαίωσαν τη λατρευτική χρήση του χώρου. Η αρχική φάση της λατρείας ξεκινάει μέσα στον 7^ο αι. π.Χ. και ήταν υπαίθρια, γύρω από την πεταλόσχημη εσχάρα. Η θέση αναγνωρίζεται πλέον, ως ένα ιερό κορυφής, όπου τα αναθήματα επιβεβαιώνουν τη λατρεία γυναικείας θεότητας. Η έρευνα στα κτίρια που οργανώνονται στο

πλάτωμα της Θόλου δεν επιβεβαίωσε τον οικιστικό τους χαρακτήρα και την πρώιμη χρονολόγηση του Σταυρόπουλλου. Τα κτίρια θεμελιώνονται στα τέλη του 6^{ου} αι.π.Χ. ή στον πρώιμο 5^ο αι. π.Χ. στο πλάτωμα της Θόλου, αλλά η ακριβής χρήση και η χρονολόγηση τους παραμένει προβληματική, μέχρι την ολοκλήρωση της μελέτης και έρευνας στο λόφο της Λαθούριζας

Χρονολόγηση: 7^{ος} – 5^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός:

Βιβλιογραφία: Walter 1940, 177-178. Eliot 1962, 39-41. Lauter 1985. Seiler 1986, 7-24. Travlos, 1988, 446, εικ. 578. Fagerström 1988, 50. Mazarakis Ainian 1994, 65-80. Mazarakis Ainian 1997, 106, 111, 116-119, 144, 235-239. D' Onofrio 1997, 76-77. Van den Eijnde 2010, 393-394. Alexandridou 2017α, 72. Lohmann 2021, 67-71. Rönnerd 2021, 316: AW-VA-S-02.

46α. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: Ακρόπολη

Οικόπεδο: Δημόσια Έκταση

Περιγραφή: Στο δυτικό έξαρμα του λόφου της Λαθούριζας, 200μ περίπου δυτικά από το πλάτωμα της Θόλου, (+132,5 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας) διαμορφώνεται μία έκταση, η οποία περικλείεται από ισχυρό τείχος στις τρεις πλευρές του λόφου, ενώ η τέταρτη πλευρά, έχει αφεθεί ελεύθερη, λόγω της απόκρημνης φυσικής διαμόρφωσης του. Διακρίνονται είσοδος με παραστάδες. Κατά μήκος της εσωτερικής πλευράς του τείχους διαμορφώνεται μια σειρά περίπου 20 παράλληλων ορθογώνιων δωματίων.⁶⁶⁵ Στο κέντρο του χώρου υπάρχουν 2 επιμήκη κτίρια με κοινή μεσοτοιχία και μπροστά τους μία τετράπλευρη κατασκευή χτισμένοι από ορθογώνιους δόμους. Η Lauter-Bufe που έχει προκαταρκτικά δημοσιεύσει τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα βασιζόμενη σε επιτόπιες παρατηρήσεις και μετρήσεις, η οχυρή εγκατάσταση ενδέχεται να συνδέεται με το Δεκελεικό πόλεμο (413-404 π.Χ.). ότι δεν προορίζονταν για να αντιμετωπίσουν μία ενδεχόμενη επίθεση εχθρικού στρατού.⁶⁶⁶ Παρόλα αυτά δεν μπορούμε να αποκλείσουμε ότι η Ακρόπολη στη Λαθούριζα λειτουργούσε και ως μία εν δυνάμει οχυρωματική θέση που εξασφάλιζε προστασία στους Αναγυράσιους σε ενδεχόμενη εχθρική απειλή, παρέχοντας τους τη δυνατότητα να διαμείνουν εκεί.

Η θέση έχει ενταχθεί στο συνεργατικό πενταετές αρχαιολογικό πρόγραμμα (2022-2026) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Αλεξάνδρας Αλεξανδρίδου και της ΕΑΙΝ. Η συνέχιση της μελέτης και της ανασκαφής στην οχυρωμένη θέση θα συμβάλει στην ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων και στον συσχετισμό με τον ευρύτερο οικισμό στην πεδιάδα του Αναγυρούντος.

⁶⁶⁵ Eliot 1962, 41. Lauter-Bufe 1979, 161-192, πιν. 47-49, Travlos 1988, 447, Schörmer 2004, Χάρτης 2.

⁶⁶⁶ McCredie 1966, 91.

Χρονολόγηση: Κλασικοί χρόνοι

Σχολιασμός:

Βιβλιογραφία: Eliot 1962, 41. Lauter- Bufe 1979, 161-192, πιν. 47-49, Travlos 1988, 447, Schörner 2004, Χάρτης 2.

47. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: Βόρεια πλευρά Λαθούριζας- Ναΐσκος

Οικόπεδο: Δημόσια Έκταση

Περιγραφή: Ναός Μικρός ναΐσκος, ορθογώνιου σχήματος (4.84μ x 4.75μ x 4.05μ) εντοπίστηκε στα ΝΑ του λόφου, με δύο οικοδομικές φάσεις και διάρκεια χρήσης από τον πρώιμο 7^ο αι. π.Χ. έως το 500 π.Χ. Πιθανότητα σε απόσταση 2.50μ από αυτό να υπήρχε κάποιος λίθινος βωμός.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός:

Βιβλιογραφία: Eliot, 1962, 41. Lauter 1985, 57-63. Mazarakis Ainian, 1997, 144, fig. 153. Van de Eijnde 2010, 215-216, fig. 114. Rönnerd 2021, 317: AW-VA-H-O4.

48. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΤΕΡΨΙΧΟΡΗΣ & ΜΑΡΩΤΗ (ΟΤ. 631)

Οικόπεδο: ΑΦΟΙ ΔΕΜΕΡΤΖΗ

Περιγραφή: Αποσπασματικά σωζόμενα οικιστικά κατάλοιπα κλασικών χρόνων και δύο αγωγοί λαξευμένοι στο φυσικό έδαφος, για τη συγκέντρωση νερού.

Χρονολόγηση: Κλασική εποχή

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 187.

49. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ 1 (ΠΡΩΗΝ ΜΑΡΩΤΗ) & ΤΕΡΨΙΧΟΡΗΣ, Ο.Τ.154 (ΑΡ.ΙΔ.04)

Οικόπεδο: Θ.ΜΑΓΚΛΑΡΑΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

Περιγραφή: Το οικόπεδο έχει συνολική έκταση 1225,20τμ. Στο οικόπεδο προϋπήρχαν δύο κτίσματα του 1954 που είχαν διαταράξει σε μεγάλο βαθμό τις αρχαιότητες καθώς είχαν θεμελιωθεί επί των αρχαίων τοίχων. Κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής έρευνας αποκαλύφθηκαν τμήματα 2 οικιών (οικία Α-Οικία Β) που χρονολογούνται στην κλασική και ύστερη κλασική εποχή (4^{ος}– 3^{ος} αι. π.Χ.).

ΤΑΦΕΣ. Σε χαμηλότερο επίπεδο από τα οικιστικά κατάλοιπα των κλασικών χρόνων, στο νότιο τμήμα του ακινήτου, εντοπίστηκαν 2 εγχυτρισμοί και 1 πυρά. Επίσης συλλέχθηκε επιτύμβια στήλη με επίστεψη η οποία είχε μεταφερθεί από αλλού και θάφτηκε στο εν λόγω

οικόπεδο. Στην κύρια πρόσθια όψη, μεταξύ παραστάδων έχει λαξευτεί παράσταση αγοριού με σκύλο. Η επίστεψη σώζεται αποσπασματικά και διατηρεί τμήμα της εγχάρακτης παράστασης σειρήνας, πλαισιωμένη, από αντωπά καθήμενες σφίγγες.⁶⁶⁷

Οικιστικά κατάλοιπα: Στο ακίνητο αποκαλύφθηκαν 2 κτίρια τα οποία διέθεταν κοινή μεσοτοιχία. Η οικία Α αποκαλύφθηκε σε διαστάσεις 8,42μ (Β-Ν) επί 16,33μ (Α-Δ) και συνολικό εμβαδόν 130τμ. Συγκεκριμένα, έχουμε 5 συνολικά χώρους που διαμορφώνονται κατά παράταξη (χώρος 6,7,8,9,15). Πρόκειται για διπλά δωμάτια (Χώροι 6-7 και Χώροι 8-9) που επικοινωνούσαν μεταξύ τους με θύρα, οργανώνονταν παρατακτικά και είχαν πρόσωπο προς νότο (Χώροι 7, 9) πιθανότατα σε αυλή. Η συλλεχθείσα κεραμική συνίσταται σε χρηστική (αποθηκευτικά, μαγειρικά αγγεία) και λεπτότεχνη κεραμική και καλύπτει όλο τον 4^ο αι. π.Χ. και τις αρχές του 3ου αι. π.Χ.

Μέσα στον 4^ο αι. π.Χ. θεμελιώνεται το Κτίριο Β, έχοντας κοινή μεσοτοιχία με το βόρειο εξωτερικό τοίχο του Κτιρίου Α. Η οικία Β αποκαλύφθηκε σχεδόν σε τραπεζιόσχημη κάτοψη με διαστάσεις 17,50μ.(Δ)/14,80μ.(Α) επί Α-Δ 10,60μ.(Β)/8,70μ.(Ν) και εμβαδόν 175τμ. Αποτελείται από 10 χώρους, 6 κυρίως δωμάτια και 3 δευτερεύοντες χώρους που διαμορφώνονται στην πλειονότητά τους κατά παράταξη εκατέρωθεν ενός κεντρικού υπαίθριου ορθογώνιου χώρου που ανοιγότανε προς τα δυτικά και λειτουργούσε ως η κεντρική αυλή, με προσανατολισμό Δ-Α. Ανατολικά των οικιών διαμορφώνονταν ένα μεγάλος υπαίθριος χώρος όπου υπήρχαν 3 φρεάτια και 2 δεξαμενές της ίδιας περιόδου με τις οικίες. Δεν γνωρίζουμε αν πρόκειται για κάποιο κοινόχρηστο χώρο ή ανήκε στα όρια οριοθετημένης περιοχής που συμπεριλάμβανε και τις 2 οικίες.

Χρονολόγηση: από τον 8^ο έως τον 4^ο /3^ο αι. π.Χ.

Σχολιασμός:

Βιβλιογραφία: Ανδρέου 2022.

50. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ.ΟΤ. 631

Οικόπεδο: ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ - ΣΑΜΟΒΑ

Περιγραφή: Στις ανατολικές υπώρειες του λόφου της Λαθούριζας εντοπίστηκαν αρχιτεκτονικά κατάλοιπα μόνο στο δυτικό τμήμα της οικίας, καθώς το ανατολικό είχε διαταραχθεί από θεμέλια σύγχρονης κατοικίας. Συγκεκριμένα ανασκάφηκαν 6 χώροι που ορίζονταν από 10 αρχαίους τοίχους.⁶⁶⁸ Στο επίπεδο της θεμελίωσης, στον Χώρο 5 εντοπίστηκαν αγγεία εντός αβαθούς λάκκου που ερμηνεύτηκαν ως «εγκαίνιο». Συλλέχθηκαν όστρακα από αποθηκευτικά (αμφορείς, πίθοι) και λοιπά χρηστικά αγγεία (κάνθαρος,

⁶⁶⁷ Η εισαγωγή του θέματος, της απεικόνισης της Σειρήνας σε επιτύμβια μνημεία, στη Αττική πραγματοποιείται τον 4ο αι. π.Χ. Kurtz – Boardman, 1971, 134. Conte 1993, 153: 0776.

⁶⁶⁸ Διαστάσεις: Χώρος 2: 7.30μ επί 3.55μ. Χώρος 3: 3.40μ επί 1.55μ. Χώρος 4: 3.00μ επί 2.55μ

λεκανίδες, κύπελλα, πινάκια κλπ), νομίσματα, μολύβδινοι σύνδεσμοι, λυχνάρια, 1 πήλινο ειδώλιο ανδρικής μορφής. Εντοπίστηκε ενεπίγραφος λίθος υποθήκης οικίας (Χώρος 3) όπου αναγράφεται και το δημοτικό ΑΝΑΓΥΡΑΣΙΟΣ. Δεν αποκαλύφθηκε η πλήρης κάτοψη του Κτιρίου, λόγω της διατάραξης από σύγχρονες επεμβάσεις της δεκαετίας του 1960.

Χρονολόγηση: τέλη 5^{ου} αι. π.Χ.-αρχές 4^{ου} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Είναι όμορο με το Οικόπεδο Δεμερτζή (48). Αρχικά τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα ερμηνεύτηκαν ως εργαστηριακοί χώροι. Ωστόσο, πρόκειται για τμήμα οικίας, εντός του πυκνού οικιστικού πυρήνα του Αναγυρούντος.

Βιβλιογραφία: Μακραδύμα- Ανδρέου 2008, 177-178.

51. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ:

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ (πρώην Βάκχου), Διός και Παρθενώνος (Ο.Τ Γ159)

Οικόπεδο: ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ- ΠΛΑΤΕΙΑ(πρώην ΟΙΚ. ΚΟΝΤΟΜΗΝΑ)

Περιγραφή: Ανασκάφηκε κτιριακό συγκρότημα αποτελούμενο από τετράπλευρα δωμάτια με λίθινα θεμέλια, πλίνθινη ανωδομή και δάπεδα από κιτρινωπό πηλόχωμα. Το κτιριακό συγκρότημα ακολουθεί κλιμακωτά την κατωφέρεια της πλαγιάς και οργανώνεται σε τέσσερα επίπεδα. Υπάρχουν τουλάχιστον δύο οικοδομικές φάσεις. Σύμφωνα με τα ευρήματα (αγνύθες, τριβεία, σφονδύλια) υπήρξε εργαστηριακή χρήση στο χώρο. Στην παλαιότερη οικοδομική φάση ανήκει κυκλοτερής κατασκευή διαμέτρου 8μ, που χρονολογείται τον 5^ο αι. π.Χ. Το υπόλοιπο συγκρότημα χρονολογείται τον 4^ο αι. π.Χ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ένας μικρός αποθήτης, που περιείχε πληθώρα κεραμικής του 5^{ου} αι. π.Χ., καθώς και οι επιμήκεις βαθμιδωτά διατεταγμένοι αποθηκευτικοί χώροι (σ, τ, ρ, φ, π και ψ). Η ανασκαφείας υποστήριξε ότι η οικία ανήκε στον τύπο της αγροικίας και ερμηνεύει το κυκλοτερές κτίσμα ως πύργο. Σημειώνεται, ότι δεν έχει ολοκληρωθεί η έρευνα στο υπόλοιπο ανατολικό τμήμα του οικοπέδου.

Χρονολόγηση: 5^{ος}-4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Καζιάνης 1982, 58. Ωνάσογλου 1987, 92-94. πιν. 47β-γ. Δημακόπουλος 2017, 154-155, πιν. 29β. Rönnerd 2021, 316: AW-VA-S-O1.

52. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ:

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ

Οικόπεδο: ΟΤ. 632

Περιγραφή: Οικιστικά κατάλοιπα σε συστάδες, τμήμα αρχαίας οδού, δεξαμενές και φρέατα.

Χρονολόγηση: Κλασικών χρόνων

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό.

Βιβλιογραφία:

53. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ (ΟΤ. 632)

Οικόπεδο: ΡΕΣΤΗ

Περιγραφή: Οικιστικά κατάλοιπα αποσπασματικά σωζόμενα. Εντός δωματίου εντοπίστηκε ημικατεστραμμένη λίθινη κατασκευή, υδρομαστευτικού χαρακτήρα. Χρονολόγηση τέλη 5^{ου} αιώνα. Τα αρχαία κατάλοιπα διατηρούνται σε κατάχωση

Χρονολόγηση: 5^{ος} αι. π.Χ

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 224.

54. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ

Οικόπεδο: ΣΧΟΙΝΑ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος, αμελούς κατασκευής, μήκους 12μ, πλάτους 0.20/0.30μ, ύψους 0.20/0.30μ, παράλληλος προς τη σύγχρονη οδό Μαρώτη.

Χρονολόγηση: -

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 225.

55. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ

Οικόπεδο: ΣΧΟΙΝΑ

Περιγραφή: Αναλημματικοί τοίχοι, παράλληλοι της σύγχρονης οδού Μαρώτη. Διάσπαρτα τοιχεία.

Χρονολόγηση: 5^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 227.

56. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ (ΟΤ. 178)

Οικόπεδο: ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκαν δύο τοίχοι παράλληλοι προς την οδό Μαρώτη σε μήκος 33μ και 30μ, αντίστοιχα. Ημεταξύ τους απόσταση κυμαίνεται στα 2,50/3,00μ. Αποτελεί τμήμα

αρχαίας οδού που σύμφωνα με την ανασκαφέα θα πρέπει να είχε τον προσανατολισμό της σύγχρονης οδού Περικλέους (πρώην) Μαρώτη.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 225.

57. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ

Οικόπεδο: ΓΚΟΛΦΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

Περιγραφή: Κατά την ανασκαφική έρευνα αποκαλύφθηκε τμήμα αρχαίας οδού στο δυτικό τμήμα του ακινήτου. Η οδός σώζει το ανατολικό ανάλημμα της και το οδόστρωμα της και είχε κατεύθυνση Β-Ν, σχεδόν παράλληλα με τη σύγχρονη οδό Μαρώτη.

Στο υπόλοιπο τμήμα του ακινήτου ανασκάφηκαν 3 Δεξαμενές, λαξευμένες στο κιμηλόβραχο. Η Δεξαμενή 3 χρονολογείται στην αρχαϊκή εποχή και οι άλλες Δεξαμενές 1,2 στον 5^ο αι. π.Χ. Παράλληλα, ήρθαν στο φως 46 ορύγματα λαξευμένα στο φυσικό έδαφος (κιμηλιά) που χρονολογούνται στην κλασική εποχή. Η μελέτη του υλικού είναι σε πρώιμο στάδιο και πιθανότατα να πρόκειται για χώρο που σχετίζεται με την επεξεργασία υφασμάτων (κναφείο) ή δερμάτων.

Χρονολόγηση: Αρχαϊκοί και Κλασικοί χρόνοι.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό.

Βιβλιογραφία:

58. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ

Οικόπεδο: ΧΡΥΣΟΣΠΑΘΗ

Αποκαλύφθηκαν ταφές της υστερογεωμετρικής και πρώιμης κλασικής εποχής, κτηριακά κατάλοιπα με διαδοχικές φάσεις στην κλασική εποχή και σύστημα αγωγών και δεξαμενών. Συγκεκριμένα:

Στο βορειοδυτικό τμήμα του ακινήτου, εντοπίστηκε συστάδα ταφικών συνόλων. 1 Ταφικός αμφορέας εντός του ορύγματος, όπου είχε τοποθετηθεί μαγειρική πρόχους σε όρθια θέση. Στην ίδια περιοχή, λίγο βορειότερα, ανασκάφηκαν δύο ακτέριστες λακκοειδείς ταφές, με καλυπτήριες πλάκες. Κυκλικό όρυγμα (1,10μ.Χ1,30μ.- βάθους 0,68μ.) λαξευμένο στην κιμηλιά περιείχε όστρακα πιθοειδούς αγγείου, 200 όστρεα (*Patella cerulea*) πέντε λίθινους τριπτήρες και δύο σχεδόν ακέραιους δίσκους σκύφους.

Στη βορειοανατολική πλευρά του ακινήτου εντοπίστηκε έτερος εγχυτρισμός. Αμφορέας είχε τοποθετηθεί κάθετα και φράσσονταν με πώμα. Από το εσωτερικό του συλλέχθηκαν οστά. Η μετώπη στο λαιμό και στις 2 όψεις του αγγείου κοσμεύεται με παράσταση αλόγου δεμένου σε

τρίποδα, με παραπληρωματικά γραμμικά μοτίβα και ερωδιούς. και χρονολογείται στην ΥΓΙΒ Πλησίον του αμφορέα ανασκάφηκε ταφική πυρά, από την οποία συλλέχθηκε μόνο τμήμα πώματος πρωτοκορινθιακής πυξίδας.

Χρονολόγηση: από τον 8^ο έως τον 5^ο αι. π.Χ.

Βιβλιογραφία: Ανδρέου 2022, Ανδρέου 2023.

59. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ

Οικόπεδο: ΥΠΟΣΤΑΘΜΟΣ ΔΕΗ

Περιγραφή: Τοίχος πολυγωνικής τοιχοποιίας, με σωζόμενο μήκος 5μ. κατεύθυνσης Α-Δ, έφερε άνοιγμα με παραστάδα, πλάτους 0.90μ. Ο ανασκαφέας ξεκάθαρα σημειώνει ότι ο τοίχος δεν είχε ταφική χρήση και τον χρονολογεί στην πρώιμη κλασική εποχή. κλασικών χρόνων

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Ο Garland αναφέρει λανθασμένα, τον τοίχο ως πιθανό ταφικό περίβολο και τον εντάσσει στη γενική του αρίθμηση (U 10). Το ακίνητο είναι επί της οδού Μαρώτη (νύν Περικλέους), όμορο στο οικόπεδο Χρυσοσπάθη (58).

Βιβλιογραφία: Καλλιπολίτης 1964, 72. Garland 1982, 174: U 10.

60. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ

Οικόπεδο: ΕΡΓΑ ΚΟΙΝΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ

Περιγραφή: Σε όλο το μήκος της οδού Μαρώτη έχουν αποκαλυφθεί τοίχοι που αποτελούσαν τμήματα του αρχαίου οδικού δικτύου

Χρονολόγηση: 5^{ος}/4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 225.

61. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: Δ.ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ (ΟΤ. 157)

Οικόπεδο: -

Περιγραφή: Οικιστικά κατάλοιπα

Χρονολόγηση: 5^{ος}/4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. .

Βιβλιογραφία:

62α. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ (Τμήμα του Νότιου Νεκροταφείου)

Οδός: ΦΑΙΔΩΝΟΣ

Οικόπεδο: Επί του οδοστρώματος της σύγχρονης οδού.

Περιγραφή: Το 2012 στο πλαίσιο εργασιών κατασκευής αγωγού ομβρίων και τοποθέτησης καλωδίων ΔΕΗ, εντοπίστηκαν και ανασκάφηκαν τμήματα του αρχαίου Νεκροταφείου που έχει εντοπιστεί στο όμορο Ο.Τ. 163. Συγκεκριμένα συλλέχθηκε ταφικός πίθος με διακόσμηση ψαροκόκκαλου στο λαιμό. Εντός του πίθου συλλέχθηκαν οστά, 1 τριφυλλόσχημη οινόχνη και 1 μόνωτο κύπελλο, και χρονολογούνται στην ΥΓΙΙ. Επιπροσθέτως, σε αναμοχλευμένη επίχωση πυράς συλλέχθηκε 1 μελανόμορφη λήκυθος, 1 μικύλλο άωτο κύπελλο και 1 δίσκος σκύφος που χρονολογούνται στο τρίτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π. Χ.

Δυτικότερα αυτών των μεμονωμένων ταφών ερευνήθηκε τμηματικά τοίχου, με κατεύθυνση Β-Ν, χτισμένος από αδρά επεξεργασμένους λίθους που εδράζεται στην κιμωλία. Ο τοίχος είχε εντοπιστεί σε όμορο προς νότο ακίνητο⁶⁶⁹ και πρόκειται πιθανότατα για το δυτικό όριο του νεκροταφείου που οργανώνεται σε ολόκληρο το ΟΤ.163. Τα 2 τμήματα του τοίχου που αποκαλύφθηκαν και ανασκάφηκαν από τη γράφουσα το 2012, σώζονταν σε ύψος 0.85/1.60μ και πλάτος 0.65μ. Ο τοίχος συνεχίζει προς βορρά στο άσκαφο, επί του πεζοδρομίου της οδού Φαίδωνος και στον κήπο της όμορης προς βορρά ιδιοκτησίας. Η επίχωση από τον τοίχο απέδωσε λιγοστά αβαφή όστρακα.

Τέλος εντοπίστηκαν αποσπασματικά τα αναλήμματα της αρχαίας οδού η οποία συνεχίζει βορειότερα.

Σχολιασμός:

Χρονολόγηση: ΥΓΙΙ-Υστεροαρχαϊκά-Κλασικά

Βιβλιογραφία: Ανδρέου 2022.

62β. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ (Τμήμα του Νότιου Νεκροταφείου)

Οδός: ΦΑΙΔΩΝΟΣ

Οικόπεδο: Επί του οδοστρώματος της σύγχρονης οδού.

Περιγραφή: Ταφικός Περιβόλος κλασικών χρόνων, που λειτουργούσε και ως δυτικό όριο της προαναφερθείσας αρχαίας οδού, ανασκάφηκε το 2005 στο πλαίσιο εργασιών οδοποιίας. Σε μία από τις πλευρές του Ταφικού Περιβόλου ιδιαίτερα επιμελημένης τοιχοποιίας είχε διαμορφωθεί κλίμακα, με 3 αναβαθμούς, η οποία διατηρείται επί του σύγχρονου πεζοδρομίου της οδού Φαίδωνος κάτω από υάλινο στέγαστρο. Εντός του Ταφικού Περιβόλου ανασκάφηκαν 3 κιβωτιόσχημοι τάφοι, 1 λακκοειδής και 1 πρωτογενής πυρά. Οι 2 κιβωτιόσχημοι τάφοι έφεραν επένδυση στις μακριές πλευρές τους με σχιστολιθικές πλάκες και τα δάπεδα τους ήταν λαξευμένα στην κιμωλία. Στο δάπεδο σε μία από αυτές παρατηρήθηκε στρώση με βότσαλα. Οι

⁶⁶⁹ Πρόκειται για αδημοσίευτο υλικό. Ευχαριστώ την κα. Κασίμη-Σούτου για την πληροφορία.

ενήλικες είχαν ταφεί σε ύπτια θέση και εντός τους βρέθηκε 1 κεραμικό ρόδι και 1 κάνθαρος, αντίστοιχα, χρονολογώντας τις ταφές στην ΥΓΠ. Ο Ταφικός Περίβολος χτίστηκε στα τέλη του 6^{ου} και αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ., σύμφωνα με την κεραμική που προέκυψε από την ανασκαφή του και συμπεριέλαβε στα όρια του ανέπαφες τις πρωιμότερες ΥΓΠ ταφές, σύμφωνα με την ανασκαφέα. Μάλιστα μία από τις ΥΓΠ ταφές χρησιμοποιήθηκε ως το δάπεδο της υστερότερης κιβωτιόσχημης ταφής που χρονολογείται στο β' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ.

Σχολιασμός:

Χρονολόγηση: ΥΓΠ-5^{ος} αι. π.Χ.

Βιβλιογραφία: Καζαζάκη, 2022 (προφορική ανακοίνωση)

63α. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ (Τμήμα του Νότιου Νεκροταφείου)

Οδός: ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ (Ο.Τ.163)

Οικόπεδο: «Green Island Properties Ανώνυμη Κτηματική και Εμπορική Εταιρεία» (πρώην ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ)

Περιγραφή: Ανασκάφηκε τμήμα νεκροταφείου και συγκεκριμένα 2 ταφικοί Τύμβοι και συστάδα ταφών. Αρχαία οδός διέρχεται σύριζα στην τάφρο των δύο τύμβων κατά τον άξονα Β-Ν και αποκαλύφθηκε σε μήκος 34μ. Συγκεκριμένα:

Τύμβος Ι: Ο τύμβος, κυκλικής κάτοψης διαμέτρου 22.60μ, λαξεύτηκε στη φυσική κιμωλία και περιμετρικά του διανοίχθηκε τάφος. Η τάφος είχε επικλινή τοιχώματα και είχε πληρωθεί με χώμα και πλήθος προσφορών. Η πλειονότητα των επιχώσεων της τάφρου ανασκάφηκε κατά τα έτη 2007-2008. Το τμήμα της τάφρου που ανασκάφηκε κατά την δεύτερη ανασκαφική περίοδο, απέδωσε μικρή ποσότητα κεραμικής του 5ου αι. π.Χ.

Οι ταφές εντός του τύμβου οργανώνονταν σε όλο το κυκλικό ελεύθερο χώρο, κατά παράταξη και βρέθηκαν συλημένες. Κεντρική θέση κατείχαν 2 λίθινες σαρκοφάγοι. Μία μαρμάρινη και μία από κογχυλιάτη λίθο με αετωματική επίστεψη (ΤφIII). Κατά τα έτη 2017-2018 ανασκάφηκαν μία πυρά και τρεις λακκοειδείς ταφές. Δύο αύλακες προσφορών πλαισίωναν τον τύμβο από βορρά. Ανασκάφηκαν υπολείμματα καύσης και πληρούνταν με σπασμένα όστρακα από τελετουργικά και χρηστικά αγγεία. Συλλέχθηκαν επίσης οστά ζώων. Τα αγγεία χρονολογούνται στον 5^ο αι. π.Χ.

Τύμβος II: Βόρεια του τύμβου Ι και σε απόσταση 3,20μ. από αυτόν εντοπίστηκε τμήμα έτερου τύμβου ο οποίος αποκαλύφθηκε στο 1/3 της συνολικής του έκτασης, καθώς το υπόλοιπο τμήμα συνέχιζε στο όμορο ακίνητο. Το αποκαλυφθέν τμήμα έχει διάμετρο Α-Δ 13μ. (διάμετρος) x Β-Ν 6,20μ. Ο τύμβος II ήταν ισοπεδωμένος και είχε επιχωθεί με αναμοχλευμένα στρώματα. Στο τμήμα που ερευνήθηκε δεν εντοπίστηκαν ταφές. Περιμετρικά υπήρχε τάφος με επικλινή τοιχώματα, που είχε διανοιχθεί στο βράχο και τη μαλακή κιμωλία.. Η ανασκαφή της τάφρου του τύμβου II απέδωσε μικρή ποσότητα κεραμικής, κυρίως τμήματα από αμφορείς, πινάκια, ληκύθους, πυξίδες, αποτμήματα πώρινων ψευδοαλαβάστρων.

Νότια του τύμβου Ι εντοπίστηκαν σε συστάδα: 4 λακκοειδείς τάφοι, 3 πυρές και 2 εγχυτρισμοί, χωρίς συγκεκριμένο προσανατολισμό. Οι εγχυτρισμοί ήταν τοποθετημένοι σε οριζόντια θέση και ήταν πολύ κατεστραμμένοι. Τα στόμια τους φράσσονταν από μεγάλα όστρακα άλλων αμφορέων. Οι πυρές ήταν ορθογώνιας κάτοψης. Μία από αυτές (πυρά 2) έφερε κατά μήκος των δύο μακρών πλευρών από μια σειρά με αργούς λίθους, μήκους 1,60μ. (Δ πλευρά), 1,30μ. (Α πλευρά), που πιθανότατα χρησίμευαν για την αντιστήριξη των ξύλων και τον καλύτερο εξαερισμό της πυράς. Η πυρά 1 είχε διαταράξει το ΒΑ τμήμα της λακκοειδούς ταφής XI. Οι ταφές χρονολογούνται τον 5^ο αι. π.Χ.

Χρονολόγηση: 5^ο αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Το παρόν οικόπεδο είναι τμήμα του Νότιου νεκροταφείου.

Βιβλιογραφία: Καζαζάκη 2008. Ανδρέου 2023

63β. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ (Τμήμα του Νότιου Νεκροταφείου)

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ (ΟΤ.163).

Οικόπεδο: ΛΙΝΤΕΝ

Περιγραφή: Τμήμα νεκροταφείου. Εντοπίστηκαν και ανασκάφηκαν 1 Ταφικός Περίβολος σχήματος Π, 1 κυκλικός τύμβος και ελεύθερες ταφές. Οδός με αναλημματικούς τοίχους, πλάτους 3.10μ λειτουργούσε ως το δυτικό όριο του νεκροταφείου και αποκαλύφθηκε σε μήκος 11.50μ, στα όρια του ακινήτου. Συγκεκριμένα: Ο ταφικός Περίβολος σχήματος Π ήταν χτισμένος κατά το ισόδομο σύστημα με ευμεγέθεις ορθογωνισμένους ογκόλιθους, που εσωτερικά έφεραν δεύτερο τοιχίο από μικρότερους αδρά επεξεργασμένους αργούς λίθους. Ο ανατολικός τοίχος του Περιβόλου είχε ενσωματωθεί στο δυτικό ανάλημμα της αρχαίας οδού και η συνέχεια του κείτονταν στο όμορο οικόπεδο Σαμάν.⁶⁷⁰ Ο βόρειος τοίχος του, όμοιας τοιχοποιίας με τον ανατολικό, έτεμνε κάθετα την αρχαία οδό. Εντός του περιβόλου εντοπίστηκαν 2 λακκοειδείς τάφοι, 1 σαρκοφάγος και 1 πυρά. Υπήρχαν έντονα ίχνη αρχαιοκαπηλικής δράσης και σύγχρονων παραβιάσεων. Από την ανασκαφή του Ταφικού Περιβόλου Ι, συλλέχθηκαν όστρακα αρχαϊκά και κλασικά, 1 μαρμάρινο αλάβαστρο, 1 ερυθρόμορφο αρυβαλλοειδές ληκύθιο, 1 βαλσαμάριο, χάλκινοι ήλοι.

Κυκλικός Τύμβος είχε λαξευτεί στην κιμηλιά και έφερε και περιμετρικό διάδρομο πλάτους 1.00/1.10μ. Εντός του τύμβου εντοπίστηκαν 2 σαρκοφάγοι που ήταν συλημένες. Από την ανασκαφή του Τύμβου, συλλέχθηκαν 2 αποτμήματα μαρμάρινης επιτύμβιας στήλης, 1 απότμημα μαρμάρινης λουτροφόρου. 1 μαρμάρινος κιονίσκος, 1 μελαμβαφές κύπελλο, τμήμα λίθινου αλάβαστρου. Βόρεια των Ταφικών μνημείων ανασκάφηκε 1 λακκοειδής τάφος και 2 κυκλικές πυρές. 2 πυξίδες, μελαμβαφή πινάκια, όστρακα κλασικής εποχής, χάλκινος κρίκος,

⁶⁷⁰ Σούτου 2006, 225.

οστέινα και χάλκινα υπολείμματα αναφέρονται στα συλλεχθέντα ευρήματα. Συλλέχθηκε και σημαντικός αριθμός μαρμάρινων επιτύμβιων στηλών: 2 μαρμάρινες επιτύμβιες στήλες με αετωματική και ανθεμωτή επίστεψη, αντίστοιχα, 1 μαρμάρινη λήκυθος με παράσταση δεξίωσης. Συγκεντρώθηκαν τμήματα μαρμάρινων αγγείων, πώρινα αλάβαστρα και 2 μικκύλες οινοχοϊσκες

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για το σκελετικό υλικό.

Χρονολόγηση: Ύστερη αρχαϊκή-Κλασική

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, ΑΔ, 225. Rönnerd 2021, 315: AW-VA-N-04.

64α. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ (Τμήμα του Νότιου Νεκροταφείου)

Οδός: Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ (ΟΤ.163)

Οικόπεδο: ΜΑΘΙΟΥ

Περιγραφή: Δύο τμήματα τοίχων αμελούς κατασκευής, μήκους 4.50μ, πλάτους 0.20/0.25μ, ύψους 0.10/1.15μ εντοπίστηκαν με κατεύθυνση Β-Ν. Επίσης ανασκάφηκαν αβαθείς λάκκοι και μία κατεστραμμένη πυρά. Συλλέχθηκε κεραμική ύστερης αρχαϊκής και πρώιμης κλασικής περιόδου, θραύσματα κεραμίδων, πήλινες πλάκες από λάρνακες, αποτμήματα αλάβαστρου.

Χρονολόγηση: ύστερος 6^{ος}- πρώιμος 5^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 226. Rönnerd 2021, 315: AW-VA-N-04.

64β. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ (Τμήμα του Νότιου Νεκροταφείου)

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ-ΟΤ.163.

Οικόπεδο: ΣΑΜΑΝ

Περιγραφή: Ανασκάφηκε τμήμα νεκροταφείου που αποτελεί τη συνέχεια από το όμορο οικόπεδο Λίντεν.⁶⁷¹ Συγκεκριμένα αποκαλύφθηκε το ανατολικό σκέλος του ταφικού περιβόλου, που είχε ανασκαφεί στο όμορο προαναφερθέν οικόπεδο.⁶⁷² Στα νότια του Ταφικού Περιβόλου εντοπίστηκε συστάδα τάφων. 4 κτιστοί τάφοι, 19 πυρές, 2 σαρκοφάγοι, μία μαρμάρινη και μία πώρινη, 2 εγχυτρισμοί και 1 γεωμετρική καύση κτερισμένη με μόνωτο σκύφο και μία οινοχόη. Οι πυρές ήταν τετράγωνης και κυκλικής κάτοψης. 10 πυρές και κάποιοι εκ των κιβωτιόσχημων τάφων περικλείονταν από τετράπλευρες ή παραλληλόγραμμες λίθινες

⁶⁷¹ Σούτου 2006, 225.

⁶⁷² Η ανατολική πρόσοψη του Ταφικού Περιβόλου είχε μήκος 11.60μ, υπολογίζοντας και το τμήμα που είχε εντοπιστεί στο όμορο Οικόπεδο Λίντεν. Δεν γίνεται αναφορά για το νότιο σκέλος του Περιβόλου. Τελικές διαστάσεις Ταφικού Περιβόλου 1: Βόρεια πλευρά: μήκος: 8.50μ, Ανατολική πλευρά: 11.69μ, ύψος 1.00μ.

κατασκευές, που η ανασκαφέας ερμηνεύει ως όρια οικογενειακών τάφων. Οι δύο εγχυτρισμοί σε ταφικό πίθο και αμφορέα έδωσαν λιγοστά οστά και είχαν κτεριστεί με μικκύλα αγγεία.

Στον ευρύτερο χώρο του ακινήτου παρατηρήθηκαν έντονα ίχνη σύγχρονων παραβιάσεων και λαθρανασκαφών. Συλλέχθηκε σημαντική ποσότητα κεραμικής υστεροαρχαϊκών και κλασικών χρόνων (μελανόμορφα και ερυθρόμορφα ληκύθια), 1 γυάλινη τριφυλλόστομη οиноχόη με επίθετα χρώματα, 2 ζωόμορφα ειδώλια (κριός και ίππος) και χάλκινες εφηλίδες.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για το σκελετικό υλικό. Στο ΑΔ η περιγραφή των τάφων και των κτερισμάτων δεν γίνεται ανά ταφική ενότητα, αλλά συνολικά.

Χρονολόγηση: Γεωμετρική - Ύστερη αρχαϊκή-Κλασική

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, ΑΔ, 226. Rönnerd 2021, 315: AW-VA-N-04.

65. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ (Τμήμα του Νότιου Νεκροταφείου)

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ 43 (ΟΤ.163).

Οικόπεδο: ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκαν αποσπασματικά σωζόμενα τα αναλήμματα αρχαίας οδού που σώζονταν κατά τόπους σε επίπεδο θεμελίωσης. Οι τοίχοι ήταν χτισμένοι από αργούς λίθους μεγάλου και μεσαίου μεγέθους. Το δυτικό ανάλημμα αποκαλύφθηκε σε μήκος 18μ, ενώ στο δυτικό σώζονταν μόνο σε μήκος 6μ. Η οδός είχε κατεύθυνση ΒΑ-ΝΔ και πλάτος 3.10μ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Η αρχαία οδός έχει εντοπιστεί προς ΒΑ, στις θέσεις 62β, 63α, 63β, 64α, 64β και ΝΔ στη θέση 65. Αποτελεί ταφική οδό του Νότιου Νεκροταφείου.

Χρονολόγηση: Κλασικής Εποχής

Βιβλιογραφία:

66, ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ 45-47 (ΟΤ.163).

Οικόπεδο: LOTUS

Περιγραφή: Κατά την ανασκαφική έρευνα αποκαλύφθηκε τμήμα αρχαίας οδού, σε μήκος 40,50μ και με κατεύθυνση ΒΑ-ΝΔ. Τμήμα της οδού είχε καταστραφεί από διερχόμενο χείμαρρο. Η οδός οριζόταν από αναλημματικούς τοίχους, οι οποίοι λειτουργούσαν και ως αναλήμματα για να εξομαλύνουν την υψομετρική διαφορά και είχε πλάτος 4,40μ (εξωτερικό πλάτος με αναλήμματα οδού: 6,00/6,60μ.) Αποκαλύφθηκαν συνολικά τέσσερα διαδοχικά οδοστρώματα, σε καλή διατήρηση και σώζουν ίχνη αμαξοτροχιών.

Διαφορετικές φάσεις, πέραν των οδοστρωμάτων, αναγνωρίζουμε και στα αναλήμματα της οδού, όπως υποδεικνύει η διαφορετική δόμησή τους. Η ανάγκη αντιστήριξης του εδάφους που εκτείνονταν στα δυτικά και ισχυρότερης θεμελίωσης των τοίχων εξαιτίας των έντονων πιέσεων που δέχονταν από αυτό, υπαγόρευσε τη χρήση μεγάλων λαξευμένων λιθόπλινθων άλλοτε

τοποθετημένων δρομικά, κατά την ανακατασκευή του κεντρικού τμήματος του δυτικού αναλήμματος και άλλοτε τοποθετημένους μπατικά κατά τη θεμελίωση του νότιου τμήματος του ανατολικού αναλήμματος.

Το τμήμα της οδού αποτελεί τη συνέχεια της ταφικής οδού του Νοτίου Νεκροταφείου και έχει αποκαλυφθεί και στις θέσεις (62β, 63α, 63β, 64β, 65). Στο εν λόγω οικόπεδο, η αρχαία οδός είναι εκτός των ορίων του νεκροταφείου

Σχολιασμός:

Χρονολόγηση: Χρονολογείται τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ.

Βιβλιογραφία:

67. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ & ΦΑΙΔΩΝΟΣ (ΟΤ.158)

Οικόπεδο: Π.ΒΕΛΩΝΙΑ

Περιγραφή: Τμήμα αρχαίας οδού, η οποία σώζει σε κακή κατάσταση τα δύο αναλήμματα της. Πλάτος οδού: 2.35/2.55μ.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Πιθανότατα να πρέπει να συσχετιστεί με την οδό που εντοπίστηκε στο οικ. Καΐρη, επί της οδού Τσιτσάνη.⁶⁷³

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 226.

68. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΦΛΕΜΙΝΓΚ & ΥΠΑΤΗΣ

Οικόπεδο: ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΟΥ

Περιγραφή: Στα ΒΔ του οικοπέδου ανασκάφηκε δεξαμενή λαξευμένη στο φυσικό μαλακό πέτρωμα (διαστάσεις: βάθος 5μ. διάμετρος στομίου: 1.30/0.80μ), επενδεδυμένη με ασβεστοκονίαμα. Στην ευρύτερη περιοχή εντοπίστηκαν αμελούς κατασκευής τοιχία, τμήματα αγωγών και αβαθή λαξεύματα επί του βράχου. Η δεξαμενή και τα λοιπά αρχιτεκτονικά στοιχεία που χρονολογούνται στους κλασικούς χρόνους θα πρέπει να συσχετιστούν με εργαστηριακή χρήση. Βόρεια αυτής ανασκάφηκε τμήμα νεκροταφείου αρχαϊκών χρόνων. Συγκεκριμένα ανασκάφηκαν 28 πυρές και 6 εγχυτρισμοί,

Χρονολόγηση: 6^{ος} έως 5^ο / 4^ο αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για το σκελετικό υλικό.

Βιβλιογραφία: ΑΔ, 2006, 227.

69. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

⁶⁷³ Σούτου 2006, 225-226.

Οδός: ΥΠΑΤΗΣ & ΜΟΥΣΩΝ (ΟΤ. 638)

Οικόπεδο: ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκε τμήμα αρχαίας οικίας, η οποία συνεχίζει προς Β, στο όμορο οικόπεδο. Η οικία χτίστηκε στη νοτιοανατολική υπώρεια του Λόφου της Λαθούριζας και προσαρμόστηκε στην φυσική κλίση του εδάφους. Οριοθετείται από τοίχο μήκους 16,40μ. και σε επαφή με αυτόν οργανώνονται τα δωμάτια, διαστάσεων κατά μέσο όρο 2,25 x 1,50 μ. Στα νοτιοδυτικά βρισκόταν η αυλή, διαστάσεων 8.00μ επί 5,27 μ. και 2 έτεροι χώροι (διαστάσεων 4,73 x 3,05 μ) οι οποίοι διέθεταν βαθμίδες στις εισόδους τους, λόγω της κλίσης του εδάφους σε εκείνη την περιοχή. Στο εσωτερικό ενός δωματίου εντοπίστηκε ληνός, με διάμετρο 0.87μ. Απέδωσε σημαντικά ευρήματα (χρηστική κεραμική, αγνύθες, επτά χάλκινα νομίσματα, πινάκια, λύχνοι, σβώλος κυάνου και χρυσός σφηκωτήρας με απολήξεις σε σχήμα κεφαλών φιδιών) τα οποία σύμφωνα με την ανασκαφέα υποδήλωναν την ευμάρεια των κατοίκων της οικίας.

Χρονολόγηση: Κλασικών χρόνων.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Τα αρχαία διατηρούνται ορατά. Η συνολική κάτοψη της οικίας δεν αποκαλύφθηκε καθώς συνεχίζει στο όμορο ακίνητο.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 227-228. Δημακόπουλος 2017, 158.

70. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΦΙΛΙΑΣ (ΟΤ. 647)

Οικόπεδο: ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος, αποσπασματικά σωζόμενος εντοπίστηκε μετά την κατεδάφιση σύγχρονης κατοικίας. Είναι χτισμένος από αργούς λίθους και ορθογώνιους λιθόπλινθους σε ξερολιθιά, με κατεύθυνση Β-Ν.

Χρονολόγηση: Κλασικών χρόνων

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό

Βιβλιογραφία: -

71. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΥΠΑΤΗΣ (ΟΤ 647Α)

Οικόπεδο: Π. ΜΠΛΛΗ

Περιγραφή: Το οικόπεδο βρίσκεται ΒΑ του ιδρύματος Φλέμινγκ. Ανασκάφθηκαν αναλημματικοί τοίχοι, οι οποίοι διαμόρφωναν άνδρα, για εξασφάλιση καλλιεργήσιμης γης και για την εκτροπή ένυδρου ρέματος με κατεύθυνση Α-Δ. Η συλλεχθείσα κεραμική χρονολογείται στους αρχαϊκούς χρόνους

Χρονολόγηση: Αρχαϊκή

Σχολιασμός: Δημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 187.

72. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΥΠΙΑΤΗΣ 56 (ΟΤ.652)

Οικόπεδο: ΗΛΙΑΣΚΟΥ - ΜΑΛΕΓΚΟΥ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος εντοπίστηκε σε μήκος 20.90μ και πλάτος 0.80μ. στη νότια πλευρά του λόφου της Λαθούριζας. Ακολουθεί τη γραμμή του φυσικού εδάφους, με κατεύθυνση Α-Δ. Η κύρια νότια όψη του είναι χτισμένη με επιμέλεια από αργούς λίθους μεγάλου και μεσαίου μεγέθους. Ηπίσω όψη έφερε γέμισμα με μικρούς αργούς λίθους. Σώζεται αποσπασματικά, στο επίπεδο της θεμελίωσης.

Χρονολόγηση: Κλασικών χρόνων

Σχολιασμός: Δημοσίευτο υλικό.

Βιβλιογραφία:

73. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ

Οδός: ΥΠΙΑΤΗΣ & ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Οικόπεδο: Δ. ΠΕΤΡΙΔΟΥ

Περιγραφή: Το ακίνητο, έκτασης 12 στρ. κείται σε εκτός σχεδίου περιοχή, νοτιοδυτικά του λόφου Πευκωτού, όπου έχει επισημανθεί λατομείο και του λόφου της Λαθούριζας. Ανασκάφηκε τμήμα αρχαίου δρόμου, σε μήκος 100μ, με πλάτος 1.00μ/1.50μ. Νότια της οδού αποκαλύφθηκαν πρόχειρες, παρόδιες κατασκευές.

Η συλλεχθείσα κεραμική τοποθετείται στους αρχαϊκούς χρόνους.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Δημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 188.

74. ΠΕΡΙΟΧΗ:

Οδός: ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Οικόπεδο: ΤΟΛΑΚΗ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος, αμελούς κατασκευής, στη ΒΔ πλευρά του υπερκείμενου λοφίσκου του Πευκωτού. Ομοίως με όμορο οικόπεδο Αποστολάτου (75)

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Δημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 223.

75. ΠΕΡΙΟΧΗ:

Οδός: ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Οικόπεδο: ΑΠΟΣΤΟΛΑΤΟΥ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος για διαμόρφωση πρανών προς καλλιέργεια

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 223.

76. ΠΕΡΙΟΧΗ:

Οδός: ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Οικόπεδο: ΤΡΙΒΕΛΛΑ

Περιγραφή: Δύο αναλημματικοί τοίχοι, μήκους 27,30μ και 34,20μ, αντίστοιχα. Εδράζονται στο φυσικό βράχο, ακολουθώντας τη γεωμορφολογία του οικοπέδου, περιτρέχοντας την πλαγιά του λόφου. Ίχνη λατόμευσης σε όλη την έκταση του οικοπέδου. Δεν συλλέχθηκε κεραμική.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 223-224.

77. ΠΕΡΙΟΧΗ:

Οδός: ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Οικόπεδο: ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκαν τρία τοιχεία αμελούς κατασκευής. Συλλέχθηκε κεραμική υστεροαρχαϊκών χρόνων.

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 227.

78, ΠΕΡΙΟΧΗ:ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΠΑΡΟΔΟΣ ΤΣΙΤΣΑΝΗ (απέναντι Από Δ. Σχολείο)

Οικόπεδο: ΚΑΙΡΗ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκε τμήμα αρχαίας οδού, σε μήκος 37.10μ και πλάτους 2.05/2.27μ. Τα αναλήμματα της οδού σωζότανε σε ύψος 0.20/0.55μ. Το οδόστρωμα κατασκευασμένο από μικρούς λίθους, ακολουθεί το φυσικό ανάγλυφο, με κλίση προς τα ΒΔ. Παρόδιες κατασκευές, κακής διατήρησης στα ΒΑ της οδού. Βόρεια της οδού και σε απόσταση 7.50μ εντοπίστηκε φρεατόστομη δεξαμενή, λαξευμένη στη φυσική κειμηλιά, διαμέτρου 1.45μ,

με χτιστό στόμιο επιμελημένης κατασκευής. Η δεξαμενή δεν απέδωσε ευρήματα. Διατηρούνται ορατά, στο υπόγειο της οικίας.

Χρονολόγηση: Υστεροαρχαϊκοί και πρώιμοι κλασικοί χρόνοι.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 225-226.

79. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ

Οδός: ΜΑΡΩΤΗ & ΜΥΡΩΝΟΣ (ΟΤ. 85)

Οικόπεδο: ΒΑΡΘΑΚΟΥΛΙΑ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος που λειτουργούσε ως όριο ιδιοκτησίας και δεξαμενή. Ο τοίχος σώζεται σε επίπεδο θεμελίωσης, χτισμένος από αργούς λίθους και λιθόπλινθους σε ξερολιθιά.

Χρονολόγηση: κλασικών χρόνων

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 226.

80. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΚΑΜΙΝΙ-ΠΕΥΚΩΤΟ

Οδός: ΦΛΕΜΙΝΓΚ

Οικόπεδο: ΚΟΛΛΑΚΗ (όμορο με ίδρυμα Φλέμινγκ)

Περιγραφή: Στις νότιες υπώρειες του λόφου Φλέμινγκ εντοπίστηκε αναλημματικός τοίχος, μήκους 25μ, (πλάτος 0.50μ, ύψος 0.40/0.52μ) αμελούς κατασκευής. Συλλέχθηκε μικρή ποσότητα οστράκων από χονδροειδή αγγεία. Διατηρείται ορατός.

Χρονολόγηση: Τέλη 5^{ου} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 222.

81. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΚΑΜΙΝΙ-ΠΕΥΚΩΤΟ

Οδός: ΦΛΕΜΙΝΓΚ

Οικόπεδο: METHYL OIL

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος, μήκους 28μ, πλάτους 0.32/0.50μ, ύψους 0.37/0.50μ. Συλλέχθηκαν λιγοστά όστρακα χονδροειδούς κεραμικής. Διατηρείται ορατός

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 222.

82. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΚΑΜΙΝΙ-ΠΕΥΚΩΤΟ

Οδός: ΦΛΕΜΙΝΓΚ

Οικόπεδο: ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ

Περιγραφή: Στο δυτικό άκρο της ιδιοκτησίας ανασκάφηκαν δύο παράλληλοι τοίχοι, μήκους 3.10, /πλάτους: 0.75μ, οι οποίοι συνιστούν τμήμα εισόδου σε κτίσμα όμορης ιδιοκτησίας Λαμπριανού. Ο χώρος που όριζαν έφερε δάπεδο από ασβεστοκονίαμα. Συλλέχθηκαν λιγοστά όστρακα.

Χρονολόγηση: πρώιμων αρχαϊκών χρόνων

Σχολιασμός: Δημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 227.

83. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΚΑΜΙΝΙ-ΠΕΥΚΩΤΟ

Οδός: ΦΛΕΜΙΝΓΚ (εκτός σχεδίου)

Οικόπεδο: Ι.ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

Περιγραφή: Πέντε αναλημματικοί τοίχοι, που ακολουθούν τις υπώρειες του λόφου, με κατεύθυνση Α-Δ και Β-Ν. Το σωζόμενο μήκος τους κυμαίνεται από 11μ έως 1.45μ το ελάχιστο. Συλλέχθηκε αδιάγνωστη κεραμική

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Δημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Μακραδήμα 2008, 176-177.

84. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΛΑΘΟΥΡΙΖΑ

Οδός: ΝΑΥΣΙΚΑΣ (ΟΤ 635)/πρώην Ικάρου.

Οικόπεδο: ΚΥΡΙΤΣΗΣ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος που λειτουργούσε και ως όριο ιδιοκτησίας

Χρονολόγηση: Κλασικοί χρόνοι

Σχολιασμός: Δημοσίευτο υλικό.

Βιβλιογραφία:

85. ΠΕΡΙΟΧΗ:

Οδός: Β. ΚΩΝ/ΝΟΥ 59

Οικόπεδο: ΔΗΜΑ

Περιγραφή: Πυρά κλασικών χρόνων εντός λάκκου διαμέτρου 1.55μ (χείλος) / 0.70μ (πυθμένα) και ύψους 1.77μ. Από το εσωτερικό συλλέχθηκαν λίθοι και τμήματα κεραμίδων. Η καθαρή επίχωση τέφρας πάχους 0.70 μ. απέδωσε οστά, κάρβουνα και όστρακα κυρίως άβαφα. Δυτικά της πυράς αποκαλύφθηκε αποσπασματικά σωζόμενος τοίχος σε μήκος 1.30μ, με κατεύθυνση Α-Δ, επιχρισμένος με ασβεστοκονίαμα.

Χρονολόγηση: 5^ο / 4^ο αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για το σκελετικό υλικό.

Βιβλιογραφία: Πετριτάκη 1979, 88.

86. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: Ι.ΔΗΜΑ

Οικόπεδο: Λ. ΒΑΣ. ΚΩΝ/ΝΟΥ (ΟΤ155)

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκαν δύο τοίχοι, σε ορθή γωνία, που αποτελούν όρια αρχαίας ιδιοκτησίας. Ο τοίχος με κατεύθυνση Β-Ν, αποκαλύφθηκε σε μήκος 15μ, πλάτος 0.50/0.70μ τέμνονταν με έτερο τοίχο, κατεύθυνσης Α-Δ, σωζόμενου μήκους 7,20μ, πλάτους 0.60μ. οι τοίχοι φέρουν επιμελημένη τοιχοποιία. Λίθοι μεσαίου μεγέθους έχουν χρησιμοποιηθεί για τη θεμελίωση τους και μικρότεροι αργοί λίθοι για την ανωδομή. Η ανασκαφέας υποστηρίζει ότι πρόκειται για όρια ιδιοκτησιών. Λιγοστή συλλεχθείσα κεραμική.

Χρονολόγηση: Κλασικών χρόνων

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Καζαζάκη 2008, 180, εικ. 33.

87. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ

Οδός: ΓΛΗΝΟΥ (ΟΤ.25)

Οικόπεδο: ΓΚΙΚΑ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκε τοίχος σε μήκος 19.20μ, (πλάτους 0.40/0.50μ, σωζόμενο ύψος: 0.30/0.70μ) με κατεύθυνση Β-Ν. Ο τοίχος δομείται στη δυτική πλευρά του από μεγάλους και μεσαίου μεγέθους αργούς ασβεστόλιθους τοποθετημένους είτε κατά μήκος είτε εγκάρσια με εμβόλιμες σειρές μικρότερων λίθων. Η ανατολική παρειά δομείται από μικρούς λίθους τοποθετημένους σε 3 ή 4 ακανόνιστες σειρές, που εδράζονται επί πυκνού λιθολογήματος, πάχους 0,35μ.-0,40μ., που συνιστά τη θεμελίωση του τοίχου. Χαρακτηριστικό είναι ότι το στρώμα αυτό παρατηρείται μόνο στην ανατολική πλευρά του τοίχου, ενώ στη δυτική πλευρά εξακολουθεί η λιθοδομή. Είναι σαφές ότι ο τοίχος ακολουθούσε το φυσικό ανάγλυφο, που παρουσίαζε κλίση από ανατολικά προς δυτικά. Πιθανολογούμε ότι ο τοίχος χρησίμευε ως όριο ιδιοκτησίας και είχε εν μέρει αναλημματική χρήση.

Χρονολόγηση: Κλασικών χρόνων

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό.

Βιβλιογραφία: Γιαμαλίδη 2011, 134, εικ. 20.

88. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: Λ.ΒΑΣ.ΚΩ.ΝΟΥ & ΠΕΖΟΔΡΟΜΟΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Οικόπεδο: ΡΑΜΦΟΥ-ΠΕΡΓΑΛΙΑ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκαν δύο παράλληλοι τοίχοι, μήκους 10μ/12μ, σε απόσταση μεταξύ τους 0.40/0.60μ, οι οποίοι ενώθηκαν σε έναν σε μεταγενέστερη φάση, με αναλημματική χρήση. Σε άμεση επαφή με τους τοίχους, εντοπίστηκε πρόχειρη ημικυκλική κατασκευή, διαμέτρου 5μ, άγνωστης χρήσης. Λιγιστή Κεραμική κλασικών χρόνων

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Καζαζάκη 2008, 181, εικ.35.

89. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΠΑΠΑΦΩΤΗ

Οικόπεδο: ΚΟΥΡΤΗ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκε τμήμα αρχαίας οδού, σε μήκος 14.23μ, με κατεύθυνση Α-Δ. Τα αναλήμματα της οδού, πλάτους 0.34/0.75μ σώζονταν σε ύψος 0.07/0.57μ. **Χρονολόγηση:** 6^{ος} - 4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 226.

90. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΠΑΠΑΦΩΤΗ

Οικόπεδο: ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκε χώρος ορθογώνιας κάτοψης, οριζόμενος από τοιχία πρόχειρης κατασκευής, διαστάσεων 27μ επί 19μ, που χρονολογείται στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. Η ανασκαφείας πιθανολογεί ότι πρόκειται για υπαίθριο χώρο, με χρήση αγοράς, για τη συγκέντρωση των πολιτών του αρχαίου Δήμου Αναγυρούντος

Χρονολόγηση: αρχές 5^{ου} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 226.

91. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΠΑΠΑΦΩΤΗ

Οικόπεδο: ΤΑΣΣΙΟΣ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκαν δύο τετράπλευροι χώροι που αποτελούσαν προσκτίσματα του κτιρίου που έχει ανασκαφεί στο όμορο οικόπεδο Χριστοφιλοπούλου (90)

Χρονολόγηση: Κλασικοί χρόνοι

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό.

Βιβλιογραφία:

92. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΠΑΠΑΦΩΤΗ

Οικόπεδο: ΑΔΑΜΟΥ

Περιγραφή: Στον δυτικό τομέα του οικοπέδου αποκαλύφθηκε μεγάλος αναλημματικός τοίχος (Τχ.4), μήκους 9,45 επί 0,50μ. και μέγιστου σωζόμενου ύψους 0,90μ., σχεδόν στον άξονα Β-Ν. Η δυτική του όψη είναι εξαιρετικά επιμελημένη, με λίθους λαξευτούς ή ημιλαξευτούς, πολυγωνικής τεχνοτροπίας που προσιδιάζει στην αρχιτεκτονική των αρχαϊκών χρόνων. Η ανατολική του όψη είναι αμελής, αποτελούμενη από μικρούς λίθους, αργούς ή ημίεργους, στοιχείο που δείχνει ότι αυτή η όψη δεν ήταν ορατή. Η λειτουργία του τοίχου από τα ανασκαφικά δεδομένα φαίνεται να ήταν διττή: χρησίμευε ως φράγμα για την παρεμπόδιση των υπερχειλίσεων του παρακείμενου ρέματος της οδού Παπαφώτη, ενώ στα Α του, το χαμηλό άνηδρο που ο ίδιος ο τοίχος σχηματίζει θα λειτουργούσε ως ένας αγροτικός δρόμος κατασκευασμένος από βότσαλα και τρίμματα του φυσικού κροκαλοπαγούς βράχου.

Απόθεση με επάλληλες στρώσεις λιθαριών αναμειγμένα με μεγάλη ποσότητα κεραμικής εντοπίστηκε δυτικά του αναλημματικού τοίχου και σε επαφή με αυτόν και πιθανότατα πρόκειται για προσπάθεια ενίσχυσης και επισκευής του τοίχου, που είχε καταστραφεί από πλημμυρικό επεισόδιο στα τέλη του 4ου ή εντός του 3ου π.Χ. αιώνα. Η κοίτη του ρέματος με κατεύθυνση ΒΔ-ΝΑ διέτρεχε το οικόπεδο καθώς εντοπίστηκε ανασκαφικά σχεδόν διαγωνίως.

Χρονολόγηση: 4^{ος}-3^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό.

Βιβλιογραφία:

93. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΠΑΠΑΦΩΤΗ & ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ (ΟΤ.170)

Οικόπεδο: ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκε τμήμα αρχαίας οδού, με κατεύθυνση ΒΔ-ΝΑ, που συνεχίζει την πορεία της προς τη σύγχρονη οδό Παπαφώτη και την οδό Τριανταφύλλου (νυν Πατρόκλου). Από την οδό ανασκάφηκε το βόρειο ανάλημμα της σε μήκος 14.30μ και μέρος του νότιου αναλήμματος σε μήκος 4,80μ (πλάτους 0.65/0.85μ, ύψους 0.24/0.60μ). Τμήμα του αρχαίου οδοστρώματος, με επιχώσεις που έφεραν χαλίκι και βοτσαλάκι, εντοπίστηκε στο δυτικό τμήμα της οδού. Τα αναλήμματα της οδού ήταν χτισμένα από αργούς λίθους στις 2 όψεις τους και στο εσωτερικό τους έφεραν γέμισμα με μικρότερους αργούς λίθους. Έτερος τοίχος (Τ7), μήκους 2.10μ, κάθετος στο βόρειο ανάλημμα της οδού, με κατεύθυνση ΒΑ-ΝΔ ανασκάφηκε κάτω από το επίπεδο του οδοστρώματος της αρχαίας οδού, άγνωστης χρήσης.

Δύο έτεροι τοίχοι (Τ1 και Τ5) έτεμναν τη βόρεια όψη του βόρειου τμήματος της αρχαίας οδού και απείχαν μεταξύ τους 5.58μ. Αποκαλύφθηκαν σε μήκος 12.70/12.80μ και παρουσιάζουν κατασκευαστικές διαφορές μεταξύ τους. Συνέχιζαν στο άσκαφο, στα όμορα ακίνητα. Στη νοτιοδυτική γωνία του μεταξύ τους οριοθετημένου χώρου και βόρεια του βόρειου αναλήμματος της οδού ανασκάφηκε όρυγμα διαστάσεων 2,14μ επί 2.30μ λαξευμένου στο φυσικό έδαφος. Η συλλεχθείσα κεραμική απέδωσε λιγοστά όστρακα και οστά ζώων.

Κάθετα στον ανατολικό τοίχο και στο βόρειο ανάλημα της οδού, 2 έτεροι τοίχοι (Τ2 και Τ3), πρόχειρης κατασκευής διαμόρφωναν μικρό χώρο (Χώρος 1) με εξωτερικές διαστάσεις 2.10μ (Β-Ν) επί 1.60μ (Α-Δ). Πυρά, ημικυκλικής κάτοψης, διαστάσεων 1.70μ επί 1.48μ ανασκάφηκε βόρεια της αρχαίας οδού και απέδωσε ελάχιστα όστρακα.

Η ανασκαφείσα πλην της αρχαίας οδού δεν προχωρά σε ερμηνεία και πιθανή χρήση των αρχιτεκτονικών καταλοίπων που τα χρονολογεί στους κλασικούς χρόνους.

Χρονολόγηση: Κλασικοί χρόνοι

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Καζαζάκη 2008, 178.

94. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΜΟΥΤΟΥΣΗ

Οικόπεδο: ΑΡΝΟΚΟΥΡΟΣ

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκαν δύο τοίχοι, αμελούς κατασκευής, σε μήκος 10μ, πλάτους 0.60μ και ύψους 0.40μ, σε βάθος 0.90/1.60μ. Δεν συλλέχθηκε κεραμική.

Χρονολόγηση: -

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 226.

95. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΜΟΥΤΟΥΣΗ

Οικόπεδο: ΝΤΟΥΣΛΑΤΖΗ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος αρχαίας οδού με κατεύθυνση Α-Δ, αποσπασματικά σωζόμενος.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 223.

96. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΜΟΥΤΟΥΣΗ

Οικόπεδο: ΜΠΑΓΛΑΤΖΗ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος αρχαίας οδού με κατεύθυνση Α-Δ, αποσπασματικά σωζόμενος.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 223.

97. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΜΟΥΤΟΥΣΗ

Οικόπεδο: επί οδοστρώματος σύγχρονης οδού, σε εργασίες τοποθέτησης καλωδίων ΟΤΕ

Περιγραφή: Ανάλημμα τοίχου και οδοστρώματος αρχαίας οδού

Χρονολόγηση: 5^{ος}-4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία:

98. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΑΣΥΡΜΑΤΟΥ

Οδός: ΜΟΥΤΟΥΣΗ 2Α (ΟΤ. 1001)

Οικόπεδο: ΑΥΓΕΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Περιγραφή: Κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής έρευνας αποκαλύφθηκε τοίχος κλασικών χρόνων, με κατεύθυνση Α-Δ, που διέτρεχε τον κατά μήκος άξονα του οικοπέδου. Ο τοίχος δεν εντοπίστηκε σε όλο το οικόπεδο, καθώς τμήματα του είχαν παρασυρθεί από πλημμυρικά επεισόδια, διερχόμενου χειμάρρου. Συγκεκριμένα, αποκαλύφθηκε σε συνολικό μήκος 20,00μ στο δυτικό τμήμα και σε τμήμα μήκους 4.00μ ,στο ανατολικό τμήμα του ακινήτου. Τχνη της θεμελίωσης του αρχαίου τοίχου παρατηρήθηκαν στο τμήμα του που έχει παρασυρθεί από τον χειμάρρο. Η βόρεια παρειά του αποτελείται από μικρούς αργούς λίθους, ενώ η νότια κύρια όψη του από αδρά επεξεργασμένους λίθους μεγάλου και μεσαίου μεγέθους. Ο τοίχος σώζεται σε μέγιστο ύψος 0,40 μ και είχε πλάτος 0,70μ.

Χρονολόγηση: τέλη 5^{ου} αι π.Χ. –αρχές 4^{ου} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό..

Βιβλιογραφία:

99. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΠΑΤΡ.ΦΩΤΙΟΥ 4 (ΟΤ. 194)

Οικόπεδο: ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΣΠΥΡΟΥ

Περιγραφή: Ανασκάφηκε υπόγειο κτίσμα, ορθογώνιου σχήματος, διαστάσεων 4.77μ επί 3.55μ, με προσανατολισμό Β-Ν. Στη ΝΔ εσωτερική γωνία του έφερε κλίμακα καθόδου, με δύο σωζόμενες βαθμίδες. Οι τοίχοι είναι χτισμένοι με αργολιθοδομή και διατηρούνται έως ύψος 0.44μ/1.00μ. Στο εσωτερικό του χώρου εντοπίστηκε τμήμα του δαπέδου από πατημένο

αμμοχάλικο, ενώ συλλέχθηκε σημαντικός αριθμός πεσμένων λίθων. Κιονίσκος (διαμέτρου 0.34/0.45, και ύψους 0.43μ) με τόρμο στην άνω επιφάνεια ήταν σε επαφή με τον ανατολικό τοίχο. Έτερος κιονίσκος με βάση, ύψους 0.25 συλλέχθηκε από τις επιχώσεις στο εσωτερικό του χώρου, μαζί με πληθώρα κεραμικής (όστρακα από άβαφα χρηστικά αγγεία, οξυπύθμενοι αμφορείς, λιγοστά μελαμβαφή όστρακα, αγνύθες, υφαντικά βάρη), τριπτήρες, λίθινα εργαλεία, μολύβδινοι σύνδεσμοι, 1 χάλκινο νόμισμα. Αποθέτης ερευνήθηκε 4.50μ ΒΑ του ορθογώνιου χώρου. Ο αποθέτης διαμέτρου 1,15μ και βάθους 0,58μ. είχε πληρωθεί με όστρακα χρηστικών αγγείων κυρίως από πίθους και οξυπύθμενους αμφορείς και λίγα μελαμβαφή. Η ανασκαφεία επισημαίνει την εύρεση από τον αποθέτη λύχνου που χρονολογείται από τα μέσα του 4^{ου} αι. έως το α' τέταρτο του 3^{ου} αι. π.Χ. Επίσης, ερμηνεύει το χώρο ως υπόγειο αποθηκευτικό χώρο στο πλαίσιο οικιακής χρήσης και τον χρονολογεί στο β' μισό του 4^{ου} αι. π.Χ.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 185-186.

100. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΠΑΣΧΟΥ & ΜΑΘΙΟΥ, νυν ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ (ΟΤ 193).

Οικόπεδο: ΚΟΝΤΕΜΠΗ-ΠΑΥΛΑΚΗ

Περιγραφή: Ανασκάφηκε υπόσκαφος χώρος, ορθογώνιου σχήματος, Οι τοίχοι, επιμελημένης τοιχοποιίας σώζονταν σε ύψος 1.60μ. Η συλλεχθείσα κεραμική από το εσωτερικό του συνίσταται σε αγγεία αποθηκευτικά (πίθοι, οξυπύθμενοι αμφορείς). Διατηρείται σε κατάχωση

Χρονολόγηση: Δεν αναφέρει χρονολόγηση η ανασκαφεία.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 188, εικ. 46-47.

101. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ - ΒΑΡΗ - ΘΕΣΗ ΠΕΡΙΒΟΛΙΑ

Οδός: Γ. ΠΑΣΧΟΥ

Οικόπεδο: Εγκαταστάσεις ΟΤΕ

Περιγραφή: Το 1983, κατά τη διάρκεια τοποθέτησης καλωδίων, εντός της έκτασης ιδιοκτησίας ΟΤΕ αποκαλύφθηκαν κατάλοιπα οικίας. Ο χώρος είχε υποστεί διαμορφώσεις ήδη από τα μετακατοχικά χρόνια, προκαλώντας φθορές στις αρχαιότητες. Συγκεκριμένα ανασκάφηκαν 7 ορθογώνιοι χώροι που επικοινωνούσαν μεταξύ τους. Οι χώροι οργανώνονταν στον κατά μήκος άξονα, μήκους περίπου 15μ, με κατεύθυνση Α-Δ, ενώ ο προσανατολισμός τους είναι προς Ν. Οι τοίχοι ήταν χτισμένοι από αργούς λίθους με συνδετικό υλικό λάσπη και ήταν όμοιοι κατασκευαστικά. Ημικυκλική κατασκευή (2.40μ επί 2.50μ) με δάπεδο από σχιστόπλακες εντοπίστηκε στα νοτιοανατολικά. Στο ανατολικό άκρο του βόρειου εξωτερικού

τοίχου της οικίας, τετράπλευρη κατασκευή (μήκος 3.80μ, πλάτος 1.65μ) είχε πληρωθεί με λίθους και χώμα και θεωρήθηκε ως παρατηρητήριο από την ανασκαφεία.

Συλλέχθηκαν χρηστικά αγγεία, κεραμίδες, κονιάματα, 2 υφαντικά βάρη και 2 ακέραια σταμνοειδή αγγεία με εξωτερικές ραβδώσεις και ένα ακέραιο οξυπύθμενο πιθάρι με λίθινη πλάκα ως πώμα. Οι χώροι ανήκαν σε οικία που χρονολογείται στους υστερορρωμαϊκούς χρόνους (3^{ος} αι. μ.Χ. - 4^{ος} αι. μ.Χ.).

Χρονολόγηση: 3^{ος} αι. μ.Χ. - 4^{ος} αι. μ.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Η οικία δεν αποκαθίσταται στη συνολική της κάτοψη. Ανάλογα παραδείγματα οικιών της υστερορρωμαϊκής εποχής σε Eliot 1962, 43-44, εικ. 3D-E. Έτερη οικία της ίδιας εποχής εντοπίστηκε επί των οδών Αγκιάλου και Πύλης, περίπου 1χλμ. βορειοανατολικά.

Βιβλιογραφία: Σούτου 1983, 52-53, σχεδ. 4, πιν. 25^{α-β}- 26^{α-β}.

102 ΠΕΡΙΟΧΗ: ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

Οδός: ΑΣΥΡΜΑΤΟΥ 15 & ΑΝΑΠΑΥΣΕΩΣ. (ΟΤ.197)

Οικόπεδο: Α. ΜΠΑΡΜΠΑΡΟΥΣΗ

Περιγραφή: Πρόχειρης κατασκευής τοίχος, μήκος 6.50μ, κλασικών χρόνων

Χρονολόγηση: 5^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Καζαζάκη 2008, 180.

103. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΑΣΥΡΜΑΤΟΥ

Οδός: ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ.

Οικόπεδο: ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ ΒΑΡΗΣ

Περιγραφή: Στον περιβάλλοντα χώρο του σύγχρονου κοιμητηρίου της Βάρης βρίσκεται ο Ι.Ν Αγίων Πάντων. Πρόκειται για μονόκλιτο, καμαροσκεπή ναό, με ημικυκλική αψίδα που κοσμεύεται με τοιχογραφίες. Χρονολογείται στους μεταβυζαντινούς χρόνους και έχει κηρυχθεί ως προέχον βυζαντινό μνημείο (ΦΕΚ194/17-7-1923). Στην ιερή τράπεζα φέρει εντοιχισμένη μαρμάρινη βάση (0.15×0.71×0.40μ), σε δεύτερη χρήση. Η βάση σώζει αναθηματική επιγραφή χορηγών, πατέρα και γιου, στα Διονύσια (IG II² 3101) και έχει χρονολογηθεί στα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ.

ήδυγέλωτι χορῶι Διονύσια σ[ύ]μ ποτε ἐν[ί]κα],
μνημόσυνον δὲ θεῶι νίκης τόδε δῶρον [ἔ]θηκεν],
δήμωι μὲν κόσμον, ζῆλον πατρὶ κισσοφο[ροῦντι].
τοῦδε δὲ ἔτι πρότερος στεφανηφόρον [εἶ]λεν ἀγῶνα].

Χρονολόγηση: μέσα 4ου αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Στην περιοχή του σύγχρονου Νεκροταφείου έχει θεωρηθεί ότι βρίσκεται το Ιερό της Μητέρας των Θεών, σύμφωνα με την αναφορά του Πανσανία (Ι. 31.1).

Βιβλιογραφία: Whitehead 1986, 234–235. Μίτσος 1965, 166. Eliot 1962, 43.

104. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΚΟΡΜΠΙ

Οδός: ΑΓΧΙΑΛΟΥ & ΠΥΛΗΣ

Οικόπεδο: ΓΕΩΡΓΙΑΚΟΣ

Περιγραφή: Κατάλοιπα υστερορρωμαϊκής οικίας

Χρονολόγηση: Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό.

Βιβλιογραφία:

105. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΚΟΡΜΠΙ

Οδός: ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΕΥΔΑΠ

Οικόπεδο:

Περιγραφή: Εύρεση αναθηματικών αναγλύφων

Χρονολόγηση: 1^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό..

Βιβλιογραφία

106. ΠΕΡΙΟΧΗ:

Οδός: ΑΙΓΑΙΟΥ –ΡΕΜΑ ΚΟΡΜΠΙ

Οικόπεδο:

Περιγραφή: Αποκαλύφθηκε τμήμα αρχαίας οδού με τα αναλήμματα της, πλάτους 4.00μ. Η οδός έβαινε με κατεύθυνση Α-Δ και στο ύψος της σημερινής οδού Αιγαίου άλλαζε πορεία και έστριβε προς την παραλία, με κατεύθυνση Β-Ν. Το τμήμα της οδού με κατεύθυνση Α-Δ αποκαλύφθηκε σε μήκος 6.75μ και το τμήμα με κατεύθυνση Β-Ν σε μήκος 16.50μ. Εντοπίστηκαν και τμήματα από το υπόστρωμα της οδού που είχε κατασκευαστεί από λιθολόγημα με μικρούς αργούς λίθους και χαλίκι. Το ανατολικό ανάλημμα της οδού προς την παραλία είχε καταστραφεί

Χρονολόγηση: 4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό..

Βιβλιογραφία:

107. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΚΑΜΙΝΙ

Οδός: Θάσου 18 (Ο.Τ.Γ 246).

Οικόπεδο: Γ. ΚΑΛΛΙΑΝΗΣ

Περιγραφή: Κατά τη διάρκεια της ανασκαφής διερευνήθηκε τμήμα οικιστικής εγκατάστασης κλασικών και ελληνιστικών χρόνων, η οποία παρουσιάζει διάφορες κατασκευαστικές φάσεις από τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. ως και τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ./αρχές 1^{ου} αι. π.Χ.

Συγκεκριμένα, ήρθαν στο φως δύο οικιστικά σύνολα, τα οποία ορίστηκαν συμβατικά ως Βόρειο και Νότιο, ενώ μεταξύ τους αποκαλύφθηκε έξαρμα του φυσικού βράχου ως φυσικό όριο τους. Το βόρειο οικιστικό συγκρότημα, ορθογώνιας κάτοψης, (εμβαδόν 144τμ), αποτελείται από πέντε δωμάτια και μία Αυλή. Τα Δωμάτια που επικοινωνούν απευθείας με την αυλή αποτελούν τους κυρίως χώρους του συγκροτήματος, ενώ τα μικρότερα σε μέγεθος δεν έχουν πρόσβαση σε αυτή. Τα δωμάτια παρουσιάζουν μετασκευές και οικοδομικές φάσεις, καθώς θύρες καταργούνται και νέες δημιουργούνται, αλλάζοντας την εσωτερική διαρρύθμιση των δωματίων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εγκατάσταση μικρού ληνού (διαστάσεις 1,10μ x 0,90μ). Πρόκειται για κτιστή κατασκευή, εντός της οποίας είναι τοποθετημένη λίθινη λεκάνη με αυλακόσχημη πρόχυση. Η χρήση του ληνού τοποθετείται στο β' μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. και σε μεταγενέστερη φάση, στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. ο ληνός καταργήθηκε και χρησιμοποιήθηκε πιθανότατα ως εστία.

Το νότιο οικιστικό σύνολο (εμβαδόν 94,50 τμ), αποτελείται από 7 δωμάτια. Οι τοίχοι όλων των δωματίων θεμελιώνονται στο φυσικό βράχο και η κατάσταση διατήρησης του συγκροτήματος είναι αρκετά αποσπασματική.

Οι στέγες των δωματίων έφεραν πήλινη κεράμωση, ωστόσο δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για την ακριβή μορφή τους και για την ύπαρξη δεύτερου ορόφου πάνω από κάποια δωμάτια. Η αυλή (διαστάσεις 11μ x 3,00μ) ήταν υπαίθρια και υπέστη μετασκευές.

Τα ευρήματα από τους χώρους των δύο κτιριακών συγκροτημάτων μαρτυρούν αφενός την ταυτόχρονη λειτουργία τους και τη μακρά χρήση τους από το δεύτερο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. έως και τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ./αρχές 1^{ου} αι. π.Χ. Σημαντικό εύρημα υπήρξε μαρμάρινη επιτύμβια στήλη, κλασικών χρόνων, με την επιγραφή ΦΙΛΙΠΠΙΟΣ ΑΝΑΓΥΡΑΣΙΟΣ, σε δεύτερη χρήση.

Χρονολόγηση: δεύτερο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. έως και τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ./αρχές 1^{ου} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Ανδρέου 2023.

108. ΠΕΡΙΟΧΗ: KAMINI

Οδός: ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ (ΟΤ. 234)

Οικόπεδο: ΠΕΦΑΝΗ

Περιγραφή: Τμήμα αρχαίας οδού, μήκους 46,30μ, κατεύθυνσης Α-Δ και πλάτους 3,05-3, 20μ, με τα αναλήμματα του. Έφερε οδόστρωμα από χαλικώδες, καστανό χρώμα. Διατηρείται σε κατάρωση.

Χρονολόγηση: Όστρακα αναμειγμένα: υστεροαρχαϊκά, κλασικά και λίγα ρωμαϊκά.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 224.

109. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΚΑΜΙΝΙ

Οδός: ΘΑΣΟΥ

Οικόπεδο: Μ. ΠΡΟΜΠΟΝΑ

Περιγραφή: Τοίχος, με κατεύθυνση Α-Δ, μήκους 18μ, πλάτους 0.65/1.00μ, ύψους 0.45/0.60μ. Πρόκειται για ισχυρή κατασκευή από αργούς λίθους μεσαίου και μικρού μεγέθους.

Χρονολόγηση: Πρώιμων κλασικών χρόνων

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 224.

110. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΚΙΖΑ

Οδός: ΧΙΟΥ

Οικόπεδο: ΑΓΡΟΤΕΜΑΧΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ (παλαιός κινηματογράφος Βάρκιζας)

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος. Εκτός από μερικούς λίθους που βρέθηκαν σχεδόν σκόρπιοι, αποκαλύφθηκε ένας τοίχος με γενική κατεύθυνση Α.-Δ. και με μικρή απόκλιση ΒΑ.-ΝΔ. Είναι χτισμένος με αδούλευτους λίθους και χρώμα. Οι μεγάλοι λίθοι είναι τοποθετημένοι με προσοχή στη νότια πλευρά του, ενώ οι μέτριοι και κυρίως οι μικροί συμπληρώνουν μαζί με χρώμα το υπόλοιπο πλάτος του αναλημματικού τοίχου, που κυμαίνεται από 0,90-1,30 μ. Ο τοίχος αποκαλύφθηκε σε μήκος 42,50 μ. Το έδαφος έχει αρκετή κλίση, γι' αυτό και πολλοί από τους λίθους του τοίχου έχουν μετακινηθεί από την πίεση του εδάφους. Αποκαλύπτοντας τον τοίχο βρέθηκαν μερικά όστρακα της κλασικής εποχής και κυρίως του 4ο

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Πετριτάκη 1978, 60.

111. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΚΙΖΑ

Οδός: ΕΛΠΙΔΟΣ (ΟΤ. 27)

Οικόπεδο: ΚΟΥΤΣΟΥΚΗ

Περιγραφή: Στο δυτικό τμήμα της ιδιοκτησίας Κουτσούκη αποκαλύφθηκαν λείψανα αναλημματικού τοίχου με κατεύθυνση Β.-Ν. Το βόρειο τμήμα του είχε μήκος 5,65, πλάτος 0,60

και ύψος 0,25 μ. περίπου. Το νότιο είχε συνολικό μήκος 5,70, πλάτος 0,60 και ύψος 0,12-0,20 μ. περίπου. Η τοιχοποιία τους ήταν αργολιθοδομή.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Πετριτάκη 1979, 88.

112. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΚΙΖΑ

Οδός: ΣΥΡΟΥ & ΑΘΗΝΑΣ

Οικόπεδο: ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ

Περιγραφή: Αναλημματικός τοίχος αποκαλύφθηκε σε μήκος 28,70μ και με κατεύθυνση ΒΔ-ΝΑ. (πλ. 0,60-0,70μ, σωζόμενο ύψος 0,25-0,50μ) ο οποίος συνέχιζε εκτός των ορίων του ακινήτου προς τη γειτονική ιδιοκτησία στα ΝΑ και στην αδιαμόρφωτη οδό Αθηνών προς Δ. Ήταν χτισμένος από ακανόνιστους αργούς λίθους και μάλλον είχε χτιστεί τμηματικά. Σε πολλά σημεία ο τοίχος είχε καταρρεύσει και δεν σωζότανε. Τα συλλεχθέντα όστρακα είναι κλασικής εποχής

Χρονολόγηση: Κλασικοί χρόνοι

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Πετριτάκη 1980, 74.

113. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΚΙΖΑ

Οδός: ΣΥΡΟΥ & ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

Οικόπεδο: ΚΟΤΤΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

Περιγραφή: Τμήμα αρχαίας οδού, με κατεύθυνση Β-Ν. Τα αναλήμματα της οδού αποκαλύφθηκαν σε μήκος 48μ και 21μ, αντίστοιχα και το πλάτος της οδού ήταν 3.00/3.50μ. Το δυτικό ανάλημμα της οδού σωζότανε έως 1.00/1.40μ ύψος, σε αντίθεση με το ανατολικό που σωζότανε μόλις σε ύψος 0.20μ. Η επιμελημένη τοιχοποιία του δυτικού αναλήμματος από ευμεγέθεις ορθογώνιους λιθόπλινθους διαφοροποιείται από εκείνη του ανατολικού αναλήμματος. Η ανασκαφείας θεωρεί ότι πρόκειται για παρόδιο Ταφικό Περίβολο, παρόλο που η ανασκαφική έρευνα δεν μπορούσε να συνεχιστεί λόγω της ύπαρξης σύγχρονης πολυκατοικίας του 1970, σε επαφή με το δυτικό ανάλημμα της οδού. Ο ένας αναλημματικός τοίχος είναι ορατός.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Είναι ενδιαφέρουσα τοπογραφικά η ύπαρξη Ταφικού Περιβόλου στη συγκεκριμένη περιοχή, όπου δεν έχουν εντοπιστεί έτερα Ταφικά σύνολα κλασικών χρόνων.⁶⁷⁴

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 223.

114. ΠΕΡΙΟΧΗ:

Οδός: ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

Οικόπεδο: ΚΩΤΤΗ

Περιγραφή: Το ακίνητο βρίσκεται στις υπώρειες του Ξεροχάβουζου. Αναλημματικός τοίχος αποκαλύφθηκε σε μήκος 17μ και ήταν αμελούς κατασκευής. Δεν απέδωσε όστρακα.

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 223.

116. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΚΙΖΑ

Οδός: Λ. ΣΟΥΝΙΟΥ (έμπροσθεν πρώην Κέντρο Κρητικού/ Νεράιδα)

Οικόπεδο: -

Περιγραφή: Το Δεκέμβριο του 1954, κατά τη διάνοιξη του αυτοκινητόδρομου προς το Σούνιο, στην παραλιακή ζώνη της Βάρκιζας η οποία καλούνταν «Αλμύρα» και 100μ από το χειμέριο κύμα, μπροστά από το εξοχικό Κέντρο Κρητικός /Νεράιδα, εντοπίστηκε κτιριακό συγκρότημα λουτρικών εγκαταστάσεων (θέρμες/δεξαμενές), το οποίο καταχώθηκε με εντολή του Εφόρου Ι. Παπαδημητρίου. Τα κατάλοιπα εκτείνονταν και πέρα του δρόμου, προς τη θάλασσα.

Επίσης, συλλέχθηκε τμήμα βάσης χάλκινου αγάλματος, με χορηγική επιγραφή (ΕΜ 13180). Η βάση (ύψος:0.32μ, πλάτος:0.52μ, βάθος:0.50μ) έσωζε τα ίχνη από τους τóρμους για τα πέλματα χάλκινου αγάλματος, μεγέθους μικρότερου του φυσικού. Στην μπροστινή όψη της βάσης φέρει επιγραφή που χρονολογείται στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ. και στις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ.

*Σωκράτης ανέθηκεν
Εὐριπίδης ἐδίδασκε
Τραγωδοὶ Ἀμφίδυμος
Πύθων Εὐθύδικος
Ἐχεκλῆς Λυσίας
Μενάλκης Σων
Φιλοκράτης Κριτόδημος
Ἑχύλλος Χαρίας
Μέλητος Φαίδων
Ἐμπορίων*

⁶⁷⁴ Με εξαίρεση τη μεμονωμένη ταφή, σε μαρμάρινη κάλπη στην οδό Αφροδίτης. Κασίμη-Σούτου 1985, 66.

Η επιγραφή αναφέρει νίκη σε αγώνες θεατρικούς, με χορηγό τον Σωκράτη σε έργο του Ευριπίδη, ενώ αναγράφονται και τα ονόματα των μελών του χορού. Παρόλο που δεν αναγράφεται το όνομα του πατρός και του δήμου, έχει θεωρηθεί ότι πρόκειται για Αναγυράσιους που έλαβαν μέρος σε μία σημαντική παράσταση σε γιορτή στα Μεγάλα ή κατ' αγρούς Διονύσια και επισφραγίστηκε με μία νίκη. Πιθανότατα να πρέπει να συσχετιστεί με την επιγραφή (IG II² 3101) που είναι εντοιχισμένη στο εκκλησάκι των Αγίων Πάντων, 200μ από το σημείο εύρεσης της βάσης και αφορά επιγραφή χορηγών, πατέρα και υιού, στα Διονύσια.

Χρονολόγηση: οι λουτρικές εγκαταστάσεις πιθανότατα ρωμαϊκών χρόνων. Η βάση αγάλματος στα τέλη 5^{ου} και αρχές 4^{ου} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Δεν υπάρχει φωτογραφικό υλικό ή σχέδια στο αρχείο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς & Νήσων. Η θέση του κέντρου Κρητικού / Νεράιδα θα πρέπει να τοποθετηθεί, σύμφωνα με μαρτυρίες κατοίκων της περιοχής, στο ελεύθερο τμήμα της σημερινής παραλίας της Βάρκιζας, στο σημείο που τερματίζει η σύγχρονη οδός Β. Κων/νου.

Βιβλιογραφία: Μίτσος 1965, 163-167. Ειδικά για τις λουτρικές εγκαταστάσεις: Μίτσος 1965, 166, υποσημ.:4.

117. ΠΕΡΙΟΧΗ: Βόρεια Μηλαδέζας (στα σημερινά όρια με την περιοχή Κίτσι).

Οδός: ONEIPΩN & ΚNΩΣOY

Οικόπεδο: επιφανειακές αρχαιότητες

Περιγραφή: επιφανειακά λείψανα

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2008, 194.

118. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΚΟΡΜΠΙ

Οδός: ΛΟΦΟΣ ΜΠΑΡΑΚΟ

Οικόπεδο: Υπαίθριες επιγραφές (graffiti) στο λόφο Μπαράκο. Πρόκειται για επιγραφές ερωτικού περιεχομένου, περιπαικτικές, με ονόματα που συχνά συνοδεύονται με παραστάσεις αρχαϊκών πλοίων (πολεμικών και εμπορικών), ανθρώπων, πελμάτων, αλόγων με ή χωρίς αναβάτες, σκύλων. Ανάλογες επιγραφές υπάρχουν και στο λόφο της Φασκομηλιάς στα σύνορα του Αναγυρούντος με τις Αιξωνίδες Αλές που φτάνουν και για τους 2 αρχαίους δήμους στον αριθμό 2000. Ιδιαίτερος σημαντική είναι η εύρεση στην κορυφή του λόφου Μπαράκου, επιγραφής με γράμματα, ένα είδος αλφαβητάριου του 6^{ου} αι. π.Χ. για την εκμάθηση ή την εξάσκηση της γραφής. (Langdon 2005).

Περιγραφή:, χρονολογούνται από τα μέσα του 6^{ου} αι. π.Χ. και αποδίδονται σε βοσκούς της περιοχής που έβοσκαν τα κοπάδια τους στις παρυφές του Αναγυρούντα και γνώριζαν ανάγνωση και γραφή

Χρονολόγηση: 6^{ος} - 4^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός:

Βιβλιογραφία: Goette 1994. Langdon 2005. Langdon 2015, 49-58. Van de Moortel-Langdon 2017. 382-405.

119. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΚΙΖΑ

Οδός: ΛΟΦΟΣ ΞΕΡΟΧΑΒΟΥ

Οικόπεδο: ΥΠΑΙΘΡΙΟ ΙΕΡΟ

Περιγραφή: Στην περιοχή της Βάρκιζας, στη νοητή προς τη θάλασσα συνέχεια του Υμηττού, στο λόφο του Ξερόχαβου, κείται ένας υπαίθριος ιερός χώρος (119).⁶⁷⁵ Το ιερό έχει θεμελιωθεί σε μία απόκρημνη περιοχή, σε υψόμετρο +110μ από τη θάλασσα, στα όρια της περιοχής της Φασκομηλιάς και του αρχαίου δήμου των Αιξωνίδων Αλών. 2 τοίχοι διαμόρφωναν ένα πλάτωμα, διαστάσεων 11μ επί 6μ. Ο βόρειος και ανατολικός τοίχος, χτισμένοι από αργούς λίθους, διαφόρων μεγεθών, λειτουργούσαν ως αναλημματικοί, προκειμένου να εξομαλύνουν την έντονη κατηφορική κλίση του λόφου προς τα βορειοανατολικά. Η πρόσβαση ήταν από τα νοτιοδυτικά. Εντός του πλατώματος υπήρχε λίθινη χτιστή κατασκευή διαστάσεων 3.50μ επί 4.00μ., η οποία έχει ερμηνευτεί ως βωμός.

Η χρήση του ιερού τοποθετείται στο β' τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. Συλλέχθηκαν όστρακα της ΥΓΠ εποχής (γύρω στο 700π.Χ.) αλλά η πλειονότητα των ευρημάτων (κύπελλα και μικκύλα αγγεία πόσεως) ανήκει στον 7^ο αι. π.Χ. Τα ευρήματα του 6^{ου} και 5^{ου} αι. π.Χ. ήταν λιγοστά. Η συλλογή λίγων καμένων οστών ζώων πιθανόν να αντανακλά σχετικές θυσίες

Χρονολόγηση:

Σχολιασμός:

Βιβλιογραφία: Lauter -Lauter-Bufe 1986= Lauter -Lauter-Bufe 2010. Mersch 1996, 13 (Αρ. Καταλόγου: 74). D' Onofrio 1997, 77 (Αρ. Καταλόγου:74) Baumer 2004, 15. 107 κ.ε. (Αρ. Καταλόγου: 41). Van den Eijnde 2010, 279, εικ. 164. Chatzivasiliou 2013, 524 κ.ε. Rönnnerd 2021, 316: AW-VA-H-01.

120. ΠΕΡΙΟΧΗ:

Οδός: ΘΑΣΟΥ ΚΑΙ ΑΓΟΡΙΑΝΗΣ

Οικόπεδο: ΑΡΧΑΙΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ- ΣΤΕΓΓΟΥ-ΤΣΙΜΗ

⁶⁷⁵ Lauter -Lauter-Bufe 1986= Lauter -Lauter-Bufe 2010. Mersch 1996, 13 (Αρ. Καταλόγου: 74). D' Onofrio 1997, 77 (Αρ. Καταλόγου:74) Baumer 2004, 15. 107 κ.ε. (Αρ. Καταλόγου:41). Van den Eijnde 2010, 279, εικ. 164. Chatzivasiliou 2013, 524 κ.ε. Rönnnerd 2021, 316: AW-VA-H-01.

Περιγραφή: Περιλαμβάνει τυπικούς θαλαμοειδείς και λακκοειδείς τάφους που χρησιμοποιούνται από τα μέσα του 15^{ου} αι. π.Χ (YEIIA/B) μέχρι περίπου τα μέσα του 12^{ου} αι. π.Χ (YEIIIΓ). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον τύπο του θαλαμοειδούς τάφου στην Αττική παρουσιάζει η ύπαρξη παραθαλάμων και κογχών, λαξευμένων στο βράχο ή στο δρόμο των τάφων, όπως παρατηρείται στις περιπτώσεις μερικών εκ των τάφων στη Βάρη. Τα κτερίσματα ήταν ποικίλα και περιλάμβαναν χαρακτηριστικά αγγεία της εποχής, ειδώλια, χάλκινα όπλα, εγχειρίδια, σφραγίδες από ημιπολύτιμη πέτρα, ψήφοι από ποικίλα υλικά, οστέινες περόνες, σφονδύλια, φυλακτό-σκαραβαίος, 1 σφραγιστικό δαχτυλίδι με παράσταση αλόγου και ανδρικής μορφής. Μικρό είναι το ποσοστό των εισηγμένων αγγείων, αλλά η εύρεση ενός κρητικού κάλαθου μαρτυρεί τη δυνατότητα του οικισμού της Βάρης να έχει πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας προϊόντα, καθώς ο κόλπος της Βάρκιζας παρείχε ασφαλές αγκυροβόλιο και τα περάσματα από τον Υμηττό στα Μεσόγεια εξασφάλιζαν την επικοινωνία με τους ακμαίους οικισμούς της εποχής.

Χρονολόγηση: μέσα του 15^{ου} αι. π.Χ (YEIIA/B) μέχρι περίπου τα μέσα του 12^{ου} αι. π.Χ (YEIIIΓ).

Σχολιασμός:

Βιβλιογραφία: Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 1988, 103-105. Σούτου-Κασίμη 2006, 228. Privitera 2013.

121. ΠΕΡΙΟΧΗ:

Οδός: ΔΕΜΕΣΤΙΧΑ

Οικόπεδο: ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ

Περιγραφή: Κεραμικός κλίβανος, που διατηρείται ορατός στο υπόγειο της οικίας.

Χρονολόγηση: Πρώιμη Κλασική εποχή

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Σούτου 2006, 227.

122. ΠΕΡΙΟΧΗ: Βάρη- Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο.

Οδός: Άγνωστη

Οικόπεδο: Χρ. Αναστασίου

Χρονολόγηση: 8^{ος} έως 4^{ος} αι. π.Χ.

Σε απόσταση 800μ από το Βόρειο Νεκροταφείο, πραγματοποιήθηκε ανασκαφική έρευνα από το 1961 έως το 1964 από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, σε αγροτεμάχιο και αποκαλύφθηκε έτερος χώρος ταφής που στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως Νοτιοανατολικό Νεκροταφείο. Δυστυχώς μεγάλο μέρος των τάφων είχε διαταραχθεί από τη σύγχρονη άρωση και καλλιέργεια. Η διάρκεια του νεκροταφείου είναι από τα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ έως και τον 4^ο αι. π.Χ.

4 κιβωτιόσχημοι τάφοι και 3 πίθοι της ΥΓΠ περιόδου, στη μετάβαση από το τελευταίο τέταρτο του 8^{ου} αι. π.Χ. προς τον 7^ο αι. π.Χ. στο νοτιοανατολικό τμήμα της ανεσκαμμένης περιοχής. Τον 7^ο αι. π.Χ. χρονολογούνται 7 εγχυτρισμοί (36^α, 53γ, 19, 20, 61, 10, 9) και 16 πρωτογενείς καύσεις (1-8, 11-16, 18, 35). Ο 6^{ος} αι. π.Χ. εκπροσωπείται με λίγες ταφές.⁶⁷⁶ Πρόκειται για 8 πυρές (19, 28, 31, 32, 45α, 47, 51β, 53δ) και 6 εγχυτρισμούς (19, 21, 41, 49α, 54α, 56). Ο τάφος 20 ήταν η μοναδική ανέπαφη λακκοειδή ταφή. Πάνω από τις Πυρές 4-9 και 11-16 θεμελιώθηκαν τα ταφικά κτίσματα/περίβολοι Α και Β, αντίστοιχα, που χρονολογούνται στον 6^ο αι. π.Χ.

Ο τομέας Γ αποκάλυψε τμηματικά 2 ταφικούς περιβόλους που χωρίζονταν μεταξύ τους με διάδρομο. Ο ανατολικός περίβολος περιλάμβανε 2 σαρκοφάγους και μία πυρά. Ο δυτικός περίβολος περιείχε μία πώρινη σαρκοφάγο (XXXVI=36) και μία πήλινη λάρνακα (XXXVII=37). Οι ταφές χρονολογούνται στον 5^ο αι. π.Χ. Στο διάδρομο μεταξύ των περιβόλων εντοπίστηκε ένας ενεπίγραφος λίθος με την επιγραφή: ΞΕΝΩ ΙΕΡΕΙΑ.

Οι ταφές του 5^{ου} αι. π.Χ. ήταν λακκοειδείς, πυρές και εγχυτρισμοί, με τυπικά κτερίσματα, κυρίως ληκύθους. Ξεχωρίζει, η γυναικεία, λακκοειδής ταφή 50, η οποία είχε κτεριστεί με 11 ληκύθους του δεύτερου τέταρτου του 5^{ου} αι. π.Χ. 8 Ταφές (I-VIII=1-8) του 4^{ου} αι. π.Χ. αναφέρεται ότι ανασκάφηκαν στον Τομέα Α, εντός ταφικού κτίσματος που χωριζόταν σε 2 τμήματα.

Σχολιασμός: Η συνολική δημοσίευση του νεκροταφείου δεν έχει πραγματοποιηθεί έως σήμερα, παρόλο που οι ανασκαφικές εκθέσεις στα ΑΔ και δύο άρθρα στο BCH παρέχουν μία σαφή εικόνα του νεκροταφείου. Επίσης, δεν έχει δημοσιευθεί η συνολική κάτοψη της ανασκαφής και δεν υπάρχουν τοπογραφικές πληροφορίες για την ακριβή τοποθεσία του νεκροταφείου. Η διαδικασία απαλλοτρίωσης του ακινήτου όπως πληροφορεί ο Καλλιπολίτης (1963) δεν ολοκληρώθηκε. Ο Γουλάκος (2015) υποστήριξε ότι όλα τα ταφικά σύνολα πιθανόν να ανήκανε σε έναν τύμβο τον οποίο χωροθετεί, με βάση τον χάρτη του Kaupert στην περιοχή της Μηλαδέζας.⁶⁷⁷

Βιβλιογραφία: Ανδρειωμένου 1961-62, Daux 1962, 37-39. Καλλιπολίτης 1963, 115-132. Daux 1963, 715-717. Καλλιπολίτης, 1965, 112-116. Callipolitis - Feytmans 1984, 27-36. Callipolitis - Feytmans 1985, 31-47. Mersch 1996, 208-212. Closterman 1999, 428-429: Vari 13-14. Marchiandi 2011, 437-438: 4-5. Γουλάκος 2015, 128-136. Rönnerd 2021, 315: AW-VA-N-03 Vari

123.ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ

⁶⁷⁶ Ταφές του 6^{ου} αι. π.Χ. έως τον 4^ο αι. π.Χ. αποκαλύφθηκαν στην πρώτη φάση της ανασκαφής και οι περισσότεροι ήταν διαταραγμένοι. Η πρώτη φάση της ανασκαφής το έτος 1962 πραγματοποιήθηκε από την Ανδρειωμένου η οποία αριθμισε τις ταφές με λατινικούς αριθμούς. Ανέσκαψε σε 3 περιοχές που ονόμασε Τομείς Α, Β, Γ. Ανδρειωμένου 1961-1962. 37-39, σχεδ.1. πιν. 36γ-37, 39-41. Morris 1987, 136.

⁶⁷⁷ Γουλάκος 2015, 128- 136, 237 :αρ. κατ. Τύμβων 14 (37° 49' 58.34" Β, 23° 48' 52.72" Α).

Οδός: «πλησίον τῆς ὁδοῦ, ἀριστερά τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὴν κώμην»⁶⁷⁸

Οικόπεδο: -

Περιγραφή: Ανασκάφηκε κυκλικός τύμβος, διαμέτρου 6μ. του οποίου η εξωτερική πλευρά οριζότανε από ογκόλιθους που σωζότανε σε ύψος 1.00μ. Στο εσωτερικό του ἔφερε 7 ασύλητες ταφές, εκ των οποίων οι 3 ἦταν πυρές και απέδωσαν καμένα ὅστρακα ληκύθων. Οι ἔτεροι 4 τάφοι ἦταν λακκοειδεῖς, λαξευμένοι στο φυσικό ἔδαφος και ἦταν κτερισμένοι.⁶⁷⁹ Ο ανασκαφέας χρονολόγησε τον κυκλικό τύμβο τον 5ο αι. π.Χ.

Χρονολόγηση: 5^{ος} αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Η θέση του τύμβου είναι ἀγνωστη. Ο Eliot τον τοποθετεῖ στην περιοχή της Γούρνας, ὅπου χωροθετεῖται το νεκροταφεῖο με τους Ταφικούς Περιβόλους, της κλασικῆς εποχῆς.

Βιβλιογραφία: Στάης 1891, 15-16 (κατάλογος ευρημάτων 96-104), 29-31. Eliot 1962 43, note: 26. Garland 1982, 173;U6. Bergeman 1997, 206: U6.

124. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ

Οδός: «μικράν δοκιμαστικὴν ἀνασκαφήν ἐπὶ τοῦ μεγάλου τύμβου τοῦ κείμενου ἀνατολικῶς τῆς κώμης, πλησιέστατα ταύτῃ»⁶⁸⁰

Οικόπεδο: -

Περιγραφή: ο Στάης το 1891 πραγματοποιεῖ δοκιμαστικὴ τομὴ σε τύμβο που τον χαρακτηρίζει ως «τον μεγαλοπρεπέστερον ἄλλων μικρότερων τύμβων» και σημειώνει εμφαντικὰ την εκτεταμένη διατάραξη του ταφικὸ μνημείου, το οποίο μας πληροφορεῖ ὅτι ἦταν εσωτερικά κοῖλο ἀπὸ τη λαθρανασκαφή ενός Γάλλου, 50 ετῶν πριν ἀπὸ το 1891. Παρόλα αὐτὰ ο Στάης στη μικρῆς κλίμακας ἐρευνα του στο μνημεῖο, θα εντοπίσει 4 ταφές, εκ των οποίων οι 2 ἦταν πυρές, κτερισμένες με μελανόμορφα ἀρχαῖκά ληκύθια. Επιπροσθέτως, θα συλλέξει τμήμα ἀγάλματος ἀπὸ το κεφάλι ἀρχαϊκῆς κόρης, με τους χαρακτηριστικούς πλοκάμους το οποίο θα συσχετίσει με ἀντίστοιχο εὔρημα ἀπὸ το νεκροταφεῖο στο Βουρβά.

Χρονολόγηση: Αρχαϊκὴ εποχή.

Σχολιασμός: Η θέση του τύμβου είναι ἀγνωστη.

Βιβλιογραφία: Στάης 1891, 31-32.

125. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ

⁶⁷⁸ Με αὐτὸ τον τρόπο περιγράφεται τοποθεσία του μνημείου, το 1891, ἀπὸ το Β. Στάη. Στάης 1891, 15.

⁶⁷⁹ Ο Στάης παραθέτει συνολικὸ κατάλογο ευρημάτων για ὅλους τους τάφους (πυρές και λακκοειδεῖς) του κυκλικὸ τύμβου. Στάης 1891, 15-16 (κατάλογος ευρημάτων 96-104)

⁶⁸⁰ Με αὐτὸ τον τρόπο περιγράφεται τοποθεσία του μνημείου, το 1891, ἀπὸ το Β. Στάη. Στάης 1891, 15-16.

Οδός: ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ ΒΑΡΗΣ

Οικόπεδο: Εργασίες κατασκευής υπονόμου (ΟΥΛΕΝ)

Περιγραφή: Εντοπίστηκε υστερορρωμαϊκός τάφος, κιβωτιόσχημος χωρίς επένδυση των τοιχωμάτων του. Έφερε 3 καλυπτήριες πλάκες. Το σώμα ήταν σε ύπτια θέση και στα πόδια του νεκρού συλλέχθηκε αργυρός δακτύλιος και 3 αγγεία

Διαστάσεις: Μήκος 1.70μ, πλάτος: 0.50μ.

Χρονολόγηση: Υστερορρωμαϊκοί χρόνοι.

Σχολιασμός: Μη δυνατή η ταύτιση της περιοχής εύρεσης του ταφικού συνόλου, λόγω έλλειψης τοπογραφικών στοιχείων.

Βιβλιογραφία: Λαζαρίδης. 1966

126. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ

Οδός: ΑΓΝΩΣΤΗ

Οικόπεδο: ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΥΒΑΡΑ

Περιγραφή: Κατά τη διάρκεια αγροτικών εργασιών εντοπίστηκαν και συλλέχθηκαν 4 πήλινες λάρνακες, εκ των οποίων μόνο η μία διασώθηκε ακέραιη (μήκος: 0.92μ, ύψος: 0.14μ). Η ακέραιη λάρνακα περιείχε 4 μελανόμορφα ληκύθια και 1 άωτο αβαφές κύπελο. Από τις λοιπές λάρνακες συλλέχθηκαν: ερυθρόμορφη αρυβαλλοειδής λήκυθος με παράσταση σφίγγας, 1 μελαμβαφές αρυβαλλοειδής ληκύθιο, 1 αλάβαστρο, 1 μελανόμορφο ληκύθιο, 1 μελαμβαφής σκύφος, λεκανίδα με πώμα και λοιπά όστρακα.

Χρονολόγηση: 5^{ου} αι. π. Χ.

Σχολιασμός: Μη δυνατή η ταύτιση της περιοχής εύρεσης του ταφικού συνόλου, λόγω έλλειψης τοπογραφικών στοιχείων.

Βιβλιογραφία: Λαζαρίδης. 1966

127. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΓΟΥΡΝΑ

Οδός: Λ. ΒΑΡΗΣ- ΚΟΡΩΠΙΟΥ

Οικόπεδο: ΔΕΛΗ

Περιγραφή: Κυκλικός Περίβολος, διαμέτρου 12.90μ και πλάτους 1.20μ. Σώζονταν σε ύψος 0.92 μ και εδράζονταν επί του φυσικού εδάφους. Ήταν χτισμένος από μεσαίου και μεγάλου μεγέθους λίθους. Η ανασκαφείας πραγματοποίησε δοκιμαστικές τομές στο εσωτερικό του περιβόλου και εντόπισε στρώση μικρών αργών λίθων εν είδει γεμίματος.

Χρονολόγηση: 5^ο / 4^ο αι. π.Χ.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές. Οι φωτογραφίες στο ΑΔ 1973-74 (πιν. 80γ-δ) υποδεικνύουν ότι δεν εξαντλήθηκε η έρευνα σε όλο το εσωτερικό του περιβόλου. Δεν γίνεται αναφορά για εύρεση ταφών ή τυχόν ευρημάτων που να υποδηλώνουν ταφική χρήση του περιβόλου. Ωστόσο η θέση του στην περιοχή, όπου χωροθετείται

νεκροταφείο με Ταφικούς περιβόλους, πιθανότατα υποδεικνύει τον ταφικό χαρακτήρα του περιβόλου. Δεν γνωρίζουμε την ακριβή θέση του οικοπέδου.

Βιβλιογραφία: Αλεξανδρή 1973-74, 108. Πιν. 80 γ-δ.

128. ΠΕΡΙΟΧΗ: ΒΑΡΗ

Οδός: -

Οικόπεδο: Από υπόγειο υπάρχουσας κατοικίας. Καμία περαιτέρω πληροφορία

Περιγραφή: Συλλέχθηκε τμήμα επιτύμβια στήλης με αετωματική απόληξη η οποία διατηρεί ανιδωτή κόγχη. Σώζει επιγραφή στον ελεύθερο χώρο μεταξύ της αετωματικής απόληξης και της κόγχης:

ΖΩΣΙΜΗ / ΕΙΣΙΓΕΝΟΥ ΜΙΛΗ / ΣΙΑ

Χρονολόγηση: Ρωμαϊκών χρόνων.

Σχολιασμός: Αδημοσίευτο υλικό. Μόνο προκαταρκτικές αναφορές.

Βιβλιογραφία: Καλλιπολίτης 1964, 72 , πιν. 71α.